48

Iolanda eminescu

Mari procese din istoria justiției

Editura stiințifică

Bucureşti 1970

Coperta şi supracoperta: Dumitru Ionescu

CUPRINS

Prefața...7

Procesul marchizei de Brinvilliers. Drama otrăvurilor...11

Procesul Calas...37

Procesul curierului din Lyon... 63

Procesul La Ronciere...82

Procesul Landru...92

Procesul Stavisky...114

Procesul Elvirei Barney...136

Procesul doctorului Adams... 152

Procesul arhitectului Socolescu...176

Procesul inginerului Cristescu...195

Procesul lui Nicolae Elzer-Petropol...213 Procesul Arabelei Armăşescu Stravolca..235

PREFAȚĂ.

Reconstituirea şi evocarea „marilor procese" a devenit, mai ales de ia romantismul secolului al XlX-lea încoace, un adevărat gen literar. Un gen care oscilează între istorie şi romanul realist, între cronica de senzație şi romanul polițist, în lumea întreagă, la un

public larg şi divers prin gust: literar şi nevoi intelectuale, succesul acestei literaturi nu s-a dezmințit niciodată.

Literatura marilor procese îşi are numele ei cunoscute, de la Alexandre Dumas, deschizător de drumuri, la Henri Robert, care a cultivat genul pentru a crea o vastă operă ce "t-a deschis porțile Academiei Franceze. Reprezentanții cei mai valoroşi ai ei s-au recrutat din rîndul istoricilor de certă reputație:, ca Funck-Brentano, dintre profesori de drept conştiincioşi ți eruditi, ca Maximilian Jacta, sau dintre ilustrele figuri ale barei, ca academicianul Maurice Garqon, care include cu succes în acest gen şi materia proceselor civile. în sfîrşit, un ziarist de mare talent, Geo London, izbuteşte să ridice simpla cronică judiciară, purtînd amprenta efemeră a cotidianului şi aviditatea pentru senzațional, la rangul unei literaturi serioase şi exemplare, greu de imitat: „Marile procese ale anului". Cadrul strict penal se va dovedi şi pentru el prea strimt şi de aceea îl va sparge, pentru a îmbrățişa mai larg reflectarea judiciară a dramelor sociale şi a omului în individualitatea sa. Totuşi, în întregul ei, literatura „marilor procese" rămine legată de infracțiunile şi de pedepsele prevăzute de legiuirile penale.

Deii£vența - în formele ei extrem de variate - a constituit, pentru conştiința colectivă şi individuală, o zguduire

« *ecouri multiple, un traumatism reflectat în literatura si arta tuturor timpurilor, începînd cu etnografia şi folclorul.*

Mitul lui Oreste si al lui Oedip, legenda lui Teseu şi aceea a Medeei nu sînt decît tulburătoare variații - de pe vremea cînd omenirea „gîndea în basme" - pe tema nelegiuirii. De la marea artă oratorică ateniană şi romană ni s-au păstrat cîteva capodopere de elocință judiciară, sub al cărei prestigiu regăsim cronica unor mari procese ale antichității clasice.

Dintr-un început, conştiința omului, religiile naturale sau revelate, construcțiile speculative ale filozofilor şi, în sfîrşit, puterea politică au pus problema fundamentală a înțelegerii rădăcinilor crimei şi, totodată, problema îndreptățirii omului şi a societății de a pedepsi, pretinzînd sau nădăjduind ca prin pedeapsă să curme răul, *să „curețe"* păcatul *săvîrşit, să restabilească echilibrul stricat,*

să anihileze forțele pe care orice nelegiuire le dezlănțuie. Dar, îndărătul tuturor acestor reacții străvechi, se poate uşor regăsi o gravă nevoie permanentă: aceea a corpului social de a se apăra - în conținutul lui istoric concret - împotriva negației, a ruperii de echilibru, a anarhiei - cînd brutale, cînd lente - pe care o implică actul crimei sau chiar alte fapte penale mai puțin grave.

Astăzi, în bună parte, cauzele fenomenului infracțional au fost explicate, iar dreptul societății de a pedepsi nu mai este în genere contestat. Totuşi, cîte întrebări, cîte obstacole, cîte probleme nu se ridică în momentul aplicării concrete a legii penale. Limitele posibile în folosirea mijloacelor de combatere a criminalității şi de administrare a represiunii, legitimitatea - discutabilă sau discutată - a unor metode de cercetare şi a unor pedepse, larga dezbatere a acestor aspecte au infuzat represiunii penale o anumită doză de umanism. Umanism adesea teoretic şi declarativ, dacă ținem seama de tabloul sumbru pe care ni-l înfățişează uneori lupta din cadrul societăților bazate pe exploatare împotriva propriei lor delicvente, cu noile ei forme de criminalitate, cu noile ei probleme de represiune, cu noile mijloace de difuzare vizuală, auditivă şi scrisă a crimei.

Ca în toate celelalte domenii ale vieții sociale, gîndirea socialismului ştiințific" şi construcția societății socialiste au schimbat profund raporturile omului cu delicventa, cu combaterea ei. Pe măsura afirmării dominante a societății noi, cunoaşterea vieții judiciare din trecutul țării noastre şi din alte țări, în aspectele ei sociale, departe de a fi indiferentă sau inutilă, se dovedeşte necesară pentru înțelegerea istorică a prezentului.

Iată pe scurt, şi într-o formulare generală, gîndurile cu care am pornit să scriu această carte, cuprinzînd „mari procese din istoria justiției". Subliniez, n-am înțeles să scriu o culegere de „mari procese" în care, accentuînd senzaționalul lor, să dau cititorului un fel de mici schițe polițiste cu subiect real. Tehnica romanului polițist şi finalitatea justificată a acestui gen rămîn străine de esența cărții de față. Numai superficial şi prin parțiala asemănare obiectivă a celor două genuri, aceste „mari procese din istoria justiției" vor atinge şi vor face să vibreze unele coarde ale unui exclusivist amator al genului mai sus amintit.

Cartea de față - ne fiind o carte de imaginație, de ficțiune - rămîne tributară adevărului istoric, documentației exacte şi reconstituirii cît mai juste a mediului istoric, a mentalității oamenilor unei anumite epoci, a climatului unei societăți date. Fără a urmări o erudiție exhaustivă, s-au folosit surse de o probitate şi valoare indiscutabilă, căutîndu-se ca, pe baza lor, sa se ajungă la o reconstituire a cîtorva momente caracteristice şi semnificative din istoria justiției.

Procese de acum cîteva secole (Afacerea otrăvurilor, Calas, Curierul de Lyon), *altele mai aproape de noi sau moderne* (Staviski, Stravolca, Adams), *tulburătoare erori şi înscenări* (La Ronciere), *procese „celebre" sau numai răsunătoare, toate împreună vor îngădui cititorului nu numai să-şi satisfacă o curiozitate menținută mereu trează de aspectele episodice, dar şi să-şi îmbogățească' - fără pedanterie şi efort vizibil - cunoaşterea oamenilor şi a societăților din trecut. Cititorul preocupat de a găsi sensul adînc al lucrurilor, trecînd dincolo de o anumită curiozitate distractivă, va surprinde cu viu interes. diferențele de climat, de structură şi de randament ale unor sisteme de împărțire a justiției (atît de diferite, ca cel francez din trecut şi de azi, cel anglo-saxon în ansamblul lui şi cel românesc dintre cele două războaie mondiale). Defectele şi particularitățile lor vor oglindi - pentru acest cititor - defectele şi particularitățile unor societăți, ale unor sisteme sociale, lăsînd să întrevadă probleme şi mai grave, a căror rezolvare este de neconceput fără o schimbare fundamentală a structurilor economice şi sociale.*

Cititorii pasionați pentru dinamismul epic al romanelor de aventuri vor fi surprinşi cînd vor descoperi cît de captivantă poate fi relatarea desfăşurării unor procese reale, ce solicitări de ordin fizic, etic şi intelectual reclamă uneori acestea, din partea tuturor celor care dețin un anumit rol în cadrul lor. Dincolo însă de aspectele invocate, o asemenea lectură trezeşte în mod firesc interesul pentru dramele umane semnificative, oferă un prilej de meditație asupra infractorului şi asupra celor care trebuie să-l pedepsească, evidențiind totodată tulburătoarele străduințe ale genului uman de a găsi o cale spre mai bine. Tot [cu acest prilej ise vădesc i *- uneori chiar din simpla relatare a anumitor aspecte - viciile de sistem ale organizării judiciare din orînduirile bazate pe exploatare, sisteme complicate şi greoaie, amenințate la fiecare pas să greşească cu voie sau*

fără voie.

Iată de ce am ales procese care evocă dezechilibrul moral al unei societăți absolutiste (Afacerea otrăvurilor), *izbucnirea deconcertantă a fanatismului în plin secol al Luminilor* (Afacerea Calas), *orbirea şi reaua-credință a unor judecători care ghilotinează un nevinovat* (Curierul din Lyon), *corupția cercurilor politice şi financiare ale capitalismului modern* (Afacerea Staviski), *tragicomedia marii burghezii franceze din secolul trecut* (La Ronciere) *sau dramele pline de semnificație umană şi socială ale unor elemente ale burgheziei române dintre cele două războaie mondiale. Stilul politicii judiciare, stilul procurorului şi al judecătorului penal, problematica aşa de controversată a curților cu juraţi, tipul avocatului în apărare şi în acuzare, tipul martorului, fiecare în limitele categoriei lui sociale, şi mai presus de toate seria tipurilor de oameni din boxa acuzaților, unde adesea se poate ascunde nevinovatul, victimă a unei erori judiciare, iată destule elemente pasionante cu care cititorul îşi va da întîlnire în paginile ce urmează.*

10

Procesul marchizei de Btinoilliers. Drama otrăvurilor[1]

17 iulie 1676. Ceața serii învăluia un Paris cuprins de tulburare. în fața mulțimii, care umplea piața denumită *Place de Greve,* Guillaume, călăul oraşului, reteza dintr-o singură lovitură de secure capul marchizei de Brinvilliers. Era o cumplită otrăvitoare alături de care, după părerea unei ilustre contemporane, doamna de Sevigne, Medeea însăşi e o nevinovată!

Marchiza începuse prin a încerca puterea otrăvurilor, ce plănuia să le folosească, asupra unor bolnavi din spitalul

[1] în Franța, în perioada regalității, împărțirea justiției laice constituia un atribut al regelui, dar cum nu o putea exercita totdeauna direct, îşi îndeplinea această îndatorire prin intermediul unei anumite organizări: *justiția delegată,* care se distribuia de diferite jurisdicții regale prin delegare, în formele stabilite prin cutume sau prin ordonanțe regale, şi *justiția rezervată,* pe care monarhul o împărțea direct sau prin comisarii săi, în forme care variau foarte mult. *In sistemul justiției delegate,* instanța de bază era alcătuită dintr-un judecător numit *prevot* (de la latinescul *praepositus,* adică: pus în frunte, împuternicit sa conducă, delegat) care era îndrituit să judece atît cauzele penale, cît şi cele civile. La sediul său, care era de obicei în castelul sau turnul regal din circumscripția sa, se

ţineau şedinţe de judecată la intervale de timp regulate (îndeobşte la 15 zile). Acest magistrat regal judeca singur, dar, potrivit tradiţiei, era asistat de *auditores,* aleşi de el dintre notabilii locului şi cărora le încredinţa adesea pronunţarea hotăririi. Judecata prevotală era mărginită, în ceea ce priveşte persoanele supuse ei, de diferite privilegii de care se bucurau îndeosebi clerul şi nobilii. Instanţa superioară, avînd în principiu aceeaşi competenţă, era condusă de un *hailli* (de la cuvîntul latin medieval *bajulus,* adică: însărcinat cu afaceri, administrator) şi se numea *bailliage.* La aceste tribunale funcţiona un locotenent generai *(lieutenant general)* şi unul particular *(lieutenant particulier).* Importanţa acestor instanţe scade începînd aproximativ din 1750. Procedura criminală consta într-o judecată sumară şi fără dezbateri în caz de flagrant delict *(present maifait).* în celelalte cazuri, urmă rirea era pornită fie de partea interesată, fie din oficiu de către procurorul sau avocatul regelui, în urma unui denunţ sau a zvonului pub'iic. Instrucţiunea era secretă şi, afară de cazul mărturisirii care ducea la condamnarea imediată, judecata urma o singură cale, denumită ordinară, începînd din secolul al XIV-lea apare şi calea extraordinară, care presupunea folosirea torturii, pentru a sili pe cel vinovat să-şi recunoască vinovăţia sau să mărturisească numele complicilor săi. Deasupra, şi în afara acestui sistem de jurisdicţie, funcţiona Curtea regală de justiţie *(Cour royale de justice)* sau *Curia regis.* Ea judeca în numele regelui şi din ordinul acestuia. Sub Ludovic al IX-lea această instanţă era organizată sub formă de Parlament *(Parlement),* Cu timpul, şedinţele aveau loc totdeauna în Paris (şi nu oriunde se afla regele) şi astfel această instanţă de jurisdicţie regală a căpătat denumirea de Parlamentul din Paris, avînd la început o singură cameră de justiţie (secţie) care, prin sporirea numărului de consilieri ce o alcătuiau, devine centrul instituţiei, sub denumirea de *Grand'Chtzmbre* (sau *Chambre des I-laids).* Cauzele criminale, altele decît cele în care se putea pronunţa pedeapsa cu moartea şi care continuau să fie judecate de Marea Cameră, au fost trecute unei secţii anume create sub denumirea de *Chambre de la Tour-nelle* (după turnul palatului de justiţie unde aveau loc şedinţele). încă de la începutul secolului al XIII-lea, alături de Parlamentul din Paris au apărut şi unele parlamente provinciale, în provinciile treptat anexate vechiului nucleu al monarhiei franceze. Justiţia, fiind un atribut fundamental al regalităţii, era considerată că emană de la rege şi de aceea toate tribunalele amintite funcţionau prin împuternicire regală. Prin denumirea de *justiţie rezervată* se înţelegea justiţia împărţită personal de rege. Sesizarea se făcea prin cereri scrise, numite *placets,* la care regele răspundea uneori prin aşa-numitele *lettres de cachet* [scrisori închise], adică printr-un ordin care adesea dispunea arestarea ori exilarea unei persoane de orice condiţie socială. Justiţia rezervată se mai manifesta însă şi prin controlul exercitat asupra împărţirii justiţiei delegate şi prin dreptul de a-i suspenda cursul, de a-l schimba pe judecător şi de a hotărî în mod suveran asupra litigiului, prin *lettres de justice* [ordine judiciare]. Astfel de intervenţii regale se produceau şi în activitatea Parlamentului, luînd numele* de *Ut de justice,* după numele baldachinului sub care regele lua loc, pentru îndeplinirea unuia dintre actele cele mai solemne şi de o deosebită gravitate pentru monarhie, atunci cînd interesele regalităţii erau în joc. Justiţia regală (ca justiţie laică a statului) s-a afirmat, s-a dezvoltat şi s-a consolidat treptat pînă la

revoluția franceză, în concurență și în luptă cu justiția bisericii catolice, cu justiția feudalilor și cu justiția comunală a orașelor înzestrate cu privi legii. Instaurarea monarhiei absolute a dus la lichidarea justiției feudalilor în esența ei, ea exercitîndu-se numai limitat, ca o concesie din partea regelui care o supraveghea prin agenții săi, îi fixa regulile de procedură și uneori o răscumpăra de la feudalii titulari. Absolutismul monarhic a dus la o limitare și mai mare, cu excepția unor provincii recent anexate, a jurisdicției bisericii, care este redusă la procesele disciplinare ale clerului și la unele probleme privind căsătoria. In orașe, judecătorii regali au fost instalați pretutindeni, posturile de judecători fiind vîndute iar umede dintre ele puflînid fi dobândite prin moștenire, direct sau indirect. Acest mod de doibîndire a contribuit la transformarea parlamentelor în corpuri politice de clasă care vor intra tot mai des in conflict cu monarhia. Dar, în secolul al XVII-lea, parlamentele încetează de a mai fi instanțe suverane. Hotărîrile lor vor putea fi atacate cu calea de atac a recursului în casare, care. se judecă de Consiliul privat sau de Marele consiliu al regelui. De aceea întreaga dezvoltare din perioada istorică considerată poate fi caracterizată ca o acaparare a împărțirii justiției de către regalitate.

11

„Hote! Dieu", după care și-a otrăvit pe rînd tată[1] și cei doi frați. De altfel ea a încercat efectele diferitelor otrăvuri aproape asupra tuturor celor din jurul ei, necruțînd nici pe propriul ei copil și nici pe sine însăși.

Cei care locuiau împreuna cu ea sau care o frecventau se aflau cuprinși de o asemenea spaimă, încît fiecare își administra preventiv și neîntrerupt o contraotravă!

12

Data de 17 iulie 1676 nu marca numai ultima scenă a unui, proces care, prin grozăvia crimelor săvîrșite și prin înaltul rang al criminalei, zguduise profund Franța, dar reprezenta totodată și momentul declanșării unei lungi serii de procese în care au fost rînd pe rînd amestecate cele mai strălucite personalități de la curtea lui Ludovic al XIV4ea, printre care se număra chiar marchiza de Montespan, favorita Regelui Soare.

Este ușor de închipuit starea de spirit creată de arestarea unui mare număr de persoane aparținînd celor mai cunoscute familii ale aristocrației franceze, a doamnelor de Dreux, Leferon, de Poulaillon și a abatelui Mariette (înrudiți cu înalții magistrați

chemați să-i judece) sau citarea în fața tribunalului[2] a ducesei de Bouillon, a prințesei de Tingry, a mareşalei de La Ferte, a contesei du Roure ori fuga din țară a marchizei d'Alluye, a vicontesei de Polignac, a contelui Clermiont-Lodeve, a marchizului de Cessac, a contesei de Soissons şi, în sfîrşit, întemnițarea la Bastilia a mareşalului de Luxembourg[3]. Uriaşul scandal nu cruțase nici pe rege care, în unele cazuri, s-a văzut silit să ordone în-

[2] *La chambre ardente,* tribunal excepțional care judeca crimele contra statului. Denumirea, se explica prin faptul că încăperea în care aveau loc Şedințele era tapisată în negru şi luminată de un mare număr de făclii. Dosarele proceselor judecate de acest tribunal se păstrează la biblioteca Arsenalului.

[3] A se vedea Frantz Funck-Brentario, *Le drame des poisons* [Drama otrăvurilor], Editura J. Tallandier, Paris, 1928, p. 197.

'^x>

fi?

cetarea urmăririi, dispunînd în acelaşi timp sustragerea unor dosare de la tribunal.

Vrăjitorii, otrăviri, liturghii de magie neagră... cercetările descoperiseră cele mai neaşteptate complicități. Panica cuprinsese întregul Paris, incit pînă şi în cele mai simple accidente se vedea urma unei otrăviri.

Născută la 22 iulie 1630, Marie-Madeleine d'Aubray, devenită prin căsătorie marchiză de Brinvilliers, era primul dintre cei cinci copii ai lui Antoine Dreux d'Aubray, gentilom d'Offemont şi de Villiers, consilier de stat, avînd (în organizarea judiciară a țării) titlul de *mcâtre de requetes*[4], precum şi numeroase alte funcții şi titluri.

Crescută fără nici o supraveghere, marchiza de Brinvilliers cunoscuse din copilărie toate viciile, mcrgînd pînă la incest. Textul confesiunii găsite asupra ei în momentul arestării a îngrozit întreaga Franță şi, pentru a putea fi citit în fața tribunalului care o judeca, a trebuit să fie în mare parte tradus în limba latină!

Bine instruită, dînd dovadă de o uimitoare energie şi de un curaj cu totul neobişnuit, sfidînd moartea şi ironizînd pe cei care-şi făceau loc să o vadă mai de aproape în timp ce era condusă la locul execuţiei[5], marchiza de Brinvilliers ajunge să inspire curiozitate şi interes celor care, contemporani cu ea sau mult mai tîrziu, s-au ocupat de viaţa şi de procesul ei.

„Era una dintre acele naturi, scrie Funck-Brentano, care, dacă ar fi fost îndrumată pe calea cea bună, ar fi fost în stare de acţiuni eroice, dar care se dovedesc totodată capabile de cele mai mari crime, dacă se întîmplă să fie lăsate pradă relelor lor instincte"[G].

[4] Judecător ataşat consiliului regal sau secţiei reclamaţiilor *(requetes)* înfiinţată pe lîngă fiecare parlament.

[8] Astfel, zărind-o la fereastra uneia dintre casele de pe podul Notre-Dame pe doamna de Sevigne, hotărîtă să nu piardă nimic din spectacol, pentru a-l putea relata amănunţit în scrisoarea pe care a doua zi o va scrie fiicei sale, marchiza de Brinvilliers se adresează^ duhovnicului ei cu voce tare, pentru a fi auzită de la distanţă: „.Iată domnule, o stranie curiozitate!"

[6] *Op. cit.,* p. 3.

14

Iar scriitorul francez Henri Robert, relatînd execuţia marchizei, încheie cu această reflecţie: „Dacă a trăit cît se poate de rău, a ştiut totuşi să moară bine" [7].

în sfîrşit, duhovnicul ei din zilele dinaintea execuţiei, abatele Pirot, impresionat de personalitatea acestei femei, i-a consacrat două volume, în care îi face următorul portret:

„Era de felul ei neînfricată, de un mare curaj,...un spirit viu şi pătrunzător, înţelegînd pe deplin lucrurile şi expri-mîndu-le în cuvinte potrivite şi puţine, extrem de precise; găsea pe loc soluţia pentru a ieşi dintr-o situaţie grea şi lua de îndată poziţie în problemele cele mai stînjenitoare, uşuratică şi nelegîndu-se de nimic, inegală şi nestăpînită... Sufletul ei avea o anumită tărie, dădea dovadă de un sînge rece neobişnuit în faţa celor mai neaşteptate întîmplări, de o stăpînire care îi înlătura orice emoţie,

hotărîtă să aştepte şi să îndure moartea, dacă ar fi fost necesar" [8].

Acest portret, zugrăvit de abatele Pirot, este cu atît mai neaşteptat, cu cît vine de la preotul care a fost cel ce a determinat-o pe marchiză să-şi mărturisească crimele şi le-a auzit descrise chiar de criminală.

Mică de statură, cu trăsături plăcute, cu ochii albaştri şi cu un frumos păr castaniu, dar şi cu o importantă dotă, Marie-Madeleine d'Aubray se căsătoreşte în 1651 cu Antoine Gobelin de Brinvilliers, bogat descendent al fondatorului celebrei manufacturi „Gobelins".

Soţul, înşelat imediat după căsătorie, simţindu-şi în permanenţă viaţa ameninţată, înghiţea de mai multe ori pe zi contraotravă, nu mînca decît servit de un valet ales de el şi nu bea decît după ce i se spăla de fiecare dată paharul în faţa lui. Acestui soţ îi scrie marchiza de Brinvilliers, înainte de a muri, o scrisoare (pe care Funck-Brentano o numeşte cu drept cuvînt uimitoare[9]), în care putem citi: „Acum, cînd sînt gata să-mi dau sufletul, vreau să vă asigur de prietenia mea, care vă va aparţine pînă în ultima clipă a vieţii mele...".

[7] Henri Robert, *Les grands proces de l'histoire* [Marile procese ale istoriei], seria a Ii-a, Payot, Paris, 1922, p. 54.

[8] Citat după F. Funck-Brentano, *op. cit.,* p. 4.

[9] *Ibidcm,* p. *65.*

15

O singură dată numai, sîngele rece a părăsit-o pe marchiza de Brinvilliers.

Acest eveniment, cu totul neprevăzut, s-a petrecut la 30 iulie 1672 şi a fost provocat de ştirea morţii cavalerului de Sainte-Croix. Marchiza nu şi-a pierdut stăpînirea de sine, aşa cum s-ar fi putut crede, pentru că între ea şi cavalerul de Sainte-Croix exista o veche legătură (în care, de fapt, nu se mai putea şti ce parte revenea dragostei şi ce parte complicităţii la crimă), ci pentru că o tulbura faptul că o anumită casetă se afla în casa cavalerului. Din acel

moment, marchiza de Brinvilliers nu va mai fi stăpînită decît de preocuparea de a intra în posesiunea acelei misterioase casete.

Pentru a dobîndi obiectul dorit, marchiza se va strădui mai întîi să-l convingă pe comisarul Picard că această casetă îi aparține şi că, deci, se cuvine să-i fie înapoiată. Demersurile ei răimîn însă fără nici un rezufttat şi atunti, pentru a intimida, invocă numele unor personalități încereînd în acelaşi timp să-l corupă pe sergentul căruia comisarul îi încredințase caseta spre păstrare. Neizbutind pe aceste căi nu va sta pe gînduri nici o clipă să încerce a-l vizita pe comisar la ceasurile nopții, dar acesta refuză s-o primească. A doua zi îl convoacă pe Briancourt, preceptorul copiilor şi confidentul ei, precum şi pe procurorul Delamare, care, la rugăminţile marchizei, se vor strădui şi ei, de altfel fără succes, să-l convingă pe comisar să-i înapoieze marchizei misterioasa casetă.

Zădărnicia încercărilor - ca urmare a puternicei împotriviri a comisarului - o face pe marchiză să-şi piardă cumpătul. Se hotărăşte să părăsească țara.

Sainte-Croix murise lăsînd nenumărate datorii, astfel în-cît imediat după deces locuința sa fusese sigilată. Abia la 8 august, comisarul Picard, asistat de sergentul Crenillebois, de doi notari, de un reprezentant al văduvei şi de un reprezentant al creditorilor, ridică sigiliile şi procedează la inventarierea lucrurilor ce aparțineau defunctului.

Sainte-Croix fusese un personaj destul de misterios, care-şi petrecuse o bună parte din timp într-un laborator de alchimie instalat în casa sa şi în care, după cum spuneau unii, s-ar fi

îndeletnicit cu prepararea şi experimentarea de otrăvuri, iar după alții, cu descoperirea pietrei filozofale [10].

Se răspîndise chiar zvonul că moartea s-ar fi datorat spargerii unei măşti de sticlă pe care o folosea cînd lucra în laborator, accident care l-ar fi făcut să aspire emanațiile otrăvitoare ale substanțelor pe care le prepara [11].

în încăperea care-i slujea lui Sainte-Croix de laborator, comisarul descoperi, printre eprubete şi alambicuri, un sul de hîrtie pe care se aflau scrise cuvintele „confesiunea mea", precum şi o casetă de culoare roşie de o formă prelungă, de care era legată o cheie.

Toţi cei ce asistau la inventariere au fost de acord să arunce în foc sulul de hîrtie, fără a încerca să-l citească. „Dacă marchiza de Brinvilliers - scrie Henri Robert - ar fi asistat la acest autodafe, ar fi respirat, desigur, mai uşurată, privind cum ultimele flăcări pîlpîiau înainte de a se stinge pe cenuşa acelei confesiuni. Dar aceasta nu era totuşi îndeajuns pentru a o salva" [12].

Ce conţinea oare caseta pe care Sainte-Croix o indicase ca aparţinînd doamnei de Brinvilliers şi la care alăturase o scrisoare, al cărei ton neobişnuit trezise bănuielile comisarului?

„Implor cu umilinţă, scria Sainte-Croix, pe acei în mîinile cărora va cădea această casetă să-mi facă binele de a o restitui doamnei marchize de Brinvilliers, cu locuinţa în strada Neuve-Saint-Paul, dat fiind că tot ce conţine o priveşte şi îi aparţine numai ei şi că, de altfel, în această casetă, nu există nimic care să fie de vreun folos cuiva pe lume, cu excepţia ei; şi dacă s-ar întîmpla să moară înaintea mea, rog să fie aruncată pe foc cu tot ce se află înăuntru, fără a o des-

[10] Piatră despre care se presupunea că ar avea proprietatea de a transforma în aur sau argint diferitele metale şi pe care au căutat-o zadarnic alchimiştii.

[11] Este versiunea relatată de Alexandre Dumas *(Crim.es cele-bres* [Crime celebre], voi. I, Administration des Librairies, Paris, 1839, p. 88) care, precizează că existau două păreri diferite cu privire la moartea lui Sainte-Croix. Scriitorul arată că s-a oprit la cea de mai sus ca fiind cea mai verosimilă, întrucît, dacă moartea cavalerului s-ar fi datorat unei boli prelungite, Sainte-Croix ar fi avut răgazul să facă să dispară hîrtiile care îi compromiteau prietenii.

[12] Henri Robert, *op. cit.,* p. 16.

chide" [13]. Scrisoarea se încheia cu blesteme îndreptate împotriva acelora care n-ar da urmare indicațiilor autorului ei. Caseta a fost deschisă în *ziua.* de 11 august, în prezența reprezentantului marchizei şi conținea mai multe fiole, dintre care unele erau pline ou un lichid incolor, iar ahale ou un lichid roşcat ori cu o pulbere cu un aspect ciudat; se mai aflau aici cîteva scrisori pe care marchiza de Brinvilliers le adresase cavalerului de Sainte-Croix, două recunoaşteri de datorie, semnate de marchiză pentru sumele de 30 000 şi 25 000 de livre, precum şi o chitanță pentru suma de 10 000 de livre, împrumutate doamnei de Brinvilliers de către R. de Penn.au tier - *receveur general du clergeu* - prin interime-diul lui Sainte-Croix.

Atît lichidul din fiole, cît şi pulberea au fost experimentate pe animale (porumbei şi cîini), care au murit de îndată. Dar, spre uimirea experților, la autopsia animalelor nu s-a descoperit în corpul lor nici o urmă de otravă.

într-adevăr, în raportul acestora se consemnează: „Experiențele cele mai sigure şi cele mai obişnuite se fac cu ajutorul apei, al focului şi al animalelor. Otrava lui Sainte-Croix a fost supusă tuturor încercărilor şi îşi bate joc de toate experiențele. Această otravă pluteşte pe apa. Scapă experienței focului, în care nu lasă decît o substanță inofensivă. în animale se ascunde cu atîta artă şi îndemînare, încît n-o poți recunoaşte" [ir] \

Otrava misterioasă, a cărei natură nu putea fi definită de experții timpului, era arsenicul care fusese descoperit cu cîțiva ani înainte de C. Glaser, un chimist elvețian stabilit la Paris.

„Arsenicul îşi începea atunci, cum observă H. Robert, lunga şi înspăimîntătoarea sa carieră" [16].

[13] Citat după F. F u n c k-B r e n t a n o, *op. cit.,* p, 28.

[11] Sub denumirea de *receveurs generaux* se desemna o categorie de înalți funcționari ce apar în secolul al XlV-lea, avînd misiunea de a primi produsele domeniului şi impozitele. La început în număr de 4, au ajuns 48 în timpul domniei lui Ludovic al XVI-lea. Deoarece această funcție le îngăduia să devină posesorii unor sume considerabile, ei dobîndesc cu timpul un rol însemnat, servind de „bancheri" guvernului.

[15] Citat după Henri Robert, *op. cit.,* p. 19.

[16] *Ibidem,* p. 20.

18

Ştirea privitoare la otrava descoperită în caseta lui Sainte-Croix, precum şi la rezultatele experienţelor făcute de experţi s-a răspîndit cu iuţeala fulgerului. în saloanele pariziene nu se mai vorbea decît de marchiza de Brinvilliers, Sainte-Croix şi Pennautier. Foarte curînd zvonurile iau asemenea proporţii, încît toate decesele mai mult sau mai puţin suspecte din ultimii ani au fost atribuite activităţii odioase desfăşurate de cei trei presupuşi complici.

Nu existau însă probe îndestulătoare pentru ca o învinuire precisă să poată fi îndreptată împotriva unor persoane avînd averea şi poziţia socială a lui Pennautier, colaborator al lui Colbert,[17] sau relaţiile şi rangul marchizei de Brinvilliers. La 22 august, dată la care marchiza şi Pennautier au fost invitaţi îm faţa magistratului competent[18] pentru stabilirea autorilor scrisului din scrisorile şi chitanţele găsite în caseta lui Sainte-Croix, îşi face apariţia un al treilea personaj. Comportarea lui neobişnuită avea să înlăture ezitările justiţiei lui Ludovic al XIV-lea. Este La Chaussee, pe adevăratul său nume Jean Hamelin. El se aflase un timp în serviciul lui Sainte-Croix, după care marchiza de Brinvilliers îl angajase în calitate de valet al celor doi fraţi ai săi, înainte de moartea acestora.

Comisarul Picard îi aduce la cunoştinţă că în laboratorul l'ui Sainte-Croiix s-a găsit o casetă care a fost deschisă. La auzul acestei ştiri La Chaussee se înspăimîntă, o ia de îndată la fugă, îşi părăseşte în aceeaşi zi stăpînul, la care se angajase de curînd, după care se ascunde. Este prins abia la 4 februarie 1673, fiind arestat pe stradă, la orele 6 dimineaţa, de către ofiţerul de poliţie Thomas Regnier.

Regnier încearcă să folosească acest fapt pentru a-i smulge o mărturisire imardhi'zei de Brintvilliliens. El ai aduce la cunoştinţă că La Chaussee a fost arestat, nădăjduind că această

[17] Jean-Baptiste Colbert, ministrul de finanțe al lui Ludovic al XIV-lea. A jucat un rol însemnat, ocupîndu-se nu numai de finanțe, dar şi de administrația interioară, de agricultură, industrie, comerț, colonii etc.

[18] Este vorba de locotenentul civil care, de la începutul secolului al XIV-lea, era magistrat delegat să judece în primă instanță cauzele civile la tribunalul ce îşi avea sediul în palatul le Grand Chatelet. Pînă în 1667 acesta era şi şeful poliției. Palatul Chatelet a fost pînă la marea revoluție franceză sediul justiției regale din Paris.

19

ştire neaşteptată o va face să-şi piardă cumpătul. Marchiza nu se lasă de loc impresionată, dar, dîndu-şi sema de pericolul ce o amenință, socoteşte înțelept să părăsească grabnic țara, stabilindu-se în Anglia.

Cu mai puțin sînge rece, Briancourt, în momentul în care află aceeaşi veste, de la acelaşi Regnier, care nu se dăduse bătut, nu se poate stăpîni să nu exclame: „iată o femeie pierdută" [1B].

încunoştințată de cele petrecute, văduva lui Antoine d'Aubray, unul dintre cei doi frați morți ai marchizei, vine grabnic la Paris şi în ziua de 10 septembrie depune la tribunalul din Châtelet o cerere prin care se constituie parte civilă împotriva lui La Chaussee şi a marchizei de Brinvil-Hers, pe care îi învinuieşte de asasinarea soțului ei prin otrăvire.

Procesul împotriva lui La Chaussee ia sfîrşit la 23 februarie 1673. Prin hotărîrea sa tribunalul decide să i se aplice învinuitului tortura denumită *question preparatoire*[20]. Dacă rezista acestei torturi, La Chaussee era salvat şi, o dată cu el, şi marchiza de Brinvilliers.

Pentru a înlătura acest risc, văduva lui Antoine d'Aubray face însă apel împotriva hotărîrii, în fața Parlamentului, şi obține o rejudecare a procesului în fața Camerei criminale, denumită *la Tournelle.*

La 24 martie 1673, La Chaussee este condamnat la moarte prin tragere pe roată, iar marchiza este şi ea condamnată, în lipsă, la moarte prin tăierea capului.

Supus înainte de execuţie torturii (ordinare şi extraordinare), pentru a-l sili să facă mărturisiri, la început, La Chaussee continuă să nege că ar fi săvîrşit crima de care era învinuit. După tortură însă şi apoi înainte de execuţie, îşi recunoaşte vina şi o acuză pe marchiză ca fiind ea cea care l-a instigat.

[19] A se vedea F. F u*n c k-B r e n t a n o, *op. cit.,* p. 34.

[20] Existau două feluri de torturi: *la question preparatoire* şi *la question prealable.* Cea dintîîi se aplică în cazurile în care judecătorii, nefiimid convinşi de vinovăţia învinuitului voiau să-şi formeze această convingere pe baza mărturisirii. Cea de-a doua formă de tortură «e aplica după pronunţarea hotărîrii, pentru a sili pe acuzat să-şi denunţe complicii.

în faţa acestei mărturisiri, locotenentul de poliţie Nicolas de la Reynie observă că dacă Parlamentul nu l-ar fi condamnat pe La Chaussee şi la aplicarea torturii, doar pe temeiul ipotezelor şi al puternicelor prezumţii, crimele marchizei de Brinvilliers ar fi rămas nepedepsite.

Dar cum au ajuns să fie săvîrşite aceste crime?

în viaţa dezordonată şi imorală a marchizei de Brinvilliers a existat şi un element de stabilitate: legătura cu cavalerul de Sainte-Croix. înfiripată la cîţiva ani după căsătoria marchizei, la început îi leagă pasiunea comună pentru lux, risipă şi desfătări; ceea ce face însă ca această legătură să dăinuie este complicitatea la crimă.

Această legătură nu-l supără însă pe soţ, deoarece şi marchizul îşi avea propria lui viaţă de petreceri şi aventuri galante. Adînc nemulţumit era însă Antoine Dreux d'Aubray, tatăl marchizei, care, dorind să pună capăt acestei situaţii, recurge la drepturile pe care i le confereau vechile cutume în calitate de şef al familiei.

El se adresează suveranului şi-l determină să emită un ordin de încarcerare[21] a cavalerului Sainte-Croix.

Arestat pe cînd se afla în chiar trăsura marchizei, Sainte-

Croix este întemnițat la Bastilia, la 19 martie 1663.

Unii autori au arătat că în timpul acestei detenţiuni Sainte-Croix a cunoscut un alt prizonier, Exili sau Eggidi, nobil italian, care se afla în serviciul reginei Cristina a Suediei şi care era un mare specialist în prepararea diferitelor otrăvuri. Prietenia legată între italian şi Sainte-Croix în timpul şederii în temniță continuă să dăinuie şi după eliberarea lor.

A. Dumas[22], ocupîndu-se de marchiza de Brinvilliers, în pagini în care imaginația şi talentul romancierului n~au alterat cîtuşi de puțin adevărul istoric, îl înfățişează pe Exili ca inițiator al lui Sainte-Croix în arta preparării otrăvurilor.

[21] Este vorba despre ceea ce se numea *lettre de cacbet,* scrisoare închisă, sigilată şi semnată de rege sau certificată prin semnătura unui secretar de stat, cuprinzînd ordinul de a încarcera o anumită persoană. Cele mai multe asemenea ordine se dădeau în probleme de familie.

[22] *Crimes celebres,* voi. I, pp. 61 - 174. O traducere a acestei cărţi a apărut în limba română, la Bucureşti, în 1858, sub titlul *Din crimele celebre de A. Dumas. Marc/nisa de Brinvilliers,* în rom. de G. Baronzi (Tipografia națională, J. Romanovu et comp., p. 150).

21

„Exili, scrie el, nu era' un otrăvitor vulgar; dimpotrivă, el era un mare artist al otrăvurilor, format la şcoala unor Medici şi Borgia. Pentru el crima devenise o artă pe care o supusese unor reguli fixe şi pozitive; ajunsese la un punct la care nu mai era călăuzit de interes, ci de o dorință irezistibilă de experimentare. Alchimist al neantului, Exili, lasînd altora grija de a descoperi secretul vieții, îl găsise pe acela al morții" [23].

F. Funck-Brentano, pe baza cercetărilor amănunțite pe care le-a întreprins pentru a scrie celebra sa lucrare *Le drame des poisons,* susține că, la data încarcerării sale la Bastilia, Sainte-Croix nu mai avea nimic de învățat de la Exili, deoarece cunoştințele sale în materie de otrăvuri depăşeau cu mult pe cele ale italianului[24].

Inițiatorul lui în acest domeniu a fost C. Glaser, un chimist

elveţian stabilit la Paris, devenit *apothicaire ordinaire du Roy et de Monsieur*[25], descoperitorul sulfatului de potasiu şi autor al unui tratat de chimie publicat în 1665.

De altfel, marchiza şi Sainte-Croix întrebuinţau în corespondenţa dintre ei denumirea „reţeta Glaser", atunci cînd se refereau la otrăvurile ce le foloseau.

Cheltuielile nesăbuite, luxul costisitor oferit lui Sainte-Cnoix pe care, aşa cum scrie Funck-Brentano, „îl întreţinea, după moda timpului" [2(i, precum şi ura împotriva tatălui ei, care obţinuse încarcerarea cavalerului, o făcură pe marchiză să se gîndească tot mai insistent că „reţeta Glaser" i-ar putea rezolva problemele băneşti, grăbind intrarea sa în posesiunea averii părinteşti şi satisfăcîndu-i totodată nevoia de răzbunare.

După mai multe vizite făcute împreună cu Sainte-Croix celebrului chimist - vizite a căror frecvenţă intrigaseră pe vecini, care bănuiau că se încercau operaţii privind falsificare de monedă - marchiza se hotărî sa încerce eficacitatea „reţetei" asupra bolnavilor din spitale, precum şi asupra propriilor săi servitori.

Ibidem, pp. 70 - 71.

[24] A se vedea *op. cit.,* p. 7.

25 Spiţer al regelui şi al fratelui regelui
26 *Op. cit.,* p. 8.

„Cine ar fi crezut, scrie locotenentul de poliţie Nicolas de La Reynie - al cărui nume a mai fost pomenit - că o femeie crescută într-o familie onorabilă, avînd o constituţie firavă, în aparenţă blinda, şi-a făcut o desfătare din a colinda spitalele spre a otrăvi pe bolnavi şi a observa apoi efectele otrăvii ce le-o administra" [27].

Evocînd acest episod, Henri Robert scrie, la rîndul său: „Se putea vedea un lucru de neînchipuit, a cărui cruzime revoltă, uimeşte şi descumpăneşte: tînăra şi fermecătoarea marchiză devine de bunăvoie infirmieră, vizitează spitalele, se aşază la căpătîiul bolnavilor, le aduce vin şi bunătăţi, fă-cînd toate acestea numai pentru a experimenta asupra lor reţeta lui C. Glaser, pentru

a-i încerca puterea şi pentru a se asigura astfel că medicii erau neputincioşi să-i recunoască natura, să-i combată efectele sau să-i descopere urmele" [28].

Prin iunie 1666, Antoine Dreux d'Aubray, simțindu-se bolnav, pleacă la moşia sa aflată în apropiere de Compiegne. Marchiza de Brinvilliers se grăbeşte să-l urmeze, socotind că a sosit momentul prielnic pentru a-şi pune planul în aplicare.

Cu prilejul procesului ea va mărturisi că i-a dat otravă tatălui ei de 28 - 30 ori. Antoine Dreux d'Aubray moare în cele din urmă la Paris, la 10 septembrie 1666, în vîrstă de 66 ani.

Deşi se răspîndise zvonul că ar fi fost otrăvit, la autopsie medicii nu găsesc nimic suspect. Marchiza folosise arsenicul lui Glaser care, cu mijloacele de investigație existente la acea dată, nu putea fi detectat.

După ce adevărul a ieşit la iveală, doamna de Sevigne comentează astfel acest asasinat: „Cele mai mari crime sînt un lucru neînsemnat în compațație cu fapta de a ucide timp de 8 luni pe propriul tău tată, de a primi toate mîngîierile şi toată afecțiunea lui şi de a nu-i răspunde decît dublînd doza!" [29].

[27] Ibidem, p. 9.

[28] *Op. cit.,* p. 26.

[29] *Lettres completes de M-me de Sevigne* [Scrisori complete de D-na de Savigne], violl. 4, Edkians Manerqur, Paris, p. 423 (scrisoarea nr. 529, din 29 aprilie 1676).

23

Antoine Dreux d'Aubray fusese locotenent civil[30]. în urma decesului lui, fiul său mai mare, care purta acelaşi nume, îi moşteneşte funcția. De asemenea, el şi cel de-al doilea frate, consilier în Parlament, primesc cea mai mare parte din averea lăsată de tatăl lor.

în scurt timp marchiza îşi risipeşte partea sa de moştenire. La raidul său, marchizul de Brinvilliers îşi irosise şi el propria sa

avere în lux şi petreceri. în 1670, unul dintre domeniile sale este scos în vînzare la cererea creditorilor. Firea sălbatică a marchizei se dezvăluie şi în această împrejurare, deoarece, aflînd vestea, dă foc domeniului.

în faţa dificultăţilor băneşti creseînde, marchiza nu-şi face procese de conştiinţă, ci merge liniştită pe drumul care-l începuse, împreună cu Sainte-Croix, hotărăşte suprimarea celor doi fraţi ai ei. Cum aceştia locuiau în aceeaşi casă, planul marchizei de a-i ucide în acelaşi timp era uşor de înfăptuit.

Este momentul în care intră în scenă La Chaussee, angajat prin intermediul marchizei în serviciul fraţilor săi şi care zi de zi le va servi, cu fiecare prilej, o doză de otravă. în felul acesta unul moare în iunie 1670, iar celălalt, în luna septembrie a aceluiaşi an.

De data aceasta, medicii care au făcut autopsia au declarat că moartea se datoreşte neîndoielnic otrăvirii, dar, cum marchiza nu-şi frecventa fraţii, iar La Chaussee era socotit ca un servitor credincios, căruia stăpînii săi îi lăsaseră prin testament un legat pentru serviciile aduse, nimeni n-a putut bănui pe adevăraţii făptaşi.

Din această clipă însă viaţa marchizei se schimbă, fiind cuprinsă în permanenţă de spaimă, deoarece cei doi complici, La Chaussee şi Sainte-Croix, o şantajează. La Chaussee i se înfăţişează tot mai des, pretinzîndu-i de fiecare dată sume de bani din ce în ce mai mari. Sainte-Croix păstra într-o casetă cele două recunoaşteri de datorie pentru sumele de 25 000 şi 30 000 de livre, un mare număr de scrisori, dintre cele mai compromiţătoare, primite de la marchiză, precum şi fiolele cu otravă. - Nereuşind nici cu rugăminţi, nici cu promisiuni sătl înduplece pe Sainte-Croix să-i înapoieze caseta, marchiza de

[30] A se vedea nota 18.

Brinvilliers îl ameninţă, fie că îl va ucide, fie că se va otrăvi.

Iată scrisoarea pe care i-o trimite ca o ultimă încercare: „M-

am hotărît să-mi pun capăt zilelor şi în acest scop am luat în seara asta ceea ce mi-ai dat cu atîta grijă: este din reţeta Glaser şi în felul acesta îţi voi dovedi că-mi sacrific bucuros viaţa pentru tine; dar nu-ţi făgăduiesc ca, înainte de a muri, nu te voi aştepta undeva, pentru a-ţi. spune ultimul rămas bun" [31].

într-adevăr, marchiza încearcă sa se sinucidă, dar, se pare că simţind primele arsuri în stomac, se răzgîndeşte şi se salvează, bînd mari cantităţi de lapte.

Din acest moment cei doi complici vor trăi unul alături de altul ca doi duşmani, pîndindu-se reciproc şi temîndu-se unul de altul.

Dacă încercarea de sinucidere a marchizei a fost reală sau numai simulată, nu se ştie exact. Este neîndoielnic însă că Sainte-Croix va folosi primul moment de neatenţie pentru a-i strecura marchizei arsenic în băutură. Dar, veşnic în gardă, ea îşi dă îndată seama şi reuşeşte să neutralizeze efectele otrăvii.

Otrava şi crimele săvîrşite o obsedează într-o asemenea măsură, îneît nu se poate stăpîni să nu vorbească despre ele.

„Fără nici un temei, scrie Henri Robert, ca şi cînd un demon nevăzut ar împinge-o, fără putinţă de împotrivire, spre propria ei nimicire, printr-o neînţeleasă şi bolnăvicioasă atracţie produsă de primejdie sau printr-o voluptate inexplicabilă a groazei, ea se amuza, lăudîndu-se cu crimele săvîrşite, dînd astfel prilejul ca împotriva sa să apară noi martori posibili ai infamiei sale" [32].

Toţi cei care au cercetat viaţa şi procesul marchizei de Brinvilliers reproduc cuvintele pe care ea le-ar fi adresat uneia dintre cameristele sale, arătînd o casetă plină cu fiole: „Cu ceea ce am aici mă pot răzbuna împotriva tuturor duşmanilor mei. în această cutie sînt multe moşteniri *l"* [33]. în cursul procesului marchizei caseta va fi desemnată prin denumirea „caseta cu moşteniri".

[31] Citat după F. Func k-B r e n t a n o,

[32] *Op. cit,* pp. 31 - 32.

[33] *Ibidetn.*

op. cit., pp. 16 - 17.

t

Dar cel pe care l-a înspăimîntat cu confidențele într-o asemenea măsură, încît în cele din urmă acesta s-a văzut silit să fugă pentru a-şi pune viața la adăpost, a fost Brian-, court, tînărul preceptor al copiilor marchizei, care, la un. moment dat, a constituit obiectul trecător al pasiunii acesteia.. Calitatea de confident, precum şi aceea de obiect trecător al unor atenții galante erau îndestulătoare pentru a-i pune viața în primejdie şi pentru a-l sili şi pe el, întocmai ca pe atîția alții, să poarte în permanență asupra lui un antidot universal,, denumit orvietan. Prudența l-a salvat de mai multe ori de la moarte.

Deşi era înspăimîntat de rolul ce-i fusese impus şi deşi se temea de răzbunarea marchizei, totuşi Briancourt, aflînd că aceasta intenționează să-şi continue otrăvirile în familie (şi că la rînd urma o soră Therese d'Aubray, precum şi cumnata ei, Mărie Therese Mangot, văduva locotenentului civil) şi nc-reuşind să o convingă să renunțe la planurile ei criminale, previne pe viitoarele victime, salvîndu-le viața.

După cum am mai arătat, teroarea în care trăia soțul marchizei nu era cu nimic mai prejos decît aceea în care trăia Briancourt. Acesta însă, spre deosebire (de Brianlcourt, avea un veşnic apărător în persoana lui Sainte-Groix care, spre a înlătura perspectiva unei căsătorii cu marchiza şi obosit de permanenta preocupare de a-i preveni fanteziile criminale, s-a hotărît să-l salveze pe soț.

Situație tragicomică, descrisă cu un admirabil umor de doamna de Sevigne, persoana cea mai bine informată a timpului său: „Ea voia să se mărite cu Sainte-Croix şi în acest scop îşi otrăvea foarte des soțul. Sainte-Croix, care nu dorea o soție tot atît de rea ca el, îi dădea contraotravă acestui sărman soț, în aşa fel încît, zvîrlit de ici-colo de cinci sau şase ori, cînd otrăvit, cînd dezotrăvit, soțul a rămas în viață" [34]. Am arătat, de asemenea, că [duipă arestarea lui La Ohaius-<see, imaflohiza de Brimvillieris fuge idin țară işi >se instalează la Londra.

Dar, chiar înainte de declarațiile făcute de La Chaussee, secretarii de stat ai lui Ludovic al XlV-lea, care arătau cel

[34] *Lettres complhes de M-me de Sevigne,* voi. 4, p. 428 (scrisoarea nr. 530 din 1 mai 1676).

mai viu interes pentru desfăşurarea procesului, cer guvernului englez extrădarea marchizei.

Fratele lui Colbert, marchizul de Croissy, ambasador al Franței pe lîngă Carol al II-lea, regele Angliei, obține con-simțămîntul acestuia pentru extrădare, dar sub condiția ca arestarea să fie făcută de francezi, deşi se ştia că ambasada nu avea posibilitatea să o facă. Numai după noi insistențe, Carol al II-lea cedează, dîndu-şi acordul ca poliția engleză să intervină în acest caz.

Marchiza de Brinvilliers simte primejdia şi părăseşte în grabă Anglia, oprindu-se în Olanda. Din 1673 pînă la 25 martie 1676 cutreieră oraş după oraş şi în cele din urmă ajunge la Liege, care se mai afla încă în mîna trupelor franceze. Louvois[35], informat despre sosirea ei, însărcinează pe Desgrez, ofițer de poliție, vestit pentru abilitatea sa, să aresteze pe marchiză, care se adăpostise într-o mănăstire.

Pe cît se pare, arestarea a avut loc cu consimțămîntul autorităților locale, dar nu în împrejurările relatate de Mi-chelet[3B], pe care Furick-Brentano[3T] şi Henri Robert[38] le consideră fanteziste.

Marele istoric francez povesteşte, într-adevăr, că pentru a aresta pe marchiză, Desgrez (deghizat în preot) ar fi pătruns în mănăstire şi a reuşit s-o atragă într-o cursă, sub pretextul unei aventuri galante, pentru care, cu toate întîm-plările din ultimii ani, marchiza mai păstrase încă un puternic interes [39].

Cu prilejul arestării, este găsită asupra marchizei de Brinvilliers o a treia casetă care nu conţinea însă fiole de otravă, ci înspăimîntătoarea şi cinica spovedanie de care am amintit mai sus.

Aducerea marchizei de Brinvilliers la Paris a fost însoţită de întîmplări neprevăzute pentru paznicii ei, deoarece, spre

[35] Francois-Michel Le Tellier, marchiz de Louvois, fiul cancelarului Michel Le Tellier, exercită din 1662 funcţia de secretar de stat şi devine în 1671 cancelar al Franţei. Este cunoscut îndeosebi pentru opera de reorganizare a armatei.

[30] într-un studiu publicat în „Revue des Deux Mondes" şi intitulat *La decadence morale au XVII-e siecle.*

[37] A se vedea *op. cit.,* p. 38.

[38] A se vedea *op, cit.,* p. 38.

[39] A se vedea Alexandre Dumis, *op. cit.,* pp. 102 - 103.

a scăpa de judecată, această femeie, care nu se temea de nimic, a făcut tot ce i-a stat în putinţă. Astfel în cîteva rînduri a căutat să se sinucidă în modul cel mai neaşteptat. Odată a încercat să înghită cioburile unui pahar pe care singură l-a spart între dinţi, iar altă dată a înghiţit pur şi simplu nişte ace.

Neizbutind să moară astfel, marchiza nu se resemnează, ci se străduieşte să-i corupă pe paznici pentru a-i determina s-o elibereze. Plănuise să-l omoare pe Desgrez, să taie hamurile cailor de la trăsura care o transporta şi să fugă, sărind pe unul dintre cai, ori să organizeze o răpire în drum cu ajutorul cîtorva prieteni, cărora -izbutise să le transmită o scrisoare.

Aşadar, transportarea doamnei de Brinvilliers la Paris a fost

tot atît de puțin obișnuită ca și întreaga ei existență.

Deoarece toate încercările de a se salva - întreprinse în cursul drumului către Paris - au rămas fără rezultat, o dată închisă la 25 aprilie la Conciergerie [40], marchiza se străduiește să obțină sprijinul lui Pennautier, insinuînd că acosta i-ar fi fost complice la crimele săvîrșite. Insinuările, precum și nenumăratele scrisori ce încearcă să i le transmită sfîrșesc prin a-l face suspect pe Pennautier care, cu toată înalta sa poziție, este arestat și închis tot la închisoarea Conciergerie, chiar în camera în care fusese deținut Ravaillac [41].

Acest om, considerat a fi de o corectitudine exemplară și a cărui pricepere a jucat un rol însemnat în refacerea comerțului și industriei franceze inițiată de Colbert, devine în scurt timp obiectul celor mai nesăbuite învinuiri și calomnii [42].

În ajunul morții, marchiza de Brinvilliers face, în sfîrșit, o mărturisire care dovedește că Pennautier nu fusese decît o victimă a acestei femei cu resurse nesfîrșite, dar atît de dăunător folosite.

[40] închisoare celebra, încorporată în Palatul de justiție din Paris.

[41] Asasinul regelui Henric al IV-lea.

[42] Chiar Dumas îi pune în sarcină moartea lui Alibert, asociatul său de afaceri, moartea subită a cumnatului acestuia (care, cuprins de bănuieli, începuse să cerceteze împrejurările, ce-i păruseră ^ suspecte, ale morții celui dintîi), precum și moartea predecesorului său în funcția ce o ocupa, Saint-Laurent (A se vedea A. Dumas, *op. cit-,* p. 77).

28

„Nu știu de loc, spunea ea, ca Pennautier să fi fost vreodată înțeles cu Sainte-Croix în ceea ce privește otrăvirile și n-aș putea să-l învinuiesc de acest lucru, fără să-mi trădez conștiința. Dar, întrucît în caseta acestuia s-a găsit un bilet care-l privea și pentru că l-am văzut în repetate rînduri împreună cu Sainte-Croix, mi-am închipuit că prietenia lor a putut merge și pînă la manipularea otrăvurilor și, în această îndoială, mi-am luat curajul să-i scriu ca și cînd aș fi știut că un asemenea lucru s-a întâmplat, nqputiînd strica prin aceasta cu nimic cauzei mele și gîndindu-mă în acest

fel: dacă între ei a existat vreo legătură în ceea ce priveşte otrăvurile, Pennautier va crede că ştiu secretul lor şi aceasta îl va determina să se intereseze de cauza mea ca de propria lui cauză, de teamă să nu-l învinuiesc; dacă el este nevinovat, scrisoarea mea este zadarnică. Nu risc însă nimic decât isă istfrnesc indignarea unei persoane care,,şi dacă nu i-aş fi scris, tot nu mi-ar fi luat partea şi nu s-ar fi grăbit să-mi facă vreun serviciu" [43].

Dat fiind privilegiul pe care ii da titlul de noblețe, doamna de Brinvilliers a fost judecată de cea mai înaltă instanță din acea vreme. Este vorba de Marea Cameră [u] şi Tribunalul *Tournele* [ir]*>,* reunite sub preşedinția lui Lamoi-gnon [40]. Procesul s-O judecat de la *29* aprilie la 16 iulie 1676.

în cursul celor 22 de şedințe - după cum relatează Funck-Brentano şi Hemri Robert - se pare că doamna de Brinvilliers a dat dovadă de o puternică voință, de o energie şi totodată de o prezență de spirit care a uimit tot timpul pe judecătorii ei.

A negat toate învinuirile ce i se aduceau şi a explicat confesiunea scrisă, găsită asupra ei în momentul arestării, ca

[43] Citat de F. Funck-Brentano, *op. cit.,* p. 43.

[44] La Grande Chambre, care era principala cameră a Parlamentului.

[45] Camera criminală a Parlamentului.

[46] Gtiillaume de Lamoignon, primul-preşedinte al Parlamentului din Paris, începînd din 1658. Aşa cum scrie Henri Robert, el a fost prima persoană căreia Academia Franceză i-a oferit un fotoliu în care a refuzat să se aşeze *(op. cit.,* p. 40).

fiind făcută sub influența unei puternice febre, o nebunie, rod al unei imaginații bolnave [47].

Nici confruntarea cu Briancourt, a cărui depoziție a fost cel mai grav act de acuzare, n-a făcut-o să-şi piardă sîngele rece.

în legătură cu această confruntare, bătrînul preşedinte Lamoignon, vechi magistrat, notează: „Este un spirit care ne

înspăimîntă. Am judecat ieri procesul ei pînă la ora 8 seara; a fost confruntată cu Briancourt, în fața Camerei, timp de 13 ore; astăzi, din nou, timp de 5 ore, dar a susținut cele două confruntări cu o forță surprinzătoare" [48].

Cînd, la sfîrşitul dramaticei sale depoziții, Briancourt izbucneşte în plîns, marchiza, stăpână pe ea, îi spune cu dispreț: „Plîngi? Ce lipsă de curaj!"

Apărătorul marchizei de Brinvilliers a fost maître Nivelle, avocat de o mare abilitate şi elocvență, a cărui faimă s-a păstrat un secol mai tîrziu.

Pledoaria, în apărarea femeii învinuită de atîtea crime, şi-o începe în felul următor:

„Atrocitatea crimelor şi calitatea persoanei învinuite impun probe dintre cele mai neîndoielnice, probe scrise, s-ar putea spune, cu raze de lumină" [49].

In continuare, maître Nivelle se întreabă dacă probele opuse marchizei au aceste însuşiri şi, de-a lungul întregii sale pledoarii, încearcă să demonstreze contrariul. Rînd pe rînd, talentatul avocat demonstrează că nu certitudinea, ci dubiul se desprinde din depozițiile diferiților martori, subliniază contradicțiile strecurate în unele dintre aceste depoziții, inisiistlînid, îndeosebi, asupra declarației lui La Ohaus-see; reuşeşte isă argumenteze că biletul aflat în caseta lui Sainte-Croix (prin care acesta preciza că întregul conținut al casetei aparține marchizei) a fost introdus în casetă înaintea fiolelor cu otravă şi, în fine, apărătorul înlătură pro-

[47] în legătură cu admisibilitatea utilizării în proces a confesiunii, în sinul tribunalului s?-a ivit o controversă, dat fiind caracterul secret al unor asemenea acte. S-a cerut şi avizul unor profesori şi doctori în teologie care, după ample discuții, au ajuns la concluzia că secretul confesiunii există numai în raporturile cu confesorii şi că o confesiune scrisă putea fi invocată în fața tribunalului.

[48] Citat de F. Funck-Brentano, *op. cit.,* p. 49.

[49] *Ibidem,* p. 50.

bele deduse din confesiunea scrisă a acesteia, sprijinindu-se pe puternice argumente de drept canonic, care îi îngăduiau să afirme că acel document este, potrivit „legilor divine şi omeneşti, sacru şi inviolabil".

În încheierea pledoariei, construită cu o deosebită artă, maître Nivelle se străduieşte să inspire judecătorilor milă pentru clienta sa. Părţii civile, văduva unuia dintre fraţii marchizei, îi atrage atenţia că n-ar trebui să se ridice împotriva acuzatei, din moment ce moartea soţului ei a fost răzbunată prin pedepsirea lui La Chaussee. îşi exprimă mirarea faţă de dorinţa văduvei - ca familia cu care este aliată să fie pentru totdeauna dezonorată - şi o avertizează că prin îndîrjirea ei va merita reproşul de a nu fi avut sentimente fireşti pentru nepoţii ei, pe care ar trebui să-i considere ca pe proprii săi copii[50].

La 15 iulie 1676 marchiza de Brinvilliers este adusă pentru ultima oară în faţa judecătorilor. Atitudinea ei rămînc neschimbată. După ce ultimul interogatoriu ia sfîrşit, preşedintele Lamoignon o anunţă că, la cererea surorii ei, călugăriţă carmelită, îi va fi trimis un preot, pentru a se ocupa de „salvarea sufletului ei".

Acest preot era abatele Edmond Pirot, profesor la Sor-bonna, cunoscut pe atunci în întreaga Europă pentru preocupările sale filozofice şi îndeosebi pentru discuţiile sale cu Leibniz. El va scrie apoi două volume, în care va relata amănunţit ultimele zile ale marchizei de Brinvilliers, carte pe care Funck-Brentaino o - socoteşte -drept o capodoperă a literaturii franceze [51].

Cultivat, inteligent şi bun psiholog, Pirot reuşeşte să cîştige încrederea marchizei şi să obţină mărturisirea pe care nici prelungitele interogatorii, nici confruntările, nici apelurile adesea patetice ale preşedintelui Lamoignon şi nici teama de tortură nu i le putuseră smulge.

În dimineaţa zilei de 16 iulie 1676 i se citeşte inculpatei hotărîrea prin care este declarată vinovată de a-şi fi omorît tatăl şi pe cei doi fraţi şi de a fi încercat să-şi omoare o soră.

[50] *Ibidem,* p. 52. [31] *Ibidem,* p. 1.

31

Marchiza este condamnată: „să-şi recunoască greşeala[5?] în faţa porţii principale a bisericii din Paris, unde va fî adusă într-o căruţă, desculţă, cu funia în jurul gîtului, ţinînd în mîini o torţă în greutate de două livre[5S] şi acolo, în genunchi, să recunoască că din răutate şi răzbunare, pentru a le moştenii averea, şi-a otrăvit tatăl, pe cei doi fraţi *şi* a atentat la viaţa defunctei sale surori, lucru de care se căieşte şi pentru care cere iertare lui Dumnezeu, Regelui şi Justiţiei; după aiceasta să fie dusă în aceeaşi căruţă în Place ide Greve, pentru a i se tăia capul, pe un eşafod care va fi instalat în acest scop în piaţa amintită; corpul său să fie ars, iar cenuşa aruncată în vînt; aceasta după ce, în prealabil, i se va aplica chestiunea ordinară şi extraordinară[54], pentru a-i fi aflaţi şi complicii" [55].

Marchiza va declara că ceea ce a rănit-o într-o asemenea măsură încît nu a mai putut urmări lectura sentinţei, cerînd să-i fie repetată, a fost acea parte din hotărîre ce cuprindea condiţiile umilitoare în care urma să fie dusă la locul de execuţie.

înainte de a i se aplica tortura pentru prima oară, ea face o mărturisire completă a crimelor sale, arătînd că otrăvurile de care s-a folosit erau arsenicul, vitriolul şi veninul de broască rîioasă şi că, în afară de Sainte-Groix, nu a avut nici un alt complice.

Dar înainte de a face această mărturisire, marchiza ţine să declare că nu teama de tortură sau dorinţa de a o evita o determină să se poarte astlfefl, ci convingerea pe care i-au sădit-o discuţiile cu abatele Pirot..

Cea de-a doua tortură la care a fost supusă era cea mai groaznică din cîte aplica Parlamentul din Paris. Era tortura apei care, introdusă cu forţa, brusc şi în cantităţi mari în stomac, provoca dureri insuportabile.

Sîngele rece, precum şi imensul ei orgoliu n-au părăsit-o nici în faţa morţii.

[52] în textul sentinței *țaire amende honorable.*

[53] Două livre reprezentau aproximativ un kilogram.

[54] Adică tortura.

[55] Citat după F. F u n c k - B r e n t a n o, *op. cit,,*

32

I-a uluit într-o asemenea măsură pe cei cu cugetul slab» care au asistat la execuție, încît unii dintre ei au socotit-o victimă şi au pretins chiar că au văzut o aureolă în jurul capului retezat.

„Nu i-a scăpat nici un cuvînt de reproş împotriva nimănui şi nici un geamăt - scrie abatele Pirot - şi n-a manifestat nici o temere josnică... şi nici un moment, nici priveliştea pieței, nici apropierea eşafodului, nici vederea înspăi-mîntătoarelor instrumente folosite pentru acest fel de moarte, nu i-a provocat nici măcar umbra unei spaime" [56].

însuşi călăul a fost impresionat de tăria acestei stranii condamnate.

În încheierea primei părți a cărții sale, Fiunck.-Bren.tano scrie: „Afirmînd că n-a avut alți complici în afară de Sainte-Croix şi de servitori, doamna de Brinvilliers spunea adevărul. Dar, în acea epocă la Paris se săvîrşeau şi alte crime tot atît de mari ca ale ei. Judecătorii nu întîrziară să le descopere. Astfel a început celebrul proces judecat de tribunalul *La Chambre Ardente*[57] şi căruia procesul doamnei de Brinvilliers i-a servit de introducere" [58].

Un şir de decese, cărora tulburarea generală, provocată de recentul proces al marchizei de Brinvilliiers, le atribuia un caracter suspect, urmate de denunțarea unui plan de otrăvire a regelui şi a delfinului [59], au dus la descoperirea unor asociații de alchimişti, falsificatori de monede, magicieni şi vrăjitoare, în cadrul acestora principalul loc revenea Catherinei Deshayes Monvoisin, numită La Voisan, despre care Funck-Brentano spune că este cea mai mare criminală a istoriei[60].

întreaga societate nobilă şi bogată din acea vreme - şi, aşa

cum se va afla mai tîrziu, chiar favorita regelui - o frecventa, recurgînd la vrăjitoriile ei (în schimbul unor importante sume de bani), pentru a rezolva probleme de familie, de dragoste sau de moştenire. Soluția era totdeauna moartea celui nedorit.

» *Ibidem,* p. 78.

[57] A se vedea nota 2.

[68] *Op. cit.,* p. 83.

[M] Fiul regelui şi moştenitorul tronului.

[80] A se vedea *op. cit.,* p. 87.

r

Cu ajutorul abatelui Guibourg, La Voisin practica magia neagră, celebfîlnd liturghii negre în cursul cărora erau sacrificați copii nou-născuți, furați sau vînduți.

„Este uşor de închipuit, scrie Funck-Brentano, stupoarea lui Ludovic al XlV-lea, a miniştrilor săi, a şefului poliției la descoperirea acestor crime. Groaza răspîndită era cu atît mai mare, tu cît chimiştii şi madicii experți din acea vreme erau incapabili să descopere urma otrăvii în cadavre" [61].

Procesul (sau mai exact procesele) a fost judecat de o comisie specială, prezidată de Louis Boucherat, viitor cancelar al Franței. Louis Bazin, membru al Academiei Franceze, împreună cu La Reynie au fost raportorii. Acest tribunal special, denumit *La Chambre ardente,* şi-a început activitatea la 10 aprilie 1679, păstrînd secretă toată instrucția, pentru a lipsi publicul de posibilitatea cunoaşterii unor amănunte privind practicile demoniace (de a căror eficacitate erau convinşi pînă şi magistrații care judecau procesele) şi compoziția otrăvurilor [62]. Activitatea tribunalului, care-şi ținea şedințele în palatul Arsenalului, nu s-a încheiat decît la 21 iulie 1682. In această serie de procese au avut

loc 210 şedinţe şi au fost judecaţi 442 de acuzaţi.

Asasinarea soţului incomod sau prea puţin generos devenise un lucru obişnuit în înalta societate a acelor vremuri. Era îndeajuns o vizită la faimoasa La Voisin, precum şi plata onorariului cerut. Doamna de Dreux, soţia unui înalt magistrat al Parlamentului, doamna Leferon, fiica unui consilier al aceleiaşi curţi supreme de justiţie, bogata doamnă de Poulaillon şi multe altele au fost aduse în faţa tribunalului special pentru a răspunde de aceeaşi crimă, asasinarea soţului cu ajutorul vrăjilor sau otrăvurilor; aceste persoane s-au bucurat însă de o surprinzătoare îngăduinţă, care, în cazul celei din urmă, a mers pînă la achitarea ei.

Ceea ce la început îngrozise Parisul începuse să devină un joc, socotit de unii, chiar distractiv. Dar aceeaşi „distracţie", practicata de femei care nu aparţineau nobilimii, ca văduva Brunet sau femeia Rebille, era pedepsită cu cea mai mare asprime.

[61] *Ibidem,* p. 117.

[62] *Ibidem,* p. 118.

34

La Voisin este condamnată, dar, deşi hotărîrea prevedea şi aplicarea torturii, este scutită de această pedeapsă ca urmare a intervenţiilor.clienţilor ei sus-puşi, intervenţii determinate nu de milă, ci de teama ca nu cumva să vorbească prea mult compromiţînd astfel şi alte persoane, la care cercetările tribunalului nu ajunseseră încă.

De altfel, vrăjitoarea va declara singură că „simte de datoria ei să spună, pentru a-şi descărca conştiinţa, că un mare număr de persoane, de toate condiţiile şi calităţile, i s-au adresat spre a obţine mijlocul de a ucide mulţi alţi oameni şi că desfrîul este prima cauză a tuturor acestor crime" [83].

întrucît însă cercetările dezvăluiau lucruri din ce în ce mai grave, şi mai apropiate de tron, regele, pentru a limita scandalul, a dispus scoaterea din dosar a unor declaraţii, cărora le-a dat foc,

iar la un moment dat (1 octombrie 1680) a hotărît chiar suspendarea şedinţelor tribunalului.

Este îndeajuns să amintim că printre persoanele vizate de depoziţiile vrăjitoarelor, figurau în afară de doamna de Montespan, favorita regelui despre care am mai vorbit, ducesa de Orleans, Henriette d'Angleterre (învinuită de a fi celebrat chiar în palat o liturghie neagră împotriva soţului ei), doamnele de Polignac şi de Gramont (care încercaseră, pentru a-l cuceri pe rege, s-o otrăvească pe Louise de la Valliere), contesa de Soissons care, avertizată chiar de rege, fuge în Olanda pentru a se salva, sau ducesa de Bouillon.

Despre ducesa de Bouillon - care a înfruntat tribunalul, contestîndu-i dreptul s-o judece - doamna de Sevigne scrie cu un inegalabil umor: „Ducesa de Bouillon a cerut celei căreia i se spunea La Voisin puţină otravă pentru a face să moară bărbatul bătrîn pe oare-l avea şi oare o făcea să moară de plictiseală" [64].

La Chambre ardente şi-a reluat şedinţele la 19 mai 1681, dar cu condiţia impusă de rege, de a înlătura declaraţiile în care era vorba de marchiza de Montespan. Această con-

[88] *Ibidem,* p. 131.

[4] A se vedea *Lettres completei de M-me de Sevigne,* voi. *6,* p. 230 (scrisoarea nr. *777* din 30 ianuarie 1680).

diţie a fost îndestulătoare pentru a îngădui ca nenumăraţi vinovaţi să fie sustraşi de la pedeapsa meritată şi pentru a împiedica în fapt tribunalul să - şi desfăşoare activitatea.

Acţiunea întreprinsă ia sfîrşit prin apariţia, la 30 august 1682, a unui edict împotriva ghicitorilor şi vrăjitorilor, care erau alungaţi din Franţa, precum şi prin reglementarea fabricării şi vînzării otrăvurilor necesare industriei şi medicinii.

Procesul Calas[x]

Cu privire la acest proces, nici astăzi nu se poate şti dacă

adevărul a fost stabilit prin hotărîrea Parlamentului din Toulouse[2] care a condamnat la moarte pe Calas sau prin hotărîrea de reabilitare pronunțată de Parlamentul din Paris în urma campaniei desfăşurate de Voltaire. Este încă unul dintre cazurile care ilustrează ce urmări dăunătoare poate avea reducerea rolului instanței la acela de simplu organ care ia în considerare probele administrate, fără să cerceteze adîncit dacă ele reflectă sau nu realitatea, cercetare care se impune îndeosebi în cazul probei cu martori. Sînt aspecte de altfel relevate şi de unii autori burghezi, ca, de pildă» G. Guilhermet, care a înfățişat consecințele unor asemenea practici în cunoscuta sa lucrare *Comment se font les erreurs. judiciaires* [3] [Cum se săvîrşesc erorile judiciare].

Dificultățile legate de luarea unui interogatoriu imparțial, de autosugestie şi sugestia colectivă, de eroarea involuntară pe care o pot săvîrşi unii martori, de deformarea profesională a unor experți, de influența opiniei publice, de antipatia pe care învinuitul o poate inspira uneori, toate aceste elemente de natură să *altereze* adevărul şi să conducă la erori judiciare - şi pe care G. Guilhermet le-a analizat - se regăsesc în procesul Calas.

în unma campaniei conduse cu talent şi pasiune de Voltaire, opinia publică, care, cu prilejul procesului de la

[1] A se vedea nota 1, la *Procesul marchizei de Brinvilliers. Drama otrăvurilor.*

[2] Este primul parlament provincial. O ordonanță din 11 octombrie 1443 i^a fixat competența teritorială $i compoziția.

[3] Paris, Librairie Schleicher Freres.

Toulouse văzuse în Calas un odios fanatic protestant, capabil să-şi ucidă propriul fiu pentru că acesta se pregătea sa se convertească la catolicism, ajunge să-l socotească pe acelaşi Calas - a cărui reabilitare se afla în discuția Parlamentului din Paris - un martir, o victimă a aceluiaşi fanatism, dar de data aceasta este înfierat catolicismul. Astfel cînd Voltaire porneşte campania în favoarea lui Calas, aceeaşi mulțime care aplaudase hotărîrea de condamnare a Parlamentului din Toulouse este cuprinsă de

mirare, dar nu pentru că Voltaire izbuteşte să-i dovedească nevinovăţia, ci pentru că s-au găsit judecători care să-l condamne pe Calas.

Din punct de vedere formal, decizia de reabilitare a Parlamentului din Paris - pronunţată în cadrul unei proceduri neobişnuite, determinată în principal de consideraţii de ordin politic - a fost totdeauna considerată nulă şi neavenită de Parlamentul din Toulouse, care a interzis afişarea deciziei pe teritoriul supus jurisdicţiei sale şi a continuat să-l considere pe Calas vinovat, refuzînd să radieze hotărîrea de condamnare din registrele sale.

întrucît în sistemul judiciar de atunci, Parlamentul din Toulouse era suveran în cauzele privind provincia sa, ne-fiind ierarhic subordonat Parlamentului din Paris, din punct de vedere formal poziţia adoptată era legală.

Astăzi istoria se află nu numai în faţa a două hotărîri contradictorii, dar, după ce timp de aproape două secole opinia publică s-a obişnuit, repetînd tezele lui Voltaire, să considere condamnarea lui Calas ca o evidentă eroare judiciară, cercetări mai recente au ajuns la concluzia că nimic nu este mai puţin dovedit decît nevinovăţia lui Calas. Cu alte cuvinte, enigma este în întregime nedezlegată şi astăzi şi, după cum se pare, este greu de presupus că se vor descoperi de acum înainte elemente care ar putea aduce lumină în acest caz.

Jean Calas, negustor de pînzeturi, şi soţia sa, Anne-Rose Cabibel, locuiau de aproximativ 30 de ani în Toulouse, po strada Filatiers sau Filetiers nr. 16, stradă comercială îngustă, cu clădiri vechi şi prăvălii întunecoase.

38

Se pare că din secolul al XVIII-lea şi pînă în prezent nici strada şi nici casele nu şi-au schimbat mult înfăţişarea.

Drama[4] s-a produs în seara zilei de 13 octombrie 1761, spre ora 10, cînd zgomote şi strigăte neobişnuite, care păreau să vină de la casa cu nr. 16, au tulburat liniştea străzii; vecinii s-au grăbit

să deschidă ferestrele sau să coboare în stradă. în cîteva clipe toți erau îngrămădiți în fața casei Calas.

Fiecăruia i se părea că a auzit altceva. Unii au afirmat că s-a auzit strigătul „săriți, asasinul!", alții, „of Doamne! Este omorît cineva!", iar alții susțineau că nu ar fi fost decît nişte vaiete repetate. După o clipă de consternare, cineva se hotărăşte să bată la uşa casei lui Calas. Răbdarea curioşilor este pusă la încercare pînă cînd Pierre, unul dintre cei 6 copii ai lui Calas[5], deschide în sfîrşit uşa şi spune: „Veniți să-l vedeți pe bietul meu frate mort" [6].

Cineva aleargă în căutarea unui chirurg din apropiere, Gorsse, care soseşte îndată şi constată moartea. Căutând să stabilească cauza morții, Gorsse observă, desfăcînd gulerul cămăşii şi dînd la o parte o eşarfă de tafta neagră (legată cu grijă în jurul gîtului,şi prinsă într-o buclă de metal), uirma clară a unei funii. Aşa cum au relatat mai tîrziu martorii, Gorsse ar fi afirmat atunci că Marc-Antoine a fost sugrumat.

După îndelungi convorbiri între membrii familiei şi cîțiva prieteni veniți în grabă, în timp ce mulțimea adunată în fața casei comenta nefastul eveniment, Pierre Calas aleargă la cafeneaua „Quatre-Billards", unde Marc-Antoine avea obiceiul sa-şi petreacă serile, pentru a întreba dacă nu cumva în acea seară fratele său se certase cu cineva. Totodată se ia hotărîrea ca un vecin, Clauzade, prieten al familiei, să înştiințeze în sfîrşit autoritățile. Dar în momentul în care Clauzade reuşeşte să-l informeze de cele petrecute pe Monyer, asesorul lui

[4] A se vedea Marc Ghassaigne, *L'ajjaire Calas* [Procesul Calas], Paris, Librairie Acaidemique, 1929, pp. 1 - 2.

[11] 4 băieți (Marc-Antoine, victima, de 29 ani, Pierre de 28 ani, Lauis de 25 ani şi Donat de 21 ani) şi două fete (Anne-Rose de 19 ani şi Anne sau Nanette de 18 ani).

* Marc-Antoine.

39

Oavid de Beaudriguez, *caphoul*[7] perpetuu al oraşului, Beaudriguez îşi şi începuse ancheta.

înainte de a urmări etapele anchetei lui David de Beaudriguez, este necesar să spunem cîteva cuvinte despre eroii dramei şi să prezentăm decorul în care s-a desfăşurat.

Casa de la nr. 16 din strada Filetiers era compusă din parter şi două etaje. La primul etaj se afla un salon, sufrageria şi bucătăria, iar la etajul al doilea camerele de dormit.

Parterul se compunea din trei încăperi: un coridor din care se intra într-o încăpere ce servea drept depozit de mărfuri care, la rîndul ei, comunica direct - printr-o uşă cu două canaturi - cu magazinul care dădea în stradă.

întreaga familie Calas era protestantă. în acea epocă, după revocarea edictului de Nantes[8], protestanţii erau îngrădiţi de diferite decăderi şi interdicţii. Printre altele, li se interzicea exercitarea cultului, astfel încît, aşa cum observă Henri Robert, pentru a rămâne protestant, trebuia să fi pătruns de o profundă şi puternică convingere, deoarece pe.atunci „nu te jucai cu libertatea conştiinţei" [9].

Cu 5 ani în urmă, Louis, cel de-al treilea dintre fiii Calas, trecuse la catolicism şi-şi părăsise familia, a cărei reacţiune violentă cu acest prilej va fi unul dintre argumentele puternice ale acuzării.

în seara zilei de 13 octombrie se aflau în casă Jean Calas, tatăl, Anne-Rose, soţia sa, Marc Antoine şi Pierre, doi dintre fiii Calas, tînărul Lavaysse, fiul unui cunoscut avocat care - aflat în trecere prin Toulouse - fusese invitat să rămînă la cină. în casă mai era şi bătrîna servitoare a familiei, Jannette Vigier.

Donat Calas, fiul cel mic, se afla la Nîmes, pentru a-şi face ucenicia la un fabricant de ciorapi.

[7] *Capitoul* este denumirea dată pînă la revoluţie magistraţilor municipali din Toulouse, care aveau atît atribuţii de poliţie, cît şi de jurisdicţie. Ei îndeplineau în acelaşi timp funcţia de comisar de poliţie şi pe aceea de judecător de instrucţie.

[8] Edictul din Nantes (1598) a fost emis de Henric al IV-lea pentru a legaliza situaţia în stat a bisericii reformate şi a membrilor ei. A fost revocat de Ludovic al

XIV-lea.

[8] A se vedea *Les grands proces de l'bistoire,* seria I, Payot, Paris, 1925, p. 155.

40

Cele două fete, Anne-Rose şi Nanette, îşi petreceau ziua la nişte prieteni din Pechabon, localitate situată în apropiere de Toulouse.

David de Beaudriguez, comisar de poliție şi judecător de instrucție, este descris de contemporani ca un om hotărît şi autoritar, înzestrat cu calități deosebite pentru exercitarea atribuțiilor sale polițieneşti, dar care, obişnuit să acționeze cu deosebită repeziciune, neglija adesea formele procedurale. La 13 octombrie, către ora 11,30 seara, Beaudriguez este înştiințat de Borel, un fost coleg, că în fața prăvăliei lui Calas se află strînsă o mulțime de lume care discută ca ar fi fost cineva asasinat în casă.

Beaudriguez, însoțit de 40 de soldați din poliția municipală, soseşte îndată la fața locului şi, constatînd imediat că Mlarc-Antoine nu a murit de „moarte bună", convoacă - în calitate de experți - pe medicul Latour şi pe chirurgii Peyronnet şi Lamarque.

Din acest moment datează prima relatare a evenimentelor, făcută de Pierre unui oarecare Estelle, chiar în încăperea în care cei trei experți examinau cadavrul. Pierre arată că în acea seară luaseră masa în familie, împreună cu tînărul Lavaysse, şi că, imediat după masă, Marc-Antoine a luat cheia magazinului şi a ieşit, în timp ce Pierre a ațipit un timp oarecare. A fost trezit de tatăl său pentru a-l conduce pe Lavaysse, care pleca. în timp ce-l conducea pe Lavaysse spre ieşire, la întrebarea acestuia unde se află fratele său îi răspunsese că Marc-Antoine a ieşit, aşa cum avea obiceiul în fiecare seară. Ajunşi în fața uşii magazinului, Lavaysse observă că aceasta este deschisă, iar cheia se află în broască. Intrînd, îl găsesc pe Marc-Antoine întins pe jos, mort. Poziția cadavrului excludea posibilitatea unei sinucideri. Aşa cum observă M. Chassaigne, sinucigaşii nu se sugrumă. Deci, dacă Pierre spunea adevărul cu privire la felul în care a găsit cadavrul, era neîndoielnic că se săvîrşise o crimă [10].

Examinînd încăperea, Beaudriguez constată o ordine perfectă, nici o urmă de încăierare şi nici un alt semn care să îngăduie să se presupună că cineva a pătruns cu forța dinafară. Mai mult, cadavrul lui Marc-Antoine părea aşezat cu

[10] *Op. cit.,* p. 15.

băgare de seamă, era îmbrăcat cu o cămaşă neşifonată şi avea părul pieptănat cu grijă. Pe tejgheaua magazinului erau împăturite vesta şi haina defunctului.

în primul moment - sub impresia atît a felului în care se prezenta locul dramei, cît şi a zvonurilor care de mult circulau în oraş - Beaudriguez ajunge la concluzia că cineva a intervenit pentru a pune lucrurile în ordine şi a aranjat cadavrul înainte de a deschide uşa vecinilor alarmați. El îşi îndreaptă primele bănuieli împotriva celor din casă, care ar fi putut executa cel mai uşor această punere în scena. Iată care erau zvonurile pe care le cunoştea şi Beaudriguez şi care circulau ide multă vreme în oraş.

Aflînd de convertirea fiului său Louis, Calas îl gonise de acasă, după ce într-un acces de furie îi adresase cele mai aspre injurii. Timp de 4 ani nu îi dăduse nici cel mai mic ajutor, deşi la data aceea Louis era minor. Constrîns de nevoia în care se afla, Louis adresase o cerere *(placet* [u]) intendentului de Languedoc[12], Saint-Priest, solicitînd obligarea tatălui său la plata pensiei de întreținere pe care acesta i-o refuza „din ura pentru conversiunea sa la catolicism", cum se spunea în cerere.

Delegatul de la Toulouse al intendentului Saint-Priest îl informează asupra demersurilor făcute, scriindu-i „Bătrî-nul Calas este un om foarte bogat şi nu pot să ascund că l-am găsit foarte aspru față de fiul său. Acesta este un tînăr cuminte şi pios şi, de cinci ani de cînd a părăsit casa părintească, tatăl nu a dat fiului său decît 50 de franci pentru întreținere. Am încercat zadarnic să împac părțile" [13].

Abia la 9 septembrie 1761, constrîns de un nou demers direct al intendentului de Saint-Priest, bătrînul Calas se decide să

plătească prima rată a pensiei de întreținere.

Toate aceste lucruri erau cunoscute locuitorilor din Toulouse, după cum le era cunoscută şi atitudinea ciudată a fiului mai mare, Marc-Antoine, care de cîtva timp părea că

[11] Cerere scrisă prin care se face apel la justiția regelui şi în care acesta ia o hotărîre personală.

[12] în provincii, intendenții erau delegații care exercitau, în numele regelui, inspecția diferitelor servicii generale. Atribuțiile lor sporesc în seoold al XVIM-lea.

[13] Citat după Henri R o b e r t, *op. ck-,* p. 156. A se vedea şs M. C h a s s a i g n e, *op. cit.,* pp. 59 - 60.

intenționează să meargă pe urmele fratelui său Louis. De altfel, numeroşi martori vor relata întîmplări din care va reieşi că, în preajma dramei, relațiile dintre bătrînul Calas şi Marc-Antoine erau foarte încordate.

Marc-Antoine era un tînăr cu o înfățişare plăcută, care disprețuia ocupația de negustor a tatălui, manifestînd o înclinare vădită către profesiunea de avocat. Pentru un protestant însă primirea în barou era o imposibilitate, afară doar dacă un preot catolic nu ar fi acceptat să-i elibereze un certificat de complezență, care să-i ateste credința catolică. Nădăjduind că va izbuti să se înscrie în barou, Marc-Antoine face între 1758 şi 1759 studii de drept, pe care apoi le întrerupe, deoarece, cu toate încercările făcute, nu poate obține faimosul certificat.

Sub influența mediului pe care îl frecventa, precum şi a bătrînei servitoare Jannette, care era catolică, Marc-Antoine se preocupă din ce în ce mai mult de problemele religioase, citind cărți catolice, frecventînd tot mai des bisericile catolice, iar uneori participînd chiar la procesiuni. Este cu putință ca el să fi sperat că o asemenea comportare va fi remarcată, faipt care l-ar fi ajutat să obțină certificatul ce i-ar fi deschis calea spre cariera de avocat.

Purtările lui Marc-Antoine fac ca în scurt timp să se răspîndească zvonul că şi el se pregăteşte să treacă la catolicism. Toată lumea din cartier se aştepta la această convertire, dar se

prevedea că părinții se vor opune cu îndîrjire.

în această atmosferă - şi date fiind şi condițiile în care a fost găsit cadavrul lui Marc-Antoine - nu este de mirare că foarte mulți au fost aceia care au gîndit că asasinul nu trebuie căutat prea departe. Aşa a gîndit, desigur, şi Beaudriguez, cînd - după primele constatări la fața locului - cere tuturor membrilor familiei Calas şi prietenilor care se aflau cu ei să-l urmeze la Casa oraşului^ (primărie), deşi o arestare imediată nu era legal posibilă decît în caz de flagrant delict.

între timp au fost examinate hainele purtate de Marc-Antoine. iîn buzunare nu s-au găsit decît un briceag, o batistă şi cîteva scrisori şi hîrtii fără importanță.

Aceste hîrtii şi scrisori au fost aruncate. Apărătorii lui Calas vor profita de această imprudență, pentru a învinui pe Beaudriguez de neglijență în efectuarea anchetei şi de

distrugerea unor probe însemnate. S-a insinuat chiar că printre hîrtiile aruncate ar fi putut fi şi dovada sinuciderii lui Marc-Antoine, versiune pe care - aşa cum s-a văzut - familia Calas nu a susținut-o imediat după descoperirea cadavrului, dar pe care o va susține în cursul procesului.

Un fapt curios trebuie însă reținut. în buzunarul hainei lui Marc-Antoine nu s-a găsit nici cheia intrării din stradă, pe care o purta întotdeauna asupra lui, şi nici punga cu bani, pe care o avusese, neîndoielnic, cînd s-a întors acasă la masă, deoarece fusese mai înainte la cafeneaua unde jucase pe bani cîteva partide de biliard.

Faptul putea' primi două explicații, ambele supărătoare pentru familia Calas: sau amîndouă obiectele au fost scoase din buzunare de către unul dintre membrii familiei Calas, după moartea lui Marc-Antoine, pentru a face să se creadă că mobilul crimei a fost furtul, sau obiectele despre care am vorbit nu au fost găsite deoarece haina împăturită pe tejghea nu era cea pe care Marc-Antoine o purtase în scara în care a fost asasinat. Rămînea,

desigur, posibilă şi o a treia ipoteză, şi anume, a crimei săvîrşite de cineva dinafară, care ar fi furat şi obiectele a căror lipsă era inexplicabilă.

Sosit la casa oraşului la ora 1 noaptea, Beaudriguez redactează procesul-verbal de descindere, datîndu-l însă 13 octombrie 1761. încă o greşeală care i se va reproşa, cu atît mai mult cu cît era menită să ascundă o altă greşeală, şi anume încălcarea ordonanței care prevedea că procesul-verbal trebuia redactat imediat, la fața locului.

în sfîrşit, chiar luarea imediată a interogatoriilor celor pe care i-a obligat să-l însoțească nu se desfăşurase conform procedurii legale, deoarece aceştia nu erau încă, în mod oficial, învinuiți.

Toate aceste greşeli de formă îi vor fi reproşate ulterior şi vor fi speculate cu abilitate de apărătorii lui Calas.

Interogat, aşadar, de Beaudriguez în noaptea de 13 spre 14 octombrie, Jean Calas susține că Marc-Antoine a mai stat o jumătate de oră după masă cu ceilalți, care au rămas mereu împreună pînă în momentul în care Lavaysse, vrînd să plece, Pierre l-a însoțit. Dar arabii s-au reîntors de îndată, declarînd că l-au găsit pe Marc-Antoine mort în magazin şi că uşa care dădea spre stradă era închisă.

44

întrebat de Beaudriguez dacă avea să se plîngă de purtarea lui Marc-Antoine, Jean Calas răspunde negativ şi dă acelaşi răspuns şi la întrebarea directă dacă el sau altcineva din familie l-au asasinat. La acest prim interogatoriu, Jean Calas nu a afirmat nici un moment că Marc-Antoine s-ar fi sinucis, versiune la care ulterior se fixează întreaga familie.

Doamna Calas este şi mai laconică. Deşi la un moment dat este întrebată dacă nu cumva Marc-Antoine s-a sinucis în altă parte şi a fost apoi transportat în locul unde a fost găsit, ea nu răspunde decît că nu l-a mai văzut din clipa în care s-a ridicat de la masă şi pînă în momentul în care Gorsse examina cadavrul.

La rîndul său, Pierre nu adaugă decît că, intrînd în casă

înainte de masă, l-a găsit pe fratele său în salon, aşezat într-un fotoliu. La întrebarea lui Beaudriguez dacă a observat ceva deosebit în comportarea fratelui său, Pierre răspunde că acesta s-a purtat ca de obicei şi că nu părea să aibă vreo preocupare deosebita. Deşi a menţinut acest răspuns şi la interogatoriul următor, precum şi în faţa judecătorilor, relatarea făcută de Lavaysse (şi anume că, stînd în fotoliu, Marc-Antoine îşi sprijinea capul în palmă) s-a amplificat, devenind - în memoriul pe care tatăl lui Lavaysse îl face în apărarea fiului său - o atitudine gînditoare, de om preocupat. Pornind de aici, se ajunge să se afirme _ în faţa Parlamentului din Paris că în seara dinaintea morţii Marc-Antoine avea un aer deprimat, era prăbuşit în fotoliu, cu fruntea plecată pe una din mîini, cu faţa palidă şi privirea agitată, pentru a se desprinde apoi concluzia că totul indica pe omul hotărît să se sinucidă [u].

După cum se observă, departe de a urmări verificarea unei singure ipoteze, Beaudriguez nu omite să o pună şi pe aceea a sinuciderii.

Cu toate insistenţele lui Beaudriguez, cei interogaţi au continuat însă să susţină că au găsit cadavrul întins pe jos, cu eşarfa la gît şi fără funie. Jean Calas pretindea că_ nici nu s-a apropiat pentru a privi cadavrul fiului său, Pierre, că s-a mărginit să-i atingă doar mîna, iar Lavaysse susţinea că abia l-a zărit, întrucît l-a lăsat pe Pierre să intre singur

[14] A se vedea M.Chassaigne, *op. cit.*, p. 87.

în magazin. Doamna Calas şi Jeannette pretindeau că n-au coborît decît în momentul în care magazinul era plin de lume. Este evident că această atitudine era curioasă şi de natură să arunce suspiciuni asupra celor ce pretindeau sa fi avut o comportare atît de nefirească.

În raportul celor trei medici experţi se arată că s-a găsit cadavrul încă cald, fără nici o rană, dar că s-a constatat un dublu semn livid în jurul gîtului, avînd o lăţime de aproximativ 2 om,

ceea ce le-a format convingerea că Marc-Antoine a murit spînzurat de el sau de alții, cu o funie pusă în două. Este evident că semnul dublu se mai putea explica şi altfel, şi anume prin admiterea ipotezei că, după sugrumarea lui Marc-Antoine, cadavrul său a fost apoi spînzurat. în acest caz, deplasarea funiei ar fi putut produce acel dublu semn.

Spre deosebire de afirmația categorică a medicului Gorsse, concluziile raportului de expertiză permiteau să se ia în discuție ambele ipoteze, atît sinuciderea cît şi crima. Astăzi medicina legală stabileşte cu precizie deosebirile existente între amprenta lăsată de funie în cazul sinuciderii prin spînzurătoare şi amprenta în cazul sugrumării. Raportul experților din Toulouse nu aducea însă nici o lămurire.

Nici martorii audiați de Beaudriguez nu au contribuit la lămurirea misterului. Fiecare a relatat, cu unele alterări, evenimentele aşa cum au fost trăite dinafară, dar nimeni nu ştia ce s-a petrecut înăuntrul zidurilor casei Calas.

între timp, apărarea se organizează. Atît familia lui La-vaysse, al cărui tată era un cunoscut avocat, cît şi cîțiva prieteni ai familiei Calas, dar în special avocatul Camere - protestant şi el şi fiu al unui negustor de pînzeturi - se străduiesc să construiască un sistem verosimil de apărare.

Este neîndoielnic că în tot cursul zilei de 14 octombrie acuzații au putut comunica cu cei dinafară şi că un schimb de scrisori a avut loc între Calas şi avocatul Carriere.

Se pare că, pentru a construi o versiune verosimilă, Carriere s-a,dus în casa Calas şi a examinat, în prezența gărzilor, încăperea în care a fost găsit cadavrul. Cu acest prilej, în dosul tejghelei, s-au descoperit, ascunse, o funie, care nu se găsise la prima cercetare, precum şi o bară netedă de lemn, elemente care din acest moment vor figura în versiunea

apărării, precum şi în noile declarații, pe deplin concordante, ale acuzaților.

Această concordanță perfectă se datorește atît întrevederii acuzaților cu avocații lor, cît mai ales scrisorilor trimise de Carriere fiecăruia dintre ei şi în care le indică cu lux de amănujnte, fără Să omită nimic, tot ce vor trebui să declare.

Tată scrisoarea foarte semnificativă trimisă lui Lavaysse: „Nu uitați, domnule, ceea ce v-am recomandat ieri, împreună cu prietenul meu, să spuneți adevărul şi în ce stare l-ați găsit pe fiul cel mare al domnului Calas şi că, dacă nu ați declarat acest lucru la prima audiere, spunînd că nu l-ați văzut, ați făcut acest lucru la recomandarea fiului mai mic care, la indicația tatălui său, v-a rugat să ascundeți fapta, de teamă ca familia să nu fie dezonorată... Amintiți-vă dacă ați auzit pe fiul mai mic strigînd «of, tată, tată, of, Doamne, Doamne», pentru că există vecini care au declarat că l-au auzit strigînd astfel şi, pentru a preveni orice echivoc, este bine să se precizeze cine striga. Se spune, de asemenea, că s-ar fi auzit strigîndu-se «săriți, asasinii»; amintiți-vă dacă ați auzk pe tatăl sau pe fiul mai muie strigînd astfel, dar presupun că erați deja ieşit cînd se striga astfel; dar ați auzit, desigur, primele exclamații ale fiului cel mic căci mi-ați spus-o; nu uitați să o repetați cînd veți fi_interogat şi^ de asemenea, ceea ce ați făcut pentru a împiedica pe mamă să coboare.

Se spune că în cursul efectuării procedurii s-ar fi dovedit că servitoarea, auzind zgomot în stradă, a deschis fereastra pentru a întreba ce se întimplă; i s-a răspuns că se întîmplase ceva chiar în casa în care se afla şi, o clipa mai tîrziu, ea ar fi coborît în poartă, strigînd «Doamne, l-au omorît» [15]: se spune că ar fi făcut o asemenea declarație la prima audiere; vă mărturisesc că nu pot să coniciliez prea bine curiozitatea acestei femei cu ceea ce mi-ați spus, şi anume că i-ați fi ordonat să rămînă lîngă stăpîna ei şi să nu o lase să coboare; această femeie era la fereastră cînd i-ați dait acest ordin, v-a întrebat ce se petrece, i-ați explicat la ureche şi i-ați spus să rămînă lîngă stăpîna ei; dacă veți fi întrebat asupra tuturor acestor fapte, pregătiți-vă dinainte să răs[15] în dialect: *ai mon Diou l'an tuat.*

pundeți şi spuneți adevărul[16], pentru că, dacă, aşa cum presupun, ni l-ați spus şi nouă, sînt liniştit" [17].

Recomandările continuă în această formă, iar scrisoarea se încheie astfel: „Este inutil să semnez această scrisoare, deoarece ați ghicit, desigâr, cine sînt".

Lecția este tot atît de completă şi pentru Pierre, căruia i se scrie: „Nu uitați, domnule, ceea ce v-am spus ieri seară, să arătați în ce stare l-ați găsit pe fratele dv. atunci cînd, însoțind pe domnul Gaubert Lavaysse, ați intrat în magazin şi, mai ales, de ce nu ați spus acest lucru la prima audiere; mi-ați declarat că tatăl dv. v-a recomandat să susțineți că ați găsit cadavrul întins pe jos, de teamă să nu se aplice fratelui dv. tratamentul infamant pentru sinucigaşi; acesta a fost motivul pentru care ați făcut asemenea declarații la prima audiere; trebuie să explicați acest motiv cînd veți fi interogat şi să adăugați că ați recomandat domnului Gaubert Lavaysse să spună acelaşi iucru, potrivit indicației pe care v-a dat-o tatăl dv. Nu uitați să spuneți că ați ieşit imediat din magazin, pentru a chema pe tatăl dv., strigînd: «of, tată, tată, of Doamne, Doamne» şi că tatăl dv. a coborît imediat şi, găsind pe fratele dv. în această stare, l-a coborît, a tăiat funia şi a aruncat-o undeva şi ca nu vă amintiți unde.

Veți explica cum funia era agățată de bara de lemn şi veți arăta locul unde ați pus bara, loc care mi-ați spus ca era în spatele uşii magazinului, la stînga...

Vă veți aminti, desigur, să spuneți că atunci cînd mama dv. a coborît, cadavrul era întins pe jos. Nu vă alarmați din cauza interogatoriilor la care veți fi supus; un nevinovat nu are niciodată nimic de temut şi sperăm că această nevinovăție se va constata în cursul procedurii pentru că, întrucît cadavrul era rece cînd s-a auzit o voce strigînd «săriți, asasinul», este evident că această voce nu putea fi a fratelui dv.

Se spune că tatăl dv. ar fi amenințat pe fiul său că-l va sugruma dacă-şi schimbă religia, se pare că lucrul este fals

[16] M. Chassaigne observă, cu drept cuvînt, că este inutil să te pregăteşti dinainte să spui adevărul. Dar acest îndemn^ era, desigur, necesar pentru cazul

cînd scrisoarea ar fi fost interceptată.

[17] Citat după M. Chassaigne, *op. cit.,* pp. 106 - 108.

şi va fi negat atît de tatăl dv., cît şi de dv., dacă credeţi că faptul nu poate fi dovedit; este periculos pentru dv. să negaţi un fapt pe care martorii l-ar confirma, negarea unui fapt dovedit, chiar neînsemnat, fiind totdeauna un indiciu împotriva acuzatului" [18].

Din acest moment, versiunea apărării este definitivată, iar acuzaţii, înştiinţaţi din vreme, o vor adopta fără cea mai mică deosebire, în declaraţii aproape identice. Ulterior se va constata că sistemul apărării devine, pe măsură ce timpul trece, tot mai rigid şi mai coerent[19].

Toţi vor declara că l-au găsit pe Marc-Antoine spîn-zurat de o funie, al cărei capăt se afla legat de mijlocul unei bare de lemn (ce servea pentru a transporta pe umăr baloturile de pînză, agăţate de ea), aşezată de-a curmezişul pe cele două canaturi ale uşii care despărţea depozitul de magazin.

Henri Robert, remarcînd - cu o notă de umor, dar şi de admiraţie - că David de Beaudriguez era un Sherlock-Holmes cu anticipaţie, reproduce precizările pe care acesta le-a cerut, în faţa noii versiuni a învinuiţilor.

întrebaţi dacă în apropierea lui Marc-Antoine se afla un scaun sau o scara, toţi învinuiţii răspund negativ şi susţin că picioarele spînzuratului aproape că atingeau podeaua.

întrebaţi apoi dacă în încăpere era vreo lumină, ei au răspuns că nu.

Atunci, însoţit de învinuiţi, Beaudriguez merge din nou la faţa locului şi măsoară cu o deosebită^ grijă__lăţimea uşii, lungimea barei dejemn, lungimea funiei găsite, lăţimea gî-tului lui Marc-Antoine, înălţimea uşii şi înălţimea lui Marc-Antoine. Pe baza acestor măsurători el stabileşte apoi că, uşa avînd un metru lăţime, iar bara numai 86 cm, era necesar, pentru ca extremităţile barei să se sprijine pe canaturi, ca uşa să fie numai întredeschisă. Măsurătorile făcute îngăduie de asemenea să stabilească că, faţă

de înălțimea uşii şi lungimea funiei, Marc-Antoine nu putea ajunge la partea de sus a uşii fără o scară. în sfîrşit, s-a constatat că pe canaturile uşii se afla depus un strat gros de praf, care nu fusese atins.

»[8] *Ibidem,* pp. 108 - 110. [w] *Ibidem,* p. 147.

48

49

Din aceste constatări, Beaudriguez trage concluzia imposibilității fizice a sinuciderii.

De altfel, el atrage atenția învinuiților că este greu să se admită că, în plin întuneric (ei afirmaseră că în cameră nu era lumină), un om care îşi propune să se sinucidă are grijă să-şi scoată haina şi vesta, le împătureşte cu hăgare de seamă, îşi pune o eşarfă, pe care nu o purta în mod obişnuit şi care era firesc să-l stânjenească în înfăptuirea hotărîrii sale, şi - în aceste condiții - izbuteşte totuşi sa aşeze pe canaturile uşii bara de lemn lustruit care, la toate încercările făcute, aluneca imediat jos.

în sfîrşit, cu toată grija apărării, se constatase că cel puțin într-o privință era neîndoielnic că Jean Calas minţise. Funia pe care declarase că a taiat-o coborînd cadavrul a fost găsită intactă; s-a constatat totodată că era prea scurtă pentru a putea înconjura de două ori gîtul victimei şi pentru a lăsa cele două urme constatate de experți.

Imposibilitățile de fapt de care se lovea versiunea ultimă a învinuiților, contradicțiile oare s-au strecurat totuşi în relatările lor, inexactitatea dovedită a unor declarații, zgomotele şi strigătele inexplicabile şi suspecte auzite de vecini, atitudinea dură şi intransigentă a tatălui fața de Louis (cînd acesta se convertise), şi mai ales presiunea opiniei publice, determinată şi de înmormîntarea catolică făcuta lui Marc-'Antoine de grupul „penitenților alibi"[20] (ceea ce însemna considerarea lui ca martir catolic şi totodată înlăturarea ipotezei sinuciderii), toate -acestea au făcut ca, într-adevăr, în momentul în care începe procesul Calas, condamnarea învinuiților să apară ca inevitabilă.

Cei peste 100 de martori audiați nu au contribuit cu nimic la lămurirea faptelor.

Judecătorii, învinuiți imai ttîrau cu vehemență de către Voltaire şi de apărătorii protestanți ai lui Calas, se aflau în fața unei situații relativ simple. Se dovedise, fără posibilitate de îndoială, că Marc-Antoine nu s-a putut sinucide în modul indicat de inculpați. Era deci evident _ că, rela-tînd faptele aşa cum au făcut-o, aceştia au mințit. Era firesc ca judecătorii să conchidă că minciuna nu putea avea

[20] Frăție religioasă, care făcea acte de penitență, purtînd un costum special, alb.

alt scop decît să ascundă un adevăr, care nu convenea inculpaților.

Calas şi ceilalți inculpați au fost apărați de unul dintre cei mai buni avocați din Toulouse, Theodore Sudre[21]. La 18 noiembrie 1761, tribunalul pronunță hotărîrea, după ce ascultă raportul asesorilor Carbonnel (ce înlocuise pe Monyer, învinuit de a fi favorizat înțelegerea între cei arestați şi de a fi exercitat presiuni asupra martorilor audiați în proces) şi care era şi e,l favorabili învinuiților, a lui Lalbat, care *z.* cerut condamnarea, şi a lui Forlux susținător al aplicării prealabile a torturii.

^ Negăsind în dosar dovada formală irefragabilă a vinovăției învinuiților şi pentru că numai o mărturisire ar fi putut transforma gravele prezumții existente în certitudini, Forlux a propuis singurul mijloc pe care îl considera eficace, pentru a oferi judecătorilor certitudinea care lipsea, tortura [22]. ^ Acest punct de vedere, susținut şi de unul dintre judecători, Boyer, triumfă în cele din urmă, spre regretul lui David de Beaudriguez care, judecător şi el, considera că o asemenea crimă se cuvine să fie supusă unei judecăți mai aspre, pentru că ea rezulta neîndoielnic din toate probele dosarului, cît şi pentru că interesul public cerea un exemplu.

Hotărîrea este imediat atacată cu apel şi de inculpați şi de

ministerul public [23].

în timpul desfăşurării instrucției, Sudre publică două ample memorii în apărarea clienților săi, în care, avocat abil, scoate în evidență 20 de neregularități procedurale săvîrşite de Beaudriguez.

Avocatul Lavaysse, la rîndul său, face uz de toate relațiile sale şi trimite ministrului Saint-Florentin [24], prin contele de Rochechouart, un memoriu în care ia apărarea familiei Calas şi în care scrie: „Cel mai nefericit dintre părinți imploră astăzi pe cel mai drept dintre regi... Judecătorul (Beaudriguez) a fost atât de nedrept în toate demersurile

[21] 1718 - 1795. A publicat un tratat al drepturilor senioriale.

[22] A se vedea M. C h a s s a i g n e, *op. cit.,* p. 220.

[23] Procurorul regelui.

[24] Om de stat francez, ministru pentru problemele generale ale religiei reformate în 1725, devine în 1761 ministru de stat.

lisale, fanatismul a pus stăpînire pe mulțime, magistratul superior poate fi antrenat cu atîta putere de aceasta, încît nu pot renunța să recurg la autoritatea suverană pentru a opri loviturile pe care justiția, în vîrtejul de care este cuprinsă, le-ar putea da" [25].

Un alt memoriu, semnat de procurorul Duroux, vine să completeze această apărare pasionată.

în aceste memorii se pune în discuție şi o a treia ipoteza, care pînă atunci fusese neglijată sau chiar înlăturată, îndeosebi ca urmare a afirmațiilor categorice ale învinuiților, care susțineau că moartea lui Marc-Antoine s-ar fi ^datorat sinuciderii. Este vorba de ipoteza asasinului dinafară, care, în cursul după-amiezii, s-ar fi putut strecura în magazin aşteptînd acolo momentul prielnic, lucru care ar explica de ce uşa magazinului a fost găsită închisă şi de ce nici o urmă nu indica să fi fost forțată.

A fost suficient ca această ipoteză isă fie formulată, pentru ca

o nouă învinuire de neglijență să-i fie adusă lui Beaudriguez: faptul de a nu fi procedat imediat la o percheziție în întreaga casă.

Aşadar, în această nouă versiune, care însă trebuia pusă de acord cu declarațiile inculpaților, presupusul asasin al lui Marc-Antoine, după ce l-a sugrumat, a înscenat sinuciderea cu ajutorul barei fixate între canaturile uşii.

Această nouă ipoteză a făcut pe unii să-şi reamintească (lucru semnalat în memoriile scrise în apărarea lui Calas) de unele zvonuri care circulaseră, dar cărora nimeni nu le dăduse atenție pînă atunci, şi anume că în seara dramei un om îmbrăcat în nişte haine albastre ponosite, cu o privire fioroasă, ar fi fost văzut intrînd în casa Calas şi că acelaşi individ a fost zărit, cu puțin înainte de descoperirea cadavrului lui Marc-Antoine, ieşind în goană din aceeaşi casă.

O dată readusă pe prim plan această versiune, grija firească a avocaților lui Calas era să descopere un mobil care să-l fi determinat pe misteriosul vizitator să-l omoare pe Marc-Antoine. Acest „ mobil nu putea fi, la prima vedere, decît furtul. Dar, din magazin nu lipsea nimic şi totul fusese găsit într-o ordine desăvîrşită în momentul descoperirii ca-

[25] Citat de M. C h a s s a i g n e, *op. cit.,* p. 225.

dayrului. Un fapt curios însă fusese constatat la examinarea hainelor lui Marc-Antoine: lipsa pungii cu bani pe care o purta asupra sa, lipsă care ar fi putut explica şi mobilul furtului.

In vreme ce apărătorii lui Calas se străduiau să creeze în opinia publică un curent favorabil inculpatului, un fapt divers, petrecut chiar în timpul în care apelul acestuia era examinat de Parlamentul din Toulouse, este - din cauza analogiei cu moartea lui Marc-Antoine - de natură să agraveze situația.

într-adevăr, la 4 ianuarie 1762 se găsise într-o fîntînă cadavrul unei tinere protestante, Elizabeth Sirvan. Deoarece expertiza medicală a stabilit că moartea victimei nu s-a pro-dus_

prin asfixiere, s-a tras concluzia că fata fusese omorîtă înainte de a fi aruncată în fîntînă. Cum Elizabeth Sirvan fugise de acasă pentru a se adăposti într-o mănăstire catolică, bănuielile au căzut asupra tatălui protestant.

Pe de altă parte, deşi la terminarea instrucției în procesul Calas majoritatea consilierilor îşi formaseră convingerea că asasinul era cineva dinafară casei, această concluzie nu a avut repercusiuni favorabile în ce-l privea pe Calas. încăpă-țînarea cu care acesta continua să susțină, împotriva faptelor, versiunea sinuciderii, a cărei imposibilitate fusese demonstrată, a dus la convingerea că dacă asasinul nu era un membru al familiei, familia fusese în orice caz complice la crima care s-ar fi săvîrşit din ordinul lui Jean Calas. în felul acesta, Parlamentul revenea, pe altă cale, tot la ideea crimei săvîrşite din fanatism religios.

Prin concluziile puse la 23 februarie, Riquet de Bonrepos, procurorul general, cere aplicarea pedepsei cu moartea celor trei Calas şi judecarea Jeannettei şi a lui Lavaysse (a căror vinovăție nu apărea destul de clar) numai după executarea familiei Calas.

Raportorul, consilierul Cassan-Clairac, conchide în sensul vinovăției învinuiților.

Dezbaterile în sînul Camerei au durat pînă la 9 martie 1762, cînd s-a pronunțat hotărîrea prin care bătrînul Calas, declarat vinovat de crimă, este condamnat la moarte prin tragere pe roată. Judecata celorlalți era amînată pînă după execuția lui Jean Calas, în convingerea că, înainte de moarte, acesta va face mărturisiri.

53

înainte de execuție i s-a aplicat tortura pentru a-l face să-şi denunțe complicii.

Dar, cu o calmă resemnare, cu o neaşteptată stăpînire şi forță, Jean Calas neagă orice vinovăție şi declară că „fiind nevinovat, nu are complici".

Saint-Priest este informat că: „Jean CaLas a suportat supliciul cu o tărie de necrezut. Timp de două ore, cît a rămas pe roată, a discutat cu confesorul său lucruri străine religiei, după ce

declarase că tot ce i s-ar putea spune în această privință era zadarnic şi că vrea să moară protestant" [26].

Această moarte, de la care s-a aşteptat zadarnic confirmarea vinovăției tuturor inculpaților, a impresionat, desigur, pe judecători care, cu toate că faptele rămăseseră aceleaşi, încep să se îndoiască de vinovăția inculpaților ce urmau să fie judecați după moartea lui Calas.

Spre surprinderea tuturor, la 18 martie 1762, Parlamentul din Toulouse îi achită pe toți ceilalți inculpați, în afară de Pierre Calas, pe care îl condamnă la surghiun.

Voltaire va specula mai tîrziu ilogismul acestei hotărîri, întrebînd: de ce Pierre a fost surghiunit dacă era nevinovat şi de ce a fost numai surghiunit dacă era vinovat.

Dar Henri Robert, cu marea sa experiență a barei, explică astfel această hotărîre: „Din punct de vedere strict rațional critica lui Voltaire era, desigur, întemeiată. Dar justiția prezintă uneori asemenea ilogisme, atunci cînd nu are siguranța absolută a vinovăției şi cînd transformă uşoara ei îndoială într-o mare indulgență, fără însă a voi să meargă pînă la achitare" [27].

Condus de călău afară din oraş, Pierre se va afla după 4 luni la Geneva, pentru a-şi întîlni fratele (pe Donat) şi pentru a-l vizita împreună pe Voltaire.

Bătrîna doamnă Calas se retrage la Montauban, oraş protestant, unde este primită şi tratată ca victimă a fanatismului catolicilor din Toulouse.

La 22 martie 1762, deci curînd după pronunțarea şi executarea celor două hotărîri şi înainte de vizita fraților Calas, [u] Citat de M. C h a s s a i g n e, *op, cit.,* pp. 261 - 262. [27] *Op. cit.,* p. 63.

Voltaire (care curînd după aceea va declanşa campania în apărarea lui Calas, obținînd hotărîrea de reabilitare a Parlamentului din Paris) informează printr-o scrisoare pe consilierul Le Bault despre acest proces, pe un ton ironic, în care

nu se poate bănui nimic din indignarea pe care o va manifesta mai tîrziu împotriva tribunalului, pe care îl va califica ca „Parlamentul cel mai sîngeros din Franța".

În această scrisoare el vorbeşte despre un „bun hughenot", pe care Parlamentul din Toulouse l-a tras pe roată pentru că şi-a sugrumat fiul - care voia să se facă catolic - spre a preîntîmpina o renunțare publică la confesiunea protestantă. Voltaire comentează cu ironie această întîmplare în care „bunul hughenot" s-a crezut superior lui Abraham, simplu executant al unei porunci, deoarece şi-a sugrumat fiul din proprie inițiativa şi pentru satisfacția conştiinței sale.

Aşa cum observă Henri Robert, Voltaire ar fi fost foarte mirat în ziua aceea, dacă i s-ar fi spus că mai tîrziu va consacra trei ani de demersuri şi eforturi spre a obține reabilitarea „bunului hughenot", despre care pe atunci vorbea cu atîta uşurință [28].

Interesul lui Voltaire pentru acest caz va fi trezit numai la cîteva zile după expedierea scrisorii mai sus amintite în urma vizitei unui negustor protestant din Toulouse, Domi-nique Audibert care, în drum spre Geneva, s-a oprit la Freney, la Voltaire, povastindu-i toate amănuntele procesului Calas şi insistînd îndeosebi asupra morții demne a bătrînului Calas, victimă a fanatismului religios catolic.

Ascultînd relatările lui Audibert, Voltaire a văzut imediat un teren favorabil, pe care putea relua vechea lui luptă împotriva religiei (pe care o denumea *l'infame),* împotriva instituțiilor vechiului regim şi îndeosebi a parlamentelor, în numele libertății, rațiunii şi toleranței.

La data cînd se petreceau aceste lucruri, Voltaire era nu numai admirat şi celebru, dar şi foarte temut din cauza spiritului său caustic.

Apărarea unei asemenea victime era pentru el, scrie Henri Robert, prilejul mult aşteptat pentru a ataca fanatismul religios şi autoritatea parlamentelor, fără a putea fi învinuit că

M *Op. cit.,* p. 168.

urmăreşte un asemenea scop, fără a ataca frontal aceste autorități de temut ale secolului[29].

Iată de ce, în chiar seara zilei în care a primit vizita lui Audibert, hotărîrea lui este luată. El va începe prin a întreba pe cardinalul de Bernis ce trebuie să gîndească despre groaznica întîmplare de la Toulouse, unde un oarecare Calas a fost tras pe roată pentru că şi-ar fi omorît fiul, deşi convingerea generală este că cel condamnat era nevinovat.

Răspunsul cardinalului este prudent. El îşi va exprima îndoiala că, în lipsa unor dovezi concludente, judecătorii s-ar fi înțeles pentru a săvîrşi o atît de groaznică nedreptate. La 25 martie 1762, Voltaire scrie lui Fyot de la Marche: „... La Toulouse s-a petrecut o întîmplare care îți face părul măciucă. Poate că lumea de la Paris nu este încă informată... Intendentul de iLamguedoic este lla Paris, vă implor să-i vorbiți..."[30].

între timp, pentru a se lămuri, Voltaire scrie o serie de scrisori la Toulouse şi în regiunea Languedoc. Cu toate că răspunsurile primite, atît de la catolici cît şi^de la protestanți, dovedeau convingerea unanimă în vinovăția lui Calas, Voltaire se înflăcărează tot mai tare. Fără ca yreun element nou să fi venit în sprijinul entuziasmului său, ajunge să afirme că din noaptea Sf în tul ui Bartolomeu[31] nu s-a mai întîmplat nimic care să dezonoreze într-atît natura _ umană. De aceea lansează credincioşilor săi apelul: „strigați şi puneți pe toți să strige!"

într-adevăr, după ce i-a scris în acest fel lui Damilaville [32] la 4 aprilie, revine la 8 iulie cu şi mai multă insistență, adăugind că numai strigătul public poate face să triumfe dreptatea.

La ecoul public, pregătit de prietenii săi literați, Voltaire va adăuga, cu ajutorul avocaților, pregătirea atmosferei în cadrul corpului avocaților şi, pentru a trece la o acțiune mai concretă, va constitui la Geneva - în vederea pregătim

[29] *Ibidem,* p. 173.

[30] Voltaire, *Choix de lettres* [Culegere de scrisori] Hachette, Paris, 1897, pp. 291 - 292.

[31] Noaptea din 24 august 1572, cînd în Franța, din ordinul lui Carol al IX-lea, are loc masacrul protestanților.

[32] Etienne Noel Damilaville, literat francez, contemporan cu Voltaire, aprig luptător împotriva misticismului religios.

dosarului Calas - un comitet consultativ compus din Mouton, ministru protestant, Vegobre, avocat protestant emigrat, Tronchin, medic şi Cathale, bancher. Principala sarcină a acestui comitet era istrîngerea 'documentelor. Voltaire redactează personal o serie de memorii, pe care le tipăreşte în Elveția şi pe care prietenii săi, enciclopediştii[33], le difuzează în toată Franța. în acelaşi timp, el continuă să scrie scrisori tuturor cunoscuților săi influenți, ca ducesa d'Enville, ducele de Richelieu, contesa d'Egmont şi alții.

La 15 septembrie, dată la care campania întreprinsă începuse să aibă un oarecare ecou, Voltaire mărturiseşte lui d'Alembert că memoriile în favoarea lui Calas nu au alt scop decît acela de a pregăti spiritele şi de a înfățişa cît de execrabili şi ridicoli sînt atît „penitenții albi", cît şi Parlamentul.

Inspirat şi susținut de Voltaire, curentul în favoarea lui Calas devine tot mai puternic, cuprinzînd întreaga Europă.

Frederic al Prusiei şi Caterina cea Mare, împărăteasa Rusiei, trimit sume importante pentru susținerea campaniei. în Anglia şi Olanda se deschid subscripții publice.

Cercetătorii de mai tîrziu, examinînd memoriile redactate de Voltaire în apărarea familiei Calas, nu se pot opri să nu constate libertățile pe care acesta şi le lua față de unele realități, în pasionata sa dorință de a face campania sa cît mai convingătoare şi mai eficace.

Cauza pe care a înțeles să o apere Voltaire era *cauza,* nobilă pe care o apărau toți oamenii înaintați ai acelor timpuri, dar istoria nu mai poate spune astăzi dacă omul a cărui reabilitare o cerea, în

numele libertății şi toleranței, era, într-adevăr, nevinovat.

Voltaire a confundat într-atît lupta sa împotriva instituțiilor retrograde ale secolului în. care trăia, cu lupta pentru apărarea lui Calas, încît preocuparea sa de a respecta adevărul a devenit, în memoriile pe care le-a redactat, cu totul secundară.

El nu ezită, astfel, să înfățişeze pe Jean Calas ca un biet bătrîn de 68 de ani, lipsit de putere, deşi din acte rezultă că era un ora de 62 de ani, despre care toți martorii au de-

[33] Colaboratori la enciclopedia lui Diderot, reprezentanți ai concepției materialiste a epocii şi ai ideologiei iluministe.

clarat că era înalt şi foarte viguros [34]. Pentru ca efectul să fie şi mai puternic, portretul lui Jean Calas este opus lui Marc-Antoine, prezentat ca fiind cel mai puternic bărbat din provincie, de o forță herculeană[35]. în felul acesta trebuia să apară imposibilitatea fizică a comiterii crimei pentru care Calas a fost condamnat.

Pentru ca la imposibilitatea fizică să adauge şi pe cea morală, Voltaire se opreşte îndelung asupra armoniei perfecte care domnea în familia Calas şi îndeosebi asupra toleranței tatălui, pe care religia sa protestantă nu l-a împiedicat să aibă, de peste 20 de ani, o bătrînă servitoare catolică şi nici să plătească pensie de întreținere fiului convertit.

Dar, cum observă Henri Robert, cel dintîi dintre aceste exemple nu putea impresiona decît pe ignoranți, deoarece explicația prezenței în casa Calas a unei servitoare catolice nu putea avea semnificația dată de Voltaire. Jeannette fusese angajată de familia Calas, pentru că legea nu le îngăduia să angajeze o servitoare protestantă.

într-adevăr, în temeiul unei dispoziții a regelui, din 11 ianuarie 1686, toți cei de religie reformată nu aveau dreptul să aibă decît servitori catolici [36].

Cît despre cel de-al doilea exemplu, el era tot atît de puțin

concludent, deoarece se dovedise că pensia alimentară nu i-a fost plătită lui Louis decît sub presiunea autorităţilor» numai după plîngerea făcută de fiul convertit şi cu o foarte mare întîrziere.

în sfîrşit, Voltaire susţine că Marc-Antoine, care nu ar fi avut nici cea mai mică intenţie de a se converti (ceea ce făcea ca să dispară orice mobil pentru crima tatălui), era o fire depresivă, melancolică, obsedată de ideea sinuciderii. Pentru a demonstra această obsesie s-au invocat lecturile lui Marc-Antoine şi, în special, preferinţa sa pentru monologul lui Hamlet[37]!

Pe lîngă aceste argumente, pe care le consideră - ou drept cuvînt - esenţiale pentru a determina un curent de opinie favorabil lui Calas, Voltaire recurge şi la alte rectificări ale faptelor, mai puţin importante, afirmînd, de pildă, că

[34] A se vedea M. Chassaigne, *op. cit.,* p. 18. [95] *Ibidem,* pp. 209 - 210.

[36] A se vedea Henri Roberî, *op. cit.,* p. 155.

[37] A se vedea M. Chassaigne, *op. cit.,* pp. 27 - 28.

însuşi J. Calas este cel care s-a grăbit să anunţe autorităţile, chiar în momentul descoperirii cadavrului. Or, nimeni n-a contestat niciodată că autorităţile au fost anunţate destul de tîrziu, de unul dintre prietenii familiei.

Pe de altă parte, Voltaire, cunoscînd foarte bine ce însemnătate poate avea simpatia sau antipatia pe care unele persoane o inspiră involuntar celor cu care vin în contact, are o grijă deosebită să ţină departe, de cei cărora le adresa demersurile sale, pe doamna Calas, pe care o considera o „hughe-notă imbecilă".

Adresîndu-se la 11 iunie 1762 lui Elie de Beaumont, pentru a recomanda pe văduva Calas, Voltaire are însă abilitatea să-i înfăţişeze astfel lucrurile:

„Va trimit pe cea mai nenorocită dintre toate femeile, care reclamă lucrul cel mai drept din lume.

Acest proces, atît de ciudat şi de important vă poate face o mare «onoare», iar în nobila dv. profesiune onoarea aduce, mai devreme sau mai tîrziu, bogăția. Această afacere, de care mă interesez în mod cu totul deosebit,, este atît de extraordinară, încît vor fi necesare mijloace extraordinare. Este în interesul statului să se descopere de partea cui este cel mai înspăimîntător fanatism...

Vă implor să vorbiți despre această afacere magistraților şi jurisconsulților pe care îi cunoaşteți şi să faceți în aşa fel încît să i se vorbească şi d-lui cancelar[38]. Să încercăm să-i trezim compasiunea şi spiritul de dreptate. Veți avea gloria de a fi fost răzbunătorul nevinovăției şi de a fi învățat pe judecători că nu trebuie să se «joace» [39] cu viața oamenilor".

Dacă ne-am oprit asupra libertății de a denatura, pe care Voltaire şi-a luat-o față de cîteva fapte incontestabile, n-am făcut-o pentru a pretinde că Voltaire ar fi apărat, alterînd adevărul, un om a cărui crimă fusese dovedită.

Faptele - aşa cum au fost stabilite, - nu dovedesc fără posibilitate de îndoiala vinovăția lui Calas. Ele dovedesc însă necontestat că acesta, conştient sau inconştient, a încercat să ascundă ijuistiției adevărul, isuisținlîhld o versiune cu totul neverosimilă.

[38] Este vorba de Lamoignon, nepotul primului preşedinte al Parlamentului din Paris.

[38] V o 11 a i r e, *op. cit.,* pp. *296 - 297.*

59

Pledoaria lui Voltaire face; într-adevăr, neverosimilă vinovăția tatălui, dar nu trebuie să uităm că acest efect este obținut foarte adesea prin unele denaturări ale faptelor, care merg chiar mai departe decît simple accente.

Iată de ce Henri Robert, admirînd devotamentul de care a dat dovadă Voltaire în această cauză, adaugă că ceea ce îl împiedică să admire fără rezerve incontestabila sa abilitate este tocmai faptul că a folosit-o excesiv [40].

Era firesc ca activitatea desfăşurată de Voltaire, cu talentul, puterea sa de convingere şi relaţiile pe care le avea, să fi produs efectul aşteptat. Ultima etapă va fi memoriul redactat pentru consiliul regelui de avocaţii Mariette şi Elie de Beaumont, în scopul de a obţine casarea hotărîrii Parlamentului din Toulouse.

Voltaire continuă campania şi după desemnarea judecătorilor care aveau să examineze cauza, cerînd prietenilor să-i solicite pe magistraţi cu îndîrjire şi perseverenţă, dimineaţa şi seara, prin „prietenii, rudele, confesorii şi iubitele lor".

La 9 martie 1765, la trei ani după condamnare, Jean Calas este reabilitat de Parlamentul din Paris. Curînd după aceasta David de Beaudriguez este revocat din funcţie şi se sinucide.

Reabilitarea obţinută de Voltaire a-ia legat idefinitiv numele de acela al lui Calas. Contemporanii l-au aclamat cu titlul de „apărător al lui Calas", iar istoria l-a consacrat nu numai ca scriitor genial, dar şi ca apărător al celor oprimaţi, campion al justiţiei, pentru triumful acesteia asupra fanatismului şi intoleranţei.

Este incontestabil că Voltaire a făcut o operă de înalt umanism, folosind cazul Calas pentru a combate obscurantismul şi intoleranţa, dar, în realitate, n-a adăugat nimic pentru lămurirea misterului Calas.

Atît vinovăţia cît şi nevinovăţia lui Calas au rămas tot atît de nedovedite, iar cercetătorii de astăzi, examinînd actele şi dosarele existente în acest proces, rămîn cu nenumărate semne de întrebare.

Vom aminti cîteva dintre contradicţiile şi problemele rămase nelămurite, începînd cu cele rezultînd din probele cele mai concrete şi materiale.

[40] *Op. cit.*, p. 184.

Se ştie de pildă că în scrisoarea adresată în timpul detenţiunii lui Pierre, avocatul Carriere îi atrage atenţia asupra

faptului că, în momentul descoperirii sale, cadavrul lui Marc-Antoine era rece (pentru a trage de aici un argument în favoarea apărării). Pierre, care la început declarase contrariul, se grăbeşte la interogator să susţină ceea ce i se sugerase. Acelaşi lucru l-au susţinut toţi ceilalţi, inclusiv Gorsse care a examinat primul cadavrul.

Dar dacă avem în vedere că, multe ore după descoperirea cadavrului, cei trei experţi chemaţi de Beaudriguez consemnează în raportul lor că trupul neînsufleţit era încă cald, constatăm că, într-o problemă care ar fi trebuit să fie lămurită fără posibilitate de îndoială, nu se poate porni de la o certitudine [41].

Cu toată identitatea aproape perfectă - de la un moment dat încolo - a declaraţiilor inculpaţilor, o contradicţie s-a menţinut totuşi între depoziţiile soţilor Calas, cu privire la un element esenţial: felul în care a fost găsit cadavrul lui Marc-Antoine (spînzurat de uşă sau întins pe jos)[42].

Spre deosebire de ceilalţi inculpaţi, care au susţinut că Marc-Antoine s-a ridicat şi a plecat îndată după terminarea mesei, Jean Calas a pretins că acesta ar fi rămas o jumătate de oră cu ceilalţi.

Inculpaţii au susţinut că pînă la plecarea lui Lavaysse au rămas cu toţi împreună [43]. Or, la interogatoriu, Pierre Calas declară că atunci cînd, descoperind cadavrul (cu alte cuvinte, imediat după ce Lavaysse şi-a luat rămas bun şi a coborît să-l conducă), J-a strigat pe Jean Calas, acesta a coborît în halat şi bonetă de noapte. Este greu de presupus că Jean Calas a stat toată seara în această ţinută - cînd avea un musafir a cărui prezenţă îl onora - şi nici * că, în cele cîteva minute care au trecut de la despărţirea de Lavaysse, a avut timp să-şi schimbe hainele [44].

Atît Jean Calas, cît şi ceilalţi au început prin a susţine că pentru a coborî corpul lui Marc-Antoine, spînzurat, funia

[41] A se vedea M. Chassaigne, *op. cit.,* pp. 109 - 110 si 145.

[42] *Ibidem,* p. 115.

[4]» *Ibidem,* pp. 134 - 135. ** *Ibidem,* pp. 150 - 152.

a fost tăiată de Pierre sau de Lavaysse.^ Cînd^însă funia este găsită, se constată ca ea n-a fost niciodată tăiată.

În fața acestui fapt pe care nu-l putea contesta, Pierre cel dinții şi apoi şi Jean Calas susțin că, într-adevăr, funia n-a fost tăiată deoarece în clipa în care au pus mîna pe cadavru, bara sprijinită pe canaturile uşii a căzut, aşa micit, abia după ce au pus cadavrul jos, i-au scos peste cap funia legată în jurul gîtului. Este evident însă că, în acest^caz, apare destul de curios faptul că operația a putut fi făcută fără ca părul, perfect pieptănat al lui Marc-Antoine, să fie deranjat[45].

Pierre Calas, care la primul interogator afirmă că după descoperirea cadavrului a alergat la cafeneaua frecventată de Marc-Antoine, neagă ulterior acest lucru, deşi patronul confirmă primele lui declarații.

Dacă mai adăugăm că versiunea Calas cu privire la modul în care Marc-Antoine s-ar fi sinucis a fost practic demonstrată ca imposibilă, că un om hotărît să se sinucidă nu alege un sistem atît de complicat şi nesigur (la toate experiențele făcute bara aluneca de pe canaturile uşii [46]),_ că toate relatările ulterioare privitoare la comportarea lui Marc-Antoine în seara fatală par să indice o dispoziție normală [47], că nimic nu a indicat vreun motiv plauzibil de sinucidere, că în sfîrşit cea de a treia ipoteză - a asasinului venit dinafară - a fost în mod ne justificat neglijată [48], că nu s-au făcut nici un fel de cercetări pentru a descoperi pe misteriosul vizitator din seara de 13 octombrie şi nici pentru a lămuri viața privată a lui Marc-Antoine - care ar fi putut furniza unele indicii - trebuie, într-adevăr, să admitem că astăzi adevărul în procesul Calas nu mai poate fi aflat.

[45] *Ibidem,* pp. 150 - 152.

[46] *Ibidem,* pp. 107 şi urm.

" *Ibidem,* pp. 123, 128, 139.

« *Ibidem,* pp. 210 - 211, 215, 246 - 247.

Procesul curierului din Lgori

62

Dacă în procesul Calas nu s-a putut şi este greu să se presupimă că se va mai putea stabili de aoum încolo vinovăţia sau nevinovăţia inculpatului Jean Calas, astfel încît, în faţa a două hotărîri contradictorii (aceea a Parlamentului din Tou-

[1] In Franţa Curtea cu juraţi sau cu juri, ca instanţă de judecată panală, a apărut în secolul al XVIII-lea, fiind organizată printr-o îege din septembrie 1791, care punea în aplicare principiul Constituţiei din 3 septembrie 1791, potrivit căruia nici un cetăţean nu putea fi judecat decît în temeiul unei învinuiri acceptate de un juriu. Juriul, alcătuit din simpli cetăţeni - învestiţi temporar cu funcţia de a judeca crimele - a apărut în Franţa sub influenţa directă a juriului englez, Anglia fiind prima ţară care a cunoscut această justiţie (a se vedea, cu privire la organizarea şi funcţionarea juriului englez, nota 1 de la „Procesul Elvirei Barney").

Instituţia juraţilor a avut la bază nu numai principiul participării cetăţenilor la administrarea justiţiei represive, dar şi acela al separării problemelor de fapt - a căror rezolvare este încredinţată juriului - de problemele de drept, printre care în primul rînd figura aplicarea pedepsei, a căror rezolvare este înoredinţată judecătorilor de profesie.

Inspirîndu-se din organizarea juriului englez, legiuitorul francez a adus însă, unele inovaţii acestei instituţii împrumutate din legislaţia insulară. Astfel în Franţa, juriul care îşi întemeiază hotărîrea pe convingerea sa intimă, nefiind legat de uri sistem de probe legale, este chemat să judece atît pe învinuiţii care îşi recunosc vinovăţia *(qui plaident coupa-bles),* cît şi pe cei care nu-şi recunosc vinovăţia *(qui plaident non coupables)* şi îşi pronunţă hotărîrile cu majoritatea simplă.

Organizarea şi funcţionarea Curţii cu juri au fost amplu reglementate în Franţa, prin codul de instrucţiune criminală din 1811. Dispoziţiile acestui cod erau aplicabile atît în 1834, cînd se va judeca procesul La Ronciere, cît şi în 1921, cînd se va judeca procesul Landru. Ele au rămas încă în vigoare, cu unele modificări neesenţiale, pînă în 1959, cînd codul de instrucţiune criminală a fost înlocuit prin noul cod de procedură penală. Curtea cu juri este o jurisdicţie depana-

63

louse şi aceea a Parlamentului din Paris), nu se poate şti care

reprezintă o eroare judiciară şi care nu, pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea s-a pronunţat în Franţa o condamnare care a rămas, în analele justiţiei, ca un exemplu clasic de eroare judiciară.

Este vorba de condamnarea lui Joseph Lesurques în procesul cunoscut sub denumirea „Afacerea curierului din Lyon".

mentală nepermanentă (în principiu, sesiunile au loc o dată la 3 luni, cu posibilitatea de a se ţine şi sesiuni suplimentare), compusă din două elemente: curtea propriu-zisă, alcătuită din judecători de profesie, şi juriul, alcătuit din simpli cetăţeni.

Iniţial, separaţia între atribuţiile curţii şi ale juriului era absolută. Juriul judeca - aşa cum s-a arătat - exclusiv în fapt, iar curtea numai în drept. Juriul era chemat să stabilească dacă învinuitul este sau nu vinovat. Ţinînd seama de răspunsul juriului, Curtea făcea aplicarea legii.

Prin legea din 5 martie 1932, acest sistem ide separare absolută a fost părăsit, dîndu-se juriului dreptul de a acorda circumstanţe atenuante şi deci de a micşora pedeapsa stabilită de Curte. Cu timpul, această separare parţială s-a transformat într-o colaborare parţială, în cadrul căruia juriul statua şi asupra aplicării pedepsei, împreună cu judecătorii de profesie care formau Guntea. Gonstatînidiu-ise însă că verdictele juriului asupra problemelor de fapt, în care decidea singur, erau adesea de o indulgenţă nejustificată, provocînd indignarea opiniei publice, o lege din 25 noiembrie 1941 realizează o reformă radicală, inspirîndu-se din unele legislaţii străine. Această lege creează un sistem de asesorat, în care judecătorii de profesie, precum şi simplii cetăţeni colaborează în tot timpul procesului penal, atît la examinarea problemelor de fapt, cît şi la stabilirea pedepsei. Curtea păstrează însă unele prerogative exclusive, ca de pildă aceea 'de a rezolva incidentele ridicate în cursul dezbaterilor şi de a decide în acţiunea civilă. Nomărul juraţilor a fost redus de la 12 la 6, realizîndu-se şi prin aceasta creşterea influenţei elementului de specialitate. Ulterior numărul lor a fost sporit la 9.

In organizarea actuală, Curtea se compune din trei magistraţi, un procuror -şi un grefier. Preşedintele este desemnat pentru fiecare trimestru, deci pentru sesiunile ordinare (şi eventualele sesiuni extraordinare) care ar avea loc în acel trimestru.

_ Legea stabileşte condiţiile pe care un cetăţean trebuie să le îndeplinească pentru a putea fi ales jurat, precum şi incapacităţile şi in-compatibilităţile.

în fiecare departament se întocmeşte anual o listă a juraţilor, în funcţie de numărul locuitorilor. Cu 15 zile înainte de sesiune, primul preşedinte al Curţii de apel trage la sorţi, din lista anuală, 27 juraţi titulari şi 6 supleanţi. Cu 8 zile înainte de începerea sesiunii, juraţii traşi la sorţi sînt înştiinţaţi asupra rezultatului tragerii la sorţi pentru

într-o recentă lucrare consacrată erorilor judiciare[2], unul dintre marii maeştri ai baroului din Paris, Rene Eloriot,.distinge două categorii de erori judiciare.

Din prima categorie - spune el - fac parte acelea care determină ca o persoană să fie condamnată fără ca vreo crimă să se fi săvîrşit.

Din cea de a doua categorie fac parte condamnările unor nevinovaţi, în locul adevăraţilor vinovaţi.

Cît despre cauzele acestor erori, Rene Floriot le separă, de asemenea, în două: fie că instanţa trage concluzii greşite din elemente exacte, fie că instanţa trage concluzii logice, pornind de la elemente false (declaraţii mincinoase ale acuzatului, documente apocrife, mărturii mincinoase sau erori involuntare ale martorilor, expertize greşite).

Deşi reabilitarea lui Joseph Lesurques n-a fost niciodată pronunţată, nevinovăţia sa a fost stabilită fără posibilitate de îndoială, dar numai după ce acesta a murit pe ghilotină, pedepsit pentru o crimă pe care n-o săvîrşise, datorită faptului că nişte martori - la început de bună-credinţă - l-au confundat cu adevăratul vinovat.

Era în timpul Directoratului. Generalul Bonaparte s'e afla în Italia, unde îşi pregătea victoriile.

O sumă de 7 milioane asignate[3] trebuia să-i fie trimisă pentru nevoile armatei. Pînă la Lyon, urma să se folosească ca, ulterior, o nouă tragere la sorţi să aibă loc din această primă listă, spre a se stabili juraţii care vor judeca fiecare cauză în parte. Verdictele juriului au format adesea, nu numai în Franţa, dar şi în alte ţări în care funcţionează această formă de jurisdicţie, obiectul unor critici vehemente. Chiar dacă unele au fost juste, cele mai multe verdicte au fost pronunţate nu numai cu o inadmisibilă indulgenţă, dar au apărut chiar ca fiind şi de neînţeles.

Exaiminlînid cauzele acestei situaţii, M. Garson, *(La justice con-temporaine* [Justiţia contemporană], Bernard Grasset, Paris, 1933, pp. 575 - 576) observă, cu drept cuvînt, că una dintre cele mai importante este însăşi alegerea juraţilor, influenţată adesea de consideraţii străine de preocuparea de a găsi oamenii cei

mai înzestrați pentru exercitarea acestei funcții, care este o adevărată magistratură.

[2] *Les erreurs judiciaires* [Erorile judiciare], Hammarion, Paris, 1968, pp. 12 - 13.

[3] Hîrtie monedă din timpul revoluției franceze, avînd un curs forțat; ulterior a suferit o puternică depreciere, ca urmare a sporirii considerabile a emisiunii pentru a se acoperi cheltuielile impuse de războaiele purtate.

pentru transport diligenta care făcea în mod obişnuit cursa de la Paris la Lyon.

Plecarea a avut loc din fața hotelului Plat d'fitain, în ziua de 27 aprilie 1796 sau 8 fioreal, anul IV, potrivit calendarului revoluționar [i].

în diligentă se -urcă - pe lingă surugiu şi însoțitor (pe care lumea îl numea curier) - şi un călător fără bagaje, purtînd o sabie în brîu. Numele călătorului era Laborde.

De îndată ce lădițele cu asignate au fost încărcate, diligenta porni urmînd să se oprească din loc în loc, pentru a schimba caii şi pe surugiu.

Totul s-a desfăşurat ca de obicei, atît la prima oprire, la VilLlencuve-Saiint Georigas, căit şi la >cea de-ia doua, Lieuisaint. Aceasta va fi însă ultima oprire. Diligenta, aşteptată zadarnic la Melun, este găsită a doua zi răsturnată în drum, lîngă podul Pouilly. Doi dintre cai erau legați de un pom, iar al treilea era dispărut. Curierul a fost găsit mort, cu corpul străpuns de lovituri de cuțit şi de sabie, iar surugiul zăcea, de asemenea, alături, cu țeasta zdrobită. în diligentă nici urmă de asignate.

în apropierea cadavrelor s-a găsit o sabie împodobită cu un dragon roşu. Sabia era ruptă şi purta urme de sînge pe lama pe care se aflau gravate cuvintele „Onoarea mă urmează". Un pinten de argint căzuse alături.

Totul părea să indice că furtul şi asasinatele au fost să-vîrşite de o bandă (ajutată de neobişnuitul călător din diligentă) care

dispăruse fără urmă.

Cercetările au stabilit în scurt timp că în ziua care a precedat crima, pe la orele prînzului, la Montgeron, localitate aflată în apropierea ultimei opriri a diligentei, patru călăreți care nu erau de prin partea locului au tras la hanul „La ohaisse", unde au luat masa, s-au plimbat, au băut

[4] Calendar instituit de Convenția națională la 24 noiembrie 1793, conform căruia anul începea la echinocțiul de toamnă (22 septembrie). Data proclamării republicii era în acelaşi timp socotită ca începutul anului I. Anul era împărțit în-12 luni de cîte 30 de zile; s-au adăugat încă 5 zile care erau consacrate celebrării sărbătorilor republicane. Lunile aveau denumiri care exprimau caracteristici ale naturii în perioada respectivă. Astfel, *fioreal* (de la cuvîntul *jlcur* - floare) corespundea lunii aprilie, *primar* (de la cuvîntul *frimas* - chiciură) corespundea lunii noiembrie, iar *brumar* (de la cuvîntul *brume* - ceață) corespundea lunii octombrie.

cafele şi au jucat biliard. După vreo două ore, călăreții au încălecat şi s-au îndreptat spre Lieusaint, locul de oprire al diligentei, au mai băut la un alt han şi au plecat brusc, în galopul cailor, în clipa în care dinspre drum s-a auzit zgomotul roților diligentei.

Din primul moment nimeni nu s-a îndoit că cei patru călăreți, ajutați de Laborde, erau autorii asasinatelor şi furtului.

Deoarece a doua zi calul diligentei - pe care se presupunea că încălecase Laborde - este descoperit rătăcind pe străzile Parisului, cercetările se fixează în acest oraş, unde părea evident că se opriseră asasinii.

Se descoperă astfel urma unui anume fitienne Couriol, care trăia, în concubinaj cu o femeie numită Madelaine Breban şi care în ajun fusese văzut conducînd în grajdul său patru cai, obosiți ca după un lung galop. Din relatările vecinilor, caii semănau cu cei descrişi de martorii care văzuseră pe călăreții vizați la hanurile din Monngeron şi Lieusaint.

începe căutarea lui fitienne Couriol care, între timp, dispăruse de la locuința lui din strada Petit-Reposoir. în momentul în care se află că el se adăpostise la un prieten al său, un oarecare Richard, în strada de la Bucherie nr. 27, era prea tîrziu, deoarece

cel urmărit părăsise şi acest adăpost. Poliția află însă de la Richard că fitienne Couriol şi concubina lui plecaseră spre Château-Thierry.

Această primă etapă a cercetărilor ia sfîrşit cu arestarea lui Richard, la care se descoperă o mare cantitate de argintărie, a cărei proveniență acesta nu o poate explica.

Cercetările continuă la Château-Thienry şi poliția află că, de curînd, doi bărbați şi o femeie - care nu erau din localitate - fuseseră găzduiți în casa lui de Gohier, cetățean foarte onorabil, ce se ocupa de transporturile militare.

într-adevăr, fitienne Couriol şi Madeleine Breban sînt descoperiți în casa lui Gohier.

Interogat, fitienne Couriol recunoaşte că a dus în grajdul său 4 cai, dar că a făcut-o la cererea unor necunoscuți. La percheziția care se face, î;n bagajul lui Couriol se descoperă 1 570 460 livre în asignate, ceea ce reprezenta 1/5 din suma totală, dispărută din diligentă. Situația lui Couriol se agravează cînd Madeleine Breban declară că acesta avea o sabie

66

67

împodobită cu un dragon roşu, pe care o pierduse de curînd şi că a lipsit în noaptea de 8 spre 9 floreal. în sfîrşit, Ma-deleine Breban mai precizează că în dimineața zilei de 9 floreal i-a dus lui Couriol - la cererea acestuia - haine şi rufe de schimb, la un anume Dubosq.

Cel de-al doilea dintre bărbații care fuseseră găzduiți la Gohier era un prieten al acestuia, Guenot, care se ocupa şi el de organizarea transporturilor militare şi se afla la Château-Thierry tocmai în legătură cu asemenea operații.

în timp ce Couriol este arestat, Guenot, în sarcina căruia nu se descoperise nimic, este lăsat în libertate. I se rețin totuşi actele de identitate, spunîndu-i-se că le va putea ridica la Paris, de la judecătorul Daubanton, însărcinat cu cercetarea cazului Couriol.

La 22 floreal, adică la 14 zile după ce avusese loc crima de la podul Pouilly, pe cînd traversa Sena pe Pont-Neuf, Guenot întîlneşte un vechi prieten, pe Lesurques. Cum Guenot mergea la judecătorul de instrucţie pentru restituirea actelor, îl roagă pe Lesurques să-l întovărăşească, cerîndu-i ca, în caz de nevoie, să-i ateste identitatea.

întîlnirea de pe Pont-Neuf va fi fatală pentru Lesurques.

Ajunşi la judecătorul de instrucţie, cei doi prieteni găsesc în sala de aşteptare două femei ce fuseseră convocate pentru a fi confruntate cu Couriol.

Erau două femei care lucrau la hanul „La Chasse" şi care dăduseră semnalmentele celor patru călăreţi, presupuşii asasini ai surugiului şi curierului diligentei de Lyon.

Femeile, ale căror nume erau Grossetete şi Sauton, aşteptau să fie chemate de judecător, dar intrarea lui Guenot şi Lesurques le trezi un interes deosebit.

După cîteva cuvinte schimbate între ele pe şoptite, una se apropie de aprod şi îi vorbeşte cu insistenţă.

Aprodul intră imediat la judecătorul de instrucţie şi îl anunţă că în sala de aşteptare se află cele două femei oon-vocate şi care declară că au recunoscut, în bărbaţii ce se aflau şi ei în sala de aşteptare, pe doi dintre cei patru călăreţi care în ziua de 8 floreal au tras la hanul „La Chasse".

Grossetete şi Sauton sînt ascultate şi, deşi judecătorul este sceptic, căci i se pare de necrezut ca asasinii să vină singuri şi să se instaleze în anticamera judecătorilor de in-

strucţie[5], femeile persistă în declaraţia lor, afirmînd că nu există nici o îndoială, îndeosebi în ceea ce-l priveşte pe bărbatul cel blond (Lesurques), de care-şi aduc perfect aminte deoarece plătise consumaţia în monedă metalică, iar nu în asignate aşa cum se obişnuia în acea vreme.

Pentru a verifica, judecătorul introduce pe Couriol şi consideră proba deplină în clipa în care ambele femei recunosc în acesta pe al treilea călăreţ.

În această situaţie judecătorul se hotărăşte să ia interogatoriul celor doi suspecţi.

Iată declaraţiile lui Lesurques[e].

Era născut la Douai, în 1763. Avea, aşadar, 33 de ani. Făcuse studii mediocre şi la vîrsta de 17 ani se angajase în regimentul Auvergne.

După căderea Bastiliei părăsise armata cu gradul de sergent şi, reîntors la Douai, se întîlneşte cu prietenul său Guenot, care îi propune o asociaţie de afaceri. Lesurques refuză. Curmd după aceasta se căsătoreşte cu fata unui blănar din oraş şi are trei copii. Cu importanta dotă pe care blănarul i-o constituise fiicei sale, Lesuuques face o serie de afaceri şi reuşeşte să adune o avere care-i producea o rentă de 12 000 de livre anual.

Hotărît să se instaleze la Paris, Lesurques îşi lasă soţia şi copiii la Douai şi vine singur în capitală, în căutarea unui apartament.

Judecătorul îl întreabă de cît timp se afla la Paris şi cînd Lesurques răspunde „de un an", dialogul continuă astfel[7]:

- „Cum! eşti aici de un an în căutarea unui apartament! Şi de cîte ori ţi-ai văzut soţia şi copiii?

- O dată.

- Şi apartamentul? L-ai găsit?

- Da. Acum cîteva zile. Actualmente este în renovare.

- Atunci unde locuieşti?

- La un văr, Andre Lesurques.

- Şi cu ce te ocupi?

- Cu nimic.

[s] A se vedea R. F 1 o r i o t, *op. cit.,* p. 168.

[8] Reproduse după R. F l o r i o t, *op. cit.,* p. 171.

Ibidem.

- Locuieşti în Paris de un an, fără venituri serioase şi fără nici un motiv valabil!

- V-am spus că am o rentă de 12 000 livre". Judecătorul îl întreabă apoi pe Guenot ce caută la Paris, cînd ocupaţia lui este la Douai.

Explicaţiile lui Guenot vor părea judecătorului tot atît de suspecte, pa şi cele ale lui Lesurques.

într-adevăr, acesta va declara că se află la Paris în căutarea unui căruţaş, căruia i-a încredinţat spre transport 3 lădiţe cu argintărie şi care a dispărut cu ele. Guenot mai arată că drumul la Château-Thierry îl făcuse tot în căutarea aceluiaşi căruţaş, a cărui prezenţă i se semnalase acolo.

„Afirmi, aşadar, conchide judecătorul sceptic - adre-sîndu-se lui. Lesurques - că eşti la Paris de un an, în căutarea unui apartament, iar d-ta Guenot, în căutarea unui hoţ fantoma!" [8].

Lucrurile se agravează pentru cei doi prieteni, cînd Le-

. surqiues povesteşte cum prima oară l-a întîlnit întâmplător pe

Guenot în Paris şi cum au luat masa împreună la Richard - un concetăţean, la care Guenot locuieşte ori de cîte ori vine la Paris - şi unde au întîlnit şi pe un oarecare

Etienne.

Cum acest Etienne era fitienne Couriol, iar Richard era cel care îl adăpostise, judecătorul nu mai are nici o îndoială. Convingerea sa este formată şi nimic n-o va mai putea schimba în cursul instrucţiei. El nu va mai urmări decît o singură pistă, fără să se îndoiască nici o clipă că este cea dreaptă.

Faptul că, de la Richard, Etienne Couriol a plecat la Château-Thierry împreună cu Guenot, declarînd - după spusele acestuia - că pleca şi el în aceeaşi direcţie, n-a făcut decît să întărească convingerea judecătorului Daubanton.

„într-adevăr, comentează Rene Floriot două secole mai tîrziu, trebuie să admitem că felul de viaţă a lui Lesurques părea ciudat, că prezenţa lui Guenot la Paris era greu de explicat şi că «întîlnirile lor întâmplătoare» se situau la date care le transformau în stranii coincidenţe. Pentru nişte oameni nevinovaţi este neplăcut să se găsească în mai multe rînduri

[8] *Ibidem,* p. 172.

la 'aceeaşi iniaisa cu doi indivizi, dintre care unul se dovedeşte a fi asasin, iar celălalt, tăinuitor" [9].

în sfîrşit, Lesurques mai are şi nenorocul ca, la percheziţia corporală ce i se face, să se găsească asupra sa un permis de circulat noaptea, în alb, pe care îl putea aşadar completa, oricînd, cu un nume de împrumut. __^

Nici declaraţia pe care concubina lui Couriol o face cu prilejul interogatoriului, în care arată că cei trei complici ai acestuia se numeau Laborde, Roussy şi Vidai, că pe Lesurques nu l-a întîlnit decît o singură dată (la Richard) şi că nici Couriol nu-l cunoştea dinainte, nu este de natură să determine pe judecător să continue ancheta. Pentru el instrucţia era terminată. Daubanton a socotit fără folos chiar şi cerce-; tarea felului în care cei doi bărbaţi - pe care îi arestase - şi-au petrecut ziua de 8 floreail şi de aceea a hotărît să-i trimită în faţa Curţii cu juraţi pe Richard, Lesurques, Guenot şi Couriol, pe un oarecare Bruer (a cărui singură vină era că însoţise pe Couriol o parte din drumul spre Château-Thierry), precum şi pe cel care procurase celor patru călăreţi caii şi care se numea Bernard.

Preşedintele Curţii - fost avocat şi viitor ministru de justiţie - a condus dezbaterile, pe cît se pare, cu o parţialitate „care a surprins şi şocat pe istorici" [10].

Au fost audiaţi aproximativ 12 martori din partea acuzării, cei mai mulţi din Montgeron şi Licusaint, care au relatat sosirea celor patru călăreţi şi i-au descris.

Soţia hangiului a precizat că unuia dintre călăreţi i s-a rupt pintenul şi că ea i l-a fixat cu un şnur, care probabil că n-a fost prea rezistent, ceea ce explică faptul că la locul crimei s-a găsit un pinten de argint rupt.

Şapte dintre martorii audiaţi l-au recunoscut pe Couriol şi Lesurques fără ezitare, adăugînd că Lesurques era călăreţul cu pintenii de argint.

Iată cum rezumă Rene Floriot situaţia, după prima şedinţă:

„Ca şi Lesurques, Couriol afirma că este nevinovat, iar martorii îi învinuiesc pe ambii cu aceeaşi siguranţă. Or, vino- *Ibidem,* p. 174. » *Ibidem,* p. 176.

văţia lui Couriol nu face nici o umbră de îndoială: a lipsit din Paris în ziua crimei; sabia sa a fost găsită la locul crimei; a doua zi după dublul asasinat, concubina lui i-a dus haine şi rufe de schimb pentru că, desigur, cele pe care le purta erau pătate de sînge. în sfîrşit, şi mai ales, în bagajele sale a fost găsită o parte din pradă.

Astfel fiind, convingerea Curţii era formată. Cum s-ar fi putut admite că memoria celor 7 martori putea fi atît de fidelă cît priveşte pe Couriol şi atît de greşită faţă de Lesurques" [u].

în şedinţa următoare sînt audiaţi martorii lui Lesurques, în număr de 96! Scopul apărării[12] era de a demonstra că Lesurques era bogat, că avea o reputaţie de om cinstit şi, mai ales, că în ziua de 8 fio real se afla în Paris. Apărarea se sprijinea de.asemenea pe argumentul de ibun-isiimţ că Le-surques, vinovat, nu s-ar fi dus singur şi nechemat la judecătorul de instrucţie, pentru a însoţi un prieten.

Cît priveşte primul scop al apărării, acela de a dovedi că Lesurques era un om bogat, depoziţiile martorilor şi afirmaţia

învinuitului că are o rentă de 12 000 de livre anual nu reuşesc să-l convingă pe preşedinte. Acesta continuă să conducă dezbaterile cu convingerea nestrămutată în vinovăția învinuitului, în schimb însă, nici instrucția, nici Curtea nu au făcut şi nu vor face nimic pentru a verifica, la Douai, veracitatea afirmațiilor învinuitului.

Istoricii au subliniat cu uimire reaua-credință evidentă a preşedintelui.

în prealabil, la declarația lui Lesurques că are o rentă de 12 000 de livre, preşedintele afirmă că-i vine greu să creadă acest lucru, ba chiar contestă existența bunei stări materiale pe care învinuitul o invocă pentru a demonstra că n-ar fi avut nici un motiv să săvîrşească crima care i se impută; atunci cînd însă cei 96 de martori ai învinuitului îi confirmă spusele, preşedintele remarcă - trecînd peste faptul că se

[11] *Ibidem,* pp. 177 - 178.

[12] Apărătorul lui Lesurques nu era avocat, ci un simplu cetățean, desemnat de tribunal pentru acest rol. Corpul avocaților fusese desființat printr-o lege dm 1790, deşi printre deputații Constituantei se aflau 183 de avocați. Reînființarea corpului avocaților s-a făcut abia 20 de ani mai tîrziu.

contrazicea singur - că cineva trebuie să aibă foarte mulți bani pentru a aduce atîția martori care să-i susțină nevinovăția [1S].

Nici argumentul că dacă Lesurques ar fi fost vinovat nu s-ar fi prezentat singur în fața judecătorului de instrucție nu-l impresionează pe preşedinte, deoarece întrebarea sa va fi următoarea:

„Nu cumva învinuitul a venit în acea zi la cabinetul judecătorului pentru a lua contact cu Couriol?" [14]

„Obiecția nu era serioasă, observă Rene Floriot, deoarece, îndeosebi într-o afacere de o asemenea gravitate, este practic imposibil să intri în contact cu un deținut.

Este îndeajuns ca cineva să încerce să angajeze o conversație, că jandarmii îl vor şi interpela pentru a-l conduce la cabinetul

judecătorului. Nu se poate imagina ca un vinovat să săvîrşească o asemenea imprudenţă!

A pretinde că Lesurques se afla pe culoarele Palatului de justiţie pentru a comunica cu Couriol era deci absurd.

Dar, chiar dacă, pentru a urma raţionamentul preşedintelui, am admite că Lesurques şi-a asumat voit sau inconştient ur asemenea risc, nu se poate admite că el ar fi perseverat în hotărîrea sa, în prezenţa celor două femei întîlnite în anticamera judecătorului. Cum? Iată două femei care - la vederea lui - se agită, par să-l recunoască, îşi vorbesc la ureche, îl fixează cu privirea, cheamă aprodul, pe scurt fac tot felul de gesturi care trebuiau să fie elocvente pentru el (dacă era într-adevăr vinovat) şi acest lucru îl fac timp de trei sferturi de oră, iar Lesurques continuă să aştepte liniştit momentul în care va fi primit de judecător!" [15].

Cît priveşte onorabilitatea şi cinstea lui Lesurques, toţi martorii o atestă cu hotărîre. Cea mai înaltă autoritate administrativă din Douai o consideră, în certificatul eliberat, indiscutabilă.

Dar nici acest lucru nu-l impresionează pe preşedinte care considera că Lesurques a putut fi cinstit la Douai, dar nu la Paris, unde este suspect, pentru simplul fapt că trăia aici de un an fără să lucreze.

[13] A se vedea R. Floriot, *op. cit-,* p. 179.

[14] *Ibidem,* p. 179.

[15] *Ibidem,* p. 180.

în desperare *de* cauză, apărarea încearcă să demonstreze alibiul pentru ziua de 8 floreal.

Rene Floriot consideră această încercare ca fiind catastrofală.

„Alibiul, scrie el, trebuie folosit cu precauţie...

Cînd un om este învinovățit pe nedrept de a fi participat la o crimă sau la o agresiune îi este adesea greu, daca există martori care îl învinuiesc, să-şi dovedească nevinovăția, într-adevăr, nu poți dovedi că nu erai într-o anumită zi şi la o anumită oră într-un anumit loc. Trebuie să poți dovedi că erai în altă parte, la aceeaşi zi şi la aceeaşi oră.

Judecătorii şi jurații nu au încredere în asemenea alibiuri şi au întrucîtva dreptate, deoarece am întîlnit vinovați care aveau alibiuri excelente... şi nevinovați care aveau alibiuri detestabile!

Dacă eşti de bună-credință şi n-ai un alibi, să nu încerci să-ți fabrici unul.

Dacă se dovedeşte că alibiul este fals, eşti pierdut, pentru că nu vei mai fi crezut în nici o privință şi vei ajunge sigur la o condamnare" [16].

Această greşeală a făcut-o, din desperare, Lesurques.

Pentru că nu-şi putea aminti, 14 zile mai tîrziu, cum petrecuse ziua de 8 floreal, face imprudența să trimită o scrisoare unui prieten. Scrisoarea este descoperită. Iată cuprinsul ei:

„M-ai obliga, dacă m-ai ajuta cu imemoriia ta şi ai încerca să-ți aminteşti unde eram şi care sînt persoanele pe care le-am văzut la Paris, la data cînd se susține că aş fi fost în altă parte.

Cred că este vorba de ziua de 7 sau de 8 din luna trecută.

M-ai obliga, dacă l-ai vedea pe Legrand. Caută4 de asemenea pe Tixier şi roagă-l să-şi amintească ziua în care am luat masa cu el şi cu generalul Cambray. Cetățeana Eugenie [17] va putea atesta că mi-am petrecut toate serile la ea, iar vărul şi vara mea [18], că n-am lipsit nici o noapte de acasă.

[16] *Ibidem,* p. 181.

[17] Eugenie Dargence, lenjereasă şi iubita lui Lesurques.

[18] La care locuia Lesurques. '

Lucrătorii care au lucrat la apartamentul meu şi portăreasa vor putea declara că m-au văzut în fiecare zi.

Caută să-i vezi pe toţi" [19].

Apărarea face o a doua greşeală, mai gravă decît aceea a lui Lesurques, cînd - în loc să se mărginească la audierea martorilor pentru a dovedi că în perioada în discuţie, Lesurques a fost văzut, în fiecare zi, ca de obicei, de portăreasă, de lucrători, de prieteni şi de Eugenie - a încercat să aducă o probă hotărîtoare, audiind pe Legrand, prietenul lui Lesurques, bijutier, care va declara:

„Cetăţene preşedinte, sînt sigur că în ziua de 8 floreal am luat masa de prînz cu Lesurques şi îmi amintesc foarte bine ora la care ne-am despărţit. Era între 1 jumătate şi 2 după-amiază. Afirm că Lesurques este nevinovat, întrucît, ca să poţi ajunge la Montgeron la ora unu şi jumătate după-amiază, călare şi fără a schimba calul, trebuie, să pleci la şapte şi jumătate dimineaţa.

(Eum Lesurques a luat masa de prînz cu mine în acea zi, pe la ora unsprezece şi jumătate şi cum nu ne-am despărţit decît la unu şi jumătate, el nu putea fi la aceeaşi oră la Montgeron" [20].

Cînd preşedintele îl întreabă cum se face că mai ţine minte cu atîta precizie, în luna termidor, cum şi-a petrecut o zi din floreal, Legrand explică că o poate face, pentru că în acea zi a înregistrat în registrul său o vînzare-cumpă-rare încheiată cu bijutierul Aldenhoff.

Lesurques, pe care Legrand voia să-l salveze prin depoziţia sa, este însă definitiv pierdut în momentul în care registrul în discuţie este prezentat Curţii. Operaţia la care se referea Legrand purtase data de 9 floreal, modificată grosolan, cu altă cerneală în 8 floreal.

Rezultatul este că Legrand se vede arestat pentru mărturie mincinoasă.

în zadar, Aldenhoff va veni şi va confirma că l-a întîlnit pe Lesurques la Legrand, în ziua de 8 floreal.

în zadar, pictorul Hilaire Ledru, cetăţean onest şi onorabil, va

afirma ca în seara de 8 floreal a cinat cu Lesurques.

[19] R. Floriot, *op. cit.,* p. 182. » *Ibîdem,* p. 183.

în zadar, vor susține şi lucrătorii - angajați de Lesurques să-i renoveze apartamentul - că l-au văzut, ca de obicei, şi în ziua de 8 floreal.

Lesurques este definitiv pierdut!

Este inutilă şi intervenția spontană a concubinei lui Cou-riol, Madeleine Breban, care, înspăimîntată de inevitabila condamnare ce aştepta pe un nevinovat, cere preşedintelui să fie ascultată şi declară că daică Guenot semăna cu Vidai, unul dintre asasini, apoi Lesurques era însuşi portretul lui Dubosq care - pentru săvîrşirea crimei - îmbrăcase o perucă blondă, ceea ce-i iiTiărea asemănarea cu acuzatul.

Preşedintele este hotărît să nu ia act de această declarație, pe care o consideră intervenită prea tîrziu, pentru a nu o numi suspectă.

După rechizitor se dă cuvîntul apărătorilor care, în ultima clipă, din motive ce au rămas de neînțeles, se hotărăsc să-şi inverseze rolurile!

Apărătorul lui Lesurques se decide să-l apere pe Couriol, iar cel al lui Couriol, pe Lesurques.

O nouă surpriză se produce după pronunțarea verdictului, care declară pe Couriol, Lesurques şi Bernard vinovați de furt şi asasinat, pe Richard vinovat de tăinuire, iar,pe Guenot şi Bruer, nevinovați.

Auzind verdictul, Couriol înțelege să-şi descarce conştiința.

Cere cuviîntuil, îlşi recunoaşte pentru prima oară - idin momentul arestării - vinovăția şi afirmă că nici LeSurques, nici Bernard n-au participat la furt şi crimă. Arată că, dacă Bernard are totuşi un amestec pentru că le-a împrumutat caii, Lesurques este complet străin de întreaga întîmplare.

Curtea nu înțelege însă să ia act nici de această declarație şi pronunță condamnarea la moarte a lui Couriol, Lesurques şi Bernard, precum şi confiscarea întregii lor averi.

Richard este condamnat la 20 de ani munca silnică, iar ceilalți doi, achitați.

în recursul pe care îl face, Couriol îşi completează declarația din fața Curții cu jurați.

El va da adresa lui Dubosq, complicele său (care semăna cu Lesurques), precum şi pe a lui Vidai şi Laborde. El va afirma, de asemenea, că pintenul găsit la locul crimei aparținea lui Dubosq.

76

Opinia publică dă semne de tulburare şi însuşi judecătorul Daubanton începe să se îndoiască de vinovăția lui Lesurques.

Cu toate acestea, recursul lui Lesurques este respins şi, întrucît la acea dată nu exista grațiere, el nu mai are nici o salvare.

Couriol, care se ştie condamnat la moarte fără scăpare, face o ultimă încercare pentru a-l salva pe Lesurques, adre-sînd Directoratului un apel patetic.

Preşedintele Larevelliere Lepeaux cere ca problema să fie examinată de Consiliul celor cinci sute[21]. O comisie formată din trei membri ai Consiliului este numită pentru a întocmi un raport. Raportorul, Simeon, apare în ochii celor care s-au ocupat mai tîrziu de istoricul acestui proces mai odios încă decît preşedintele Curții cu jurați, pentru că - la reaua-credință a acestuia - a adăugat o criminală ipocrizie[22].

Kl nu ezită să denatureze faptele şi depozițiile martorilor şi înlătură declarațiile lui Couriol pe considerentul că orice condamnat ar fi gata, pentru o sumă de bani care ar fi asigurată familiei sale, să afirme nevinovăția unui complice, a cărui moarte nu-i poate servi la nimic.

în sfîrşit, deşi Directoratul ceruse să se examineze daca vinovăția lui Lesurques era sau nu dovedită, raportul se încheie cu

aceste cuvinte:

„Fără a ne pronunța dacă Lesurques este nevinovat sau vinovat, problemă care nu este de competența noastră, vă spunem: Lesurques este judecat. Şi el este valabil judecat" [23].

Judecătorul Daubanton, ale cărui îndoieli deveniseră din ce în ce mai serioase, încearcă zadarnic o amiînare a execuției. Cererea sa este însă refuzată, în numele sentimentelor umanitare care impun să nu se prelungească calvarul unui om, inevitabil condamnat la moarte.

Lesurques, Couriol şi Bernard sînt executați la 8 brumar, anul următor aceluia în care a avut loc procesul.

[21] Una dintre cele două adunări permanente create de Constituția anului III şi care, împreună cu Consiliul celor bătrîni *(Conseil des anciens),* forma corpul legislativ.

[22] A se vedea R. F1 o r i o t, *op. cit.,* p. 189.

[23] *Ibidern,* p. 190.

77

Cîteva zile mai tîrziu se produce o întîmplare zguduitoare.

Judecătorul de instrucție din Besancon arestează un hoț de drumul mare, pe Dubosq (ale cărui semnalmente corespund exact cu cele ale lui Lesurques), la care se descoperă şi o perucă blondă, ce o folosea spre a nu fi recunoscut atunci cînd dădea loviturile.

Judecătorul din Besancon, numit Jarry, este rău inspirat însă cînd îl informează despre acest lucru pe Simeon, raportorul Consiliului celor cinci sute, căruia îi adresează următoarea scrisoare:

„Sînt consternat, dar din păcate Lesurques nu mai există şi ceea ce vă voi comunica nu-i mai poate fi de folos: Lesurques este nevinovat şi am certitudinea că numitul Dubosq există, pentru că l-am arestat.

Am găsit în bagajele sale o perucă blondă şi Dubosq a recunoscut că o folosea pentru a deruta martorii care l-ar fi putut

recunoaşte" [24].

Oricît de incredibil s-ar părea, Simeon n-a arătat nimănui această scrisoare, care n-a fost descoperită decît după aproape 40 de ani, în arhivele Ministerului de Interne.

Judecătorul Daubanton, care îşi făcea procese de conştiinţă, era însă hotărît să afle adevărul şi să repare greşelile făcute cu prilejul instrucţiei.

Neobosit, el reuşeşte să-l descopere pe Laborde, ce se afla arestat în închisoarea Sainte-Pelagie şi al cărui adevărat nume era Durochat.

Confruntat cu persoanele care încărcaseră lădiţele cu asignate în diligentă, în zaua de 8 floreal 1796, precum şi cu o rudă a însoţitorului diligentei, care asistase la plecarea acestuia, Durochat este recunoscut ca fiind una şi aceeaşi persoană cu singuraticul călător Laborde.

Daubanton reuşeşte să obţină de la Durochat - care pretindea că a acceptat să participe, la furt, dar cu condiţia de a se evita orice vărsare de sîrige - mărturisirea că cei patru complici erau: Dubosq, Couriol, Vidai şi Roussy, că pintenul găsit lîngă cadavre aparţinea lui Dubosq şi că pe Lesurques nici măcar nu-l cunoştea.

[24] *Ibidem,* p. 192.

78

Continuîndu-şi ancheta, Judecătorul Daubanton reuşeşte să descopere pe Vidai şi Deibosq, oare şi ei executau (în aceeaşi închisoare) alte pedepse.

Dar confruntarea celor trei avea să-i producă o nouă dezamăgire. Totul părea să se fi coalizat pentru a împiedica stabilirea nevinovăţiei lui Lesurques.

într-adevăr, Durochat va declara că Dubosq, în faţa căruia se afla, nu era Dubosq, autorul crimei şi complicele său!

în graba de a închide un dosar care începea să preocupe prea

mult opinia publică, Durochat este condamnat la moarte şi executat la 22 termidor, anul V.

Înainte de execuţie, Durochat va mărturisi însă că la confruntare minţise, deoarece Dubosq îi dăduse bani ca s-i facă declaraţia pe care a făcut-o.

Între timp însă Dubosq şi Vidai au încercat să evadeze din închisoare. Vidai reuşeşte să fugă, dar Dubosq este prins. După puţină vreme, Dubosq încearcă din nou evadarea şi, de data aceasta, reuşeşte.

Totuşi, la scurt timp după evadare, Vidai este din nou arestat, confruntat cu martorii de la cele două hanuri din Montgeron şi din apropiere de Lieusaint, judecat, condamnat la moarte şi executat.

Dubosq este şi el arestat, dar abia după 1 an de la execuţia lui Vidai, datorită unei scrisori anonime.

Şedinţa în care va fi judecat are loc la 28 frimar, anul IX, iar procurorul este Brillat-Savarin.

De la început, procesul păru să înceapă sub auspicii bune pentru banditul Dubosq.

Văduva lui Lesurques şi mama acestuia înnebuniseră de durere. De la Legrand (prietenul său), a cărui mărturie era importantă, nu se mai putea obţine nimic, deoarece şi el fusese în repetate rînduri internat din cauza unor frecvente crize de nebunie.

Cei 7 martori, care greşit declaraseră că au recunoscut în persoana lui Lesurques pe unul dintre asasini, ezită. îşi dau acum seama de eroarea lor, dar le este frică de răzbunarea lui Dubosq, care evadase în mai multe rînduri şi care ar mai fi putut evada.

Le este frică şi de urmările pe care le-ar avea o retractare şi de răspunderea ce le-ar putea reveni pentru executarea unui nevinovat.

O singură martoră are curajul să afirme că cel pe care l-a văzut la han era, într-adevăr, Dubosq, pe care l-a confundat însă mai tîrziu cu Lesurques.

Evocînd această depoziție, Rene Floriot observă:

„Am constatat adesea, în cursul proceselor, ca de altfel şi în alte împrejurări, că multe femei au mult mai mult curaj decît bărbații!" [25].

Dubosq se înşelase, aşadar, bucurîndu-se prea devreme că a scăpat.

Cîțiva paznici ai închisorii (în care Durochat, Vidai şi Dubosq fuseseră reținuți) vor declara că l-au văzut pe Dubosq dînd bani lui Durochat.

Este audiat apoi ca martor Richard - care îşi executa pedeapsa pentru tăinuire - şi care îl va recunoaşte pe Dubosq.

în sfîrşit, Madeleine Breban îl va recunoaşte şi ea şi va declara că la Dubosq acasă i-a dus haine de schimb lui Couriol, a doua zi după săvîrşirea crimei.

în mod inexplicabil însă Dubosq nu este condamnat la moarte pentru furt şi asasinat, ci pentru complicitate la furt şi asasinat.

în hotărîre nu se menționează nimic despre Lesurques.

Deşi înainte de moarte se pare că Dubosq a declarat avocatului său că el este adevăratul vinovat, cu care Lesurques a fost confundat, această declarație nu este comunicată nimănui.

Judecătorul Daubanton îşi continuă însă eforturile şi reuşeşte să descopere şi pe ultimul din banda de asasini, pe Roussy, căruia îi cere şi-i obține extrădarea din Italia.

Roussy este şi el judecat şi condamnat la moarte şi - ca toți ceilalți - îşi descarcă conştiința, recunoscînd că Lesurques era nevinovat. O va face în scris în felul următor:

[25] *Ibidem*, p. 197.

„Declar că numitul Lesurques este nevinovat, dar această declarație, pe care o dau duhovnicului meu, nu va putea fi ramiisă justiției deck ia 6 luni dulpă imoartea mea" [26].

Lesurques n-a fost însă niciodată reabilitat, iar procesul său n-a fost niciodată revizuit.

O revizuire nu putea fi cerută pentru că legea nu o permitea decît în trei ipoteze, iar cazul lui Lesurques nu se încadra în nici una dintre ele.

Aceste trei ipoteze erau: redescoperirea în viață a presupusei victime a unui asasinat, condamnarea unuia dintre martorii acuzării pentru mărturie mincinoasă şi existența a două hotărîri contradictorii, pronunțate în aceeaşi cauză.

Cererea de revizuire, a cărei încadrare în cea de-a treia ipoteză s-a încercat, a fost respinsă.

Un renumit jurist, Faustin Helie, consilierul raportor al Curții de casație, a susținut admiterea cererii de revizuire, cansiderînd că există o contrarietate de hotărîri, din momentul în care s-au pronunțat 6 condamnări la moarte deşi se dovedise că asasinatele şi furtul nu fuseseră săvîrşite decît de 5 persoane.

Exista, aşadar, un condamnat în plus[27]. Iar dacă Dubosq era vinovat, atunci Lesurques era nevinovat.

Acest raționament a fost însă înlăturat de procuror, pe motivul formal că Dubosq n-a fost condamnat ca autor, ci numai în calitate de complice.

Singurul lucru care s-a realizat a fost să se restituie familiei lui Lesurques, printr-o hotărîre a guvernului, bunurile confiscate.

Procesul lui Lesurques s-a încheiat astfel cu o amară certitudine:

„La 8 brumar, anul IV, un nevinovat a murit pe eşafod, din cauza mărturiei unor oameni de bună-cre dința, înşelați de o asemănare" [28].

[26] *Ibidem,* p. 200.

[27] *Ibidem,* p. 200,

[28] *Ibidem,* p. 201.

Procesul la Ronciere

Un exemplu clasic de eroare judiciară din categoria celor în care o persoană este condamnată pe baza unor mărturii mincinoase, fără ca în realitate să se fi săvîrşit vreo infracţiune, a fost considerat şi cazul locotenentului La Ronciere, petrecut în prima jumătate a secolului al XIX-lea. O recentă descoperire a îngăduit însă să se constate cu surprindere că această *cauza,* socotită vreme de un secol ca © indiscutabilă eroare judiciară, nu avea decît parţial acest caracter.

Emile de La Ronciere, locotenent de cavalerie, a fost trimis în judecata juraţilor de Sena pentru săvîrşirea faptelor de rănire şi tentativă de viol, victima fiind fiica generalului baron de Morell, comandantul Şcolii de cavalerie din Saumur. Curtea cu juri l-a condamnat în 1835, la 10 ani recluziune[2]. Generalul de Morell era un erou al războaielor napoleoniene, posesor al unei importante averi şi înrudit cu familii celebre ca aceea de Montesquiou sau cu mareşalul Soult, duce de Dalmaţia, figură legendară a epopeii imperiale. Acuzatul, la rîndul său, era şi el fiul unui general erou, rănit de 18 ori în campaniile lui Napoleon şi al cărui nume se află înscris pe Arcul de triumf. Cu toate acestea, reputaţia acuzatului era execrabila, lucru care în faţa juraţilor va atîrna greu în defavoarea sa. Jocul de cărţi, prea multe aven-

[1] A se vedea nota 1 la *Procesul curierului din Lyon.*

[2] Temniţă grea.

turi galante, nenumărate datorii sînt cauzele care îi atrag o mutare disciplinară şi, apoi, în 1833, detaşarea ca stagiar la Şcoala din Saumur, comandată de generalul de Morell.

în august 1834, soţia generalului de Morell, care locuia cea

mai mare parte a timpului la Paris, soseşte la Saumur însoţită de cei doi copii (Robert, de 12 ani şi Mărie, de 16 ani), precum şi de guvernanta fiicei sale, Miss Allen.

Cu acest prilej, generalul de Morell dă o recepţie în cinstea soţiei sale şi, în mod excepţionl, La Ronciere, cu toată proasta sa reputaţie, se află pe lista invitaţilor. Pînă atunci, generalul, nemulţumit de purtarea ofiţerului, îi interzisese accesul în casa sa.

în seara recepţiei, Mărie de Morell acordă o atenţie deosebită locotenentului La Ronciere, atrasă, desigur, şi de reputaţia sa de răsfăţat al femeilor. Cel puţin în prima jumătate a serii, domnişoara de Morell este văzută tot timpul în tovărăşia tînărului locotenent.

Un incident, aparent neînsemnat, care se produce la un moment dat, o determină pe Mărie de Morell să-l abandoneze pentru restul serii pe locotenentul La Ronciere. Vădit ofensată, ea îşi îndreaptă ostentativ atenţia spre Gustave d'Estouilly, unul dintre ofiţerii care frecventau des casa Morell şi pe care generalul îl destinase ca soţ fiicei sale.

Ce se întîmplase?

Pe unul dintre pereţii salonului se afla un portret al baroanei de Morell. Mărie - care avea nu numai o mare afecţiune, dar şi o nețărmurită admiraţie pentru mama sa, visul său fiind să-i semene - îi arată lui La Ronciere tabloul şi îl întreabă cum o găseşte pe baroană. La răspunsul acestuia: „Aveţi o mamă îneîntătoare", Mărie exclamă cu vădit regret: „Din păcate însă îi semăn prea puţin *!"*

Dorind să fie amabil, La Ronciere răspunde imprudent: „Ar fi fost regretabil ca la vîrsta dv. să-i semănaţi *!"* lînăra Mărie, ofensată, îi întoarce pe loc spatele [3].

Schimbarea de atitudine a domnişoarei de Morell nu-l afectează pe La Ronciere, care face o greşeală şi mai mare, arătînd că se consolează cu uşurinţă. Mărie, fire orgo-A se vedea Rene Florio t, *op. cit.,* p. 25.

lioasă şi voluntară, socoteşte indiferența tînărului ofițer ca o adevărată insultă.

Miss Allen - guvernanta - este trimisă să-i comunice lui La Ronciere nemulțumirea domnişoarei de Morell. Rezultatul acestui demers este însă cît se poate de neaşteptat, iar nemulțumirea de pînă atunci a domnişoarei de Morell se transformă în furie.

într-adevăr, la Ronciere o găseşte îneîntătoare pe tînara guvernantă, iar aceasta, la rîndul ei, îl socoteşte pe La Ronciere fermecător. La Ronciere va adăuga astfel încă o aventură galanta la cele pe care Ic avusese pînă atunci. Pentru a se răzbuna, orgolioasa Mărie pune la cale un plan a cărui reuşită apare cu - greu explicabilă, deoarece nici absurditatea învinuirilor ce le va aduce locotenentului de La Ronciere şi nici imposibilitatea materială evidentă a să-vîrşirii faptelor pe care le pune în sarcina acestuia nu vor împiedica juriul să-l condamne.

începutul îl va constitui o serie de scrisori pe care ciudata adolescentă le va adresa părinților săi, ei însăşi, guvernantei sale şi lui Octave d'Estouilly, şi pe care le va semna cu inițialele „E. de La R.".

Autorul scrisorilor apare ca îndrăgostit nebuneşte de Mărie de Morell, gelos pe Octave d'Estouilly şi hotărît să savîr-şească orice faptă pentru a-şi împlini pasiunea.

Cuprinsul scrisorilor este atît de absurd şi de ridicol, îneît cu greu se poate admite că el ar fi opera unui om normal. Cu toate acestea, jurații le-au atribuit acuzatului.

Iată de pildă, un fragment dintr-o scrisoare adresată lui Octave d'Eistouil'ly: „în scurt timp aceaistă flînără fată nu va mai fi decît o biată creatură degradată. Şi atunci vor încerca să ți-o arunce în brațe. Mă voi răzbuna în acest fel pentru dragostea pe care ți-o poartă".

Asemenea scrisori sosesc zilnic în casa Morell. Sînt găsite pe diferite mobile, în diferite odăi, fără să se poată afla cine le aduce şi pe ce căi ajung acolo.

Rene Floriot se miră - pe drept cuvînt - că nici generalul, nici soția lui nu au fost preocupați să dezlege această enigmă. Tot atît de curios este şi faptul că nimeni nu a părut surprins că un tînăr locotenent îndrăzneşte să atace pe această

cale pe comandantul şcolii din care face parte, riseîndu-şi astfel propria sa carieră [4].

întîmplarea care-l aduce pe La Ronciere în fața Curții cu juri are loc, aşa cum relatează Mărie de Morell, în noaptea de 24 septembrie 1834 [5].

Tînăra fata pretinde că pe la ceasurile două ale nopții ar fi fost trezită brusc de zgomotul spargerii unor geamuri de la fereastra odăii sale. La lumina lunii, fata amuțită de spaimă, zăreşte un braț care, introdueîndu-se prin geamul spart, deschide fereastra pe dinăuntru. Prin fereastra deschisă pătrunde în odaie un bărbat, care se îndreaptă grabnic spre uşa ce comunica cu camera guvernantei şi o încuie. Domnişoara de Morell descrie pe misteriosul vizitator ca fiind de statură obişnuită, îmbrăcat într-o manta, purtînd pe cap o caschetă roşie, iar în jurul gîtului o eşarfă neagră, care-i acoperă jumătate din față.

Bărbatul, care avea o privire fioroasă, declară domnişoarei de Morell că a venit să se răzbune, se aruncă asupra ei, îi leagă o batistă în jurul gîtului, pe care o strînge pentru a o împiedica să strige, o leagă apoi cu o funie în jurul taliei şi şoldurilor şi începe să o lovească peste piept şi brațe, strigînd din nou că doreşte să se răzbune pentru cele petrecute în seara recepției, în casa Morell. în timp ce o lovea tot mai puternic, agresorul se simte dator să-şi continue explicațiile: „De cînd te-am cunoscut este ceva în tine care îmi trezeşte dorința de a-ți face rău". Rostind aceste cuvinte, bărbatul - în care Mărie de Morell pretinde că a recunoscut de îndată pe locotenentul de La Ronciere - scoate un cuțit şi o răneşte. înainte de a părăsi camera, el lasă pe masă o nouă scrisoare.

Făcînd un efort, Mărie de Morell îşi strigă guvernanta, care o

găseşte dezbrăcată, aproape leşinată, cu o funie legată în jurul taliei, alături de ea pe podea se aflau cîteva urme de sînge. După ce îşi revine pe deplin, Mărie de Morell îi povesteşte amănunţit cele întîmplate. Scrisoarea lăsată pe masă următorul cuprins: „Toată lumea va afla ruşinea avea fiicei dv. Plec. Nu mă voi putea bucura de durerea dv.".

* *Ibidem,* p. 26.

[5] A se vedea G. Guilhermet, *Comment se font les erreurs judi-ciaires* [Cum se săvîrşesc erorile judiciare], pp. 117 - 119.

Pentru ca orice umbră de îndoială să fie îndepărtată cu privire la autorul agresiunii, scrisoarea era semnată „Emile de La Ron".

Este greu de închipuit cum această fantastică povestire, cu totul de necrezut, a putut fi luată în serios de juraţii care l-au judecat pe La Ronciere.

Şi mai de necrezut este faptul că - nici măcar o singură clipă - conştiinţa acestora n-a fost tulburată de nenumăratele absurdităţi din relatările tinerei fete, nici de contradicţiile ce se puteau recunoaşte în diferitele versiuni prezentate de ea. Stîrneşte o şi mai mare nedumerire cum juraţii nu şi-au dat seama de anumite imposibilităţi de fapt, dovedite fără putinţă de tăgadă de marele avocat Chaix d'Est-Ange [6], apărătorul lui La Ronciere.

într-adevăr, deşi Mărie de Morell declarase că primul gest al agresorului a fost acela de a încuia uşa care dădea spre camera guvernantei, nimeni nu s-a întrebat cum aceasta a deschis fără nici o greutate uşa încuiată cînd, după plecarea lui La Ronciere, Mărie de Morell, pe jumătate leşinată, a izbutit s-o strige.

Nimeni nu s-a întrebat cum a izbutit La Ronciere să ajungă într-o cameră aflată la etajul II, la o înălţime de

13 m, fără ca urma unei scări sau vreun alt semn să fi rămas pe zid sau pe iarbă.

Locul unde se găsiseră răspîndite cioburile geamului spart al

ferestrei dovedea neîndoielnic că geamul a fost spart dinăuntru, iar nu dinafară.

Versiunea reprodusă mai sus este cea povestită guvernantei, ea fiind însă sensibil modificată în relatarea făcută generalului de Morell şi soţiei acestuia.

Este, de asemenea, de mirare că juraţii nu şi-au pus nici măcar întrebarea de ce miss Alieri - care se afla în camera alăturată - n-a auzit nimic: nici zgomotul ferestrei sparte, nici zgomotul loviturilor aplicate fetei şi nici strigătele agresorului.

[6] *Gustave-Louis-Adolphe-Victor-Charles Chaix d'Est-Ange,* născut la Reims în 1800, mort la Paris în 1876. Avocat celebru în timpul Restauraţiei, deputat conservator de Marna, procuror general al Curţii din Paris în 1857, consilier de stat în 1858 şi secretar de stat în 1862.

Şi mai inexplicabil - observă G. Guilhermet[7] - este faptul că nici victima, după ce şi-a revenit, nici miss Allen - căreia i-a povestit cele întîmplate - nu s-au gîndit să anunţe imediat pe părinţii fetei şi ca, pur şi simplu, s-au culcat amîndouă, dormind pînă dimineaţa.

Trebuie să mai adăugăm că în şedinţa de judecată, doctorul Recamier, citat de apărare, a declarat că domnişoara de Morell avea accese de isterie şi tulburări nevrotice, inerente unor asemenea accese, şi că expertiza grafologică a constatat că scrisorile de ameninţare atribuite lui La Ronciere nu erau scrise de acesta, ci, dimpotrivă, părea că scrisul ar fi cel al domnişoarei de Morell, iar hîrtia întrebuinţată era, neîndoielnic, cea pe care aceasta îşi scria obişnuit corespondenţa.

În sfârşit, nici faptul că scrisorile au continuat să sosească în casa Morell şi după arestarea lui La Ronciere, nici declaraţia prietenei locotenentului, Elize Renoult, că acesta îşi petrecuse toată noaptea cu pricina la ea, nici pledoaria celui mai mare avocat al acelor timpuri nu l-au salvat pe La Ronciere de la condamnare.

Rene Floriot face, de altfel, o observaţie justă în legătură cu aceste scrisori[8]: „Fără să se facă apel la grafologie, o lectură atentă

a scrisorilor ar fi fost îndestulătoare pentru a dezvinovăți pe La Ronciere. Fraza cuprinsă într-una dintre scrisori. «Fiica dv. va avea o dovadă concretă a iubirii 'mele. Sînt -sigur de acest lucru», este caracteristică. Unei fete de 16 ani îi este îngăduit să creadă că autorul unui viol poate avea chiar a doua zi certitudinea despre care se face vorbire în scrisoare. Un locotenent de cavalerie nu poate da dovadă de asemenea naivități".

Determinant pentru jurați a fost, desigur, faptul că acu-zatoarea era o tînără fată, de cea mai bună educație, pioasă, fiica unui general-baron, şi că a povestit întîmplarea cu amănunte atît de precise, încît juriul nu a pus nici o clipă la îndoială buna ei credință. La Ronciere, în schimb, era un lînă,r ale cărui purtări lăsau de dorit de îndelungă vreme: jucător de cărți, un amator de aventuri galante, un chefliu pe care însuşi tatăl său se văzuse nevoit să-l pedepsească.

[7] *Op. cit.,* pp. 120 - 121.

[8] *Ibtdim,* p. 33.

în urma pretinselor întîmplări din 24 septembrie 1834, Octave d'Eistouilly provoacă pe La Ronciere la duel. Duelul are loc şi d'Estouilly este rănit. La Ronciere încearcă o împăcare, declarînd încă o dată că este nevinovat. D'Estouilly afirmă că trei experți care au fost consultați susțin că scrisul de pe scrisorile în discuție este al lui La Ronciere. Pentru a pune capăt acestei întîmplări neplăcute, el îi propune lui La Ronciere să recunoască în scris că este autorul scrisorilor, făgăduindu-i că pe această cale chestiunea va fi închisă. La Ronciere acceptă cu uşurință şi semnează mărturisirea. Scrisorile continuă însă să sosească în casa Morell şi după această întîmplare. Iată textul uneia dintre aceste misive adresată Măriei de Morell: „O legătură groaznică ne va uni şi în cîteva luni vei fi silită să-mi ceri în genunchi un nume pentru tine şi pentru încă cineva". Intr-o altă scrisoare sint amenințați părinții fetei.

Generalul de Morell fiu se mai poate stăpîni şi depune o

plîngere împotriva locotenentului de La Ronciere.

La Ronciere este trimis în judecata Curții cu juri, principalul martor al acuzării fiind Mărie de Morell care susține în fața instanței versiunea reprodusă mai sus, cu privire la agresiunea a cărei victimă ar fi fost.

Evocînd şedința care a avut loc, şi la care puteau fi văzuți în sală personalități, ca George Sand, Balzac şi Victor Hugo, Rene Floriot scrie: „Pentru juraţi problema era simplă. De la început le apărea cu neputință ca domnişoara de Morell să nu spună adevărul. Era o fată de 16 ani, cuminte, crescută într-un mediu excelent şi animată de cele mai bune principii. Desigur, relatarea ei cu privire la modul în care ar fi fost săvîrşit atentatul era ciudată, iar modul în care s-ar fi produs tentativa de viol apărea cu totul neobişnuită. Să-i legi o batistă în jurul gîtului şi o funie în jurul taliei şi apoi s-o loveşti, iată o comportare neobişnuită, surprinzătoare din partea unui ofițer de cavalerie, binecunoscut pentru succesele sale la femei. Dar nimeni nu va îndrăzni să-i pună vreo întrebare, deoarece se socotea că trebuie cruțată sensibilitatea acestui copil..." [9]

[9] *Ibidem,* p. 29.

în fața învinuirilor precise ale Măriei de Morell, protestele unui ofițer, a cărui viață dezordonată era bine cunoscută, nu se mai puteau bucura de vreo crezare.

La Ronciere este condamnat la 10 ani recluziune, din care va executa numai 8, deoarece în anul 1849 este reabilitat. Este interesant de semnalat faptul că cel care a avut un rol hotărîtor în revizuirea procesului a fost tocmai Odilon Barrot, unul dintre avocații părții civile în acest proces, care prin pledoaria sa contribuise la condamnarea lui La Ronciâre. în momentul revizuirii, Odilon Barrot devenise ministrul justiției.

Cîțiva ani mai tîrziu, în 1852, La Ronciere este numit inspector al coloniilor în Algeria. Moare în 1874. Era guvernator al insulei Tahiti şi cavaler al Legiunii de onoare.

Aceasta a fost pe scurt, afacerea La Ronciere, considerată - aşa cum am arătat - exemplu clasic de eroare judiciară datorată declarațiilor nesincere ale martorilor.

Anumite fapte descoperite mult mai tîrziu schimbă însă, în parte, această concluzie.

în interesanta sa lucrare, Rene Floriot arată -că în acest proces anumite lucruri au rămas pentru el inexplicabile şi că s-a lămurit abia după ce i-a căzut în mînă lucrarea avocatului Gaston Delayen, *Uinavouable secret du lieutenant La Ronciere* [Secretul de nemărturisit al locotenentului La Ronciere 1[10].

Dar, să-l lăsăm pe Rene Floriot să ne împărtăşească nedumeririle: „Anumite puncte rămîneau însă pentru mine misterioase. în primul rînd acuzatul a părut foarte încurcat în fața Curții cu juri, atunci cînd a fost confruntat cu Mărie de Morell. Chaix d'Est-Ange, în minunata sa pledoarie, nu a împins raționamentul pînă la capăt şi a refuzat să în-vinuiască formal pe tînăra fată de a fi născocit totul. De ce, a adăugat el, oare, după o demonstrație convingătoare, cuvintele: «dar bănuielile pe care le aveam, aceste bănuieli le simțeam slăbind. Este imposibil - mi-am spus - ca o tînără fată să fi imaginat toate aceste lucruri. Este cu neputință ca ea să fi inventat acest abominabil roman». Şi totuşi, cîte lucruri rămîn inexplicabile. Un alt element sur-

[10] *Ibidem,* p. 23.

prinzător în atitudinea lui La Ronciere: de ce a acceptat» după duelul său cu d'Estouilly, paternitatea scrisorilor anonime, în schimbul promisiunii, că întîmplarea nu va mai avea nici o urmare? Lucrul s-a petrecut a doua zi după pretinsul viol. De ce ise temea el?" [n].

Faptele care ulterior au aruncat o lumină întrucîtva diferită asupra acestui proces au fost dezvăluite de unul dintre avocații care, mult mai tîrziu, l-a întîlnit pe La Ronciere chiar acasă la preşedintele Curții cu jurați care-l condamnase.. Amănuntele care interesează i-au fost comunicate direct de cel în cauză.

Se pare că în ajunul serii de 24 septembrie, seară în care Mărie de Morell a pretins că s-ar fi întîmplat faptele ce l-au condus pe La Ronciere la condamnare, acesta a petrecut cu un grup de prieteni, într-un cunoscut restaurant din Saumur.

Ofițerii au băut mult, au discutat cele mai diferite lucruri pentru ca la un moment dat conversația să se oprească asupra scrisorilor pe care familia Morell le atribuia lui La Ronciere şi care făcuseră vîlvă în micul orăşel.

La Ronciere, convins că scrisorile erau scrise chiar de Mărie de Morell - - lucru care de altfel s-a dovedit exact ulterior, cu prilejul reabilitării - şi ameţit de băutură, pariază *pe* 1 000 de galbeni că va deveni cu uşurință amantul domnişoarei de Morell.

Petrecerea a continuat, iar La Ronciere - şi mai ameţit decît la început - părăseşte restaurantul, îndreptîndu-so spre Jocuința familiei Morell. Intră la miss Allen (care de multă vreme figura printre victimele tînărului locotenent) şi, din camera acesteia, pătrunde la domnişoara Morell, cu unica preocupare de a pleca cu o dovadă care să-i îngăduie să cîştige prinsoarea.

în acest scop îi taie cu foarfecele o buclă de păr şi pleacă.

Rămasă singură cu guvernanta, Mărie de Morell se hotărăşte să se răzbune, dar fără a deveni ridicolă şi fără a compromite pe miş Allen. Pentru a-şi înfăptui hotărîrea, amîndouă imaginează versiunea care a doua zi o vor aduce la cunoştința familiei Morell.

[11] *Op. cit,* pp. 34 - 35.

„Lectura acestei intlîmplări, scrie Rene Flloriot, a fost pentru mine o rază de lumină. înțelegeam acum de ce La Ronciere părea jenat în timpul confruntării, de ce Chaix d'Est Ange a ezitat în concluziile sale şi de ce a doua zi după această întîmplare locotenentul a acceptat, în schimbul unei promisiuni de a se păstra tăcerea, să semneze recunoaşterea că el este autorul scrisorilor...

Eroarea judiciară era, aşadar, departe de a fi fost atît de deplină pe cît îşi închipuiau judecătorii care au pronunțat reabilitarea. Cu toate acestea, deşi verdictul juraților a fost în parte

ratificat prin aceste elemente noi, nu este mai_ puțin adevărat că o tînără fata a reuşit să-i înşele, nu numai_ ima-gînînd o punere în scenă care nu corespundea realității, dar în acelaşi timp convingîndu-i că La Ronciere era autorul ^scrisorilor anonime. Şi încrederea ce i-au acordat-o a fost atît de mare, îneît au pierdut cu totul din vedere_ concluziile grafologilor şi nu s-a oprit asupra nici uneia dintre contradicțiile şî elementele neverosimile ale povestirii ei" [12].

« *Ibidem, p.* 37.

90

Procesul tandru[1]

în cronica pe care o semnează în numărul din 12 noiembrie 1921 al revistei „Illustration", Emil Vuillermoz începe prin a constata decepția publicului venit sa asiste la Versailles_T în ziua de 7 noiembrie 1921, la spectacolul în premieră care trebuia să fie procesul „omului din Gambais", omul cu *o* sută de identități, ce se numea cînd Diard, cînd Petit» and Fremyet, cînd Dupont, cînd Guillet, Barzieux sau Tar-tempion [2].

Punerea în scenă era, după părerea cronicarului, jalnică-O sală urîtă, prost construită, incomodă, care descuraja pe spectatori. Un decor cu totul nepotrivit pentru o asemenea tragedie!

„Preşedintele Gilbert, scria E. Vuillermoz, dovedeşte înțelepciune, refuzînd să dea şedinței un stil pe care nu l-ar fi putut păstra în acest cadru meschin. El menține dezbaterile la nivelul decorului şi lasă pe eroul principal să-şi rateze intrarea, renunțînd să o mai anunțe în mod solemn.,. în timp ce jurații îşi caută locurile şi îşi deplasează scaunele, o uşă camuflată se deschide fără zgomot şi un om mic de statură» în pardesiu cafeniu şi cu pălărie melon, avînd o servietă sub braț, se strecoară în sală şi se aşază în spatele maestrului de Moro-Giafferi... Este Landru.

Toată lumea îl priveşte uimită. Publicul nu regăseşte pe cel care era denumit «barbă albastră din Gambais», îr»

[1] A se vedea nota 1 la *Procesul curierului din Lyon.*

[2] A se vdea Maximilian Jacta, *Beriikmte Stmfprozesse. Frankreich* [Procese celebre. Franța], Wilhelm Goldman Verlag, Munchen, 1963, p. 51.

această siluetă corectă de funcționar de bancă... Landru nu pare satirul întunecat cu barbă de cărbunar, pe care l-au popularizat caricaturile. Spilcuit, pare să fi ieşit atunci din mîinile frizerului şi are o ținută impecabilă. Barba sa, foarte îngrijită, este mai mult blondă decît neagră... Este slab şi are uneori înfățişarea ascetică a unui călugăr spaniol pictat de Zurbaran... Dar, cînd se ridică, cu un aer glacial şi insensibil, ațintîndu-şi asupra auditorului privirea sa pătrunzătoare şi de nepătruns, îți dai seama că acest călugăr poate pe deplin încuviința argumentele incendiare şi metodele mistuitoare [3] ale sfintei inchiziții".

I se citeşte actul de acuzare, pe care Landru îl ascultă cu nepăsare, continuînd să privească pe jurați şi punîndu-şi din cînd în cînd ochelarii pentru a consulta, calm, dosarul din fața lui sau pentru a-şi face însemnări. Este tipul omului metodic şi ordonat, care nu lasă nimic la voia întîmplării.

La sfîrşitul şedinței îşi va susține nevinovăția, cu o siguranță calmă, lipsită însă de orice căldură.

A doua zi, şedința continuă. Se ia interogatoriu] lui Landru, iar cronicarul de la „Illustration" notează: „Din prima clipă se vedea clar că Landru era deprins să joace tare. Poate că a greşit, dezvăluindu-şi prea grabnic măsura strălucitelor sale calități de polemist. De la începutul interogatoriului inculpatul, în picioare, simțindu-se pe deplin la largul său şi disprețuind ajutorul apărătorilor săi, dar urmărind pe furiş efectul replicilor sale asupra lor, ține piept preşedintelui Gilbert... Vorbeşte cu o voce liniştită şi prudentă, ale-gîndu-şi cuvintele cu circumspecție, fără să se grăbească, ca un om care-şi cunoaşte drepturile şi înțelege să facă uz de ele pînă la capăt... Pentru că unele dintre replicile lui au obținut un succes facil la public... se lansează, face spirite, spune cuvinte de duh, devine ironic".

în cele ce urmează, vom încerca să explicăm de ce se afla Landru în faţa juraţilor, prilejuind cel mai răsunător proces penal de la începutul acestui secol.

[3] Landru îşi arsese într-un cuptor cele 11 victime.

93

Pe la sfîrşitul lunii mai 1918, primarul comunei Gambais» localitate situată în apropierea Parisului, primeşte o scrisoare prin care i se cereau informaţii despre un oarecare Fremyet, domiciliat în acea comună. Informaţiile erau cerute de familia văduvei Collomib care, plecată fiind să-l în.tîl-neaseă pe Fremyet, dispăruse fără urme. Primarul răspunde că în Gambais nu exista nici o persoană cu numele do, Fremyet. După un anumit timp însă primeşte o a doua i scrisoare, prin care i se cer în termeni asemănători infor-: maţii despre un oarecare Dupont, deoarece o altă femeie cu j numele Buisson dispăruse după ce plecase la Gambais să-l întîlnească pe acest Dupont. Aceste dispariţii i se par suspecte primarului, care se grăbeşte să anunţe poliţia.

împrejurările identice în care surveniseră cele două dispariţii au trezit de îndată bănuiala că cei doi necunoscuţi, Fremyet şi Dupont, ar fi în realitate una şi aceeaşi persoană. Cu prilejul cercetărilor, care nu au condus la descoperirea I celui sau celor care se ascundeau sub aceste două nume, j poliţia constată însă că, în apropiere de cimitir, se afla o vilă î izolată, al cărei ultim locatar nu era cunoscut şi care în fapt j nu mai era locuită de mai multe luni.

Aşa au început cercetările care au dus la descoperirea luî Henri Deşire Landru, în vîrstă de 51 de ani, care, la data arestării, avea 8 condamnări pentru diferite escrocherii *. Cea dintîi dintre femeile anunţate ca dispărute, Celestine Buisson, era o femeie în vîrstă de 46 de ani, brună, subţire şi cu un păr frumos. Era o văduvă destul de înstărită, po-sedînd (în afară de 10 000 de franci numerar) numeroase bijuterii şi mobilă de valoare. Celestine Buisson avea un fiu de 19 ani, precum şi o soră, domnişoara Lacoste. în 1916, Celestine Buisson cunoaşte un inginer, Fremyet, în vîrstă de 48 de ani, bogat, care îi propune să se căsătorească cu

el. Convinsă uşor, Celestine Buisson îşi părăseşte apartamentul din Paris şi pleacă, în vederea căsătoriei, la vila pe care Fremyet o închiriase la Gambais. Din acel moment n-a maî văzut-o nimeni.

[4] A se vedea, pentru relatarea arestării lui Landru, J. Belin, *L'affaire Landru* [Afacerea Landru], în „Revue internaţionale de criminologie et de police tehnique", 1953, nr. 2 şi 3. (J. Belin este chiar inspectorul de poliţie care l-a arestat pe Landru).

Inginerul Fremyet nu era decît Landru care, după să-vtrşirea diferitelor escrocherii ce-i atrăseseră cele 8 condamnări amintite, se hotărîse să se specializeze în domeniul matrimonial. Cu ajutorul unor anunţuri în diferite ziare la rubrica „căsătorii", el reuşeşte să intre în legătură cu diferite femei - de obicei văduve doritoare să se recăsătorească - şi le cîştigă încrederea, determinîndu-le să-i încredinţeze economiile lor. Acest gen de activitate i-a fost sugerat de uşurinţa cu care obţinuse mai de mult - pe această cale - 10 000 de franci de la o doamnă Izore, care a avut norocul să scape numai cu paguba produsă de nerestituirea sumei împrumutate. Ideea de a-şi suprima victimele i-a venit mai îîrziu. Cazul Izore fusese pentru Landru un simplu test[5].

Cea de-a doua dispărută era o femeie de 45 de ani - cu o înfăţişare plăcută, părînd mai tînără decît vîrstă pe care o avea - şi ia cărei avere consta în mobilier, bijuterii, 9 000 franci aur, precum şi cîteva titluri de valoare. Avea o fată care trăia într-o mănăstire din Spania. Rudele ştiau că la un moment dat, în 1916, a cunoscut un inginer Dupont (care uneori purta şi numele de Cuchet) cu care a plecat la Gambais spre a petrece împreună Crăciunul. De atunci, nimeni n-a mai primit nici o veste de la Anna Collomb.

La 6 aprilie 1919, inspectorul J. Belin (avansat apoi comisar divizionar) este însărcinat să lămurească misterul dispariţiei celor două femei. Aşa cum mărturiseşte singur, în acel moment era departe de a bănui că i se încredinţase un caz atît de senzaţional, care timp de doi ani va fi în centrul atenţiei presei mondiale [6].

Puţinele informaţii pe care Belin le poate obţine la începutul cercetărilor cu privire la persoana presupusului inginer Fremyet se

datoresc domnişoarei Lacoste, sora Celestinei Buisson, pe care inspectorul o. sfătuise că în cazul în care l-ar întâlni din întîmplare pe Fremyet-Dupont, sa se adreseze de îndată primului poliţist şi să-i ceară arestarea acestuia. Prin-îr-o stranie coincidenţă, chiar în seara zilei în care primise vizita inspectorului de poliţie, domnişoara Lacoste îl întîlneşte pe cel căutat în rue de Rivoli, pe cînd, însoţit de o femeie, intra *în* 'magazinul „Lion de Faîence".

[11] A se vedea M. Jacta, *op. cit.,* pp. 51 - -52. J. Belin, *loc. cit.,* p. 3.

Cuprinsă de o puternică tulburare, domnişoara Lacoste uită sfatul inspectorului, rnărginindu-se să-l urmărească mai întîi în magazinul în care intrase (pentru a cumpăra un serviciu de masă), apoi pe stradă, pînă în clipa în care se urcă în autobuzul pentru Montmartre. Abia după aceasta domnişoara Lacoste îşi revine din puternica emoţie încercată şi, telefonînd inspectorului Belin, îi povesteşte cele întîmplate. Se întîlneşte cu inspectorul şi împreună se duc la proprietarul magazinului „Lion de Faîence", de la care află că persoana care cumpărase serviciul de masă ceruse ca acesta să-i fie expediat pe numele: inginer Lucian GuiMeţ, str. Rochechauart nr. 76, Paris. Cum domnişoara Lacoste susţinea cu tărie că cel urmărit de ea în magazin este neîndoielnic persoana care însoţise pe sora ei înainte de dispariţie, Belin se hotărăşte să-i facă o vizită lui Lucien Guillet. între timp se făcuse însă ora 2 noaptea, oră la care pătrunderea poliţiei în locuinţele cetăţenilor era oprită de lege [7]. De aceea, inspectorul este nevoit să aştepte în stradă ora 6 dimineaţa, oră la care se adresează portăresei, dar - spre dezamăgirea sa - află că domnul Guillet, împreună cu soţia sa, încărcaţi de bagaje plecaseră încă din ajun.

Dînd greş în această încercare, inspectorul Belin se hotărăşte să plece de îndată la Gambais, în speranţa de a obţine informaţii suplimentare.

Aici însă nimeni nu-l cunoştea pe Guillet. Vila izolată de la marginea oraşului fusese închiriată prin corespondenţă de un misterios domn Dupont, care putea fi văzut uneori coborînd din autobuzul de Houdan, însoţit de cîte o femeie. Unii locuitori din

Gambais au semnalat că la fiecare vizită de acest fel, observaseră ieşind pe hornul casei un fum gros, care răspîndea un miros insuportabil.

Belin află de asemenea că ultima vizită avusese loc cu cîteva săptămîni în urmă şi că femeia care întovărăşise atunci pe Dupont venise însoţită şi de trei cîini. Descrierea înfăţişării ei nu corespundea însă nici cu semnalmentele

[7] Potrivit _ art. 9 al codului de instrucţiune criminală francez, intrarea poliţiei în locuinţele cetăţenilor era interzisă între orele 6 seara, şi 6 dimineaţa în perioada 1 octombrie^ - 31 martie, şi între orele 9 seara şi 4 dimineaţa, în restul anului.

doamnei Collomb, nici cu cele ale doamnei Buisson. Cu toate stăduinţele sale, inspectorul nu a mai putut afla mai multe.

Reîntors la Paris, inspectorul îşi face un obicei din a da, în drum spre casă, o.raită şi prin strada Roehechouart, spre a se informa dacă nu cumva misteriosul locatar de la nr. 76 se înapoiase din călătorie. Noaptea de 11 aprilie 1919 îi oferă o surpriză plăcută, deoarece în locul obişnuitului răspuns negativ, portăreasa îi dă vestea ca domnul Guillet se reîntorsese chiar.în acea scară acasă. Cum era însă ora 23 şi cum prin urmare nu mai putea face o arestare pînă în zori, Belm se vede din nou nevoit să aştepte ivirea lor, înainte de a bate la uşa lui Guilîet.

Pînă la ora unu noaptea, cînd în apartamentul ocupat de acesta se stinge lumina, inspectorul Belin se ascunde după copacii de pe trotuarul din faţa imobilului. Apoi, cu ajutorul portăresei, el intră cu multă precauţie în casă, urcă la etajul 5 şi rămîne pînă dimineaţa în faţa uşii apartamentului celui urmărit.

La 7 dimineaţa un agent este trimis să anunţe brigada mobilă. La ora 9 şi jumătate soseşte colegul lui Belin, Brandenburger. După ce-l însărcinează pe agent să rămînă în stradă şi să supravegheze ferestrele apartamentului lui Guilîet, pornesc amîndoi la acţiune. După repetate bătăi în uşă, Belin obţine în sfîrşit un răspuns. I se spune să revină mai tîrziu. La insistenţele

sale, uşa se întredeschide şi în prag apare un omuleț în pijama, cu barba în dezordine, chel, cu sprîncene stufoase şi cu ochi înfundați în orbite. La vederea celor doi necunoscuți, el încearcă să reînchidă uşa apartamentului, dar nu mai izbuteşte, deoarece inspectorul Belin îl împinge şi reuşeşte să pătrundă în cameră.

Cei doi inspectori se legitimează şi cer lui Guillet să se îmbrace şi să-i urmeze. în timpul discuției apare o femeie care, afîînd ce se petrecea, leşină. Era Fernande Segret, după cît se pare, singura femeie pe care Landru a iubit-o şi pe care nu s-a gîndit să o ucidă.

Fernande îl cunoscuse în mai 1917. Pentru el rupsese logodna cu un tînăr, care în aicea perioadă se afla prizonier in Germania şi tot pentru el îşi părăsise părinții.

97

Belin povesteşte că în momentul în care Fernande a leşinat, s-a desfăşurat o scenă tragicomică. Guillet încerca să o facă să-şi revină, iar cei doi polițişti, veniți de fapt să-l aresteze, îl ajutau să o transporte şi să o aşeze în pat[s].

După ce Fernande se trezeşte din leşin, Guillet, calm, se îmbracă, îşi pregăteşte cu grijă valiza şi - pentru că inspectorul îl încunoştințase că va urma o lungă perioadă de detențiune - îşi îmbrățişează cu căldură prietena şi se declară gata să-i însoțească pe cei doi polițişti.

La percheziția ce i se face, s-a găsit asupra lui Landru-Guillet două carnete. Acestea vor juca un rol hotărîtor în condamnarea sa.

în primul dintre cele două carnete sînt notate, pe zile, anumite cheltuieli. De la început inspectorul Belin este intrigat de repetarea aceloraşi cheltuieli la anumite date, precum şi de particularitățile lor: prețul unui bilet dus-întors şi imediat dedesubt, al unui bilet simplu, ambele pentru aceeaşi destinație.

Pe prima pagină a celui de-al doilea carnet figurau 11 nume, printre care şi acelea de Collomb şi Buisson. Celelalte 9 erau: Cuchet, J. Line (Brazilia), Crozatier (Havre), Andree Babelay, M. L. Jeaume, A. Pascal, Th. Mar-chadier, Heon şi numele Cuchet, care

mai revenea o dată.

La poliție, interogatoriul a început la ora 11 dimineața şi, potrivit normelor legale, trebuia să sfîrşească în 24 de ore.

La interogatoriu însă inspectorul nu reuşeşte să obțină nimic de la cel pe care-l arestase. Acesta se mărgineşte să declare că este născut la Verdun, că nu are nici un act de identitate - deoarece arhiva din Verdun fusese distrusa într-un bombardament din 1917 - şi că n-a cunoscut nici o doamnă Collomb sau Buisson. în fața acestei încăpățmări, inspectorul, neobosit, revine în str. Rochechouart nr. 76 şi percheziționează cu cea mai mare atenție întregul apartament.

Singura indicație pe care o găseşte este o foaie de hîrtie mototolită, pe care era scris cu creionul «uimeie Landru, precum şi o chitanță de plată a chiriei pentru o magazie din piața Clichy.

[8] A se vedea J. Belin, *loc. cit.*, nr. 2/1953, pp. 9 - 10.

„Coincidența era uimitoare, spune Belin. Cu 7 ani în urmă, în 1912, printre nenumărate alte nume false pe care le-am purtat ca polițist am folosit întîmplător şi acest nume într-un registru de hotel, pe cînd supravegheam un local rău famat la Chartrettes, în departamentul Seine et Marne" [9].

înainte de a relua interogatoriul aşa-nu-mitului Guillet, inspectorul Belîn cercetează cazierele siguranței generale şi nu găseşte aici decît un singur Landru, avînd prenumele Henri Deşire. Condamnat de 8 ori pentru furturi şi escrocherii, numitul Landru, care izbutise să scape de pedeapsă prin fugă, era căutat de poliție pentru a fi deportat. Cînd i se aduce fotografia acestui Landru, lui Belin nu-i vine să creadă ochilor: Landru nu era decît cel pe care-l arestase sub numele de Guillet.

Iată cum istoriseşte Belin demascarea lui Landru:

„Cer să rni se aducă fotografia lui Landru. îl recunosc pe Guillot. Aceiaşi ochi înfundați în orbite, aceeaşi barbă. Ce lovitură de teatru! îmi vine să țip de bucurie. L-am demascat pe Guillet.

Guillet este Landru. Landru este certat cu justiția şi bun de trimis la închisoare. Mă reîntorc la Guillet. îl identific imediat cu fotografia lui Landru. Da! Este acelaşi om. Nu mai poate fi nici o îndoială. O dovedesc barba, ochii cu priviri metalice, pălăria melon şi veşnicul său pardesiu cafeniu.

în această clipă uit toate precauțiile pe care le folosim cînd vorbim cu orice criminal. Neglijînd interogatoriul obişnuit, îl privesc în ochi şi strig:

- Landru!

- Landru?

Guillet îşi mîngîie barba şi ia înfățişarea unui om mirat.

- Da, am pus mîna pe tine Landru şi am fişele tale de poliție. S-a terminat comedia, prietene, şi acum trebuie sa vorbeşti.

- Perfect. Sînt Landru, murmură el, cu o voce care nu trăda nici cea mai mică emoție. Şi adăugă:

- V-ați făcut meseria, dar trebuie să înțelegeți că, tocmai pentru că eram certat cu justiția nu aveam altă soluție decît

[8] A se vedea J. Belin, *loc. cit.,* nr. 2/1953, p.13.

aceea de a mă ascunde. Acum mă învinuiți de crimă, deşi ar trebui să ştiți că un escroc nu este niciodată un asasin. Am spus tot ce aveam de spus. Dovada trebuie sa o faceți dv. domnule Belin" [10].

Chitanța descoperită în apartamentul lui Landru îl conduce pe inspectorul Belin la magazia din piața Clichy, unde face descoperiri neaşteptate. El găseşte acolo depozitate mobile, lenjerie de pat, rochii, şi chiar peruci [u] şi proteze dentare. Tot aici găseşte şi 6 dosare, care cuprindeau actele de identitate şi ailte hîrtii aparțiriîinfd 'femeillor Coti Iamb îşi Buis-son, precum şi altor ifemei, ailc căror nume figurau pe lista de pe prima pagină a unuia dintre carnetele pe care Landru le purta asupra sa. i înainte de a se întoarce la poliție, pentru a relua interogatoriul întrerupt, Belin

va trece pe la locuinţele acestor femei. De fiecare' dată va afla acelaşi lucru: într-o bună zi, femeia a plecat însoţită de un bărbat cu barbă şi de atunci nimeni nu a mai văzut-o.

Nici după aceste noi informaţii, care îi dau inspectorului posibilitatea să-l învinuiască direct pe Landru că a mințit, susținînd că nu a cunoscut pe femeile dispărute, Belin nu reuşeşte să-l determine să facă vreo declaraţie. De data aceasta va refuza sa vorbească, pretinzînd cu cinism că nimeni nu poate fi silit să divulge secretele vieţii sale private.

„Va trebui oare pentru a-l determina să vorbească, se întreabă inspectorul, să orchestrăm ceea ce noi numim «marca muzică a unui interogatoriu»? Ne schimbăm cinci, unul pe altul, fără a abandona pe adversar. Trebuie să răspundă la întrebările care se abat asupra sa din toate părţile. Metoda este eficace şi foarte puţini îi rezistă. Orchestrăm deci «marea muzică». Landru, care continuă să se gîndească înainte de a răspunde, nu se pierde" [12]. Cu acest prilej, Belin se convinge că nu va mai reuşi să-i smulgă nici o mărturisire.

între timp, i se aduce inspectorului o scrisoare adresată lui Landru, care fusese interceptată. Era de la o temeie care semna „Nini" şi care îi scria că a doua zi, la ora 11, va fi în gara Saint-Lazare, pentru a pleca împreună la Gambais.

[10] *Ibidem.*

[11] Una dintre femeile asasinate purta peruca.

[12] J. Belin, *loc. cit.,* nr. 2/1953, p. 15.

Ar fi fost cea de-a douăsprezecea victimă. Arestarea lui Landru a scăpat-o de la moarte. Nu s-a aflat niciodată cine era această femeie.

Ajungînd la convingerea că nu va putea smulge lui Landru nici o mărturisire şi întrucît cele 24 de ore prevăzute de lege ca durată a interogatoriului poliţiei se apropiau de sfîrşit, inspectorul Belin se pregăteşte să transporte pe arestat la Mantes (întrucît

Gambais intra în circumscripția judiciară a acestui oraş), pentru îndeplinirea formalităților necesare încarcerării în închisoarea Sânte din Paris.

Belin nu-şi poate ascunde decepția: „Nu mai aveam dreptul să-l reţin mai mult de 4 ore şi pînă acum Landru nu mărturisise că a săvîrşit vreo crimă. Nimic nu-mi îngăduia să presupun că voi putea să o dovedesc şi nici că voi reuşi să aflu cum a săvîrşit aceste crime şi ce a făcut cu cadavrele" [13].

'În drum spre Mantes, Belin se hotărăşte să se oprească la Gambais, pentru a cerceta misterioasa vilă, grădina, fîntîna din grădină, pivnița şi zidurile casei.

Pentru inspector, care nu se îndoia nici o clipă că avea de-a face cu un asasin, marele semn de întrebare era cum a reuşit Landru să facă să dispară cele 11 cadavre.

De fapt, el se decisese sa se oprească la Gambais, în drum spre Mantes, tocmai pentru a încerca să găsească răspunsul la această problemă.

Iată cum relatează J. Belin rezultatul acestor cercetări:

„Intru în vilă. îmi fac meseria de polițist. Cercetez zidurile, podelele, grădina. Descopăr în pivniță o placă de ciment pe care se vedeau pete de sînge. Dar putea să fie vorba şi de sîngele unui animal. Grădina nu părea să fi fost lucrată de foarte multe luni. Fundul fîntînii, în care a coborît un țăran, nu indica nimic anormal. Am mişcat toate mobilele, am examinat toate vechiturile, am cercetat scrisorile vechi. Nimic! Ba da! Ceva descoperisem totuşi! într-o magazie, sub o grămadă de paie, un cantonier descoperă cadavrele a trei cîini. Funia cu care fuseseră sugrumați rămăsese pe loc, legată de gîtul animalelor. Arăt lui Landru cadavrele şi-l văd pălind" [u].

[13] *Ibidem,* p. 15. [u] *Ibidem, ț.* 17.

Dar numai pentru o clipă! Zadarnic încearcă Belin să facă un pas înainte. Nu obține de la Landru decît declarația că a omorît

cîinii, la cererea stăpînei lor, Marie-Therese Marchadier, şi nimic mai mult, nici măcar vreo explicaţie cu privire la relaţiile sale cu această femeie.

în bucătărie se afla o maşină de gătit cu cuptor, un model dintre cele mai obişnuite. Dimensiunile ei erau destul de mici şi aceasta l-a făcut pe inspector să înlăture ideea că cele 11 cadavre ar fi putut fi arse în acea maşină de gătit.

Ulterior însă ancheta a demonstrat, spre surprinderea şi groaza tuturor, că totuşi aici fuseseră arse cadavrele nefericitelor victime ale lui Landru, după ce în prealabil fuseseră tăiate în bucăţi.

în tot timpul cercetărilor desfăşurate la Gambaîs, Landru a rămas stăpîn pe sine, privind cu indiferenţă şi chiar cu ironie străduniile poliţiei.

în drum spre Mantes sînt nevoiţi să se oprească, deoarece automobilul are o pană. Belin propune să aştepte repararea ei la o circiumă din apropiere, unde îi oferă şi lui Landru să ia dejunul. Acesta acceptă numai cu condiţia ca, în tot acest timp, să nu se mai discute despre „afacerea Landru"!

Deoarece reparaţia automobilului a durat, maşina soseşte la Mantes cu fottîrziere, ceea ce a indispus pe procuror, grăbit să se întoarcă la Paris, unde avea invitaţi la masă.

Iată de ce procurorul se mărgineşte să ia sumar interogatoriul de identificare şi să îndeplinească numai formalităţile strict necesare încarcerării. Zadarnic încearcă Belin să-l convingă să mai rămînă la Mantes, pentru a-l determina pe Landru să facă mărturisiri.

Din această zi, pînă în momentul în care Landru va apărea în faţa juraţilor de la Versailles, vor trece doi ani, timp îndelung în care inspectorul Belin, ajutat de brigadierul Riboulet, vor continua neobosiţi cercetările.

în amintirile sale, Belin mărturiseşte că tot timpul a fost convins că Landru reprezintă un caz de dedublare a personalităţii. Anumite lapsusuri de memorie păreau la el reale - - scrie

inspectorul - şi de aici nevoia ciudata de a nota toate amănuntele existenței sale, chiar furturile şi crimele pe care le săvîrşea.

Copilăria şi adolescența lui Landru au fost copilăria şi adolescența unui om modest, liniştit şi chiar timid. După în-

deplinirea serviciului militar, se căsătoreşte cu o fată de care se îndrăgostise la vîrsta de 16 ani şi cu care a avut trei cppii. La început serios şi muncitor, Landru devine hoț în atoul 1900, la vîsta de 30 de ani, iar asasin, în 1915.

începe prin a fura o bicicletă şi pînă în 1912 ajunge să aibă 8 condamnări dintre care ultima, pronunțată în lipsă, la deportare. De durere şi ruşine, tatăl său, muncitor cinstit, se sinucide.

Pentru a se sustrage urmăririi poliției, Landru îşi constituie mai multe stări civile, profitînd de dezordinea şi dezorientarea pricinuite de război. Astfel înarmat, el îşi va inaugura cariera de mare criminal, în care va folosi cele mai diferite identități.

Metoda folosită este în general aceeaşi. De fiecare dată publica în ziare un anunț redactat, cu mici deosebiri, cam în felul următor: „47 de ani, inginer, cu serviciul militar satisfăcut, bine situat, salariu 4 000 şi economii, urmînd a se stabili în colonii, doreşte cunoştință în vederea căsătoriei, femeie în vîrsta, singură, situație chiar modestă, care ar accepta să-l urmeze".

Răspunsurile erau clasate în dosare pe categorii, purtînd următoarele mențiuni: R. *(repondre* = de răspuns); S.S. *(sans suite* = fără urmare); S. F. *(sans familie* = fără familie); F. *(fortune* = avere); R. A. F. *(rien a faire* = nimic de făcut); sans F. *(sans fortune* - - fără aivere).

în 1962 Rene Masson publică un roman [15], rare nu este decît biografia lui Landru. Romancierul descrie amănunțit o zi de lucru a lui Landru: clasarea corespondenței, trierea scrisorilor, pregătirea răspunsurilor. Nimic nu este lăsat la voia întâmplării. Totul se desfăşoară după un ritual. Plicurile sînt desfăcute cu grijă. Scrisorile sînt scrise cu atenție, după modelele clasate şi ele

pe categorii, la care se adaugă unele mici adaptări la situație şi sînt apoi recopiate.

în cadrul acestui ritual, după prima triere, în care erau alese răspunsurile care interesau, Landru trimitea femeilor o scrisoare care avea, în general, următorul cuprins:

[1S] *Les Roses de Gambais,* Presses de la cite, Paris, 1962.

„Doamnă, _ ’\

Am primit cu satisfacție scrisoarea prin care îmi cereţj unele informații. Cred că este preferabil să ne întîlnim. Ceea ce îmi spuneți este pe deplin adevărat. Banul îşi are însemnăm tatea lui, dar dacă ai o soție care duce o viață dezordonată, existența este tristă pentru ambii. Nu cred ca mi s-ar putea reproşa aşa ceva, întrucît, în ceea ce mă priveşte, singura afecțiune a vieții mele a fost cultul pentru mama mea. Dacă mă însor, o fac pentru a-mi iubi soția, aşa curn_ aş vrea să fiu iubit şi eu! Voi aparține trup şi suflet femeii care va şti să unească eleganța sentimentelor, cu o fire iubitoare şi delicată".

întîlnirile sînt fixate cu grijă, pentru a se înlătura dificultățile în transportul de la un punct la altul. Timpul pe care Landru îl consacră primului contact informativ cu fiecare victimă posibilă este cronometrat cu grijă.

Scrisorile erau semnate cu unul dintre nenumăratele nume pe care le folosea Landru şi printre care, printr-o inexplicabilă ciudățenie, a figurat şi acela de Cuchet, care era de fapt numele primei sale victime [16].

Este vorba de Jeanne Mathilde Cuchet, pe care criminalul o cunoscuse la începutul anului 1914. Văduvă, în vi’rstă de 39 de ani, avînd un fiu de 17 ani (Andre), Jeanne Cuchet l-a cunoscut pe Landru sub numele de Emile Diard, prin intermediul unui anunț publicat într-un ziar.

Prima întîlnire are loc în grădina Luxembourg.

Landru nu se grăbeşte. începe cucerirea femeii cu răbdare şi tenacitate, aşa cum va proceda de fiecare dată, folosind în acest scop cele mai delicate atenţii. încrederea ce i-o inspiră este atît de mare, îwcît văduva Cuchet ii încredinţează, fără nici o ezitare, toate economiile ei, care se ridicau la suma de 5 000 de franci, precum şi cîteva titluri. Curînd se hotărăşte să-l urmeze la ţară, la Vernouillet, unde Landru în-chiriase o vilă (înainte de a o închiria pe aceea din Gambais) şi, în acest scop, îl lasă să se ocupe de vînzarea întregului ei mobilier.

Trebuie să admitem însă că Landru avea un deosebit talent în alegerea unor femei a căror naivitate depăşea cu mult limitele obişnuite.

[16] A se vedea J. B e 1 i n, *loc. cit.*, tir. 3/1953, p. 3.

Un exemplu grăitor este văduva Cuchet care a avut norocul să facă o descoperire ce i-ar fi putut salva viaţa (atît ei, cît şi fiului ei). Ea găsise printre lucrurile prietenului ei unele hîrtii din care rezulta că adevăratul său nume era Landru. Nedumerită la început, Jeanne Cuchet se grăbeşte însă să accepte explicaţiile lui Landru, care îi mărturiseşte că a recurs la această mistificare, deoarece era căsătorit şi nu reuşea să obţină divorţul. Cînd a mai asigurat-o că va face tot ce-i va sta în putinţă pentru a divorţa cît de curînd şi a se căsători cu ea, Jeanne Cuchet este gata să-i ceară iertare pentru lipsa de încredere de care a dat dovadă! Iar cînd Landru îi mai mărturiseşte şi că face parte din serviciul secret al armatei, partida este definitiv cîştigată.

Jeanne ^Cuchet şi fiul ei sînt instalaţi la Vernouillet. în carnetul său Landru notează cu grijă preţul a trei bilete de tren. Peste cîteva zile se reîntoarce singur la Paris pentru a vinde lucrurile doamnei Cuchet şi notează din nou în carnet suma realizată: 925 de franci. De această dată, singurul bilet de tren pe care-l cumpără este dus-întors, deoarece nici Jeanne Cuchet, nici fiul ei nu s-au mai întors vreodată de la Vernouillet.

Iată cum plimbările romantice prin parcuri, plimbările cu

automobilul în împrejurimile Parisului, florile, tristețea omului singur a cărui unică dorință este să-şi găsească o tovarăşă de viață, uneori durerea francezului refugiat din regiunile ocupate de germani, toate acestea vor forma arsenalul obişnuit de cuceritor al lui Landru, care îşi va perfecționa continuu metoda, dar nu o va schimba niciodată. Deşi mijloacele erau simple, şi totdeauna aceleaşi, nu s-a întîmplat vreodată ca efectul urmărit să nu fie atins. Uneori recurgea, ca suprem argument, la frumoasa sa voce de bariton, care făcea să dispară ultimele ezitări. Ca hipnotizate, femeile - asupra cărora se oprise alegerea lui - îşi părăseau casa, familia, îi încredințau întreaga avere şi aşteptau cu încredere momentul în care actele de stare civilă necesare căsătoriei trebuiau să sosească din îndepărtatul oraş, de unde Landru pretindea că le ceruse.

Landru nu şi-a mărturisit niciodată crimele, astfel încît modul în care proceda n-a putut fi stabilit decît prin prezumții bazate pe anumite indicii materiale şi îndeosebi pe

faptul că atît la Gambais, cît şi la Vernouillet, s-au găsit cîte un colac de frînghie şi un mare număr de ferăstraie de mînă.

Belin a ajuns la concluzia că Landru îşi sugruma victimele în somn, le tăia apoi în bucăți în pivniță, pentru a le arde în cele din urmă în mica sobă din bucătărie.

Un indiciu care a condus la această concluzie l-au constituit cantitățile mari de cărbuni pe care Landru le comanda ori de cîte ori dispărea una dintre cele 11 victime ale sale. De altfel, cu prilejul cercetărilor, în maga2ia de la Gambais s-a găsit un morman de cenuşă care cuprindea şi urme de oase omeneşti.

Este însă pe deplin cu putință ca Landru să nu fi ars în sobă decît mîinile şi capul, dîndu-şi seama că acestea pot fi identificate mult mai uşor decît restul corpului, pe care, probabil, îl transporta cu ajutorul camionetei ce o avea 'a vila de la Gambais, pînă la marginea vreunui lac sau rîu în care apoi îl arunca [1T].

„Pe acest criminal, scrie Belin, l-a pierdut numai mania sa de

a însemna totul şi de a păstra, pentru a le revinde, toate obiectele pe care le găsea asupra victimelor sale (rochii vechi, proteze, peruci), dacă aveau vreo valoare cît de mică. Nu uita, de asemenea, să reţină şi actele de căsătorie, precum şi pe cele de naştere ale tuturor logodnicelor sale"[18].

Curînd după dispariţia doamnei Cuchet şi a fiului său (pe vecinii lor i-a înştiinţat că aceştia au plecat în Anglia), Landru publică un nou anunţ matrimonial. Puţin timp după aceasta, locul primei victime este luat de văduva Laborde-Line, în vîrstă de 47 de ani, omorîtă la numai 6 săptămîni din momentul în care l-a cunoscut pe asasin.

Programul este acelaşi. După vînzarea mobilierului urmează drumul la Vernouillet, care a putut fi stabilit cu ajutorul faimosului carnet în care Landru a însemnat preţul unui bilet dus-întors pentru el şi al unui bilet numai dus, pentru însoţitoarea sa, ce nu va mai călători vreodată decît spre celălalt tărîm.

După doamna Laborde-Line, următoarea victimă este Mărie-Angelique-Desiree Pelletier, văduvă Guillin, de 52 de ani, posesoare a 4 000 de franci aur, rente şi bijuterii.

[17] *Ibidem,* p. 5.

[18] *Ibidem,* pp. 5 - 7.

Anunţul fatal care o va conduce la Vernouillet a apărut la 1 mai 1915, pentru ca în august, carnetul lui Landru, în care reapare din nou preţul unui bilet dus-întors şi al altuia numai dus, să consemneze săvîrşirea crimei.

întrebat de ce pentru femeia care îl însoţea, lua un singur bilet dus, Landru răspunde: „Sînt un bărbat galant. Dacă aş fi cumpărat pentru doamna care mă însoţea şi un bilet de întoarcere, aceasta ar fi însemnat că îi cer să rămînă cu mine numai un timp limitat" [n].

După acest al doilea asasinat, Landru îşi mută sediul la Gambais, unde de asemenea închiriase o vilă, dîndu-şi numele de Guillet.

La Paris, într-un apartament frumos mobilat locuia noua sa victimă, Berthe Heon, trecută de 50 de ani. Aceasta se va comporta ca toate celelalte femei a căror soartă o va împărtăşi, căci, în faţa declaraţiilor de dragoste şi a promisiunilor de căsătorie, îi încredinţează lui Landru atît mobilele, cît şi bijuteriile sale.

Aşa cum observa Belin, referindu-se la însemnarea din carnetul de cheltuieli al lui Lanldru, doamna Heon nu l-a testat decît 300 kg de cărbuni.

La noul anunţ matrimonial, Landru primeşte, printre altele, răspunsul Annei Collomb, văduvă, în vîrstă de 45 de ani, dactilografă de profesie. Asasinul îşi opreşte alegerea asupra ei, mai ales pentru că, imprudentă, îl informează că are 8 000 de franci economii. în 18 luni Landru reuşeşte să *o* separe de familie şi să o determine să se instaleze la el. Şi de data aceasta, sărmana şi naiva victimă îi dă spre vînzare mobilele şi bijuteriile ei.

Doamna Collomb este asasinată în ziua de 6 ianuarie 1917, dată la care Landru notează în carnetul său suma găsită asupra victimei; 5 087 franci. Nu trecuseră decît 3 zile de la sosirea la Gambais!

Victima următoare este Andree Babelay, singura fată tînără în „galeria Landru". Are numai 17 ani şi nici un fel de avere. Abia trece o lună de la prima întîlnire şi, în carnetul criminalului apare data morţii fetei, 10 aprilie 1917. Nu s-a putut stabili ce l-a determinat pe I.andru să făp-tuiască această crimă.

[10] M. Jac t a, *op. cit.,* p. 89.

A opta eroină a acestei tragedii este văduva Buisson, pe care o cunoscuse încă din 1915, dar o ţinea în rezervă. în aprilie 1917, doamna Buisson se hotărăşte să-l urmeze pe Landru la Gambais şi îi aduce cei 10 000 de franci, care constituiau averea ei. Este asasinata la 20 august. 1917. Arestarea lui Landru şi unele probe grave împotriva lui sînt legate, după cum am arătat, de dispariţia

acestei iemei. într-adevăr, sora victimei, cu care aceasta luase masa împreună cu Landru, înainte de a părăsi Parisul, este cea care nu numai că l-a recunoscut pe ucigaş, întîlnindu-l în rue de Rivoli, dar tot ea a putut să indice că înainte de a se despărți *d<"* doamna Buisson, aceasta şi-a numărat banii pe care îi avea în geantă şi că era vorba de 1 035 de franci. Or, exact, această sumă figurează în ciudatul carnet al lui Landru, cu mențiunea „recuperarea Buisson". Dar, în afară de această sumă, asasinului îi rămîne de la doamna Buisson mobilierul şi un număr de acțiuni.

După această crimă Landru se instalează în Rue de Rochechouart cu noua sa prietenă, l'ernande Segret, singura pe care n-a omork-o, considerând-o integrată în propria sa familie, ca al şaselea membru al acesteia. Această legătură nu-I împiedică însă sa-şi continue îngrozitoarea lui activitate.

La 25 noiembrie, în acelaşi an, o nouă crimă se adaugă la cele precedente. Este săvîrşită tot la vila din Gambais, după acelaşi ritual. Victima este doamna Jeaume, croitoreasă. La 5 aprilie 1918 urmează uciderea, în. acelaşi sinistru loc, a doamnei Pascal. în sfîrşit, ultima femeie asasinată este Therese Marchadier, pe care Landru o aduce la Gambais în seara zilei de 13 ianuarie 1919 şi o omoară în aceeaşi noapte. Pe lîngă valoarea mobilierului, Therese va reprezenta în carnetul de venituri al asasinului suma de 10 000 de franci.

în total, se pare că din crimele săvîrşite Landru a realizat aproximativ 40 000 de franci.

Sfîrşind cercetarea crimelor lui Landru, inspectorul J. Belin constată cu uimire că în vreme ce îşi desfăşura nelegiuita lui activitate, asasinul continua să-şi îngrijească soția şi copiii pe care îi iubea şi să trăiască o viață dublă cu Fernande Segret, pe care de asemenea o iubea.

Procesul lui Landru a început, aşa cum am văzut, la 6 noiembrie 1921. Timpul care trecuse de la senzaționala sa arestare, evenimentele politice, păreau să fi micşorat interesul

trezit îa început. După prima -şedinţă însă cazul Landru concentrează din nou atenţia tuturor asupra sa.

Dările de seama asupra dezbaterilor care apăreau în ziare sînt semnate de nume ilustre ca: Andre Salmon, Colette, Henri Beraud.

Trenul, care îa 11,40 pleca din gara Invalizilor spre Versailles, devenise trenul „Landru", pentru că transporta la proces pe magistraţi, avocaţi, martori, cronicari şi tot restul curioşilor. Prezenţa pe banca apărării a marelui maestru al Baroului din Paris, De Moro-Giafferi. dădea dezbaterilor o strălucire deosebită.

Acest interes al unui anumit public pentru procesul Landru este semnalat pe un ton ironic de cronicarul de la „Ilustra-tion", în numărul din 19 noiembrie 1921, astfel:

„Lumea teatrala, ca şi publicul monden şi demimonden şi-au înţeles, în sfîrşit, datoria. Sala de şedinţă a devenit locul de întîlnire al. tuturor elegantelor şi este vădit prea mica pentru asistenţa strălucită care o umple. Aici se lansează toaletele. Este arătata o tînără blondă care în şapte şedinţe a fost admirată cu şapte rochii, şapte pălării şi şapte haine de blană, diferite. Reprezentaţia Landru, care a început prost, a reuşit să cîştige publicul. încă cîteva zile şi va fi marele succes al stagiunii".

Pînă la sfîrşitul procesului - al cărui dosar avea mai multe mii de file şi care a durat 26 de şedinţe, în cursul cărora au fost audiaţi 150 de martori - Curtea nu reuşeşte să obţină de la Landru nici cea mai mică lămurire. Atitudjnea sa va fi în permanenţă aceea de a pretinde acuzării să dovedească crimele pentru care se cere pedepsirea lui. De pe această poziţie Landru este adesea cinic, agresiv, insolent.

Preşedintelui care, în faţa cazierului său încărcat, îl întreabă dacă «-a specializat în escrocherii, Landru îi va răspunde: „puieam oare să refuz banii care mi-au fost totdeauna oferiţi?" Iar cînd acuzarea arată că numai moartea poate explica tăcerea celor 11 persoane dispărute şi că imposibilitatea în care se află acuzatul - de a da cea mai mică explicaţie cu privire la această dispariţie - constituie un indiciu al vinovăţiei sale, Landru răspunde: „Nu sînt

tutorele lor. Nu toți oamenii care dispar sînt asasinați. Le-ara cumpărat mobilele, este adevărat. Dacă însă aş fi asasinat pe toți cei cu care am făcut vreodată afaceri, aş fi avut mult prea mult de lucru".

în rechizitoriul său procurorul susține:

„Landru a pretins probe. Iată-le. Agenda sa înregistra automat crimele sale, vînzările, diferitele sale domicilii, sosirile şi plecările de la Vernouillet şi Gambais". Şi, întorcîn-du-se către juraţi, procurorul va adăuga: „Vă revine dv. acum, să decideți dacă acuzarea a făcut sau nu dovada vinovăției inculpatului. V-am explicat că Landru avea interes să facă să dispară aceste femei. V-am înfățişat eforturile sale de a împiedica efectuarea cercetărilor angajate pe aceasta linie. Am convingerea profundă, de nezdruncinat, că Landru este atît asasinul celor 10 femei, cît şi al nefericitului Andre Cuchet. Aceste crime îngrozitoare, determinate de cele mai josnice motive, fac parte dintre acelea pe care conştiința omenească ie condamnă cu asprime. Landru a omorît de 11 ori fără şovăire. Cu o cruzime fără egal... Numai moartea poate fi pedeapsa justă pentru aceste crime oribile".

Aceste cuvinte nu-l impresionează însă pe Landru, care, la un moment dat, întrerupîndu-l pe procuror, îi strigă: „Vorbiți mereu de capul meu care ar fi în joc. Regret ca n-am decît un singur cap să vă ofer, domnule procuror" [20].

în strălucita sa pledoarie, maestrul de Moro-Giafferi încearcă zadarnic să demonstreze că acuzarea nu a putut dovedi cu probe directe nici unul dintre cele 11 asasinate imputate lui Landru. Susține că învinuirea[1] a rămas permanent în domeniul infinitului probabil, fără să poată intra în acela <\/ certitudinii şi că, prin urmare, Landru nu poate fi condamnat pe un simplu calcul al probabilităților.

„Ministerul public, spune avocatul apărării, cere aplicarea pedepsei pentru crime pe care mărturiseşte că nu le-a constatat

direct. Un dispărut nu este un. mort. Cineva nu poate

[20] A se vedea Maurice G a r ț o n, *La ju-stice contemporains* [Justiția contemporană], 1870 - 1932, Editura Bemard Grasset, Paris, 1933, p. 614.

fi considerat mort decît dacă i se găseşte cadavrul. Lipsa cadavrelor ne obligă la o verificare temeinică a faptelor... Deoarece lipsesc cadavrele, ni s-au înfăţişat o serie de prezumţii întemeiate pe indicii materiale şi expertize, marea primejdie care îi ameninţă pe judecători, nebunia dogmatică, cum spunea Montaigne, izvorul (din păcate prea îmbelşugat) al celor mai groaznice erori judiciare!"

„Unde sînt cadavrele", a continuat să întrebe mereu apărarea, în încheierea pledoariei, pentru a conchide: „dacă nu ştiţi, cum puteţi declara vinovat pe Landru?" [21].

La 29 noiembrie se dă sentinţa: Landru este condamnat la tăierea capului, în piaţa Versailles. A ascultat calm hotărîrea şi, văzîndu-l pe avocat abătut, i-a spus: „Reveniţi-vă maestre. Nu este rolul acuzatului să-l consoleze pe avocat" [22].

La 23 februarie 1922, în ajunul execuţiei, Landru adresează procurorului Godeffroy o scrisoare pe care Belin o consideră, cu drept cuvînt, o supremă dovadă de sadism. O reproducem:

„Observîndu-mă la Curtea cu juraţi, în faţa preciziunii răspunsurilor mele, aţi avut o îndoială, o îndoială îngrozitoare pentru dv., care susţineaţi acuzarea.

Această îndoială am văzut-o cum se naşte şi cum creşte şi dv., care n-aţi încetat o clipă să mă priviţi, aţi simţit că înţelegeam!...

V-am urmărit gîndurile. Cînd aţi văzut în instanţă acea şubredă soba de bucătărie, abia potrivită pentru a prepara un prînz frugal... aţi înţeles că nu s-au petrecut acolo, şi că nu se puteau petrece, înspăimântătoarele atrocităţi de care va pregăteaţi să mă acuzaţi. Nu este aşa ca v-a speriat mica mea sobă de bucătărie, singură în vastul dv. pretoriu? Nu este vorba de teama la care se gîndesc unii, ci de cu totul alta, care vă face cinste...

Aţi aşteptat. ca experţii să facă dovada de care aveaţi nevoie, mai mult decît oriemd. Ce aţi fi gîndit daca aş fi săvîrşit indiscreţia, eu care nu pot distinge un cubitus de

[21] A se vedea *Maurice Garcon,* op. cit., p. 614.

[22] J. Belin, *loc. cit.,* nr. 3/1953, p. 15.

un radius, să întreb dacă micile fragmente osoase, desperecheate, care ise pare că au foist găsite în magazia mea (de altfel deschisă tuturor), nu aparţineau cumva unor fiinţe decedate ou mai bine de 5 sau chiar 65 de ani înainte de a mă fi născut eu? Ştiţi foarte bine, pentru că aţi fost la Gambais, că de la vilă pînă la cimitirul care este accesibil tuturor, nu sînt decît 150 de metri... Juraţii v-au crezut... De ce mi-aţi evitat privirea? Adio domnule! Povestea noastră comuna se va termina fără îndoială mîine. Mor nevinovat şi cu conştiinţa împăcată. Primiţi, împreună cu respectele mele, urarea ca şi conştiinţa dv. să fie tot atît de împăcată..." [23].

Recursul a fost respins la 2 februarie 1922. Tot astfel si cererea de graţiere. între timp soţia lui Landru a divorţat de el, iar copiii şi-au schimbat numele.

Landru însă mai are resurse de ironie chiar şi în dimineaţa execuţiei.

Avocatului său, de Moro Giafferi, îi spune: „Nu este prima oară că un nevinovat este condamnat! Nu este aşa maestre?" Iar substitutului de procuror, venit să asiste la execuţie şi care îi adresează întrebarea obişnuită dacă nu mai are ceva de declarat, îi răspunde: „Mă mir că la o asemenea oră îmi faceţi injuria unei asemenea întrebări. Sînt nevinovat!"

în sfîrşit, preotului care se apropie şi-l întreabă daca nu vrea să asculte liturghia înainte de execuţie, Landru îi răspunde, arătînd spre călău: „Cu plăcere părinte, dar n-aş vrea să-l fac să aştepte pe domnul".

Landru a fost executat. Juraţii de la Versailles nu s-au lăsat

impresionaţi nici de pledoariile apărării, nici de siguranţa arogantă a acuzatului şi nici de nenumăratele semne de întrebare rămase fără răspuns, subliniate şi în presă.

Iată cum rezumă procesul acelaşi cronicar de la „Illustration", la 26 noiembrie 1921:

„Juraţii au în faţa lor o fiinţă suspectă, cu privirea neliniştită, cu un trecut-dubios; acuzatul trăia din escrocherii... a jefuit cîteva femei de zdrenţele şi mobila veche pe care o aveau. Le-a omorît oare pentru a le împiedica să-l reclame?

[23] A se vedea J. B e 1 i n, *loc cit.,* nr. 3/1953, pp. 15 - 17.

Cum şi unde le-a asasinat? De ce a săvîrşit 11 crime pentru cu a realiza o sumă atît de neînsemnată? De ce a clasa atîta grijă, aşezîndu-ie într-un dulap, dosarele cu actele de identitate ale victimelor, probe zdrobitoare, care nu-i puteau fi de nici un folos şi pe care orice asasin, de teamă, s-ar fi grăbit să le distrugă în primul rînd?"

Din fericire însă, majoritatea criminalilor sînt descoperiţi tocmai datorită micilor lor manii şi gesturilor absurde şi ilogice pe care, în mod inevitabil, le fac.

Procesat Staoiskg

Importanţa şi frecvenţa escrocheriilor financiare - a căror victimă era marea masă a micilor depunători ce îşi pierdeau, în acest fel, economiile de o viaţă întreagă - caracterizează pe planul justiţiei represive sfîrşitul deceniului al treilea şi începutul celui de-al patrulea al acestui secol.

Dezvoltarea întreprinderilor industriale şî financiare, legătura strînsă între activitatea lor şi viaţa politică au determinat o creştere a acestei forme de criminalitate.

Codurile penale, elaborate cu mai bine de un veac înainte, într-o perioadă în care amploarea pe care o vor lua scandalurile financiare în secolul al XX-lea nu putea fi întrevăzută, prevedeau

pentru escrocherii pedepse mici, devenite cu totul disproporționate față de dezechilibrul social pe care aceste fapte îl provocau [2].

Nemaifiind exemplară, pedeapsa prevăzută de legile penale a încetat, în acea epocă, să mai fie intimidantă pentru aventurierii industriei şi ai finanțelor.

La sancțiunile necorespunzătoare s-a mai adăugat şi faptul ca urmărirea acestui gen de infractori era în general dificilă. Pe de altă parte, în momentul în care autoritatea competentă primea plîngerea, tot ceea ce naivele victime încredințaseră financiarului escroc era - de obicei - - de mult risipit, astfel încît arestarea celui vinovat nu mai oferea celor păgubiți decît o satisfacție iluzorie. Instrucția şi ancheta erau de ase-

' A se vedea nota 1 la *Procesul curierului din Lyon.*

- Codul francez, de pildă, prevedea pentru escrocherie pedeapsa de 5 ani închisoare (art. 405), iar pentru abuzul de încredere, 2 ani.(art. 408).

, menea dificile la acest gen de infracțiuni. Pentru a stabili elementele constitutive ale abuzului de încredere şi pentru a, se evalua cuantumul prejudiciilor, organele penale şi experții aveau adesea nevoie de un timp îndelungat.

Dacă procesul ajungea totuşi să fie declanşat, escrocii îşi angajau avocați cu renume care recurgeau la toate mijloacele procedurale şi foloseau toate abilitățile juridice în favoarea inculpaților.

Iar aceştia căutau să stea cît mai liniştiți în celulă, pentru a nu aminti judecătorului de existența lor, mărginindu-se să-şî afirme nevinovăția. în speranța că discreția le va fi răsplătită, cei învinuiți aveau o grijă deosebită să nu pronunțe nici un nume care să compromită relațiile utile pe care şi le făcuseră în perioada lor de activitate înfloritoare. în schimb, nu vor pregeta nici o clipă să folosească, pe calc indirectă,, aceste relații.

în actul II, inculpatul se prefăcea bolnav. Cererile de examen medical *-st* succedau la intervale din ce în ce mai scurte şi, după

un timp oarecare, inculpatul obținea, inevitabil, transferarea într-un sanatoriu costisitor. Era prima etapă spre libertate. Maurice Garcons, care, descrie această tehnică, observă că din acest moment „închisoarea nu-l va mai revedea", între timp faptele se învechesc, opinia publică se calmează, alte probleme sînt la ordinea zilei, aşa încît, în momentul în care hotărîrea ajunge să se pronunțe, escrocheria este de mult uitată. Pedeapsa pronunțată este de cele mai multe ori egală cu detenția preventivă, iar clacă este altfel, va interveni apelul, suspensiv de executare sau în sfîrşit recursul. Noul termen - pe care îl avea astfel la dispoziție escrocul - îi îngăduia să fugă în străinătate şi să aştepte acolo efectele binefăcătoare ale prescripției.

Crahurile şi escrocheriile financiare se succedau într-un ritm amețitor.

Aîbert Oustric, speculant la bursă, contează pe o şansă care-l părăseşte. Therese Humbert reuşeşte să împrumute o> sută de milioane, fluturînd perspectiva unei moşteniri fanteziste. Clarence Hatry fabrică titluri de împrumut ale oraşelor

[8] A se vedea M a iu r i c e Gaițo n, *Un siecle de scandales* [Ua secol de scandaluri], titlu sub care a apărut nr. 5/1934 al publicației „Temoignages de notre temps", p. 8.

engleze şi le plasează ca şi cînd ar fi autentice. Ivar Kreuger, regele chibriturilor suedeze, *doctor honoris causa* al mai multor universități, începe cu bilanțuri false şi recurge în cele din urmă la contracte false şi la emiterea de titluri false. în sfîrşit, Alexandre Stavisky reuşeşte să plaseze 200 milioane de bonuri false ale Creditului municipal clin Bayonne, deşi cifra de afaceri a acestei întreprinderi nu putea depăşi 10 milioane. Acestea sînt numai[1] cîteva dintre numele persoanelor ale căror speculații şi escrocherii au zguduit acest început de secol.

Procesul Stavisky a fost judecat de Curtea cu juraţi a Senei între 4 noiembrie 1.935 şi 16 ianuarie 1936.

Născut la 20 noiembrie 1886, Alexandre Stavisky,

supranumit „marele Alexandre", are primul conflict cu justiția în 1.917, la vîrsta de 31 de ani, şi dă prima sa lovitură importantă în 1926.

între timp, săvîrşeşte cîteva abuzuri de încredere, furturi de titluri de valoare, falsuri, fapte penale care apar mărunte față de cele pe care le va comite ulterior. Deşi reclamat în repetate rînduri, obține de fiecare dată o ordonanță de ne-urmărire. Totuşi, în 1926, în urma unei escrocherii săvîrşite în dauna.unor agenți de bursă, este arestat la Marly le Roi. în 1927 este pus însă în libertate provizorie, iar procesul - care se judeca la tribunalul corecțional - se arnînă de nenumărate ori pînă în ianuarie 1934 (dată la care moartea inculpatului, amestecat între timp în uriaşa escrocherie a bonurilor municipale de la Bayonne, stinge acțiunea publica).

Deci, deşi cu un proces penal în curs, în 1927 Stavisky rămăsese liber şi îşi continua nestingherit „activitățile".

Lovitura din 1926 împotriva agenților de bursă, Laforcade şi Labbe, îi adusese 6 milioane de franci, pe care îi va folosi pentru a-şi crea şi a-şi cultiva unele relații, îndeosebi printre parlamentari.

în 1928, Stavisky - Urmărit sub acest nume - devine Serge Alexandre şi fundează „Societatea stabilimentelor Alex", avînd aparent ca scop comerțul cu bijuterii, dar ocupîndu-se în realitate de împrumuturi pe gaj. în acest fel, cele 6 milioane furate în 1926 se multiplică văzînd cu ochii.

116

O nouă lovitură îi permite escrocului să cîştige 25 milioane. Tehnica acestei lovituri o anunță pe aceea care va duce în 1933 la marele proces Stavisky. După ce în prealabil îşi făcuse unele relații la Creditul municipal din Orleans, Serge Alexandre se prezintă la 27 iunie 1928 cu un lot de smaralde, pe care îl depune în gaj pentru un împrumut de 25 milioane franci (deşi smaraldele fuseseră evaluate numai la 30 milioane şi deşi regulamentul creditului municipal nu permitea ca suma împrumutată să fie mai mare de 2/3 din valoarea bijuteriilor depuse în gaj). Smaraldele depuse în gaj erau însă false. Nu s-a putut stabili dacă cele

prezentate expertului fuseseră veritabile - fiind ulterior înlocuite cu pietre false - sau dacă expertul era şi el omul „marelui Alexandre".

Cele 2.5 milioane de franci sînt valorificate prin exploatarea a diferite invenţii, ca „Matryscopul", aparat pentru stabilit existenţa unei sarcini, sau „Petit-pot", suc de carne concentrat şi altele.

O anchetă ordonată de ministrul de finanţe la Creditul municipal din Orleans nu are nici o urmare pentru escroc, deoarece un prieten îl previne şi, în acelaşi timp, întîrae prin toate mijloacele mersul anchetei, pînă în momentul în care Stavisky îşi procură banii necesari pentru a retrage smaraldele false.

„Afacerea" de la Orleans, precum şi faptul că izbutise să se salveze fără nici o urmare, îi sugerează ideea iniţierii unei noi întreprinderi de felul creditului municipal, care i-ar fi îngăduit obţinerea unor cîştiguri uriaşe prin escrocherie, cu condiţia asigurării complicităţii directorului şi a primarului oraşului.

Primul dispus sa speculeze alături de Stavisky va fi Garat, primarul din Bayonne, iar directorul complice va fi Tissier. împreună vor pune bazele Creditului municipal din Bayonne, în anul 1931.

Creditul municipal din Bayonne îi va furniza lui Stavisky peste 200 milioane de franci. Pentru a le obţine va recurge, cu ajutorul oamenilor săi, pe care îi va plasa acolo, la un fals foarte simplu.

Ori de cîte ori cineva se prezenta la Creditul municipal pentru a contracta un împrumut şi întreprinderea nu se afla în posesia disponibilului necesar spre a avansa suma cerută, exista posibilitatea să se emită bonuri negociabile,

denumite „bonuri de casă". Aceste bonuri, detaşate dintr-un carnet cu suşă, erau alcătuite din trei părţi: suşa, care răniînea îrî mîinile casierului ca act justificativ, volantul sau titlul de credit remis celui care avansează creditului municipal fondurile cerute şi talonul, care rămîne la controlorul Creditului municipal, ca piesă de control.

Sumele înregistrate pe fiecare dintre cele trei părți - care alcătuiau o foaie de carnet - trebuiau să fie identice, iar volantul să fie semnat atît de directorul-casier, cît *şi* de controlor, care semna şi talonul.

Atît la Orleans (în proporție mai mică), cît şi la Bayonne, Stavisky - cu ajutorul celor doi directori (Dcsbrosscs la Orleans şi Tissier la Bayonne) - folosea următorul procedeu: obținea semnătura în alb a controlorului (mai tirziu Tissier ajunge să o şi imite) şi înregistra apoi o sumă oarecare (de pildă 100 de franci).pe suşă şi talon şi o sumă mult mai mare, mergînd chiar pînă la un milion, pe volant. Stavisky, scontînd[4] bonurile Creditului municipal, îşi reținea întreaga diferență dintre suma mare de pe volant şi suma modică înregistrată la contabilitatea Creditului municipal. Astfel, un escroc, avînd un proces în curs, în care obținuse punerea în libertate provizorie, reuşeşte să-şi procure prin mijloace ilicite 258 de milioane,de franci.

Lanțul slăbiciunilor, declanşat în 1932 prin intervenția lui Garat la Julien Durant (ministrul comerțului) şi a acestuia din urmă la Galinier (ministrul muncii) care, la rîndul său, face apel la Max Hermant (preşedintele Comitetului central al asigurărilor), permite lui Stavisky să obțină recomandarea ca societățile de asigurare să-şi plaseze rezervele disponibile în bonuri ale Creditului municipal din Bayonne.

în toate acțiunile sale, Stavisky, a folosit larg presa şi îndeosebi ziarele „Midi", „Bec et ongles", „La votante" {ziarul lui Dubarry) sau „La Liberte" (ziarul lui Aymart), care i-au închiriat rubricile de publicitate.

Lansat în escrocherii pe scară tot mai mare, Stavisky încearcă - fără succes însă - să combine unele afaceri şi la Bruxelles, şi la Paris, pentru a se concentra apoi asupra

[4] Scontul este o operație de bancă prin care o unitate bancară plăteşte un efect de comerț înainte de scadență, reținînd e anumită diferență.

bonurilor agrare ale optanților unguri. De data aceasta, omul său de încredere va fi avocatul Bonnaure. Stavisky urmărea să determine pe posesorii francezi de economii să sconteze drepturile

la despăgubiri pentru proprietățile expropriate, ale optanților unguri, persoane care şi-au părăsit proprietățile situate pe teritorii ce au încetat să aparțină. Ungariei optîind pentru.cetățenia ungară.

In acest scop, Stavisky creează o casă autonomă, îngri-jindu-se ca în consiliul de administrație să figureze personalități cu înalte funcții în stat. Prin intermediul acestora, el nădăjduia să lanseze un împrumut de 500 de milioane de franci. în cadrul planului său, această sumă era destinată să-i servească în parte la acoperirea bonurilor false ale Creditului municipal din Bayonne, care începeau să ajungă la scadență. Dar Ministerul Finanțelor şi Ministerul Afacerilor Externe se împotrivesc acestui proiect, interzicînd traficul cu bonurile agrare ale optanților unguri, astfel că Stavisky ajunge într-o situație fără ieşire. Teama ca dintr-un moment în altul se putea descoperi punerea în circulație a unor bonuri false, ajunse la scadență, este pe deplin îndreptățită, deoarece la 23 decembrie 1933 escrocheria iese la iveală. în aceeaşi zi Stavisky dispare, se ascunde în vila „Vieux Logis", situată în apropiere de Chamonix unde, fiind descoperit, se sinucide.

Procesul Stavisky se va desfăşura astfel în lipsa principalului acuzat.

Prima şedință are loc la 4 noiembrie 1935. In boxă sînt prezenți 20 de acuzați, iar numărul avocaților (printre care figura de Moro Giafferi, Jean Appleton şi alte nume ilustre)> precum şi al secretarilor lor era de peste 60. Dosarul cauzei era alcătuit din numeroase volume, totalizînd mai multe mii de pagini. Aşezate unul peste altul, aceste volume se ridicau la 2 metri înălțime! Numărul martorilor întrecea cifra de 300. In sfîrşit, numărul întrebărilor la care aveau să răspundă jurații era de aproximativ 2 000.

O parte dintre acuzați sînt judecați în stare de libertate; este vorba de doamna Stavisky, Camille Aymard, Bonnaure, Paul Levy, Darius, Gaulier, Depardon şi Guiboud-Ribaud.

Preşedintele Barnaud are ca asesori pe consilierii Peyre şi

Giacometti. Scaunul ministerului public este ocupat de procurorul general Roux, asistat de Gaudel şi Cassagnau. întrucît se prevede că dezbaterile vor dura, se comunică iii

118

119

desemnarea a doii consilieri suplimentari şi se procedează la tragerea la sorți a 6 juraţi supleanți.

în boxă iau loc acuzaţii arestaţi: Desbrosses, fostul director al Creditului municipal din Orleams, Farault, expertul care a evaluat bijuteriile prezentate iîn gaj, Hatot şi Hayotte, prietenii lui Stavisky, fostul general Bardi de Fourtou, Tis-sier, directorul Creditului municipal din Bayonne, Henri Cohen, expertul acestei întreprinderi şi Digoin. Seria se închide cu reprezentanţii presei folosite de Stavisky: Guebin şi A. Dulbarry, precum şi cu cei mai apropiaţi colaboratori, Garat, fost deputat, primarul oraşului Bayonne şi Romagnino, omul de casă al „marelui Alexandre".

Numărul inculpaţilor este atît de mare, faptele atît de variate, încît - după un scurt rezumat pe care îl face pentru juraţi (în care prezintă portretul lui Stavisky şi mecanismul escrocheriilor care i-au îngăduit să-şi însuşească 258 de milioane de franci) - preşedintele Barnaud consideră necesar să împartă juraţilor cîte o foaie pe care figurează numele celor 20 de inculpaţi, cu precizarea faptelor imputate fiecăruia.

Cîteva scene amuzante sînt înregistrate încă înainte de a începe interogatoriul acuzaţilor.

Pentru a reduce durata lecturii actului de acuzare, preşedintele Barnaud propune: „am putea renunța la citirea celor^2 000 de întrebări care vor fi supuse juraţilor şi să ne limităm la părţile utile ale actului de acuzare".

Pierre Loewel, de pe banca apărării, nu pierde ocazia să întrebe: „Există, aşadar, părți inutile într-un act de acuzare?" [5]

5 noiembrie. A doua zi de şedinţă. Uşa anume rezervată pentru introducerea martorilor este încă închisă. Doi aprozi o

păzesc pentru a interzice intrarea, pînă în momentul în care preşedintele va hotărî introducerea martorilor. Avocații sînt rugați să folosească cealaltă uşă de acces în sală.

Un bărbat foarte elegant, înmănuşat, cu o servietă sub braț, se prezintă în fața uşii. Aprodul îl opreşte:

- Nu se poate intra pe aici.

[2] A se vedea G e o London, *Les grands proces de l'anmc 1935* [Marile procese ale anului 1935], Les editions de France Paris 1936, p. 152.

- Dar vă rog, spune domnul cel elegant, sînt acuzat!^ ' - Vai, scuzați-mă, treceți domnule, spune aprodul, fă-cîndu-i loc şi înclinîndu-se cu respect.

Era unul dintre inculpații liberi care intrau în sală [6].

în ziua următoare, în fața aceleiaşi uşi, unul dintre consilierii care făceau parte din completul Curții se afla lîngă unul dintre inculpați. Fiecare insista ca celălalt să intre primul, în cele din urmă, magistratul reuşeşte^să-l convingă pe inculpat să intre primul, declarîndu-i surîzător: „Eu sînt aici la mine acasă" [7].

Unul dintre principalii inculpați este Desbrosses, fostul director al Creditului municipal din Orleans, pe care Curtea îl va condamna la 5 ani temniță grea.

Inculpatul, în vîrstă de 65 de ani, are trecutul unui om cinstit pînă în anul 1928, cînd îl cunoscuse pe Stavisky şi cînd intrase în raporturi cu întreprinderea „Alex", creată de Stavisky. Desbrosses primea O,5°/o comision la împrumuturile acordate lui Chevert, administratorul stabilimentelor „Alex". Cum cuantumul împrumuturilor cerute şi consimțite creştea vertiginos (depăşind posibilitățile Creditului municipal din Orleans), la un moment dat - la sugestia lui Stavisky - numerarul a fost, înlocuit cu bonuri de casă negociabile. _ în acest fel, în interval de 1 an, Stavisky primise, de la Creditul municipal din Orleans, 22 milioane de

franci împrumut.

în cursul acestor operaţii, se ivise la un moment dat o mică dificultate (necesitatea de a obţine autorizaţia prefectului pentru toate împrumuturile ce depăşeau 3 000 de franci, autorizaţie care nu fusese cerută). Relaţiile lui Stavisky intraseră în acţiune; prefectul prea zelos primise, la *9* septembrie 1.929, o scrisoare din partea ministrului comerţului, prin care î se cerea să suprime plafonarea împrumuturilor ce se acordau fără autorizaţie, de Creditul municipal.

Tot Desbrosses este cel care primise în gaj de la Stavisky 155 smaralde sintetice, în schimbul unui împrumut de 25 milioane de franci.

Numai 3 dintre cele 155 smaralde au fost trimise la expertiză. Acestea erau într-adevăr veritabile. S-a dovedit însă

* *Ibidem,* p. 155. [7] *Ibidem,* p. 164.

că fuseseră împrumutate de la bijutieri, în vederea expertizei, şi înapoiate imediat după terminarea ei.

^ Nimeni nu se mirase la Creditul municipal din Orleans că stabilimentele „Alex" au putut depune în gaj un număr atît de mare de smaralde, nimeni nu îl întrebase pe Stavisky de unde şi le-a procurat. în schimbul celor 255 milioane în bonuri false, date lui Stavisky, Desbrosses înregistrase în registrele Creditului municipal suma derizorie de 11 500 de franci.

în această afacere, cîştigul lui Desbrosses fusese de 113 000 franci. Suspendat din funcţie în 1932, Desbrosses îşi mutase sediul la Bayonne. Aici nu a avut nici o atribuţie oficială, în schimb l-a iniţiat pe Tissier în activitatea pe care acesta o va desfăşura.

Cînd, încereînd zadarnic să-şi demonstreze nevinovăţia, Desbrosses exclamă: „Regret că nu vă pot înfăţişa conştiinţa mea, aşa cum este ea", răspunsul preşedintelui este prompt: „N-ar fi un spectacol prea frumos".

Cel de-al doilea inculpat, Emile Farault, este comisarul estimator al Creditului municipal din Orleans. Aparţinea unei familii onorabile şi - ca şi Desbrosses - dusese o viaţă corectă pînă la întîlnirea cu Stavisky, pe care îl cunoscuse sub numele de Scrge Alexandre.

Nu recunoaşte că smaraldele depuse în gaj ar fi fost false şi, în rîsetele sălii de şedinţă, declară: „De altfel, toate bijuteriile găsite erau veritabile! Numai cele care n-au mai fost găsite erau false!". Farault obţine un verdict de achitare.

Henri Hatot, actor ratat, care - pe cînd avea 20 de ani - fusese elevul lui Antoine[8], este cel de-al treilea inculpat; el a jucat în escrocheriile lui Stavisky rolul unui personaj de teatru, rol pe care l-a plătit cu condamnarea la 2 ani închisoare. A avut, printre altele, rolul secretarului unui personaj fictiv - un bogat columbian sau brazilian - proprietarul smaraldelor depuse în gaj, în 1929, la Creditul

[8] Celebru actor şi director de teatru, inovator în punerea în scenă şi interpretare. Fondator al „Teatrului liber" şi director al teatrului „Odeon" din 1906 pînă în 1913.

municipal din Orleans, unde l-a însoţit pe Stavisky şi Hayotte în cinci rînduri.

Arătînd că nu poate da nici o lămurire asupra felului în care s-a desfăşurat operaţia depunerii în gaj a smaraldelor, deoarece cu prilejul primelor vizite a rămas tot timpul în anticameră, Hatot are imprudenţa să adauge: „Înţelegeţi, nu jucam rolul secretarului decît moralmente".

Replica preşedintelui vine fulgerător: „Sau imoralmente?"

întrebat ce s-a întîmplat la cea de-a treia vizită, Hatot răspunde: „Ei bine! Vă veţi mira, nu eram acolo!"

La acest răspuns, preşedintele, în hohotele dej rîs ale auditoriului, observă: „Hotărît! Sînteţi un actor care ra-mîne tot timpul în culise" [9].

Hatot îşi afirmă cu tărie buna-credinţă şi declară că a avut

încredere în Stavisky, întocmai ca şi alte personaje importante, care n-au apărut în boxă.

Preşedintele Barnaud nu se lasă însă impresionat şi precizează: „Nu vi se reproşează că aţi avut încredere, ci că aţi fost complice".

înainte de a se retrage, Hatot subliniază un „lucru" care va fi în repetate rînduri menţionat şi de apărare, şi anume că - dacă justiţia şi-ar fi făcut datoria - Stavisky n-ar fi fost în libertate, nu ar fi obţinut 19 amînări ale procesului său din 1926 şi, drept urmare, cei care se aflau în boxa acuzaţilor nu s-ar mai fi aflat acolo.

Este acum rîndul unuia dintre principalii inculpaţi, Ha-yotte, care va fi condamnat la 7 ani temniţă grea. A fost prietenul, confidentul, omul de afaceri al lui Stavisky, părtaş la toate escrocheriile acestuia.

Hayotte îl cunoscuse pe Stavisky în anul 1925 şi începuse colaborarea cu el în calitate de administrator al Societăţii de alimentaţie „Le Petit Pot", creată de Stavisky. Amestecat în anul 1926 în furtul titlurilor agentului de bursă Laforcade, Hayotte dispăruse, ca şi Stavisky, în momentul efectuării instrucţiei.

în cursul interogatoriului, Hayotte determină o amuzantă reflecţie a preşedintelui. Pe cînd se străduia să demonstreze că schimbîndu-şi numele din Stavisky în Alexandre, acesta şi-a schimbat şi personalitatea, uitînd că a fost vreodată

A se vedea Geo London, *op.* A, p. 167.

escrocul Stavisky şi că deci - nici în cadrul procesului în curs - Stavisky şi Alexandre, deşi aceeaşi persoană, rm trebuiau confundaţi, preşedintele Barnaud observă: „Aceasta îmi aminteşte o operetă! Celestin este Fîoridor şi Floridor este Celestin!" [10]. Această comparaţie va reveni adesea în cursul procesului.

Hayotte este cel care a cumpărat pentru Stavisky 42 de cai de curse (cu care n-a mai ştiut apoi ce sa facă) şi tot ei a devenit directorul teatrului „Empire", cumpărat de Stavisky, unde singurele două spectacole prezentate au fost un total fiasco.

Cu privire la afacerea smaraldelor amanetate la Creditul municipal din Orleans, Hayotte declară că totul s-a petrecut în deplină legalitate şi că nimic nu îndreptăţeşte bănuiala că pietrele ar fi fost false.

în versiunea sa, proprietarul smaraldelor (mort la data procesului) ar fi fost un oarecare Mousnik, consul al Belgiei în Etiopia. în cursul dezbaterilor a fost invocat şi numele Negusului, care ar fi fost preşedinte de onoare al unei societăţi agricole create de Mousnik.

Povestea lui Hayotte, fantezistă prin ea însăşi, devine ridicolă în momentul în care preşedintele Barnaud observă (referindu-se la facturile aflate la dosar) că amanetarea fiecărui lot din pretinsele smaralde veritabile la Creditul municipal, în schimbul unui împrumut ele multe milioane, a coincis de fiecare dată cu cumpărarea de smaralde sintetice (intervenită cu 2 zile înainte) de la un fabricant specializat. La aceasta se mai adaugă faptul - dovedit cu prilejul interogatoriului lui Desbrosses - că, în ajunul expertizelor, cîteva smaralde veritabile erau luate pe garanţie (de la diferiţi bijutieri) şi restituite imediat după expertiză.

în sfîrşit, Hayotte participase şi la emiterea şi scontarea bonurilor false, care permiseseră lui Stavisky să încaseze 20 de milioane de franci.

Interogatoriul inculpaţilor a continuat cu fostul general Bardi de Fourtou, fiul unui ministru, cu un trecut complicat, în care actele de bravură din timpul războiului fuseseră urmate de patru condamnări penale. Cu procesul Stavisky numărul condamnărilor se ridică la cinci.

[10] Este vorba de opereta *Mam'selle Nitouche.*

Administrator al diferitelor societăți create de Stavisky, Bardi de Fourtou este acuzat de a fi participat cu bună ştiință, la 20 septembrie 1930, la scontarea unor bonuri false în valoare de 5 milioane, emise de Creditul municipal din Orleans.

în cursul interogatoriului acestui inculpat survine un incident, care pune în adevărată lumină „imparțialitatea" justiției burgheze.

Constatînd că alți traficanți de bonuri nu se află alături de el în boxa inculpaților, Bardi de Fourtou exclamă: „Justiția are oare două cîntare şi două măsuri?" Atmosfera devine penibilă. Zîmbetele celor de pe banca apărării sînt pline de subînțelesuri. Procurorul şi preşedintele, neputînd nega ceea ce reieşise clar din dezbateri, încearcă să explice nein-culparea concomitentă a tuturor vinovaților prin preocuparea de a se asigura accelerarea judecării procesului!

Intră în scenă alt acuzat pi incipal, Tissier, care va fi condamnat la 7 ani muncă silnică.

Tissier fusese directorul Creditului municipal din Bayonne, începînd de la 15 aprilie 1931. Escrocheriile săvîrşite împreună cu Stavisky au înghițit peste 200 ele milioane franci, reprezentînd adeseori economiile de o viață ale unor cetățeni prea încrezători.

Apărarea lui Tissier se întemeiază pe afirmația că n-a făcut decît să aducă la îndeplinire ordinele lui Garat - deputat, primar şi preşedinte al consiliului de administrație al Creditului din Orleans - care îi ceruse să emită bonuri de valoare importantă şi să nu contabilizeze decît o sumă mult mai mică față de cea reală, sub pretextul că era vorba de o afacere confidențială, care se trata la Paris. în acest fel Tissier emisese 328 de bonuri false, în valoare de 238 594 130 da franci, cu alte cuvinte, mai mult decît emiteau la un loc toate creditele municipale din Franța.

Deşi controlorul Creditului municipal, Piet, nu-i făcuse nici un fel de dificultăți, semnîndu-i bonurile în alb, Tissier, pentru a-l deranja cît mai puțin, începuse - de la un moment dat - să-i imite semnătura.

Tot Tissier este cel care scosese din casa Creditului municipal singurele smaralde veritabile care serviseră la expertiză, pentru a le încredința apoi lui Stavisky în vederea restituirii lor către bijutierii de la care fuseseră împrumutate.

125

Avocatul lui Tissier intervine insistînd asupra relațiilor lui Stavisky şi asupra impunității care păruse să-i fie asigurată. Parchetul* crease impresia că se resemnase din moment ce nu dăduse curs urmăririi anterioare, lăsîndu-l în libertate, dosarul pe care Stavisky îl avea la Siguranța generală rămăsese închis într-un sertar, ministrul muncii intervenise în favoarea sa pentru a-i înlesni escrocheriile, controlorii trimişi să inspecteze operațiile Creditului municipal închiseseră ochii, marginindu-se să participe la banchete. în aceste împrejurări, Tissier susține că nu putuse face altceva decît să-şi -dea concursul la o afacere în care erau angajați atîția complici bine plasați.

Henri Cohen, angajat prin intermediul lui Stavisky la Bayonne, este cel care avusese sarcina să evalueze obiectele prezentate în gaj. Acuzarea îi imputa că a evaluat incorect smaraldele depuse de Stavisky.

Declarațiile lui Henri Cohen la proces au fost dintre cele mai senzaționale. El arată că, dîndu-şi seama - la un moment dat - că în gestiunea Creditului municipal din Bayonne se săvîrşeau operații incorecte, adresase o scrisoare Siguranței generale, informînd-o asupra qelor observate. După cîteva zile numai, el constatase cu uimire că scrisoarea denunțătoare ajunsese în mîinile lui Stavisky. Tot Cohen declară că a vîndut lui Stavisky mai multe bijuterii ce urmau să fie dăruite unor parlamentari, afirmînd cu tărie că era vorba de bijuterii veritabile. Cohen a fost achitat.

Următorul inculpat, Digoin, este un fost inspector de poliție judiciară, revocat, apoi reintegrat şi, în cele din urmă, scos la pensie. El cunoştea perfect trecutul lui Alexandre, alias Stavisky, şi tocmai de aceea fusese angajat la întreprinderile „Alex", în anul 1929, iar apoi la Creditul municipal din Bayonne.

între Digoin şi preşedintele Barnaud are loc următorul dialog[11]:

Preşedintele: - Nu vi s-a părut cu totul neobişnuit să intraţi în serviciul unui patron cu o asemenea moralitate?

Digoin: - Dar era „afară"!

^Preşedintele: - într-adevăr, însă a început prin a fi înăuntru!

Digoin este şi el achitat.

[11] A se vedea G. London, *op. cit.,* p. 188.

Este rîndul lui Garat, primarul din Bayonne, al cărui nume a fost des amintit în proces şi care va plăti cu doi ani închisoare faptul de a se fi lăsat atras de planurile lui Stavisky.

în ziua în care şi-a propus să-şi pună în aplicare un vechi proiect de înfiinţare a unui munte de pietate la Bayonne, localitate aflată aproape de Biarritz, unde numeroşi jucători la cazino erau adesea nevoiţi să-şi amaneteze obiectele de preţ, Garat se hotărăşte - în urma sfatului unui prieten deputat - să-l consulte în acest scop pe Alexandre, a cărui pricepere dăduse rezultate atît de bune la Orleans!

Pentru a dovedi buna sa credinţă, Garat invocă o scrisoare a lui Tissier - pe care o depune la dosar - şi în care acesta, întrebat care este valoarea totală a bonurilor Creditului municipal din Biayonne aflate în circulaţie, răspunsese că este vorba de aproximativ 24 milioane de franci deşi în realitate, la acea dată, se aflau în circulaţie bonuri false în valoare de peste 238 milioane de,franci.

Rînd pe rînd sînt examinate diferitele capete de acuzare împotriva lui Garat.

I se reproşează în primul rînd că a angajat la Creditul municipal din Bayonne oamenii recomandaţi de Stavisky, ca Desbrosses şi Tissier, fără a lua informaţii asupra lor; de asemenea că, fără a aştepta aprobarea preşedintelui, a decis (în consiliul de

administrație al Creditului municipal din Bayonne) emiterea unor bonuri în valoare de 20 de milioane de franci; în fine, că a scris lui Guebin, care îi cerea informații, asigurîndu-j că semnătura controlorului Piet de pe un anumit bon era autentică (deşi, în realitate, era un fals).

Garat, declară că n-a scris niciodată această scrisoare şi că a fost semnat pe ea în fals.

în şedința din 19 noiembrie este audiat însă expertul grafologic Rigault, care confirmă autenticitatea semnăturii lui Garat.

Lui Garat i se reproşează şi lipsa oricărui control asupra activității Creditului municipal din Bayonne, control pe care era ob'ligat să-l exercite, în calitatea sa de preşedinte al consiliului de administrație şi de primar al oraşului.

Garat este de asemenea acuzat de a fi înfățişat bugetul creditului în mod fals (mărind cifrele de la 20 de milioane

la 40 de milioane şi apoi la 80 de milioane) în anul 1932, pentru a crea subscriitorilor de bonuri o idee greşită despre importanța întreprinderii.

în anul 1933, bugetul Creditului municipal al micului ora? Bayonne atinsese cifra de 100 de milioane de franci, buget votat sub preşedinția lui Garat.

Garat nu recunoaşte că ar fi cunoscut faptul că 90°/» din bijuteriile amanetate de întreprinderile „Alex", creația lui Stavisky, erau false şi nici că oamenii numiți de el, şi îndeosebi Tissier, au emis uriaşa cantitate de bonuri false aflate în circulație.

El este silit însă să admită că a recomandat (prin scrisori) bonurile false ale Creditului din Bayonne diferitelor societăți şi chiar Băncii Franței! De asemenea, că, în iulie 1933, Garat împreună cu Stavisky ceruseră lui Tissot, directorul Casei de garanție a asigurărilor sociale din Ministerul Muncii, să subscrie bonuri ale Creditului municipal din Bayonne. Şi făcuse aceasta,

deşi în presă apăruseră atacuri care denunțau emiterea de bonuri false, ca, de pildă, articolul publicat în anul 1932 în ziarul „Bec et ongles", condus de Darius (împotriva căruia Garat a fost silit să facă o plîngere, pe care s-a grăbit însă să o retragă).

Cînd bonurile începuseră să ajungă la scadență, iar situația devenise desperată, Garat încearcă personal să liniştească pe creditori, asigurîndu-i că vor fi plătiți.

întrebat de preşedinte cu privire la temeiul asigurărilor pe care le dădea, Garat invocă bijuteriile amanetate, adică falsele smaralde.

Toate activitățile ilicite ale lui Garat fuseseră însoțite de o creştere considerabilă, după 1930, a averii lui.

Garat este confruntat cu Tissier şi asaltat de întrebările diferiților avocați ai apărării.

Din nou avocații evocă inacțiunea - timp de doi ani - - a parchetului de Sena, care, deşi se afla în posesia a două rapoarte (cel al comisarului divizionar Fressard şi cel al inspectorului Cousin), n-a întreprins nimic şi nici măcar n-a prevenit pe Garat, preşedintele consiliului de administrație, asupra celor ce se petreceau la Creditul municipal pe care îl patrona.

Urmează Guebin, un alt coinculpat, care va fi condamnai la 5 ani temniță grea. pentru că, în calitate de director ai

Societății de asigurare „Confiance-rie" şi „Confiance - capitalisation", scontase bonuri ale Creditului municipal din Or-leans şi cumpărase bonuri false ale "creditului municipal din Bayonne, în valoare de aproximativ 200 milioane de franci, fără să se informeze asupra condițiilor în care au fost emise şi fără să se asigure că sumele corespunzătoare au fost efectiv vărsate Creditului municipal.

Guebin nu se mărginise să cumpere bonurile, ci le şi recomandase colegilor săi de la alte societăți de asigurare.

Guebin explică faptul că a primit din partea lui Stavisky mai

multe cecuri - printre care unul în valoare de 100 mii franci - prin aceea că valoarea indicată în ele ar fi reprezentat cîştiguri la curse realizate prin intermediul lui Staviski (pe care îl rugase să joace pentru el).

Ribet, avocatul lui Guebin, repune şi el în discuţie pasivitatea justiţiei.

„I se reproşează lui Guebin, spune el, că nu a făcut ancheta pe care parchetul a neglijat să o facă în 1932. Director de asigurări, el lucra în biroul său din str. Drouot şi îşi făcea meseria. El avea dreptul să creadă că jandarmii şi magistraţii o făceau şi ei pe a lor.

De la începutul acestui proces asistăm însă la spectacolul justiţiei pasive!"

Iar cînd procurorul general îl întrerupe spunînd: „Este oare aceasta o întrebare?" Ribet răspunde: „nu este o întrebare, dar toată problema este aici" [12].

Urmează o serie de alţi inculpaţi, urmăriţi pentru tăinuire, dintre care numai doi sînt arestaţi: Dubarry şi Romagnino. Toţi vor fi achitaţi. Totuşi, pînă la data procesului, cei doi arestaţi, spre deosebire de ceilalţi, executaseră doi ani de detenţiune.

Dubarry, gazetar, nu pierde prilejul să-şi manifeste indignarea, spunînd: „Sînt fericit pentru cei ce au prilejul să se judece în libertate. Eu însă sînt în celulă de aproape doi ani. Iată o manifestare evidentă, zdrobitoare, a justiţiei senine, imparţiale şi egale pentru toţi" [13].

[12] A se vedea G. London, *op. cit., p.* 228. în franceză, joc de cuvinte: *„Est-ce la une question? Ce n'est pas une question, mais toute la question est la".*

[13] *Ibidem,* p. 229.

Dubarry continuă rechizitoriul autorităţilor care, în această afacere, s-au comportat, după expresia lui, asemenea grenadirilor lui Offenbach [u]. Daca Stavisky ar fi fost arestat după primele sale

escrocherii, dacă ar fi existat într-adevăr o justiție, dacă el n-ar fi fost pus în libertate provizorie şi dacă timp de 5 ani procesul lui nu s-ar fi amînat, este neîndoielnic că această uriaşă escrocherie a celor două credite municipale nu s-ar fi putut săvîrşi.

„Unde sînt funcționarii răspunzători din serviciile justiției? a întrebat Dubarry. Nu văd nici unul pe această bancă şi nici n-am auzit că ar urma să fie ulterior traşi la răspundere. Unde sînt funcționarii controlului comerțului şi al muncii? Nu văd nici unul pe această bancă şi nici despre ei n-am auzit că ar urma să fie făcuți răspunzători ulterior".

în sfîrşit, evocînd rolul oamenilor politici, ale căror nume au fost pronunțate în timpul procesului, Dubarry adaugă: „Dacă ceea ce s-a spus este exact, dacă există, într-adevăr, complici ai lui Stavisky printre înaltele personalități, printre personajele consulare, de ce nu sînt urmăriți? De ce n-au fost eliminate aceste fiare periculoase din jungla parlamentară"?[15]

Singurul inculpat judecat în libertate, care se va vedea condamnat la un an închisoare, dar cu suspendarea executării, este Bonnaure, avocatul lui Stavisky. Consultat în anul 1933, în legătură cu proiectul de constituire a Casei autonome care urma să negocieze bonurile optanților unguri, primise un onorariu de 12 mii de franci. La 23 decembrie 1933, în momentul producerii crahului la Bayonne şi al convocării lui Tissier în fața judecătorului de instrucție, Stavisky cere sfatul lui Bonnaure, devenit între timp parlamentar.

Bonnaure este acuzat că a primit de la Stavisky însemnate sume de bani pentru susținerea campaniei sale electorale, izbutind astfel să fie ales deputat. I se reproşează, de asemenea, că ar fi primit de la clientul său onorarii exagerate, ceea ce a avut drept consecință radierea sa din Baroul din Paris, prin decizia consiliului de disciplină a acestui barou.

[14] Aluzie la opereta *Marea ducesă de Gerohtein,* şi care are înțelesul de intervenție totdeauna întîrziată.

[15] A se vedea G. London, *op. cit.,* p. 231.

Apelul său însă a fost admis, astfel încît - în momentul judecării - Bonnaure mai avea încă calitatea de avocat.

Cu destul umor, Bonnaure observă, la un moment dat, că dacă toți cei care au primit bani de la Stavisky, cu vreun titlu oarecare, s-ar afla pe banca acuzaților, sala de şedință ar fi neîncăpătoare.

Stavisky a folosit şi serviciile altui avocat, Georges Gau-lier, care, de asemenea, a ajuns pe banca acuzaților, ca tăinu-itor şi complice. Gaulier este cel care-l asistase pe Stavisky în procesul intentat de cei doi agenți de bursă în 1926, proces în care reuşise să obțină 19 amînări.

Acuzația - de complicitate şi tentativă de escrocherie - împotriva lui Gaulier se baza pe consultația scrisă dată lui Stavisky, în care plasamentul obligațiilor fondului agrar ungar la casele de asigurări ale foştilor combatanți era declarat legal. Această consultație a fost folosită de Stavisky.

Apărătorul lui Gaulier subliniază că o consultație asemănătoare a fost dată de un înalt funcționar de la Consiliul de Stat, fără ca acest lucru să-i fi atras vreo neplăcere.

„înaltul funcționar este acoperit, iar avocatul este închis", exclamă Vallier, avocatul lui Gaulier.

Procurorul general atrage atenția că instrucția este încă deschisă, dar sala, neîncrezătoare, zîmbeşte.

Această observație atrage replica următoare din partea lui Jean-Charles Legrand, avocatul lui Tissier: „înaltul funcționar nu face parte din primul transport, iar domnul Gaulier nu se bucură de «tratamentul inculpatului celui mai favorizat » [16]."

Un al treilea avocat radiat din barou, Guiboud Ribaud, apare ca inculpat pentru activitatea ce a desfăşurat-o în calitate de consilier al întreprinderilor „Alex[K] şi al societății funciare care aparținea lui Stavisky. în anul 1932 el devenise, la propunerea lui Stavisky, secretar general *in partibus* al ziarului „La volonte",

cumpărat de acesta.

Romagnino, om de încredere al lui Stavisky, este cel căruia acesta i-a încredințat spre păstrare taloanele cecurilor sale, în care interveniseră numeroase modificări. Tot el este cel care a amanetat la Londra, din dispoziția lui Stavisky,

[18] *Ibidm,* p. 250.

un lot de bijuterii despre care se pretindea că ar aparține unui spaniol.

Pierre Darius, directorul ziarului „Bec et Ongles", care denunțase la un moment dat neregulile de la Bayonne, este acuzat de a fi încercat, pentru Stavisky, scontarea unor bonuri false.

Avocatul inculpatului atrage însă atenția că ancheta întreprinsă în anul 1932, în legătură cu bonurile de la Bayonne, de către judecătorul de instrucție Audibert, n-a avut nici o urmare şi că era firesc ca această împrejurare să constituie pentru clientul său cea mai bună dovadă că bonurile erau valabile.

Paul Levy, alt inculpat, reprezintă, de asemenea, presa în serviciul lui Stavisky. Deşi în anul 1926 denunțase şi el, în ziarul său „Aux Ecoutes", escrocheriile lui Stavisky, în 1933 acceptă de la domnul Alexandre o subscripție în vederea creării unei societăți care să exploateze ziarul „Le Rempart", cedîndu-i în acelaşi timp publicitatea în acest ziar.

Camille Aymard şi Arlette Stavisky sînt ultimii inculpați interogați.

Cel dintîi face parte tot din rîndurile presei. în anul 1932 fusese prezentat lui Alexandre de către prietenul său, romancierul J. Kessel. El primise de la Alexandre suma de 50 000 de franci, cu titlu de contribuție la opera politică a ziarului său.

Interogatoriul doamnei Stavisky nu aduce nici un element nou în legătura cu procesul propriu-zis. El oferă însă prilejul să se dezvăluie viața de lux a familiei chiar în 1927, cînd Stavisky ieşise

din închisoare fără nici un ban. Apartamentul în care locuiau, la hotelul Claridge, costa 5 000 de franci pe săptămînă; familia era posesoarea unei vile la Saint-Cloud şi petrecea regulat un sezon la Sain-Jean de Luz, plătind 55 000 de franci hotelul şi 38 000 de franci notele la restaurant, în doi ani doamna Stavisky cheltuise numai pentru toalete peste 200 000 de franci.

Numărul avocaţilor care au pledat în acest proces a fost mai mare decît cel al inculpaţilor. Pledoariile, în număr de 25, au început în şedinţa din 26 decembrie şi s-au terminat în şedinţa din 15 ianuarie. Juraţii au intrat în sala de deliberare la 16 ianuarie, ora 10 dimineaţa şi au dormit acolo.

132

La 17 ianuarie, potrivit legii, se dă citire verdictului de către şeful juriului, farmacistul Guillon, după ce acuzaţii sînt rugaţi să părăsească sala. Juriul prezintă răspunsul la cele 1 956 de întrebări ce i-au fost supuse. întrebările şi răspunsurile sînt grupate pe categorii.

Tissier este declarat vinovat de fals în acte publice şi complicitate la sustragerea bijuteriilor depuse în gaj, precum şi de complicitate la escrocherie.

Garat este considerat vinovat de fals în acte publice.

Cohen şi Desbrosses sînt declaraţi vinovaţi de fals în acte publice şi complicitate la escrocherie.

Guebin se vede condamnat pentru uz de acte false şi complicitate la escrocherie.

Hayotte este condamnat pentru escrocherie şi tăinuire, Hatot pentru complicitate la fals şi la escrocherie, Bardi de Fourtou pentru uz de fals, iar Bonnaure pentru complicitate.

Ceilalţi inculpaţi sînt achitaţi. Tuturor celor consideraţi vinovaţi li se acordă circumstanţe atenuante, cu excepţia lui Tissier.

După lectura verdictului, Curtea se retrage timp de o oră pentru a verifica răspunsul la fiecare întrebare. D'y!i reluarea

şedinţei se discută constituirile de parte civila şi apoi aplicarea pedepsei celor' pe care juriul i-a declarat vinovaţi.

Avocaţii apărării au ultimul cuvînt.

La ora 16 îşi 15 minute, Curtea îşi juraţii se retrag pentru a delibera timp de 2 ore asupra pedepselor ce se vor aplica.

La 22 ianuarie 1936 sînt pronunţate alte 11 hotărîri, prin care se acordă părţilor civile suma de 36 274 000 de franci despăgubiri civile.

în cursul procesului Stavisky, unul dintre avocaţii apărării a depus - la un moment dat - o senzaţională scrisoare adresată lui Stavisky de un preşedinte onorar al Consiliului de Stat, fost preşedinte al Societăţii funciare a lui Stavisky [17].

Iată textul acestei scrisori:

„Nu veţi fi surprins dacă vă voi spune c*t de mare este mirarea şi mâhnirea pe care mi-au pricinuit-o scrisoarea dv.

[17] Textul este publicat de G. London, *op. cit.,* pp. 291 - 293.

V-am înfăţişat cu toată sinceritatea situaţia mea, primejdia în care mă aflam: din motive de economie, trebuia să părăsesc apartamentul pe care-l locuiesc de 34 de ani şi de care eram legat pentru motivele pe care le cunoaşteţi, să renunţ, poate, la automobilul meu, să renunţ, poate, la Montfermeil, pe care îl locuiesc de 50 de ani, la vilegiatura în sud (atît de necesară sănătăţii mele) şi v-am înfăţişat, cu aceeaşi sinceritate, serviciile de netăgăduit pe care vii le aduc în toate afacerile, prezidînd consiliile dv... Aceste consilii sînt o faţadă şi inspiră încredere tuturor acelora cu care negociaţi...

Or, în momentul în care vă expun aceste consideraţiuni şi în care vă cer să fixaţi remuneraţia mea de preşedinte (ciudate societăţi în care directorul este cel care fixează singur remuneraţia administratorilor şi pe a preşedintelui, lucru care demonstrează încă o dată că toate consiliile dv. nu sînt decît un paravan), dv.

reduceți la jumătate remunerația pe care mi-ați fixat-o anterior. Mi-ați remis zilele trecute un plic cu 10 000 de franci. Cu naivitate, mi-am închipuit că era vorba de un acont asupra remunerației pe care ați fixat-o... îmi spuneți că în viitor administratorii nu vor avea de ce să se plîngă, date fiind afacerile în curs. Nu sînt totuşi chiar atît de naiv încît să nu-mi amintesc trecutul, care mi-a arătat că cele 50 milioane de beneficii în afacerea Phebor s-au tradus în 4 milioane jumătate pierderi... Noile afaceri despre care mi-ați vorbit - concesiunea telefonului şi tutunului în Ungaria - nu sînt decît speranțe. Cînd ne vom găsi în fața unor realități?

îmi veți îngădui, aşadar, să fiu neîncrezător şi să nu mă întemeiez, în lipsa unor lucruri concrete, pe speranțe care au fost atît de des neîndreptățite.

Toate aceste vi le spun fără animozitate şi fără intenția de a vă fi dezagreabil, ci numai pentru a justifica dezamăgirea pe care mi-a produs-o scrisoarea dv. Sînteți un minunat om de afaceri, dar numărul lor prea mare vă împiedică să le duceți la bun sfîrşit".

Scrisoarea amintită a * constituit încă o dovadă a înaltelor complicități de care s-a bucurat autorul acestor mari escrocherii.

în acelaşi timp, întreaga desfăşurare a procesului a vădit opiniei publice preocuparea justiției burgheze franceze de a

organiza o „conspirație a tăcerii", destinată să ocrotească înalte personalități, ale căror legături cu Stayisky erau *de*-natură să le compromită şi să atragă în acelaşi timp şi răspunderea lor penală. Faptul că aceşti vinovați nu au fost judecați şi pedepsiți arată cît de îndreptățită era observația pe care Bardi de Fourtou a făcut-o în instanță: „Justiția are două cîntare şi două măsuri", observație care ilustrează într-o mare măsură racilele justiției burgheze.

Procesul Eloirei Barney[1]

Procesul care s-a judecat în zilele de 4, 5 şi 6 iulie 1932, în fața Curții cu juri Old-Bailey din Londra, nu ridică problema dacă

nu cumva un nevinovat a fost condamnat,

[1] Juriul englez a apărut în secolul al XIII-lea, cu un dublu caracter: procedeu de probațiune şi juriu de acuzare. Evul mediu nu cunoştea, după cum se ştie, decît două mijloace de probă. Cel dintîi îl constituiau ordaliile sau proba apei, a focului ți duelul judiciar, rezervat nobililor. Cel de al doilea mijloc de probă era „ancheta locală", o probă cu martori avînd un caracter special. Erau căutate persoanele care aveau cunoştință de fapta săvîrşkă şi care trebuiau să fie într-un anumit număr. Aceşti martori îşi făceau depozițiile sub prestare de jurămînt, unul cîte unul, în fața jurisdicției feudale şi de aceea se numeau jură-tori sau jurați. După audierea individuală, toți jurați erau chemați împreună pentru a-şi confirma declarațiile, care erau apoi citite acuzatului. Hotărîrea se pronunța pe baza acestor declarații. Juriul de acuzare - cunoscut în Anglia încă din secolul al XII-lea - a însemnat la început stabilirea, cu ajutorul vecinilor acuzatului, a existenței unor prezumții suficiente împotriva acestuia, pentru a putea fi supus apoi ordaliilor (care reprezentau o procedură mistică de descoperire a adevărului, prin supunerea celui bănuit la o grea încercare). Cu timpul, funcția de jurat şi martor - care la început se confundau - se separă ca urmare a procesului de dezvoltare a „anchetei locale". Astfel, la începutul secolului al XVI-lea nu se mai recurgea la formarea juriului din persoane care erau la curent cu circumstanțele cauzei.

Dezvoltîndu-se în primul rînd ca o instituție politică, menită să constituie o garanție a libertății individuale, ceea ce caracterizează juriul englez este separația absolută între problemele de fapt şi cele de drept.

Pe le sfîrşitul secolului al XVIII-lea, procesul penal se declanşa în felul următor: acuzatorul depunea judecătorului de pace *(Justice of peace),* devenit principalul ofițer de poliție judiciară, o cerere de eliberare a unui ordin de arestare sau a unui mandat împotriva aceluia pe care îl acuză. Magistratul, examinînd faptele, emitea - dacă considera că este cazul - ordinul de arestare. In acest caz, procesul era supus

ci, dimpotrivă, dacă femeia pe care juriul a achitat-o şi pe care a apărat-o cel mai mare avocat englez din prima jumătate a acestui secol, Sir Patrick Hastings, era, într-adevăr, nevinovată. La 4 iulie - prima zi de proces - un cordon de polițişti ținea la distanță mulțimea curioasă ce se îngrămădea în jurul clădirii cu ziduri cenuşii, în care jurații din Old-Bailey aveau să hotărască dacă tînăra doaimmă Elvina Dolores Barney, din înalta societate londoneză, fiica lui Sir John Ashley Mullens, fost consilier financiar al guvernului britanic, era sau nu vinovată de a fi asasinat pe Michael Scott Stephen, găsit mort în casa ei, în zorii

zilei de 31 mai 1932.

Marelui juriu, care era juriul de acuzare (alcătuit din 25 de persoane alese de şerif). Juriul se întrunea sub preşedinţia şefului său, denumit *forman* şi audia pe acuzator *(persecutor)* şi martorii acuzării, fără a asculta martorii apărării şi nici pe acuzat. Pentru a se pronunţa punerea sub acuzare era necesar avizul conform a 12 juraţi. Decizia - scrisă de *forman* - putea fi un *true-bill,* dacă se hotăra punerea sub acuzare, sau un *no-bill,* dacă se hotăra trimiterea acuzatului în faţa juriului de judecată. în faţa juriului de judecată grefierul^ citea plîngerea acuzatorului *(indictment),* anunţa că aceasta a fost găsită fundată de Marele juriu şi întreba pe acuzat dacă înţelege să pledeze *guilty* (vinovat) sau *not guilty* (nevinovat). Dacă acuzatul se recunoştea vinovat ^era judecat, fă-ră "prezenţa juriului de judecată, de către judecător. Dacă se declara nevinovat, se trăgeau la sorţi numele a 12 juraţi (de pe o listă cuprin-zînd 48 - 72 persoane). Atît acuzatul, cît şi acuzatorul aveau dreptul la un număr de recuzări, chiar nemotivate, pupă ce juraţii depuneau jurămîntul, acuzatorul expunea cauza şi interoga martorii acuzării. Avocatul acuzatului îi interoga la rîndul său, audia martorii în apărare şi susţinea apărarea. După terminarea dezbaterilor, preşedintele făcea, un rezumat al faptelor şi juriul se retrăgea pentru deliberare. _ Verdictul trebuia pronunţat în unanimitate. Este necesar să. se sublinieze faptul că în faţa juriului englez nu se proceda la interogatoriul inculpatului. Ulterior, acuzatului i s-a recunoscut dreptul de a fi audiat ca martor în propriul său proces. Astăzi regula fundamentală impune ca acuzatul să fie judecat exclusiv în funcţie de probele administrate împotriva lui, el nefiind dator să se disculpe. întrucît ceea ce caracterizează procedura în faţa juriului englez este aşa-numita *cross-exam'ma-tion* (adică interogarea şi contrainterogarea martorilor de către cele două părţi, într-o asemenea măsură, încît principalul rol al avocatului constă în această interogare, iar nu în pronunţarea pledoariei), acceptarea de către acuzat a rolului de martor, în propriul său proces, nu este lipsită de riscuri. El va fi obligat să răspundă la întrebările celeilalte părţi^ care de obicei sînt formulate cu o surprinzătoare abilitate. Juraţii dădeau singuri verdictul, care puita numai asupra faptelor sau asupra problemei vinovăţiei, juriul fiind legat de calificarea dată faptei în *indictment.* Sistemul expus mai sus s-a menţinut, cu unele amendamente, pmă in prezent.

137

Intrarea în sală nu era îngăduită decît acelora care obţinuseră autorizaţii speciale, cu preţul unor deosebite insistenţe sau datorită poziţiei lor sociale.

Ziarele de dimineaţă informaseră publicul londonez că o tînără actriţă, Peggy May, aşteptase 18 ore pentru a obţine autorizaţia[2] şi a putea astfel să stea în sală alături de cunoscuţii actori, Mary Tempest şi Seymour Hicks.

Atmosfera era foarte deosebită de aceea a unei curți cu juri franceze. Nimic nu amintea, de pildă, Curtea cu juri din Versailles, în timpul judecării lui Landru.

Procesul începe cu un fast rece şi desuet. La ora 11 dimineața, ora la care se deschide şedința, aprodul anunță solemn începerea procesului, numele acuzatei şi fapta pentru care apare în fața juriului din Old-Bailey. El încheie cu cuvintele rituale *God save the King* [Dumnezeu să apere pe rege], care se vor repeta, cu aceeaşi solemnitate, în diferite momente ale procesului.

Publicul din sală dă dovadă de o disciplina perfectă. Atmosfera este glacială. In mijlocul sălii un spațiu larg, dreptunghiular, este înconjurat cu pereți de sticlă.

înăuntru se află, însoțită de guvernanta sa, doamna Barney, frumoasă, calmă, elegantă, purtînd o foarte modernă pălărie neagră.

„Lord Justice" [8] este judecătorul Humphreys; în robă roşie şi perucă albă, el înaintează precedat de un maestru de ceremonii, care duce două imense buchete de flori ce vor fi aşezate pe masa judecătorilor.

Printre cei 12 juraţi sînt două femei: Mrs. Watson şi Mrs. Miller.-

Dezbaterile încep prin întrebarea pe care judecătorul Humphreys o va pune acuzatei şi de al cărei răspuns va depinde desfăşurarea ulterioară a judecării cauzei.

întrebată dacă se declară vinovată sau nevinovată, doamna Barney răspunde fără ezitare: „nevinovată"!

Dacă s-ar fi declarat vinovată, procesul ar fi fost judecat fără juriu. Răspunsul „nevinovată" la întrebarea pusă de

* A se vedea Geo London, *Les grands proces de l'annee 1932* [Marile procese ale anului 1932], Les Editions de France, Paris, 1933, p. *67.*

[8] Preşedintele Curții.

judecător însemna pentru acuzată asumarea riscului de a se

vedea condamnată la moarte, în ipoteza în care juriul ar fi ajuns la concluzia vinovăției ei; acest risc l-ar fi putut însă evita prin răspunsul „vinovată".

Din momentul începerii procesului şi pînă la darea verdictului, jurații - conform legii - nu au mai putut comunica cu nimeni. La sfîrşitul fiecărei şedințe, ei erau conduşi la Manchester Hotel, unde li se rezervaseră camerele. Şi, pentru că - după prima şedință - seara era caldă şi frumoasă, judecătorul Humphreys le-a pus la dispoziție un autocar pentru o plimbare în Surrey, plimbare care s-a efectuat însă sub o discretă supraveghere.

în dimineața de 5 iulie, a doua zi de şedință, judecătorul are grija ca, intrînd în sală, să se intereseze mai întîi de felul în care jurații şi-au petrecut seara.

- Doamnelor şi domnilor membri ai juriului, li se adresează el, sper că ați avut tot confortul şi distracțiile dorite.

Solemn, preşedintele juriului se ridică în picioare şi răspunde:

- Milord, am petrecut o seară minunată. Vă mulțumim *.

Se dă cuvîntul, în prim rînd, avocatului Coroanei, Sir Percival Clarke, care va expune faptele din punctul de vedere al acuzării.

Sînt audiați apoi martorii, evident, conform procedurii engleze, ceea ce înseamnă că nici unul dintre ei nu este invitat să facă o depoziție spontană, povestind cee,a ce ştie despre faptele asupra cărora trebuie să se pronunțe juriul. Martorii se mărginesc să răspundă la întrebările care. le sînt puse de Sir Percival Clarke sau de avocatul apărării, Sir Patrick Hastings. întrebările sînt atît de precise, îneît adesea răspunsul martorului nu poate fi decît „da" sau „nu".

Preşedintele Humphreys se mărgineşte să urmărească duelul judiciar. Nu intervine aproape niciodată. Singurele întrebări ce le va pune sînt adresate expertului armurier, R. Chur-chill, în legătură cu manipularea revolverului cu care a fost omorîtă victima.

Printre martorii audiați va fi şi acuzata, Elvira Barney, care, potrivit procedurii engleze, nu este supusă interogato-

[4] A se vedea G. London, *op. cit.,* pp. 73 - 74,

sariului preşedintelui, dar care, la cererea avocatului său, poate fi ascultată ca martoră în propriul ei proces.

După audierea martorilor, ce se desfăşoară prin *cross-examination*[5], se dă cuvîntul lui Sir Patrick Hastings, avocatul acuzatei.

Elocvența judiciară engleză este fundamental diferită de aceea continentală. Ea este sobră, expunerea se face pe un ton liniştit şi este foarte scurtă, deoarece rolul principal al avocatului constă în arta de a audia martorii.

în sfîrşit, după pledoaria avocatului apărării şi ultimul cuvînt al acuzării, judecătorul Humphreys prezintă juraților un rezumat al faptelor. Dezbaterile se declară închise, iar jurații se retrag pentru deliberare, după ce - în prealabil - cel care are obligația de a-i conduce într-o sală, anume rezervată acestui scop, va jura că izolarea completă a juraților va fi respectată.

Verdictul cu care se vor întoarce jurații va fi anunțat de preşedintele juriului, conform procedurii.

- Doamna Barney este sau nu vinovată de crimă? întreabă grefierul.

- Este nevinovată, răspunde preşedintele. Dar care sînt faptele pentru care, la 4 iulie 1932, Elvira Barney fusese chemată să răspundă în fața juriului din Old-Bailey?

în virată de 26 de ani, Elvira Barney era căsătorită de 4 ani cu un tenor american. La fo ante scurt timp după căsătorie, fiecare dintre cei doi soți, adepți ai unei concepții ciudate privitoare la raporturile conjugale, îşi organizează viața complet separat.

Se pare că la data procesului, soțul Blvirei Barney, aflat în Statele-Unite, se mărgineşte să trimită soției sale o telegramă prin care îi exprima simpatia sa şi îi făcea cele mai bune urări[6].

în micul apartament din cartierul Krightsbridge, foarte bine instalat şi avînd ca piesă principală baruil, Elviria Barney ducea o viață de petreceri, înconjurata de un grup de prieteni, obişnuiți să colinde barurile şi localurile de noapte. Vecinii

[5] Interogarea şi contrainterogarea martorilor de către părți.

[6] A se vedea G. London, *op. cit.,* p. 65.

Elvirei Barney erau foarte des deranjați de această societate, excesiv de veselă. A u A

Pe Michael Scott Stephen, cu un an mai tmar decit ea, ou o înfățişare de actor de cinematograf şi de o extravaganță ostentativă, Elvira Barney îl cunoscuse la una dintre nenumăratele petreceri la care lua parte.

Tatăl tînărului Michael Stepihen, nemulțumit de purtarea fiului său, rupsese cu acesta orice relații.

Creator de modă un timp oarecare, la data cînd o cunoaşte pe Elvira Barney, Michael este fără ocupație^ şi fara venituri regulate. La scurt timp după prima _lor^ întâlnire, M. Stephen şi Elvira Barney ajung nedespărțiți, tînărul pe-trecîndu-şi cea mai mare parte din timp în_ apartamentul acesteia. în modesta cameră pe care o locuia la Londra, nu mai este văzut decît foarte rar.

în seara de 30 mai 1932, un grup de prieteni - printre care era şi M. Stephen - au fost invitați la o petrecere ^la Elvira Barney, petrecere ce a continuat, ca de obicei, într-un local de noapte. Stephen s-a reîntors cu Elvira Barney la locuința acesteia, unde şi-a petrecut noaptea. Mai exact, numai o parte din noapte, deoarece pe la orele 4 dimineața doctorul Durrant este trezit din somn de soneria telefonului şi rugait să vină de urgență în str. William Mews nr. 21, unde s-a întâmplat o nenorocire. Sosind la adresa indicată, îi iese în întâmpinare o femeie cu privirea rătăcită, care se

afla sub imperiul unei puternice emoții.

Femeia - care era Elvira Barney - îl conduce^ la etajul apartamentului şi îi arată pe jos corpul unui tînăr. Doctorul vede îndată că tînărul era mort, îl examinează şi în-trucît prima sa impresie se confirmă, comunică acest _ lucru Elvirei Barney care izbucneşte în hohote de plînis strigînd: „Este imposibil. Nu poate fi mort. îl iubesc prea mult. Nu-l puteți ajuta? Nu puteți face nimic? Voia să vă vadă şi să vă spună că totul a fost un accident" [7].

După aceste cuvinte, femeia începe să sărute cadavrul tînărului şi, după câteva clipe, declarînd că nu-i poate supraviețui apucă revolverul care se afla în apropiere. Doc-

[7] A se vedea M. J a k t a, *Beriihmte Strafprozesse. England* [Procese celebre. Anglia], Wilhelm Goldman Verlag, Munchen, 1964, p. 182.

torul reuşeşte sa i-l smulgă din rnînă şi, cu mare greutate, să o liniştească.

La întrebările doctorului, Elvira Barney îi explică *ca* între ea şi Michael Stephen avusese loc o ceartă; că la un moment dat, amenințînd că se va sinucide, Elvira Barney a scos revolverul pe care-l avea sub. perna unui fotoliu şi că, Stephen vr'înd să i-l ia din nună, arma s-a descărcat brusc, lovindu-l mortali.

Cu toate protestele Blvirci Barney, doctorul Durrant anunță telefonic poliția.

La locul faptei sosesc doi inspectori de poliție, Winter şi Campion, care fac de îndată o serie de constatări.

Revolverul găsit în cameră este de o marcă americană., avînd o magazie cu 5 gloanțe, dintre care două fuseseră itrase.

Pe peretele camerei se vedea urma lăsată de un glonte.

în momentul în care cei doi polițişti cer Elvirei Barney să le povestească cum s-au petrecut faptele, ea este cuprinsă de un acces de furie şi le adresează un potop de injurii şi amenințări,

Invectivele s-au abătut asupra polițiştilor cu şi mai multă

tărie, în momentul în care aceştia i-au cerut să-i urmeze la comisariat pentru încheierea unui proces-verbal.

Ca buni englezi, poliţiştii au rămas impasibili şi au relatat apoi această întâmplare, cu aceeaşi impasibilitate, cînd au fost ascultaţi ca martori în faţa juriului.

Reacţia sau, mai exact, lipsa oricărei reacţii din partea publicului din sală a fost la înălţimea sângelui rece al martorilor.

„Vă imaginaţi, scrie Geo London în cronica acestui proces, reacţia pe care ar fi avut-o publicul ce asistă la şedinţa unei Curţi cu juraţi franceze, ascultând o asemenea declaraţie, râsetele şi reflecţiile pe care ea le-ar fi provocat. Aici nimeni nu se clinteşte. Nu se percepe nici cea mai mică mişcare, nici cea mai mică emoţie. Toată lumea rămîne impasibilă, nu atît de 'teama expulzării din sală, care ar sancţiona implacabil cea mai anodină manifestare, ci pentru că ibuna-cuviinţă cere să nu-ţi exteriorizezi sentimentele" [3].

[8] A se vedea G. London, op. *cit., pp. 7 A* - 75.

Şi, ceea ce este extraordinar, atitudinea neobişnuită a doamnei Barney în această împrejurare va fi folosită ca argument de apărătorul ei, pentru a demonstra că o femeie, care dovedise o asemenea lipsă de stăpânire, într-un asemenea moment, trebuie crezută pe cuvânt; Sir Patrick Has-tings va susţine că acuzata nu ar fi fost capabilă, dată fiind emoţia ce o stăpânea, să imagineze versiunea povestită doctorului şi pe care, de altfel, a repetat-o invariabil, ori de câte ori a trebuit să răspundă cu privire la împrejurările în care s-au petrecut faptele.

Elvira Barney este de acord să părăsească casa pentru a merge la poliţie, numai cînd părinţii ei, lordul şi lady Mullems, înştiinţaţi de cele întâmplate, au venit să o însoţească. *

După ce dă şi semnează declaraţia, Elvira Barney se întoarce 'acasă.

Dar lucrurile nu erau atît de simple, deoarece - cu prilejul anchetei - poliţia a înregistrat declaraţiile nefavorabile ale unor

martori din vecini. Astfel, în noaptea de 30 spre 31 mai, Elvira Barney a fost auzită strigând: „am să te împuşc". Mai înainte, în după-amiaza zilei de 19 mai, fusese zărită la fereastra locuinţei sale, strigând către Mi-ohael Stephen, care pleca: „râzi Baby, râzi pentru ultima oară", iar Imediat după aceea a fost văzută trăgând ân el un glonte de revolver, care nu l-a nimerit. A doua zi insa, toţi vecinii i-au zărit din nou âmpreună, foarte veseli.

Informaţiile culese de poliţie erau in oarecare contradicţie cu versiunea Elvirei Barney, fapt care a dus la arestarea acesteia sub acuzaţia de a fi împuşcat pe Michael Stephen şi la trimiterea ei în faţa juriului de judecată.

Procesul a început, aşa cum am arătat, dându-se cuvântul lui Sir Percival Clarke, avocat al Coroanei şi reprezentant al acuzării.

Expunând faptele, el insistă asupra convingerii salo - sprijinită prin toate dementele stabilite în faţa Curţii - că întâmplarea din noaptea de 30 spre 31 mai, care a dus la moartea lui Michael Stephen, nu a fost un accident, ci o crimă al cărei motiv a fost gelozia.

El aminteşte certurile dintre victimă şi Elvira Barney, cuvintele auzite de martori în noaptea de 30 spre 31 mai, întâmplarea din 19 mai, poziţia cadavrului şi a revolverului.

143

în continuarea expunerii sale, Sir Pereival Clarke susţine:

„S-a stabilit că M. Stephen nu şi-a putut cauza singur rana care i-a provocat moartea. S-a stabilit, pe de altă parte, că în momentul morţii el se afla singur la doamna Barney. Dacă nu l-a omorât ea, atunci cine a făcut-o?"

Adăugind că, în cazul în care se va considera că s-a comis o crimă, juraţii vor trebui -să examineze ou atenţie în ce împrejurări s-a săvârşit, Sir Percival Clarke încheie cu cuvintele:

„Actul de a omorî pe cineva se numeşte crimă, afară dacă nu se dovedeşte că a fost altceva" ".

În întreaga expunere a acuzării s-au evitat orice precizări cu privire la viața iscanda-loasă dusă de acuzată, iar relațiile dintre ea şi victimă n-au fost evocate decît printr-o foarte discretă aluzie.

Primul martor audiat este fratele victimei. El este cel dintîi care relatează o serie de amănunte cu privire la viața pe care o ducea Elvira Barney, împreună cu grupul ei de prieteni. Şi tot el face o precizare care va fi folosită din plin de avocatul apărării, pentru a demonstra veracitatea versiunii înfățişate de acuzată.

Întrebat dacă victima era un bărbat puternic, cu o forța atletică, martorul răspunde că ea lăsa numai această impresie, dar că impresia nu corespundea realității.

Au fost audiați apoi cîțiva martori, dintre prietenii victimei şi ai acuzatei, cu care aceştia petrecuseră seara de 30 mai şi ale căror depoziții nu au adus nici un element nou pentru stabilirea.faptelor.

Cel mai important dintre martorii citați ide acuzare s-a dovedit a fi vecina Elvirei Barney, Dorothy Hali, soția unui şofer.

Doroithy Hali relatează că, în noaptea în care s-a pro- ': dus evenimentul cu privire la care era chemată să dea lămuriri, a fost trezită de zgomotul vocilor ridicate, care se auzeau din apartamentul vecin, ocupat de Elvira Barney. " în ajun, avusese prilejul să observe sosirea invitaților şi respirase uşurată cînd zgomotosul şi petrecărețul grup plecase „ spre a-şi încheia seara într-un local de noapte.

[9] *Ibidem,* pp. 69 - 70.

Trezită din somn de cearta de alături, Dorothy Hali susținea că, la un moment dat, a auzit clar vocea Elvirei Barney (voce pe care o cunoaşte bine) strigînd: „pleacă, am să te împuşc!". Imediat s-ar fi auzit zgomotul împuşcăturii, precum şi geamătul lui M. Stephen, care spunea: „doamne, cc-ai făcut!"

Martora declară apoi, că, imediat după aceasta, a auzit din nou vocea desperată a Elvirei Barney, pl'îngmd: „puiule, puiule [10],

vino înapoi, voi face tot ce pot". După un timp oarecare a sosit şi doctorul.

Întrebată dacă în noaptea de 30 spre 31 mai auzise pentru prima oară zgomotul unei împuşcături în apartamentul vecin, doamna Hali declară că, două saptămtni înainte, într-o dimineaţă, a văzut-o pe Elvira Barney la fereastra apartamentului ei tr.ăgiînd în Stephen şi strigîndu-i să dispară cît mai repede, pentru că altfel va anunța poliția.

Martora mai precizează că această scenă urmase alteia, petrecută cu puțin înainte, şi pe care, de asemenea, o putuse observa: M. Stephen se afla în uşa apartamentului Elvirei Barney şi îi cerea o sumă de bani, pe care aceasta refuza să i-o dea; Stephen a plecat cu un taxi, dar peste 10 minute s-a reîntors pe jos şi a urmat scena împuşcăturii de la fereastră.

Tînărul, care nu fusese atins de glonte, a reintrat în casă şi a plecat din nou după un timp oaracare.

Martora a afirmat că, în' locuința extravagantei sale vecine de apartament, scenele de ceartă urmată de cele de împăcare erau destul de frecvente.

Cum Dorothy Hali era o martoră ale cărei depoziții prezentau o deosebită însemnătate, i se ia un contraintero-gatoriu amănunțit de către apărare. întrebările precise şi abile ale lui Sir Patrick Hastings,se succed cu rapiditate.

Revenind la întîmp'larea din 19 mai, cînd martora văzuse scena împuşcăturii de la fereastră şi reîntoarcerea în casă a lui Stephen, avocatul o întreabă:

- O jumătate de oră mai tîrziu, cînd au părăsit împreună oaisa, ați avut impresia că erau împăcați?

Martora răspunde:

- Da, păreau în cele mai bune relații.

[10] în limba engleză: *chicken, chicken,* cuvînt de alintare.

Un răspuns însă cu totul neastepitat este cel pe care martora îl dă, la cea de a doua întrebare a avocatului apărării.

întrebată dacă, părăsind casa, Stephen şi Elvira Barney au trecut pe lîngă ea şi daca nu cumva - în acea clipă - martora le-a adresat cuvîntul, Dorothy Hali recunoaşte că i-a spus lui Stephen să plece pentru totdeauna, deoarece ci a fost pricina a destule scandaluri. Acesta i-a răspuns însă ca n-o poate părăsi pe Elvira Barney, de teamă ca ea să nu se sinucidă.

Răspunsul avea o însemnătate deosebită, fiind de natură să facă demnă de crezare versiunea acuratei.

Cînd Sir Hastings o întreabă pe martoră daca, după ce a văzut pe Elvira Barney trăgînd focul de revolver, a zărit şi fum, iar aceasta răspunde afirmativ, întrebarea următoare a avocatului cade rece ca o ghilotină:

- Probabil că n-aţi ştiut că gloanţele cu care este încărcat revolverul aparţinînd doamnei Barney nu lasă nici o dîră de fum?

Martora nici nu are timpul isă-şi revină, că avocatul îi şi adresează o a doua întrebare:

- Dv. care, locuind de atîta timp în apartamentul de alături, aţi auzit de nenumărate ori frînturi de conversaţii şi aţi asistat chiar la discuţiile dintre Bl vira Barney şi Mi-chael Stephen, nu ştiaţi oare că numele cu care aceasta i se adresa era „Mickey", iar nu „Puiule?" Cu aceasta ia sfîrşit audierea acestei martore, iar Sir Patrick Hastings îşi reia mulţumit locul pe banca apărării.

Recunoaşterea martorei că în două rînduri s-a putut înşela, i-a îngăduit lui Sir Patrick să demonstreze implicit că există un dubiu cu privire la exactitatea afirmaţiei că ar fi auzit clar cuvintele „am să te împuşc". Era pe deplin ou putinţă ca aceste cuvinte să fi fost „am să mă împuşc".

A ^ urmat depoziţia unei alte vecine, care, la întrebările lui Sir Patrick Hastings, a intrat şi mai repede în derută, întrebată cîte împuşcături au fost trase, martora afirmă că ar fi auzit cinci împuşcături!

Un asemenea răspuns r a fost de ajuns pentru a-i face pe jurați să constate ou îngrijorare cît de uşor se pot înşela martorii, chiar cînd relatează fapte despre care pretind că au avut cunoştință direct.

Doctorul Durrant este şi el chemat să depună ca martor.

146

El precizează că - încă din momentul în care l-a rugat la telefon să vină imediat la locul nenorocirii - Elvira Barney i-a spus că un bărbat s-ar fi împuşcat în apartamentul ei.

De această dată avocatul apărării se va strădui ca, prin întrebările pe care le va pune şi prin răspunsurile pe care le va obține, să-i convingă pe jurați că Elvira Barney nutrea o dragoste nețărmurită pentru Michael Stephen.

întrebările vor insista asupra comportării Elvirei Bariiey după sosirea doctorului, asupra manifestărilor ei de despe-raire în clipa în care şi-a dat «ama că iremediabilul s-a produs şi, mai ales, asupra convingerii doctorului că emoția acuzatei era pe deplin sinceră.

Mulțumit de răspunsurile primite, Sir Patrick îşi continuă seria întrebărilor:

- Cînd ați intrat în casă, era oare Elvira Barney într-o stare sufletească care să-i îngăduie să născocească povestirea care v-a făcut-o?

Răspunsul vine prompt:

- Sigur că nu.

- Ați avut convingerea că v-a spus adevărul? a continuat avocatul.

- Nu aveam nici o îndoială, a răspuns doctorul, că ceea ee-imi povestea era pentru ea adevărul.

- între timp a intervenit ceva care să vă fi schimbat părerea?

Răspunsul este: „Nu" [u].

A doua zi sînt audiaţi cei doi inspectori de poliţie, Win-ter şi Campion. Cu acest prilej sînt depuse şi două scrisori i una pe oare Stephen o adresase acuzatei, iar cealaltă, care constituia răspunsul ei. Ambele scrisori au fost ridicate de poliţie cu prilejul percheziţiei făcute în apartamentul acuzatei.

Din aceste scrisori, care erau misive de dragoste, reieşea că, în clipele de 'supărare, Elvira Barney îşi ameninţase prie- „ tenul cu sinuciderea.

Avocatul acuzatei nu va pierde prilejul să sublinieze acest lucru, ckre confirma versiunea clientei sale.

A se vedea M. J a k t a, *op. cit,,* p. 196.

147

Totodată, cu prilejul audierii inspectorilor, Sir Patrick Hastings va dovedi şi o serie de greşeli de neiertat ale poliţiei.

Astfel inspectorii vor recunoaşte grava greşeală ce au săvîrşit-o, neluînd amprentele de pe revolver, înainte ca acesta să fie manipulat de alte persoane.

Situaţia acuzatei care, cu fiecare nouă audiere de martori, devenea mai favorabilă, se schimbă brusc în defavoarea ci. Această schimbare este determinată de audierea ca martor a lui Sir Bcrnard Spilsbury, celebrai medic legist din Londra.

înfăţişarea sa, dar mai ales răspunsurile sale date pe un ton funebru, precizările şi gesturile oare le însoţesc sînt de natură să înfioare pe cei ce-l ascultă [12].

„Am examinat corpul lui M. Stephen, la morga din Westminster, declară martorul. Mîinile sale erau foarte curate. Nu s-a putut găsi nici o urmă de pulbere, nici pe rniîini, nici pe manşetele cămăşii.

La autopsie s-a stabilit, arata în continuare Sir Spilsbury, că rana a fost orizontală, iar gkmtele a străbătut plămînul. în asemenea cazuri persoana rănită îşi pierde repede cunoştinţa şi, de obicei, moare după 20 de minute de la producerea.ranii".

La întrebarea avocatului Coroanei, daca felul rănii şi traiectoria glontelui îngăduie să se accepte ideea că victima s-ar fi împuşcat singură, medicul legist răspunde nu, dar după o oarecare ezitare.

Sînt audiați în continuare doi experți în materie de arme de foc.

Ambii confirmă că revolverul era de tip american, o armă foarte sigură, avînd gloanțe care nu lăsau dîre de fum după ce erau trase.

Li s-au cerut numeroase precizări cu privire la uşurința cu care această armă declanşa focul.

Pentru a risipi orice îndoială, Sir Patrick Hastings pune mina pe revolverul - desigur, neîncărcat - şi apasă de mai multe ori pe trăgaci.

Cu cei doi experți se încheie audierea martorilor acuzării.

Spre locul rezervat audierii martorilor, înaintează acum Elvira Biarney.

Prima serie de întrebări pe care i le pune avocatul ei urmăresc sa o înfățişeze ca pe o biată victimă, atît în raporturile cu soțul care-şi trăieşte peste ocean propria lui viață, cît şi în raporturile cu bărbatul de a cărui moarte este chemată să răspundă.

încet, încet, prin întrebările abile şi foarte precise, la care Elvira Barney se mărgineşte adesea să răspundă printr-un singur cuvînt, jurații ajung să aibă în fața ochilor portretul unei femei care fusese victima unui bărbat fără oouipație, respins de propria lui familie, trăind aproape numai din banii [pe care îi punea la dispoziție acuzata şi pe care' el îi reclama la intervale din ce în ce mai scurte, pentru a-şi satisface pasiunea pentru jocul de cărți.

Seria de întrebări se încheie astfel:

- V-ați gîndit vreodată să-l omorîți pe Michael Stephen? La această întrebare Elvira Barney va răspunde, desigur printr-un „nu" foarte ferm.

- A existat în viața dv. vreun om, pe care să-l fi iubit mai mult decît pe M. Stephen?

- Niciodată, răspunde martora.

- Lnați omorît pe M. Stephen?

- Nu.

- Ați avut vreun motiv să-l omorîți?

Şi de această dată răspunsul este negativ [13].

Audierea martorilor fiind încheiată, se dă cuvântul lui Sir Percival Clarke care, si'nftetizînd probele administrate de acuzare, conchide că acuzata a săvîrşit o crimă din gelozie.

în şedința finală se dă cuvântul avocatului apărării, Sir Patrick Hastktigs. în cronica acestui proces, G. London observă că elocvența acestui celebru maestru al baroului londonez este cu totul neobişnuită, uimitoare pentru cei obişnuiți cu elocvența judiciară latină [14].

Pledoaria în apărare începe astfel:

„Doamnelor şi domnilor jurați, nu ne aflăim aici pentru a ne amuza. Să lăsăm plăcerile acestui proces auditoriului elegant care se îngrămădeşte în această sală, romancierilor celebri, care au venit să urmărească dezbaterile pentru a în-

[12] A se vedea G. London,

op. cit., p. 75.

îs A se vadea M. Jakta, *op. cit.,* pp. 202 - 203. " Op. *cit.,* p. 80.

gădui publicului - care n-a putut intra - să savureze amînuntole lui senzaționale.

Nu ani venit aici să vă spun poveşti, am venit sa examinez cu dv. faptele, toate faptele, şi să vă arăt că nu există nici măcar o singură probă împotriva doamnei Barney" [15].

întreaga pledoarie, de altfel foarte scurtă, a fost o sobră analiză a faptelor, în cadrul căreia avocatul - ca de altfel şi reprezentantul acuzării - nu se va opri mici o clipă asupra vieţii acuzatei şi nici asupra psihologiei acesteia sau a victimei.

Preocuparea principală a lui Sir Patrick via fi aceea de a arunca îndoiala asupra veracităţii depoziţiilor martorilor defavorabili apărării şi, îndeosebi, asupra afirmaţiilor aceleia pe care, în tot cursul pledoariei, o va numi „entuziasta doamnă Hali". ".

Pledoaria se încheie astfel:

„A fost pentru dv. un lucru îngrozitor, doamnelor şi domnilor juraţi, ca şi pentru noi toţi care ne-am ocupat de această cauza. Este îngrozitor să chinuieşti astfel o femeie, este îngrozitor să-i vezi părinţii suferind în acest fel. Este cu neputinţă să ne închipuim ce au însemnat ultimele doua zile pentru ea şi ce înseamnă cele cîtevia ore ce o mai despart de verdict. Dar nu vreau să insist asupra acestor lucruri. Trebuie să ne facem datoria. Doamna Barney pare să fi avut o viaţă tragică, căsătorită cu un american de care nu poate divorţa. Ea a iubit cu pasiune pe bărbatul care a murit, oricare ar fi fost greşelile acestuia. Este tînără şi are întreaga viaţă în faţa ei. Gîndiţi-vă la toate acestea. Nu vă cer milă pentru ea; vă cer dreptate. Vă cer să o judecaţi potrivit legii şi dreptului şi atunci veţi răspunde: nu, Elvira Barney nu este vinovată!" [17]

Este rîndul judecăitonului Humphreys să facă rezumatul dezbaterilor pentru juraţi.

Mai înainte de aceasta însă, al se simte dator - potrivit tradiţiei engleze - să felicite pe ambii avocaţi, al acuzării

[15] *Ibidem,* pp. 80 - 81.

[16] *I'bidem,* p. 81.

[17] A se vedea M. J a k t a, *op. cit.,* pp. 206 - 207; a se vedea, de asemenea, şi G. L o n d o n, *op. cit.,* p. 82.

şi al apărării, pentru pledoariile lor. în preocuparea de a rămîne imparţial, numărul de adjective laudative pe care-l va distribui fiecăruia va fi (observă cu umor G. London) riguros egal[18].

Preocuparea de a fi „imparţial" nu-l împiedică însă pe judecător ca, în.rezumatul dezbaterilor, să pună în gardă pe juraţi împotriva depoziţiei doamnei Hali, arătînd că, trezită brusc din somn în mijlocul nopţii, ea s-ar fi putut înşela asupra cuvintelor auzite. Pe de altă parte, el nu va pierde din vedere să sublinieze şi faptul că versiunea relatată de Elvira Barney a fost, de fiecare dată, riguros aceeaşi.

în concluzie, judecătorul Humphreys arată juraţilor că au datoria să decidă dacă Blvira Barney este vinovată de crimă - - coca ce ar conduce la aplicarea pedepsei cu moartea - Sau dacă ea este vinovată de *manslaughter,* adică de un act ilegal oare a pricinuit moartea, fără intenţia de a o provoca. Am arătat că, după două ore de deliberare, şeful juriului aduce la ambele întrebări un răspuns negativ. Verdictul este pronunţat, potrivit legii engleze, în unanimitate. El înseamnă achitarea şi punerea imediată în libertate a acuzatei. Un asemenea verdict a fost rezultatul îndoielilor pe care le-a lăsat isă subziste imperfecţiunea anchetei şi pe caire le-a amplificat apoi avocatul apărării, în faţa unei instanţe ce a asistat aproape impasibilă la întreaga desfăşurare a procesului, con-ifonm procedurii engleze.

După terminarea procesului, Elvira Biarney socoteşte nimerit să părăsească Anglia, stabilindu-se la Paris. Deşi tînără, moare cîţiva ani mai tîrziu. Libertatea, obţinută cu atîtea emoţii, nu i-a mai fost de nici un folos.

[18] A se vedea G. London, op. *cit.,* p. 82.

Procesul doctorului Adams îndeletnicirea de cronicar judiciar este, poate, una dintre cele mai delicate în societatea burgheză, atunci cînd cronicarul îşi propune să nu se mărginească numai la aspectele senzaţionale ale unei cauze, ci să descopere şi să înfăţişeze realitatea. într-adevăr, dincolo de aparenţele create de dezbateri şi de verdict (care îmbracă adeseori

forme rituale, pentru a conferi o „autoritate" unor soluții ce pentru mulți apar decepticnante sau chiar neexplicabile), el trebuie să încerce să descifreze sensurile adinei ale umor existențe umane şi ale unor forme neobişnuite de manifestare, să urmărească şi să descopere semnificațiile nernăirtunate ale încleştării dintre acuzare şi apărare, să nu se piardă în labirintul dezbaterilor, să nu se lase influențat de aparențele pe care le pot crea răspunsurile naive la întrebări bine ticluite, sa înțeleagă că adeseori o anchetă imperfectă, o procedură rigidă, un aipă-răitor iscusit, o instanță - „imparțială" cu distribuirea complimentelor, dax aptă să sugereze unui juriu slab soluția - nu înseamnă în fond triumful justiției, ci neputința ei.

Gu asemenea dificultăți s-au confruntat şi cronicarii procesului doctorului Adams, judecat - ca şi procesul doamnei Barney - în fața solemnei Curți cu juri Gld-Bailey din Londra.

Cunoscutul cronicar francez Frederic Pottecher, care şi-a îndreptat atenția şi asupra acestui proces, remarca (cu îndreptățire) că judecarea lui nu a fost o „operație executată k cald" - ca în Franța - ci o operație la rece, executată

[1] A se vedea nota 1 de la „Procesul Elvirei Barney"

cu răbdare, cu umor sec, cu perucii, cu adagii străvechi şi cu jurăminte medievale[2].

Procesul doctorului Adams - personaj calificat inițial de presa de senzație ca un „Landru britanic" - începe în ziua de 18 martie 1957. Potrivit tradiției de la Old-Bailey, jurații depun mai întâi jurământul, obligîndu-se să examineze cu atenție „diferitele controverse" (ce s-ar putea ivi între regină şi acuzatul din boxă) şi să pronunțe un verdict drept, în concordanță cu probele care se vor administra.

într-adevăr, în fața juriului englez, acuzarea - reprezentată, de această dată, prin Sir Reginald Manningham Bliller - vorbeşte în numele coroanei. *My Lord Justice* este judecătorul Devlin. în anul 1922, John Bodkin Adams - în vîrstă de 23 de ani - se

stabileşte ca medic în Eastbourne, staţiune balneară din sudul Angliei (locuită de familii foarte bogate), situată la o oră distanţă cu trenul de Londra.

Numele doctorului Adams - care între timp intrase în înalta societate a micii localităţi - este pentru prima oară pus în discuţie în anul 1956, cu ocazia morţii uneia dintre pacientele sale, doamna Hullet, care, cu cîteva ore înainte, remisese doctorului Adams un cec de 1 000 de lire sterline. Cu patru luni înainte, soţul doamnei Hullet murise şi el, după ce, în prealabil, lăsase prin testament doctorului Adams un legat de 500 de lire.

Aceste două morţi apropiate au dat naştere unor zvonuri din ce în ce mai insistente, care au reînviat şi amintirea altor morţi suspecte în rîndul pacienţilor doctorului Adams.

La Eastbourne cineva adresează o reclamaţie, dar juriul de acuzare conchide că doamna Hullet s-a sinucis.

Ulterior, inspectorul Hannam (de la Scotland Yard) este însărcinat să efectueze o anchetă, în urma căreia ajunge la concluzia că alte trei paciente bătrîne au murit în împrejurări ciudate.

De această dată, pentru a nu fi arestat, doctorul Adams este nevoit să depună o cauţiune de 3 000 de lire.

[2] A se vedea Frederic Pottecher, *Grands proces* [Mari procese], Arthaud, 1964, p. 12.

în noiembrie 1956, juriul de acuzare învinuieşte pe doc torul Adams pentru mărturie mincinoasă, eliberare abuzivă de permise de incinerare şi deturnare de produse farmaceutice, în sfîrşit, în luna decembrie, doctorul Adams este arestat sub acuzarea de a fi asasinat în anul 1950 pe doamna Morrell.

La 24 ianuarie 1957, juriul din Eastbourne, considerînd că probele adunate sînt îndestulătoare pentru a dispune urmărirea, îl trimite pe doctorul Adams în judecata Curţii cu juri Old-Bailey.

în faţa acestei Curţi cu juri, rechizitoriul introductiv al

procurorului general [4], Sir Reginaild Manningham Biiller, începe fără nici o introducere [5]:

„Doctorul Adams a administrat doze masive de morfină şi heroină pacientei sale, Mrs. Edith Morrell, care în ziua morţii, la 13 noiembrie 1950, era în vîrstă de 82 de ani" [6]. După ce evocă foarte pe scurt evenimentele care au precedat moartea doamnei Morrell şi aminteşte dispoziţia testamentară prin care, în martie 1950, aceasta lăsase doctorului Adams un legat, constînd într-o casetă de argintărie şi automobilul său marca Rolls-Royce, rechizitoriul continuă astfel: „Doamna Morrell moare la 13 noiembrie 1950. în zilele de *9,* 10 şi 11 noiembrie, Adams îi prescrisese cîte 6 g de heroină, iar în ziua de 12 noiembrie, ajunul morţii, el dublase doza: 12 g de heroină, administrate într-o singură zi, cînd doza normală este de un sfert de gram în 24 de ore! Nu este aceasta oare dovada unei intenţii criminale? Desigur, Adams susţine *că teza,* acuzării este complet falsă. în momentul în care i s-a spus la Eastbourne ca pacienta sa a fost asasinată, el s-a mulţumit să declare: «Un asasinat? Dove-diţi-l»! Iar atunci cînd a fost pus sub acuzare, a îndrăznit să spună poliţiştilor: «Nu cred că veţi izbuti să dovediţi

* *Attorney-General,*

[5] Textul rechizitoriului este reprodus după F. Pottecher, *op. cit.,* pp. 68, 71 - 72.

[S] Deşi printre pacienţii lui Adams, a căror moarte era considerată suspectă, figurau Mrs. Clavering Ware, Mr. Priestley Downs, Mr. Hullet şi alţii, procesul s-a limitat la acuzarea de asasinare a doamnei Morrell, deoarece legea engleză nu îngăduie ca o persoană să fie judecată, în acelaşi timp, pentru mai mult decît o singură infracţiune. Cauza celorlalte decese nu a mai constituit ulterior obiectul vreunei anchete.

asasinarea». în momentul arestării, poliţiştii l-au auzit murmurînd asistentei sale s «Ne vom revedea în cer».

în ziua decesului doamnei Morrell, la 13 noiembrie, acuzatul se duce la primăria din Eastbourne pentru formalităţile necesare incinerării pacientei sale. Potrivit legii, el trebuia să răspundă la întrebarea: «Aveţi, la cunoştinţa dv., vreun interes pecuniar legat de doamna Morrell»? Şi ce credeţi că a răspuns el?

Doamnelor şi domnilor, acuzatul a răspuns în srris: «Nu». Or, răspunsul său trebuia să fie: «Da, doamna Morrell mi-a lăsat un legat».

De ce oare, doamnelor şi domnilor, acuzatul a scris că doamna Morrell nu i-a lăsat vreun legat?

Adams a fost - în repetate rînduri - întrebat, cu privire la răspunsul dat, şi a sfîrşit prin a da o explicaţie prea simplă: «Dacă aş fi declarat că ştiam că doamna Morrell mi-a lăsat un legat, aş fi fost suspectat de a fi atentat la zilele ei. Eu sînt însă un om paşnic. Detest agitaţia. îmi place ca incinerările şi înmormîntările să se desfăşoare în calm şi cu demnitate. Vă repet, doamna Morrell, demoralizată de boală [7], dorea să moară. Dată fiind starea sănătăţii şi vîrsta ei înaintată, nimeni nu poate pune la îndoială că trebuia să moară. Nu mai era nimic de făcut. Salvarea ei era imposibilă»".

în continuare, procurorul general explică juraţilor că vor trebui să uite toate comentariile publicate în ziare asupra acestui proces:

„Ladies and Gentlamen, spune el, va trebui isă ţineţi seama numai de mărturiile pe care le veţi auzi în acest pretoriu. înainte de a pronunţa verdictul de vinovăţie, verdict pe care vi-l voi cere, va trebui să fiţi convinşi de probele care se vor administra, dincolo de orice îndoială raţională".

Rechizitoriul se încheie cu cuvintele: „A da ajutor unei fiinţe pe moarte, care suferă, este un lucru, dar a-i provoca moartea, este cu totul altceva".

La întrebarea sacramentală, dacă se socoteşte vinovat sau nevinovat, pe care i-o pune judecătorul Devlin, Adams răspunde: „Sînt nevinovat, My Lord!"

[7] Doamna Morrell suferea, de mai multă vreme, de o hemiplegie.

155

Primii martorii audiaţi sînt doi farmacişti din Eastbourne, care executau reţetele prescrise de doctorul Adams. Depoziţiile lor

nu aduc nici un element interesant în sprijinul actului de acuzare.

Un al treilea martor, expert toxicolog, exprimă părerea că doamnei Morrell i s-au prescris cantități periculoase de substanțe toxice.

Această precizare l-a făcut, se pare, pe procurorul general să exclame triumfător: *„well!".* La această exclamație, maestrul Geoffrey Lawrence, avocatul lui Adams şi unul dintre cei mai renumiți avocați, răspunde cu un *„well",* plin de modestie.

Atmosfera se înviorează cu prilejul audierii următorului martor, Mrs. Stronah, infirmiera care administra doamnei Morrell, în fiecare seară, injecțiile cu morfină prescrise de doctorul Adams.

Iată cîteva fragmente din interogatoriul şi contrainterogatoriul *(cross-examination),* la care a fost supusă Mrs. Stronah, martoră a cărei depoziție a fost, după cum se va vedea, hotărîtoare [8].

Mrs. Stronah - Doctorii! Adams venea în fiecare seară. Dar atunci cînd era lîngă doamna Morrell nu admitea prezența infirmierelor.

Procurorul general - Precizați-vă ideea, Mrs. Stronah. Doctorul Adams vă concedia sau găsea un pretext pentru a vă obliga să părăsiți camera bolnavei?

Mrs. Stronah - Doctorul Adams ne spunea: „Mrs. Morrell vrea să rămînă singură cu mine".

Procurorul general - Credeți, Mrs. Stronah, că în timpul cît era singur cu Mrs. Morrell, doctorul Adams se ocupa de tratamentul bolnavei?

Mrs. Stronah - O! desigur... el prepara alte injecții.

Procurorul general - Ce fel de injecții?

Mrs. Stronah (care â meditat profund) - Nu ştiu...

Martora relatează, în continuare, că într-o perioadă în care doctorul Adams era plecat în vacanță, în Scoția, la pescuit de somon, doamna Morrell a chemat pe doctorul Har-

[9] Fragmentele sînt reproduse după F. Pottecher, *op. cit-,* pp. 76 - 85.

ris, care i-ar fi spus apoi infirmierei că pacienta era intoxicată cu stupefiante.

Judecătorul Devlin intervine în interogatoriul martorei.

Judecătorul Devlin - Mrs. Stronah, vă rog să răspundeți la această întrebare: cine aducea la domiciliul doamnei Morrell medicamentele prescrise de doctorul Adams?

Mrs. Stronah - Şoferul sau un comisionar al farmaciei..., iar cîteodată, chiar doctorul Adams.

Rugată să aducă precizări în legătură cu ultima parte a afirmației sale, martora declară că doctorul Adams aducea uneori, în trusa sa, medicamentele pe care le administra pacientei.

Judecătorul cere martorei sa indice unde erau păstrate medicamentele.

Mrs. Stronah - într-un sertar.

Judecătorul Devlin - într-un sertar încuiat?

Mrs, Stronah - Da... existau două chei.

Judecătorul Devlin - Două chei?

Mrs. Stronah - Da şi broasca funcționa foarte bine.

Este rîndul apărătorului acuzatului să pună întrebări martorei.

O va face cu o deosebită abilitate, pregătind cu grijă o lovitură de teatru, care va decide soarta procesului.

Maestrul Lawrence - La ce dată ați încetat să o îngrijiți pe doamna Morrell?

Mrs. Stronah - La 2 noiembrie 1950.

Maestrul Lawrence - Da... la 2 noiembrie. Cu alte cuvinte, cu 11 zile înaintea morții ei. Mrs. Stronah, n-ați declarat dv. că încă la

această dată, Mrs. Morrell era extrem de slăbită?

Mrs. Stronah (care se gîndeşte îndelung înaintea fiecărui răspuns) - Da, am declarat acest lucru.

Maestrul Lawrence - Mrs. Stronah, admit, într-adevăr, că anumite lucruri, petrecute atunci, le-aţi putut uita pînă astăzi. Cu toate acestea, n-aţi vrea să faceţi un efort de memorie şi să spuneţi Curţii ce aţi făcut, în seara de 2 noiembrie 1950, în cadrul obligaţiilor dv. de infirmieră a doamnei

Morrell?

Mrs. Stronah - Am făcut o injecţie..., dar o injecţie cu un produs pe care doctorul Adams îl adusese în trusa lui.

157

El a încărcat seringa în timp ce mă aflam în camera alăturată, pentru a aduce un pahar cu apă.

Maestrul Lawrence - Continuaţi Mrs. Stronah. în ce stare era Mrs. Morrell?,

Mrs. Stonah - Era complet abătută. O stare ca de comă... 1 cred.

Maestrul Lawrence - Mrs. Stronah, cînd aţi fost interogată prima oară în această cauză? Puteţi răspunde la această întrebare?

Mrs. Stronah - Da, în septembrie 1956! *Maestrul Lawrence* - După 6 ani! Oricine se poate înşela după 6 ani! Se pun martorilor întrebări cu privire la ceea ce s-a întâmplat cu 6 ani în urmă! Este evident Mrs. Stronah că nu puteaţi prevedea ca, într-o zi, după mai bine de 6 ani, veţi fi rugată să faceţi - în faţa Curţii criminale Old-Bailey - o relatare amănunţita a faptelor petrecute într-o anumită zi. Nu este aşa?

Mrs. Stronah - Oh! Desigur!

Maestrul Lawrence - Dacă aţi fi prevăzut ceea ce se va întîmpla, aţi fi fost mult mai atentă. Aişa este? *Mrs. Stronah* - Oh! Da!

Maestrul Lawrence - Aşadar, Mrs. Stronah, nu cunoaşteţi natura injecţiilor pe care doctorul Adamis le făcea doamnei Morrell.

Mrs. Stronah - Nu!

Maestrul Lawrence - IertaţHmă, Mrs. Stronah, că revin asupra acestui subiect. Ce feil de injecţii făceaţi dv.?

Mrs. Stronah - Injecţii obişnuite... morfină, de exemplu. *Maestrul Lawrence* - Bine, deci nu făceaţi alte injecţii, în afară de acelea pe care le denumiţi obişnuite. Martora îşi menţine afirmaţia.

Rezultă că celelalte injecţii, oare nu erau obişnuite, le făcea doctorul Adams!

înţelegând importanţa întrebării, judecătorul Devlin intervine:

- Mrs. Stronah, sînteţi sigură că doctorul Adams făcea injecţii pe care dv. nu le făceaţi? *Mrs. Stronah* - Cred că da.

Maestrul Lawrence - Existau deci injecţii speciale? De morfină?

Mrs. Stronah - De morfină şi alte substanţe.

Maestrul Lawrence - Mrs. Stronah, sînt dezolat ca trebuie să insist şi să vă pun întrebări atît de simple, nedemne de infirmiera devotată şi conştiincioasă care sînteţi (tonul avocatului anunţa primejdia, dar martora n-o bănuia). Presupun că notaţi în fiecare zi, în caietul dv., îngrijirile pe care i le clădeaţi doamnei Morrell?

Mrs. Stronah (care n-a înţeles încă ce va urma) - Da.

Maestrul Lawrence - Notaţi în caiet şi reacţiile bolnavei?

Mrs. Stronah - Da. Totdeauna.

Maestrul Lawrence - După fiecare injecţie?

Mrs. Stronah - Da, ori de cîte ori facem o injecţie, trebuie să o notăm în caiet, indicând ora şi natura produsului...

Maestrul Lawrence - Şi natura produsului?

Mrs'. Stronah - Da.

Maestrul Lawrence (adoptând o atitudine de calm nefiresc, care anunța că se apropie momentul hotărîtor) - Aşa-datri, se poate afirma, Mrs. Stronah,' că indicațiile - înscrise de dv. şi colegele dv. în aceste caiete - sînt exacte?

Mrs. Stronah (imprudentă, fără sa-şi dea seama) - Desigur! Ceea ce este scris în caiete constituie adevărul!

Maestrul Lawrence - Aşadar, aceste caiete, în care infirmierele notează ceas cu ceas observațiile lor, sînt o înregistrare a adevărului. Ele constituie un tablou veridic al evoluției bolii şi al medicației prescrise de doctorul Adams.

După aceste cuvinte, Geofifrey Lawrence lasă să se scurgă oîteva clipe de tăcere şi „puternic ca o loTOmotivă, suav ca un copil nevinovat, precis ca un calculator electronic" *, flutură în aer un caiet cu scoarțe roşii, pe care nimeni nu l-a văzut ajungând în manile lui.

După ce lasă să se scurgă câteva clipe - care să permită celor de față să-şi revină din uimire - avocatul apărării se adresează martorei, pe tonul cel mai curtenitor:

- Mrs. Stronah, vreți să aveți amabilitatea să vă aruncați privirea asupra acestui caiet?

Doctorul Adaimis în boxa sa tuşeşte discret. Are aerul unui om încântat.

:i

O A se vedea F. Pottecher, *op. cit.,* p. 81.

Geoffrey Lawrence anunță că mai are încă şapte asemenea caiete, după ce martora recunoaşte că ceea ce i s-a prezentat este propriul ei caiet de infirmieră, în care a notat mersul bolii doamnei Morrell.

în acest moment al procesului, proverbialul calm englez îşi găseşte o dezmințire.

într-adevăr, praauroriul generali nu-işi poate ascunde nemulțumirea şi intervine imediat, pentru a reproşa apărării că foloseşte acte despre oare acuzarea n-a avut cunoştință..

Avocatul apărării ascultă calm şi politicos şi aşteaptă ca acuzarea să-şi termine obiecția, pentru a comunica apoi juraților fotocopiile faimoaselor caiete.

Interogatoriul martorei este reluat.

- Wcll, spune maestrul Lawrence, în acest caiet, Mrs. Stronah, ați notat că ultima zi petrecută la căpătîiul bolnavei Edith Morreill a fost mai bună.

î,n fața gestului martorei, care ridică din umeri, avocatul continuă:

- înțeleg foarte bine sentimentele dv., Mrs. Stronah. (Şi, după o pauză.) Aşadar, citesc că ultima zi a fost mai buna: „Bolnava este calmă. Ea se interesează de o serie de lucruri..."

Mrs. Stronah, continuă să tacă. Atunci avocatul o întreabă:

- Experimentată şi conştiincioasă cum sîoteți, nu mi se pare ou putință să vă fi închipuit ca bolnava se afla în comă» atunci cînd scriați că se interesează de o serie de lucruri şi că „ziua a fost mai bună".

Mrs. Stronah - Evident.

Maestrul Lawrence - Trebuie să conchid că la Eastbourne, ca şi aici, în depozițiile dv. memoria v-a trădat.

Mrs. Stronah (din ce în ce mai pierdută) - Nu ştiu...

Maestrul Lawrence (necruțător) - Nu ştiți! Dar ştim noi, grație caietelor dv.! Iată, Mrs. Stronah, aici găsesc notat că într-o zi ați făcut o injecție,... o injecție de *omnopon...* da... *omnopon.* Şi am impresia că ați declarat aici la Old-Baiiley» ca şi la Bastfaourne, că n-ați administrat bolnavei decît morfină.

Mrs. Stronah - într-adevăr. Am făcut o injecție de omnopon... este exact... uitaisem!

- *Maestrul Lawrence* - Ah! Ați uitat! Se poate în-tîmpla oricui.

160

Şi, cum martora părea că vrea să adauge ceva, avocatul o încurajează.

Mrs. Stronah - Aş vrea să revin asupra ultimei zile pe care am petrecut-o la căpătîiul doamnei Morrell. Mrs. Morrell avea o vîrstă la care starea bolnavilor se schimbă dintr-o clipă în alta. Ceea ce am scris este, desigur, exact pentru momentul în care scriam. E foarte posibil ca, după cîteva minute, această însemnare să nu mai fi fost exactă.

Maestrul Lawrence (primejdios de conciliant) - Este posibil, Mrs. Stronah, este posibil. Dar iertați-imă, vreau să trec la alt subiect. Guim se face, Mrs. Stronah, că - în caietul dv. - nu sînt menționate decît injecțiile despre care vorbeați, cele pe care le făceați singură, cele „obişnuite", pe cînd... cele „speciale" - pe care le făcea doctorul Adams - nu sâlnt de loc? Nu găsesc nici un cuvînt, în aceste caiete, despre vizitele pe care doctorul Adams le-ar fi făcut seara, la ora 11, pacientei sale, după cum nu găsesc nici o mențiune privitoare la injecțiile pe care el le-ar fi administrat, în timp ce dv. erați de gardă... şi despre care ne-ați vorbit acum cîteva minute.

Martora, intimidată şi încurcată de întrebările abile ale avocatului, pare să fi devenit incapafoiillă să mai articuleze vreun cuvînt. Avocatul, după ce aşteaptă zadarnic un răspuns, reia atacul:

- Ştiu că nu asistați la aceste injecții, pentru că ne-ați spus că doctorul Adams cerea să rămînă singur cu pacienta sa. Aşa este? (Mrs. Stronah reuşeşte să aplece capul în semn de încuviințare). Bine! Dar vedeți, Mrs. Stronah, este de mirare că o infirmieră - de calitatea dv. - n-a avut nici măcar o singură dată grijă să noteze în caiet constatările pe care le-a făcut, cu privire la starea sănătății bolnavei, după vizitele doctorului Adams. Precizez,

după vizitele doctorului Adams.

Nici de această dată martora nu este în stare să dea vreun răspuns.

Geoffrey Lawrence, înainte de a continua, face o pauză ştiind că neputința martorei de a da un răspuns va pro-

duce, în conştiința membrilor juriului,[10] efectul pe oare-l urmăreşte.

Maestrul Lawrence - Sînt dezolat, Mrs. Stronah, că trebuie să insist. Cu atît mai mult, cu cît sînt convins că dacă ați fi observat vreo schimbare bruscă în starea doamnei Morrell, după aceste injecții, ați fi notat-o în caiet.

Mrs. Stronah (făcînd un efort) Da... desigur!

Maestrul Lawrence - *Well I* De asemenea, curios este şi faptul că nu menționați în însemnările dv. starea de coma a bolnavei, despre care ne-ați vorbit... Permiteți-mi, Mrs. Stronah, să vă pun o întrebare. Gredeți că o bolnavă, pe jumătate inconştientă, ar fi putut absorbi, la 2 noiembrie 1950, ultima dv. zi de gardă, meniul menționat în acest caiet? Eitiți-ne vă rog ce a servit bolnavei, în această zi, la prînz, infirmiera Mason.

Mrs. Stronah (care citeşte) - Porridge[11], friptură de prepeliță, salată de țelină, pudding [12] şi brandy.

Maestrul Lawrence - Ce credeți, Mrs. Stronah?

Mrs. Stronah - E greu să^mi amintesc după 6 ani. Toate acestea au fost, desigur, servite bolnavei în cantități foarte mici.

Maestrul Lawrence - Vreți să spuneți, Mrs. Stronah, că acestei femei bătrîne, aflate aproape în comă, i s-a servit în acea zi o mică cantitate de porridge, o mică cantitate de țelină, o mică cantitate de friptură de prepeliță şi o mică cantitate de pudding?

Mrs. Stronah (reuşind cu greu să articuleze cuvîntul) - Da!

Maestrul Lawrence (al cărui ton, pînă atunci primejdios de

blînd, devine brusc tăios) - Da? Atunci este rîndul meu, Mrs. Stronah, să vă declar ca n-aveți decît „o mică cantitate de memorie". Altfel n-ați îndrăznii să afirmați, în fața juriului, că doamna Morrell nu mai ştia ce face, că era aproape în comă, în ziua în care infirmiera Mason Ellis i-a servit un asemenea meniu! Ați spus ceva?

Sărmana Mrs. Stronah[1] nu mai era în sttare să spună nimic.

[10] *Ibidern,* p. 84.

[11] Făină de ovăz fiartă în apă sau lapte.

[12] Prăjitură.

Avocatul continuă, implacabil:

- Nu aveți nimic de spus? Bine, atunci să întoarcem pagina la ziua precedentă, 1 noiembrie. Este vorba de micul de-jiuti servit bolnavei de Mrs. Ramdall. Vă rog să citiți.

Mrs. Stronah - Un ou fiert, pîine prăjlită, unt, marmeladă, porridge, 2 ceşti de ceai.

Maestrul Lawrence - Vă rog să citiți şi observația precedentă: „Mrs. Morrell a dormit de la 11,20 seara la 6,45 dimineața".

în fine, maeistruil Lawirence nu mai are de pus martorei nici o întrebare.

Procesul continuă cu audierea altor irafirmiere.

Cea dinții este Mrs. RanidaM, care a îngrijit pe doamna Morrell în noaptea de 12 spre 13 noiembrie 1950.

în caietul său figurează: „ora 10,30 seara, injecție cu paraldehidă 500".

Procurorul general cere o serie de lămuriri în legătură ou această injecție.

Martora declară că doctorul Adams a umplut seringa, iar ea a administrat injecția, dar că nu a putut avea nici o îndoială asupra

medicamentului injectat, deoarece produsul, un hipnotic puternic, are un miros caracteristic, uşor de recunoscut.

Mrs. Randalil are o tresărire în momentul în care caiacul roşu trece în mîinile avocatului apărării care, recitind însemnările din noaptea de 12 - 13 noiembrie şi părăsind tehnica folosită la interogarea martorei precedente, trece direct la atac. Iată dialogul ce se desfăşoară[1S]:

- Aşadar, potrivit caietului dv., la ora O,30 muribunda era calmă.

- Da, un somn coimatos,

- Bine! Dar la ora 1 dimineaţa aţi hotărît să-i faceţi o injecţie!

-...Da!

- Injecţia este însă un act medicali.! Şi dacă am înţeles eu bine, aţi hotărît singură să o faceţi?

- Oarecum.

- Oarecum?... A da! aveţi dreptate! Aţi spus, mi se pare, că aţi telefonat doctorului Adams?... Ku este aşa?

A se vedea F. Pottecher, *op. cit.*, pp. 88 - 94.

- Da... Am spus în faţa juriului din Eastibourne.

- Bine! Dar în caietul drv. n-iaţi notat această noua injecţie... De ce aţi telefonat doctorului Adams?

- Pentru că eraim nelinişţită. Mi-era -teama...

- Vă cred... şi n-aţi spus judecătorilor din Eastbourne că, la telefon, doctorul Adams v-a dat dispoziţie să faceţi această injecţie?

- Nu-uni amintesc prea bine...

- Mrts. Randall, încercaţi vă rog să vă amintiţi.

Şi cum martora întârzia să răspundă, avocatul o ajută.

- Nu credeţi că - în aicea noapte - aţi uitat să consultaţi pe

doctorul Adams, înainte de a face injecția?

Infirmiera îşi reaminteşte brusc.

- Am chemat pe doctor la telafon... dar n-a răspuns... trebuia să acționez repede... doamna Morrell era agitată, avea convulsii groaznice, horcăia... iar doctorul nu răspundea la telefon... n-aş vrea să retrăiesc acele momente.

- Vă înțeleg foarte bine, Mrs. Randall. Dar, în caiet, n-ați menționat nimic. Cu tot regretul, trebuie să constat că - în două rînduri - - nu v-ați făcut datoria: n-ați consultat pe doctorul Adams înainte de a face injecția şi... n-ați consemnat în caiet intervenția dv.

Dar Geofifrey Lawrence n-a epuizat încă loviturile.

El schimbă brusc obiectul întrebărilor adresate martorei.

în urma lor, martora este silită să recunoască că figura în testamentul doamnei Morrell cu un legat de 300 lire sterline!

în momentul în care avocatul îi atrage atenția, că între declarațiile ei la Eaisubotirne - în care afirma că în noaptea de 12 la 13 noiembrie doamna MorreM se afla într-o stare comatoasă - şi cele scrise în caiet - în care consemnează că bolnava este calmă, că are o respirație normală şi că este lucidă - există o vădită contradicție, martora nu găseşte decît acest răspuns:

- Doamna Morrall era cufundată într-un somn coma-tos... cu intervale de luciditate.

Ca şi cum aştepta de mult acest răspuns, avocatul apărării o interpelează pe martoră, pe un ton devenit, de astă dată, foa-nte solemn:

- - Mus. Randall, fiți atentă! Ne vorbiți tot mai mult de momentele de luciditate ale doamnei Morrell şi tot mai

puțin de starea ei comatoasă. Ați hotărît singură, la ora 1 noaptea, să-i faceți o injecție şi bolnava moare o oră mai tîrziu. Iar acest act medical nu l-ați notat în carnetul dv., ca de altfel nici

starea comatoasă! Toate acestea simit foarte grave! M-rs. Randall, înțelegeți importanța cuvintelor dv.? Vă dați seama că, în acas-t moment, depuneți mărturie în procesul doctorului Adams, acuzat de asasinat? Şi... iarăşi o lovitură de teatru!

Fără a da răgaz martorei admonestate să-şi revină, maestrul Lawrence o întreabă:

- Mrs. Randall, de ce ieri, în compartimentul trenului Eastbourne-Londra, unde vă aflați împreună cu Mrs. Stronah şi Mrs. Maiso-n-Elliis, i-ați spus acesteia din urmă: „să nu spui asta, pentru că mi-ai cauza neplăceri"?

Un detectiv urmărise pe martoră în tren şi înregistrase discuția.

Martora îşi pierde capul. Nu-şi mai poate aminti nimic! Nu ştie despre ce era vorba în acea discuție. Nu-şi poate amintii dacă a rostit cuvintele ce i se atribuie, nu mai ştie nimic!

Apoi, la insistența avocatului, pare să-şi amintească că era vorba de cheia sertarului ou medicamente.

în cursul interogatoriului se lămureşte însă că sertarul nu avea nici o cheie.

Din nou, Mrs. Randall nu-şi mai poate aminti nimic. întrebările ce se abat asupra ei vădesc preocuparea avocatului de a încurca martora şi de a o determina, încet, încet, să facă declarații favorabile apărării.

Avocatul - Nu credeți, Mrs. RandaM, că este posibil să fi spus doamnei Mason Ellis, în legătură cu cheile, cuvintele: „să nu vorbeşti despre asta, pentru că mi-ai cauza neplăceri"?

Mrs. Randall - Nu-mi amintesc în amănunt convorbirea noastră. Dar sînt sigură că n-am pronunțat fraza consemnată de detectiv. De ce aş fi pronunțat-o? Nu văd de ce. *Avocatul* - Deci, după dv., Mrs. RandaM, această frază - presupunând că ați spus-o doamnei Maison Ellis - nu avea nici o însemnătate... Nu este aşa? *Mrs. Randall* - Nici una.

Avocatul - Dacă nu are nici o însemnătate, ați putut foarte bine uita că ați pronunțat-o... dar poate că totuşi ați pronunțat-o...

Mrs. Randall - Nu-mi pot aimfcni dacă am pronunțat-o sau nu...

Avocatul - Trebuie să conchidem, dacă n-ați pronunțat-o, că Mirs. Mason Ellis s-a înşelat!... şi că, în mod greşit, v-a atribuit aceste cuvinte.

Mrs. Randall - Nu ştiu...

Avocatul (după o scurtă pauză, care a făcut pe Mrs. Ran->dall să creadă, fără temei, că, cel puțin asupra acestei probleme, nu va mai fi interogată) - Mrs. Randalll, îimi pun abtrebarea şi îmi îngădui să v-o adresez şi dv.: de ce colega dv. ar fi inventat că i-ați spus aceste cuvinte, care vă puteau «atrage neplăceri?

Mrs. Randall - Nu ştiu... nu cred că Mus. Mason Ellis;a inventat aceste lucruri.

Avocatul - Mrs. Randall, vă rog să mă priviți! Sînteți oare sinceră?

Martora are acest.răspuns stângaci:

- Da, în măsura în care pot!

Avocatul o va mai interoga apoi cu privire la nişte pastile, descoperite pe masa de lîngă patul doamnei Morrell, după moartea acesteia. Din nou infirmiera nu poate da nici o explicație. Nu ştie despre ce fel de pastile era vorba, deşi ele erau la îndemîna bolnavei pe care o îngrijea!

Spre surprinderea tuturor, G. LawTenoe revine la problema injecției pe care, în noaptea morții doamnei Morrell, infirmiera a hotărît singură să o facă. Toate ezitările martorei sînt subliniate aproape cu cruzime.

Avocatul îi întinde din nou caietul raşu şi o întreabă ce înseamnă, pe pagina din acea zi, cuvântul „plus" scris de mina martorei, după cuvintele „injecție subcutanată de morfină".

Dar martora nu mai ştie nimic. Toți ochii sînt ațintiți asupra

ei. r

Avocatul apărării mai are un atu în jocul său.

El deschide caietul infirmierei la paginile în care aceasta a notat prescripțiile doctoorului Harris, chemat în lipsa doctorului Adams.

Avocatul - Din ceea ce ați notat, rezultă că doctorul Harris, departe de a micşora dozele de morfină şi heroină prescrise de doctorul Adamls, le-a mărit.

Mrs. Randall - Da.

Avocatul - Desigur, pentru că bolnava era foarte agitată. Văd aici: heroină, paraldehidă...

Mrs. Randall - Este adevărat.

Avocatul - Este adevărat!... la Eastboiurne ați declarat exact contrariul!

Şi, maestrul Lawrence termină, tot atît de brusc cum a început:

- Vă mulțumesc, Mrs. Randall!

Interogatoriul celei de a treia infirmiere, Mrs. Doreen Hughes, se desfăşoară caikn, banal, fără elemente senzaționale f Ea afirma însă ou tărie că n-a văzut-o niciodată pe doamna Morrell în starea comatoasă despre care au vorbit celelalte infirmiere.

între timp s-au scurs cinci zile de dezbateri, iar acuzatul este mai optimist decât la început; a aflat că o nouă lege a limitat cazurile de aplicare a pedepsei cu moartea la asasinarea unor persoane din familia regală şi a unor polițişti. Doctorul Adams nu mai risca, aşadar, în nici un caz, spânzură toarea.

Pe de altă parte, întorsătura neaşteptată luată de proces, cu prilejul audierii celor trei infirmiere, îl determină pe judecătorul Devlin să-d întrebe pe procurorul general daca îşî mai menține acuzarea, în forma inițială?

Răspunsul procurorului general este afirmativ, dar neconvingător.

în ziua de 25 martie 1957 sînt audiați notarul şi şoferul doamnei Morrell, precum şi detectivii care au condus ancheta împotriva doctorului Adams: Mr. Pugh şi Mr. Hannam.

Notarul relatează că doctorul Adams i-a cerut să pregătească un codicil la testamentul doamnei Morrell, prin care aceasta îi lăsa, cu titlu de legat, automobilul şi o casetă cu argintărie. Notarului i s-a părut curios acest demers, ou atît mai mult cu cît un asemenea codicil nu putea fi valabil decît lu consimțăimîntul fiului doamnei Morrell. A comunicat doctorului Adams părerea sa, dar acesta a continuat să insiste, spunînd că, în cazul în care fiul doamnei Morrell se va opune, va fi foarte simplu să se distrugă codicilul.

Declarațiile detectivilor urmăresc să sublinieze faptul că, atît în discuțiile pe care le-a purtat cu al, cât şi cu prilejul percheziției ce i s-a făcut la domiciliu, doctorul Adaims s-a comportat ca un vinovat. Nu s-a apărat împotriva acuzațiilor ce i se aduceau şi nici nu a protestat cu indignare, aşa cum trebuia să facă orice nevinovat!

Dar Geoffrey Lawrence nu este un adversar comod. Inspectorul Hainnam, ca şi sergentul Hewiit, o vor constata imediat.

Hannam este silit să recunoască că s-a amestecat într-o anchetă fără autorizație şi că a intervenit la o percheziție care era exclusiv de competența organelor locale.

Avocatul apărării nu ezită să califice acest fapt, drept a>buz de putere. în mai multe rînduri, în cursul contrainte-rogatoriuiui acestui martor, el va pune în lumină lipsa de temeinicie a unor afirmații. Ca o urmare, în momentul în care sergentul Hewit îşi va citi raportul asupra percheziției efectuate la doctorul Adams, al va fi silit să mărturi-spre stupoarea întregii săli - că ceea ce citea seasca nu era un raport redactat de el, ci de inspectorul Hannam.

Mrs. Randalll, care şi-a amintit că, după moartea doamnei Morrell i-a telefonat doctorului Adams pentru a-i comunica atât moartea, cît şi faptul că - în timpul, nopții - a făcut bolnavei o injecție din proprie inițiativă, revine pentru câteva clipe pe banca martorilor.

Un martor important îi ia apoi locul. Este doctorul Hâr-ris. Acesta recunoaşte că în timpul lipsei doctorului Adams, precum şi cu trei luni înainte de moartea doamnei Morrell, consultat de aceasta, i-a prescris doze mărite de heroină şi monfină. întrebat de ce a făcut-o, doctorul Harxis răspunde 3 „Pentru că starea doamnei Morrell se agravase".

Acuzarea este silită să accepte loviturile care se succed din ce în ce mai rapid.

După ce stabileşte că starea bolnavei impunea tratamentul prescris de doctorul Adams, Geofifrey Lawrenee precizează, printr-o nouă t întrebare, că tratamentul doctorului Harris a constat în recomandarea continuării celor prescrise anterior de doctorul Adanrts.

Câteva întrebări ale judecătorul ui stabilesc că acest din urmă tratament a părut doctorului Harrils rațional, deoarece altfel nu ar fi recomandat continuarea lui.

Balanța înclină însă din nou, foarte uşor, în favoarea acuzării, în momentul în care se constată că - în faimoasele caiete roşii ale infirmierelor - nu exista nici o mențiune privitoare la vizitele şi tratamentul doctorului Harris.

După audierea doctorului Harris, desfăşurarea procesului cunoaşte din nou un moment dramatic.

Este introdus doctorul Douthwaite, glorie medicală a An-gUei, propus ca expert de acuzare.

Procurorul general îl informează asupra bolii care o lovise pe doamna Morrell în 1948 - un atac cerebro-vascu-lar - şi îl întreabă dacă tratamentul cu morfină şi heroină, administrat de doctorul

Adams, era sau nu justificat.

Martorul declară, fără ezitare, că acest tratament era o eroare! Morfina şi heroina care se administrau doamnei Morrell, în loc să o calmeze, îi provocau o stare de iritabilitate. Dr. Douthwaite este de părere că trebuia să i se administreze - numai din cînd în cînd - un calmant uşor. Dozele de morfină ce i-au fost injectate erau de natură să provoace o intoxicaţie caracteristică, iar paralldehida putea cauza moartea unei asemenea bolnave.

Ultimul răspuns al martorului face sala să se cutremure. întrebat ce crede despre dozele de stupefiante administrate doamnei Morrell în ultimele cinci zile de viaţă, martorul răspunde: „cantităţile enorme de morfină şi heroină, ce i s-au injectat, mă obligă să conchid că a existat intenţia de a i se provoca moartea!"[14]

Procurorul general şi-a terminat întrebările. O luptă mult mai periculoasă va începe. Geofifrey Lawrence trece la atac. O nouă lovitură de teatru. Curtea află, din copiile registrului spitalului Neston Cottage, din comitatul Gheshire, că doamna Morrell, la vîrsta de *79* de ani, înainte de a deveni pacienta doctorului Adams, a fost tratată în acest spital, în care fusese transportată în utima unui atac. Primele injecţii cu morfină i s-au administrat în acest spital, iar doctorul Adamis nu a făcut deoît să continue tratamentiul început acolo şi pe care nu l-ar fi outut întrerupe, fără a primejdui viaţa bolnavei.

Avocatul apărării se întoarce acum spre martor[15]:

[14] *Ibidem,* p. 1,14.

[15] Dialogul este redat după F. Pott echer, *op. cit.,* pp. 117 - 121.

>*aK

- Doctor Dou-thwaite, veţi da Curţii criminale cel mai grav aviz, pe care un medic poate fi chemat să-l dea. Aş vrea să vă întreb dacă sînteţi conştient de această gravitate?

- Desigur!

- Dr. Douthwaite, credeți că, într^un caz ca acel al doamnei Morrell, medicul curant este acela care poate judeca col mai bine situația, sub toate.aspectele ei?

- Bineînțeles!

^ Avocatul apărării citeşte acum însemnările din registrele spitalului, în care se consemnase tratamentul aplicat doamnei Morrell. Timp de o săptămână, i se făcuse în fiecare noapte o injecție de morfină, pentru că bolnava avea dureri insuportabile. Cei doi medici, sub a căror îngrijire fusese în spital, exprimaseră părerea că pacienta nu va supraviețui mai mult de un an.

Avocatul se adresează din nou martorului:

- Față de starea în care se afla bolnava, credeți că medicii din spital au avut dreptate să o trateze, aşa cum au făcut-o, cu morfină?

Dr. Douthwaite, încercînd să evite... inevitabilul: - In-tr-o_ oarecare măsură... dar voi adăuga că, în acest caz, medicii spitalului nu erau ținuți să se preocupe de consecințele eventuale pe care morfina le putea antrena.

_Gbservînd expresia care se întipărise pe fața judecătorului Devlin, martorul şi-a dat seama prea târziu că fusese nefericit inspirat, pronunțând aceste cuvinte.

într-adevăr, judecătorul Devlin intervine în interogatorâul martorului:

- Dr. Douthwaite, admiteți că un medic poate fi în dezacord cu dv. asupra alegerii unui tratament?

- Desigur.

- Dr. Douthwaite, moartea doamnei Morrell putea fi oare provocată de un prost tratament, de ignoranța sau de incompetența medicului?

- Desigur, acest lucru este posibil! Judecătorul replică cu severitate:

A - Dv. însă n-ați vorbit deck despre o intenție criminală. Sînt

dator să vă spun, dr. Douthwaite, că trebuia să declarați Curții: „Moartea doamnei Morrell a putut fi cauzată atât de incompetența sau eroarea medicului, cît şi de inten-

ția sa criminală". Şi ca să fiți perfect cinstit, di. Douthwaite, trebuia să adăugați: „Nu sînt eu cel ce trebuie şă judec".

După acest episod, balanța justiției s-a înclinat puternic în favoarea acuzatului.

Audierea doctorului Ashby, expert toxicolog, propus de acuzare, se desfăşoară calm. Martonull este prudent. Exemplul predecesorului său i-a inspirat această comportare. El se_ mărgineşte să declare că doamna Morrell a putut muri asasinată, dar că moartea sa se putea datora şi unor cauze naturale.

În şedința din 3 aprilie 1957, Geoffrey Lawrence ia din nou cuvîntul, urmărind (prin cele declarate) să dea o ultimă lovitură de teatru!

Demons'trînd că, din audierea măritorilor citați de acuzare în fața Curții, nu. s-a putut stabili că doctonuil Adams ar *ii* avut intenția de a asasina pe doamna Morrdll, avocatul apărării conchide:

„Aşadar, nu s-a făcut dovada crimei. Drept urmare, nici eu nu am de făcut nici o contradovadă. Vă rog să nu mai audiați martorii apărării, să repuneți în libertate pe doctorul Adams şi să puneți capăt procesului /" [10].

Judecătorul Devlin consideră însă indicat ca juriul să asculte şi depozițiile martorilor apărării, spre a decide în deplină cunoştință de cauză.

Primul care apare în boxa martorilor este un renumit toxicolog, dr. Harman.

Acesta afirmă că însemnările infirmierei din ziua de 13 noiembrie, printre care: „respirația 50", nu lasă să se întrevadă fenomenele de asfixie pe care le produce morfina absorbită în

cantități.masive.

De altfel, martorul (care este socotit drept cel mai bun specialist în morfinologie din Aniglia) demonstrează că doze de 10 ori superioare acelora administrate doamnei Morrell n-au provocat, în alte cazuri, nici un fel de tulburări.

O depoziție prețioasă în favoarea acuzatului se adaugă celor precedente. Este aceea a doamnei Vickary, infirmieră, şefă la spitalul Neston Cottage, unde fusese internată doamna Morrell.

[16] *Ibidem,* p. 126.

Apărarea renunță la audierea celorlalți martori şi Geoffrey Lawrence îşi începe pledoaria, insistînid asupra lipsei de probe în sprijinul acuzării[17].

„Vi s-a demonstrat oare - întreabă el, adresîndu-ise juriului - vinovăția lui Aidaims, «dincolo de orice îndoială rațională»? Iată ce trebuie să ştiți şi numai dv., membri ai Suriului, o puteți şti. Dacă nu aveți nici o îndoială asupra vinovăției lui Adams, atunci datoria dv. este să-il condamnați, în schimb dacă aveți numai prezumția de vinovăție, dacă aveți îndoielii, aveți obligația să-il achitați".

Pledoaria continuă astfel:

„Membri ai juriului, cine oare dintre dv. ar putea spune exact, în cele mai mici amănunte, ce s-a petrecut într-o anumită zi, la o anumită oră, cu 6 anii în urmă? Am văzut polițişti care, pentru a relata evenimente petrecute cu mai puțin de un an înainte, au făcut mereu apetl la carnetul pe care îl aveau în mînă. Şi încă nu erau prea siguri de cele ce afirmau! Cît despre infirmiere, ele au uitat ou totul ceea ce scriseseră în caietele lor. Trebuie oare să le reproişăirn acest lucru?. Desigur că nu. Este vorba de oameni cinstiți, care nu-şi puteau imagina că, după 6 ani, li se va cere să facă declarații în fața unei curți criimrinale, cu privire la faptele şi,j gesturile pe care le-au săvîrşit în calitate de colaboratoare ale unui medic, acuzat astăzi de asasinat".

După ce reaminteşte de tratamentul aplicat doamnei Mor-rell

la spitalul din Cheshire, avocatul analizează declarațiile experților.

„Am ascultat niște toxicologi eminenți. Ce au spus ei? N-au fost de acord cu tratamentul prescris de Adauns. Era dreptul lor și este vorba de medici iluștri... dar există și | medici mai puțin buni, cine se îndoiește de acest' lucru? Nimeni! Și toți, cei mai buni și cei mai puțin buni, fac ceea ce cred ei că este mai bine. Vi se poate cere oare dv., care nu sînteți medici, să vă declarați partizanii unui anumit tratament, împotriva altuia? N-ar fi național și nu vi se cere acest lucru. Vi se pune o singură întrebare: este Adams, da sau nu, un medic criminal?

[17] *Ibidem,* pp. 130 - 133.

Această biată femeie, care mergea pe 83 de ani, nu trebuia să mioară! Trebuia împiedicată să doarmă, trebuia constrînsă la cele mai crude și inutile suferințe, pentru a i se prelungi cu orice preț viața cu o zi, ou o oră, cu o clipă... Mă întreb cine poate hotărî, dacă un medic trebuie sau nu trebuie să facă ceva într-o anumită împrejurare... Mă întreb, de asemenea, cum poate cineva reuși să detecteze, în ordonanțele redactate de Adams, intenția sa, oribila sa intenție de crimă. Căci se susține că această intenție a existat. Că ea poate fi citită în dozele de morfină prescrise... Or, eu susțin că morfina era indicată pentru alinarea durerilor. Se discută» spre a se stabili dacă o anumită cantitate de morfină sau din alte produse alină suferințele și dacă, în-cepînd cu o anumită altă cantitate, omoară! Dar acest punct n-a fost lămurit. Care este doza de morfină necesară pentru alinarea durerilor și cînd devine această doză un instrument criminal? S-a încercat zadarnic să se stabilească acest lucru! Și de aceea vă întreb: Adams, cum poate ști el, un neînsemnat medic curant, atunci cînd nimeni printre cei mai de seamă savanți nu știu nimic?

Și mobilul crimei, Ladies and Gentlemen, îl cunoașteți, nu este așa? Un vechi Rolls Royce - model 1937 - și o casetă cu argintărie, în valoare de 275 de lire. Iată, așadar, un om care, în fiecare ai, venind la căpătâiul bolnavei sale, încearcă să-i scurteze diabolic viața, pentru un vechi Rolls-Royce și o casetă de argintărie

de 275 de lire. Oh! Ştiu, este un mobil excelent! Şi au fost cazuri în care un om a fost omork pentru a i se fura un penny[18]! în cazul de faţă însă lucrurile stau altfel şi dr. Adams nu avea nimic de cîşt&gat din moartea clientei sale... Amintiţi-vă de declaraţia notarului... Nu Adams este acela care a vrut să acapareze ca o caracatiţă bunurile doamnei Morrall. Dimpotrivă, fiul ei a hotărât să respecte un testament anulat şi neînloouit! Aceasta schimbă totul, nu este aşa? Să presupunem totuşi că acuzatul ar fi fost interesat ca pacienta sa să moară. Credeţi că un asemenea om, de o viclenie criminală, n-ar fi aşteptat cîteva zile un sfîrşit fatal, pe care îl ştia foarte apropiat?... Importanţa extremă a verdictului

[18] A douăsprezecea parte dintr-un shilling.

ce veţi pronunţa nu poate scăpa atenţiei dv...Aveţi datoria de a vă aminti încă o dată că nu s-a adus nici o probă a crimei, nici o dovadă a unei erori medicale. Nu aveţi nici un motiv pentru a conchide că, sub paravanul unei erori, acuzatul a săvârşit o crimă. Mai aste oare necesar să vă amintesc că experţii au admis că moartea doamnei Morreîl putea fi naturală? Sînt absolut sigur că nu veţi vrea să declaraţi un om vinovat pentru o crimă care n-a avut loc".

Intriucît acuzatul s-a declarat nevinovat, ultimul cuivînt este dat acuzării, conform procedurii engleze:

„Nici eu nici dv. nu dorim să condamnăm un nevinovat, a spus procurorul general, dar, dacă se vorbeşte de probe, este rîndul meu să pun unele întrebări. Nu avem dovezi că bătrîma doamnă Morrell suferea, aşa cum ni s-a spus. Era oare necesar ca, ţinînd seama de starea sănătăţii e,i, să i se administreze aceste barbiturice şi stupefiante atît de primejdioase? N-avem nici o dovadă că acest tratament era necesar"! 1»

Dar procurorul general ştia că acuzarea este aceea care trebuie;să facă dovada vinovăţiei şi această introducere era, desigur, menită să-i îngăduie doar intrarea în materie.

Oprindu-se la caietele infirmierelor, probă atît de abil

exploatată de apărare, procurorul general continuă:

„Infirmierele nu făceau tot şi Adams nu le spunea tot! El era adesea singur cu bolnava! Ce injecții îi făcea el atunci? Infirmierele nu îndrăzneau să-l întrebe, ceea ce era normal!... Vă amintiți, desigur, că adesea Adaimis aducea singur, în trusa sa, produse care nu sînt menționate pe nici una dintre rețetele executate de farmaciști. în seara morții doamnei Morreil el a făcut o injecție cu paralde-hidă. De unde provenea această paraldehidă? Vă rog să reflectați la toate acestea".

Rechizitoriul se încheie ou cuvintele:

„Susțin că asasinatul a fost dovedit dincolo de orice îndoială rațională. Cer juriului să fie conştient că un unic verdict poate pune capăt acestui proces, un verdict de sancționare a crimei" [20].

[19] A se vedea F. P o 11 e c h e r, *op. cit.,* p. 134. [20] *Ibidem,* pp. 134 - 135.

Rechizitoriul final a fost susținut în ziua de 8 aprilie 1957, dimineața.

în după amiaza aceleiaşi zile, judecătorul Devlm^ înfățişează juriului un rezumat al dezbaterilor. Deşi se străduieşte să creeze o aparență de obiectivitate,^ pentru toată lumea apare evident că judecătorul înclină în favoarea apărări, atunci cînd declară: „Aici, în acest pretoriu, cel puțin două infirmiere n-au.spus adevărul!" _ v

De altfel, orice dubiu cu privire la convingerea judecătorului Devlin dispare în momentul în care_ îşi încheie expunerea cu precizarea că era datoria acuzării să dovedească vinovăția şi că, după părerea_ sa, „argumentele apărării sînt mai puternice decît ale acuzării" [21].

Analizând contradicțiile dintre experți, *Lord Justice* dezvăluie limpede părerea sa:

„Dacă dr. Harman nu este de acord cu dr. Douthwaite, atunci aste admisibil ca şi dr. Adamis să nu fie de acord cu dr. Douthwaite!" [22]

în ziua de 9 aprilie 1957, la ora 11,45, cei doisprezece jurați îşi reiau locurile în sală.

La întrebarea grefierului, dacă juriul consideră pe John Bodkin Adams vinovat sau nevinovat, preşedintele juriului răspunde: „nevinovat".

Adams este liber! Procurorul general dispune încetarea urmăririi şi pentru presupusa asasinare a doamnei Gertrude Hullet.

Despre celelalte morți sulspscte în rîndul pacienților doctorului Adams nu se va mai ocupa, nimeni._ în schimb, anonimul medic va trezi interesul redacției unei reviste de mare circulație, care-i va publica memoriile, plătindu-i un onorariu, cu mult superior valorii legatelor lăsate de bătrînele doamne, despre care se spunea că ar fi fost asasinate. Nedumerirea, în această privință, nu s-a risipt pînă astăzi. Pe drept cuvînt, s-a putut spune că dr. Adams a avut o activitate medicală, care s-a dovedit ilustră înideosebi pe plan editorial.

[21] *Ibidem,* pp. 136-

[22] *Ibidem,* p. 137.

- l37.

Procesul arhitectului Socolescu

La 24 septembrie 1903 are Iqc prima şedință a Curții cu juraţi* de pe lîngă Tribunalul Ilfov, care avea să decidă dacă arhitectul I. N. Socolescu era sau nu vinovat de crima

[1] Potrivit dispozițiilor codului de procedură penală din 1864 şi ale legii de organizare judecătorească din 1909, curțile cu juraţi reprezentau o jurisdicție nepermanentă, cu o competență generală în materie criminală care funcționa în districtul curților de apel, pe lîngă fiecare tribunal, avînd ca circumscripție pe aceea a tribunalului. Ele erau compuse din 3 membri, magistraţi de profesie, preşedintele fiind un consilier de curte de apel, şi 12 juraţi. în cursul unui an aveau loc, ' în mod obişnuit, trei sesiuni ordinare ale curților cu juraţi (la Tribunalul Ilfov, sesiunile ordinare erau în număr de cinci). Fiecare sesiune dura

10 zile şi putea fi prelungită. Ori de cîte ori era necesar, se puteau convoca sesiuni extraordinare. Aceste dispoziţii au fost menţinute în continuare prin legea de organizare judecătorească din 1924 şi regulamentul de funcţionare a curţilor cu juraţi din 20 mai 1925. Potrivit acestui regulament, ministrul justiţiei putea decide permanentizarea unei curţi cu juraţi pînă la rezolvarea tuturor proceselor în curs sau a celor restante din anii trecuţi. Acuzarea era susţinută, în faţa juraţilor, de către procurorul general al curţii de apel, în circumscripţia căruia funcţiona curtea cu juraţi. Legea stabilea condiţiile cerute pentru a putea fi jurat, printre care figura şi aceeea de a avea un venit minim anual. La interval de 3 ani, în fiecare judeţ, se alcătuia o listă (denumită trienală), în care figurau 'toate persoanele ce îndeplineau condiţiile cerute de lege pentru a fi jurat.

Pe lîngă lista ordinară se alcătuia anual o listă suplimentară, cu-prinzînd numai persoanele care îşi aveau domiciliul în oraşul în care se ţineau sesiunile curţii cu juraţi.

Cu 15 zile înainte de deschiderea sesiunii, preşedintele tribunalului proceda la tragerea la sorţi a 36 juraţi, din lista trienală, şi 4, din cea suplimentară. Această nouă listă se numea lista de sesiune.

Juraţii, astfel desemnaţi, erau înştiinţaţi cu 7 zile înainte de începerea sesiunii. Curtea cu juraţi, judecind cu o componenţă de 12 juraţi,

de incendiu[2], de care era acuzat, atît prin rechizitoriul definitiv al Parchetului Tribunalului Ilfov, semnat de C. Ha-mangiu (atunci prim procuror), cît şi prin ordonanţa definitivă din 19 iulie 1903 a Cabinetului III instrucţie, confirmată de Camera de punere sub acuzare a Curţii de apel din Bucureşti.

Acest proces - în care s-au încrucişat talentele unora dintre cei mai de seamă profesori de drept şi avocaţi români de la începutul secolului nostru (Constantin Dissescu, Nicolae Basilescu, Constantin Arion, Take Ionescu, Alexandru Dju-vara şi Nicolae Xenopol) - a însemnat unul dintre cele mai răsunătoare succese în cariera de avocat a lui Barbu Ştefănescu Delavrancea.

se proceda la o nouă tragere la sorţi, în şedinţa de judecată a procesului (pentru fiecare proces în parte), dintre juraţii prezenţi ai sesiunii (numărul minim al celor prezenţi trebuia să fie de 25). Procedura în faţa curţii cu ju] aţi începea prin citirea deciziei (emisă de camera de punere sub acuzare) de trimitere în judecată şi a actului de acuzare.

Să dădea apoi cuvîntul ministerului public (procurorului), care expunea pe scurt acuzarea (un fel de rechizitoriu introductiv) şi citea lista martorilor ce

trebuiau audiați. înainte de a se trece la ascultarea martorilor, se lua interogatorul acuzatului. Acuzatul, procurorul, partea civilă, asesorii (cei doi magistrați - care împreună cu preşedintele formau completul de judecători de carieră -) şi jurații puteau pune întrebări martorilor.

După audierea martorilor şi după ce se dădea cuvîntul părții civile, ministerul pubic îşi susținea rechizitoriul.

Ultimul cuvînt era al acuzatului şi al apărătorului său.

Dacă, la întrebarea adresată de preşedinte, jurații ^declarau că sînt pe deplin luminați, preşedintele declara dezbaterile închise şi făcea, pentru juraţi, un scurt rezumat al cauzei, în cadrul căruia sublinia principalele probe (în favoarea sau împotriva acuzatului), reamintind Totodată funcțiile pe care jurații erau chemați să le îndeplinească. După deliberare, primul jurat citea întrebările supuse juriului şi răspunsurile la ele.

Dacă verdictul îl declara pe acuzat neculpabil, preşedintele pronunța achitarea şi ordona punerea în libertate, judecind apoi, dacă era cazul, cererea de despăgubiri civile. Dacă verdictul declara pe acuzat culpabil, preşedintele dădea cuvîntul ministerului public, părții civile şi apoi apărătorului acuzatului, pentru a discuta calificarea faptului şi aplicarea pedepsei. Jurații puteau da şi un verdict prin care să declare pe acuzat culpabil, acordîndu-i în acelaşi timp circumstanțe atenuante. în urma unei serii de achitări, considerate de opinia publică drept scandaloase, şi a criticii la care a fost supusă instituția în lucrările teoretice, curtea cu juraţi a fost desființată în 1938.

[2] Crimă pedepsită de art. 357 din codul penaj atunci în vigoare.

în sala plină de lume, la sfîrşitul pledoariei, aplauzele si ovațiile au izbucnit cu acelaşi furtunos entuziasm cu care, în sălile de spectacol, sînt aplaudate piesele marelui dramaturg;.

Dar procesul Socolescu[3] nu este interesant numai prin faptul că a prilejuit o magistrală pledoarie a lui Delavrancea. El este important pentru că dovedeşte, ca şi alte procese pe care le vom semnala [4], că bara a fost o tribună de unde spiritele înaintate au denunțat şi criticat cu curaj stările de lucruri, instituțiile retrograde şi abuzurile autorităților din cadrul regimului burghezo-moşieresc.

Procesul arhitectului Socolescu a constituit - pentru unele dintre figurile reprezentative ale epocii - încă un prilej de a dezvălui practicile ilicite ale unor societăți de asigurare, care, spre a-şi spori

profiturile, nu pregetau uneori să recurgă şi la acţiuni criminale. Printre aceastea, amintim în primul rînd „metoda" incendierii unor imobile asigurate, metodă ce prezenta pentru autorii acestor acte două avantaje: pe de o parte, urmele lăsate de făptuitori la locul incendiului erau de o asemenea natură, încît să ofere organelor de anchetă ipoteza incendierii imobilului de către proprietarul lui, caz în care, evident, societatea de asigurare nu mai putea fi obligată la plata de despăgubiri; pe de altă parte, producerea unor incendii înspăimînta pe proprietarii de imobile, care, de teama lor, se asigurau în masă, sporind astfel veniturile societăţilor de asigurări.

Procesul arhitectului Socolescu a îngăduit, de asemenea, să se dezvăluie încălcarea flagrantă a legilor de către organele represive ale regimului burghezo-moşieresc, orientarea tendenţioasă a unor cercetări sau mărginirea lor la aspecte superficiale, omiţîndu-se în schimb aspecte esenţiale pentru lămurirea cauzei.

în mai 1903, arhitectul Socolescu îşi însoţeşte soţia bolnavă la Berlin, unde urma să fie supusă unui tratament medical. înainte de a plleica în străinătate, istriînge covoarele precum şi alte cîteva obiecte îrî centrul camerelor, acoperă ferestrele cu pînză dublă, spre a împiedica pătrunderea luminii, într-un

[3] Socolescu este unul dintre arhitecţii care a clădit Casa de depuneri.

[4] A se vedea *Procesul inginerului Cristescu* şi *Procesul N. Petropol.*

cuvînt ia măsurile gospodăreşti obişnuite în cazul unei absenţe mai îndelungate.

Reîntorcîndu-se în ţară singur, arhitectul Socolescu rămîne în Bucureşti numai scurt timp, plecînd în după amiaza zilei de 14 iunie la Sinaia, unde urma să-şi petreacă vacanţa, înainte de a-şi părăsi locuinţa şi de a o încuia, arhitectul Socolescu îşi ia cu el mai multe obiecte de îmbrăcăminte, precum şi un număr însemnat de acte personale, lăsînd casa în paza unui om de serviciu, Zaharia Georgescu.

în chiar noaptea care a urmat plecării sale la Sinaia, doi trecători întîrziaţi zăresc un fum gros ieşind pe hornul casei, sună la poartă, trezesc îngrijitorul şi urcîndu-se împreună în pod, reuşesc să stingă un puternic focar de incendiu.

între timp, lumea care se adunase în stradă semnalează izbucnirea unor vîlvătăi de flăcări la etaj. De această dată focul izbucnise în salon şi, pentru a intra în cameră, a fost necesar să se spargă uşa, care era încuiată. Pînă la sosirea pompierilor, focul izbucneşte şi sub scară. Incendiul este stins cu multă greutate, deoarece gurile de apă din curtea imobilului erau acoperite cu nişte stive de lemne, astfel că >apa a trebuit să fie adusă de la distanţă, cu ajutorul unor sacale.

S-au întreprins imediat cercetări, care au dus la descoperirea în imobil a numeroase focare, dispuse, în aşa fel, încît focul să cuprindă mobila grămădită în apropierea lor şi să se întindă cît mai repede. S-a ajuns la concluzia că focul a fost pregătit şi pus, chiar de proprietarul imobilului, arhitectul Socolescu, concluzie care rezulta din procesul-verbal al parchetului, încheiat la 15 iunie, pe care-l reproducem parţial (fără a opera în text acele modificări de construcţie a frazei sau de punctuaţie ce s-ar impune):

„De asemenea, acest aranjament complet, atît al mobilei cît şi a focarelor, care cerea un timp îndelungat din partea incendiatorului, ne-a dat convingerea că faptul nu poate să fie opera unor persoane străine de casă şi că numai acei care o locuiesc au putut face faptul, mai ales că toate uşile s-au găsit închise cu chei.

Âm dirijat deci cercetările noastre în privinţa proprietarului casei şi a servitorului său şi cum printre cei de la faţa locului am găsit şi reprezentanţi ai diferitelor societăţi de asigurare, de la care am luat informaţii, că imobilul era asigurat pentru o sumă *de* 200 000 de lei, iar mobila din casă

pentru o altă sumă de 170 000 de lei, de la alte persoane

îuînd informaţii că situaţia financiară a arhitectului Soco-lescu este foarte încurcată" [5].

Un important indiciu al vinovăţiei lui Socolescu a fost considerat faptul că, din străinătate, soţia acestuia a scris unei prietene o scrisoare, în care - între altele - îi comunica ca a visat că-i arde casa!

De asemenea, s-au reţinut împotriva lui Socolescu: faptul că cele două guri de apă din curte erau acoperite, faptul că uşile camerelor erau încuiate şi că înaintea călătoriei cumpărase o mare cantitate de gaz şi lumînări, precum şi faptul că avusese grija de a lua cu el în călătorie toate actele de valoare.

S-a mai adăugat şi faptul că, puţin timp înaintea incendiului, arhitectul Socolescu primise o scrisoare anonimă prin care fusese prevenit că agenţii societăţii de asigurare plănuiau să provoace acest incendiu. Or, expertiza grafică, efectuată de prof. dr. Ştefan Minovici şi prof. Nicolae Bran, a indicat că această scrisoare ar fi fost scrisă chiar de arhitectul Socolescu.

S-a scos în evidenţă şi un conflict anterior, dintre arhitectul Sooolescu şi societatea de asigurare „Daicia Română", izbucnit în legătură cu distrugerea prin incendiu (în împrejurări ciudate) a unui depozit de material lemnos din şoseaua Mihai Bravu, aparţinînd lui Socolescu şi asigurat la această societate. Socolescu avusese şi o polemică cu respectiva societate de asigurare, ale cărei practici le-a combătut în ziarul pe care chiar el l-a scos un scurt interval de timp şi care era intitulat „Ancheta".

Arhitectul Socolescu nu recunoaşte că a săvîrşit fapta de care este acuzat, iar apărarea (înainte de citirea actului de acuzare) cere să se facă o descindere la locul unde s-a produs incendiul.

Descinderea este admisă şi curtea face, cu acest prilej, o serie de constatări importante.

Astfel, s-a constatat" că fumul de la focarul din pod nu putea fi văzut din stradă.

[5] A se vedea *Biblioteca marilor procese,* nr. 4 - 5/1924, Editura „Curierul judiciar", Bucureşti, pp. 130 - 131.

Lîngă unul dintre focare s-au găsit două chibrituri rotunde, pe cînd chibriturile din biroul lui Socolescu erau pătrate.

S-a constatat că lemnele aşezate în curte, peste gurile de apă, nu puteau fi aşezate în altă parte, din lipsă de spaţiu; de asemenea, s-a observat că sertarul biroului - unde se aflau diferitele chei din casă - era deschis şi că în curte se mai aflau încă două guri de apă care funcţionau.

în sfîrşit, cele două bidoane cu gaz cumpărate de curînd de Socolescu au fost găsite pline pe trei sferturi.

Cu prilejul interogatoriului, Socolescu s-a plîns de felul în care a fost condusă instrucţia. El a arătat că judecătorul de instrucţie a refuzat să facă constatările şi verificările pe care i le ceruse, că i s-au pus în sarcină fapte inexacte şi, îndeosebi, pretinse datorii băneşti care n-au putut fi dovedite, că nu s-a ţinut seama de faptul că în trei sferturi de oră cît a stat acasă (în ziua plecării la Sinaia) era materialmente imposibil unui om să pregătească incendiul aşa cum a fost pregătit, că nu s-a inventariat casa de bani în care rămăseseră acte, bijuterii şi obiecte de valoare, pe care nu le luase la Sinaia (această inventariere n-ar mai fi permis instrucţiei să tragă concluzia pe care a tras-o, din faptul că Socolescu a luat cu el la Sinaia unele acte personale) şi, în sfîrşit, că i s-a aplicat un tratament inadmisibil, din chiar momentul arestării sale.

în cursul audierii martorilor, apărarea a folosit toate prilejurile pentru a pune în evidenţă lacunele instrucţiei, subliniind şi faptul că majoritatea martorilor au fost puşi să semneze declaraţiile consemnate de judecătorul de instrucţie, fără să li se dea posibilitatea ca, în prealabil, să le citească. S-a insistat şi asupra faptului că nu s-au întreprins nici un fel de cercetări în vederea identificării celor două persoane care au semnalat incendiul şi care l-au însoţit în pod pe Zaharia Georgescu, îngrijitorul casei, pentru a stinge primul focar.

Unul dintre martorii audiaţi a declarat că, în afacerea

incendiului de la depozitul de cherestea din şoseaua Mihai Bravu, un inspector al societăţii „Dacia Română" i-a oferit bani, pentru a-l determina să depună împotriva lui Socolescu.

O serie de martori, printre care cîţiva bancheri, au declarat că au avut totdeauna deosebită încredere în Socolescu,

unul dintre cei mai talentaţi arhitecţi ai ţării, care obţinea venituri importante din profesia sa şi care, ca atare, avea un credit nelimitat la oricare dintre ei.

Alţi martori au insistat asupra conflictului dintre Socolescu şi societatea „Dacia Română", precum şi asupra campaniei pe care această societate a dus-o în presă împotriva lui Socolescu.

Un martor, cunoscut al lui Socolescu şi locuind în apropierea acestuia, a semnalat o întîmplare de natură să indice o nouă pistă. El a declarat că în seara incendiului, pe la ora 9, a văzut ieşind din casa lui Socolescu doi oameni, dintre care unul avea un pachet în mînă.

Depoziţia martorului Zaharia Georgescu, omul de serviciu al lui Socolescu, a produs o impresie deosebit de puternică. Juraţii au avut astfel prilejul să ia cunoştinţă de faptul că, în cursul primelor cercetări, martorul a fost supus unui tratament de intimidare, cerîndu-i-se în acelaşi timp, cu o deosebită insistenţă, să declare că arhitectul Socolescu şi-a dat singur foc casei. Martorul a declarat, de asemenea, că la plecarea lui Socolescu n-au fost aşezate în mijlocul camerelor decît covoarele strînse, peste care se presărase naftalină, nu şi mobilele, iar că pînza se punea la fereastră în fiecare vară, cînd familia pleca în vacanţă. Acelaşi martor a arătat că, în ziua plecării la Sinaia, Socolescu a rămas în casă foarte puţin timp şi, în orice caz, un timp cu totul neîndestulător pentru a putea face pregătirile necesare punerii incendiului de care era acuzat şi care, printre altele, presupunea deplasarea unor mobile foarte grele, cu neputinţă de mutat din loc de un singur om.

Din partea societăţii de asigurare „Dacia Română", care s-a

constituit parte civilă pentru eventualitatea condamnării arhitectului Socolescu, au pus concluzii Nicolae Xenopol, Take Ionescu şi Alexandru Djuvara, iar din partea apărării, printre alţii, Constantin Arian, Nicolae Basilescu, Jean Th. Florescu şi Delavrancea[v]

Atît partea civilă, cît şi ministerul public au susţinut vinovăţia lui Socolescu, înlăturînd orice. altă ipoteză. Drept mobil al crimei au fost înfăţişate dificultăţile băneşti în care s-ar fi aflat Socolescu, dificultăţi determinate de cheltuielile exorbitante pe care acesta le făcea.

Principala pledoarie din partea părţii civile a fost pronunţată de Take Ionescu, iar la aceasta a răspuns De-lavrancea.

Textul pledoariei lui Barbu Delavrancea s-a păstrat aproape integral, pe cînd pledoaria lui Take Ionescu o avem numai într-o formă reconstituită.

El a început prin a cere revenirea la obiectul procesului şi abandonarea elementelor străine acestuia, menite numai *s$.* creeze o anumită atmosferă.

„Nu voi începe, nici nu voi sfîrşi, ca apărarea sau ca acuzarea, proorocind verdictul, a ispuis el. Singura mea datorie este să aduc dovezi despre culpabilitatea lui Socolescu. S-au discutat în acest proces lucruri care nu au nici o legătură cu procesul. S-a vorbit astfel de atitudinea presei, deşi acest proces este un proces ca oricare altul. Azi vedem presa transfor-mîndu-se în jurați şi pronunţînd achitarea. Răul tratament sau prelungirea termenului de prevenţie nu pot să întunece dovezile de culpabilitate" [6].

_ în continuare, pledoaria cuprinde o analiză a faptelor. Pornind de la constatarea de fapt că focul a fost pus, că lemnele găsite în cele cîteva focare proveneau din pivniţa acuzatului, că lumînările găsite tot acolo erau din cele recent cumpărate de el, că petrolul era probabil tot din cel cumpărat de Socolescu (pentru că bidoanele, în loc să fie în magazie, au fost găsite pe scara de la

pod) avocatul înlătură ipoteza că altcineva decît Socolescu ar fi pus foc casei şi ajunge la concluzia că incendiatorul nu putea fi decît unul singur: Socolescu,

Delavrancea va lua cuvîntul în şedinţa din noaptea de 27 septembrie 1903, pe la orele *9* seara.

Vom reproduce unele fragmente din această frumoasă pledoarie, una dintre marile pledoarii din istoria elocvenţei noastre judiciare.

„Acuzatorii şi-au schimbat rolurile, a început Delavrancea. Partea civilă, trecînd peste reprezentantul ministerului public, a devenit acuzaţiunea principală. Scopul e evident. A voit să-şi sporească drepturile şi să se încarce cu o autoritate la care i s-a părut că renunţase domnul procuror general. A izbutit. Noi am răbdat, văzînd că ministerul public îndură observa-

[6] *Ibidem,* p. 1,19.

ţiuni dureroase, de la aliata domniei-sale. Marea acuzaţiune a reprezentat-o partea civilă, îndeosebi elocvenţa domnului Take Ionescu. Domnia sa, cu o abilitate pe care o voi caracteriza mai tîrziu, se întreba: ce este acest proces? Pentru ce atîtea sacrificii, de ce atîtea emoţii? E un proces, ca orice proces, un proces ordinar, o cauză şi mai ordinară, pentru care o *z* ar fi fost prea de ajuns. Da? Atunci cum îşi explică, domnia sa răbdarea juraţilor şi a curţii, emoţia crescîndă a opiniei publice, lunga şi pasionata acuzare şi mulţimea aceasta, reprezentînd toate clasele sociale ale Capitalei, abia încăpînd în sala, suferind fără cîrtire şi aştep-tînd neclintită de patru zile şi două nopţi? Dar starea sufletească încordată a tuturora? Dar speranţele care scapără de ori de unde îţi întorci privirea? Dar solemnitatea impunătoare? Asemenea fenomene, necunoscute până acum în faţa juraţilor, nu s-ar explica dacă am admite că aici se judecă un acuzat ca orice acuzat, un proces ca orice proces. Abilitatea şi elocvenţa ti-au izbutit să schimbe realitatea. Toţi simţim că nu apărăm un vinovat, ci un prigonit de soartă şi de uşurinţa acelora care au

confundat adevărul cu deplorabilul lor amor propriu. Noi, cei de aici, simțim că ne apărăm o parte din tinerețea noastră şi o parte din iluziile care ne-au mai rămas; lup tînd pentru el, luptăm pentru generația acelora care au împlinit 45 de ani... Conştiința generației noastre se scutură cu oroare de ipoteza acuzării. Şi, nu e o vorbă de efect. Generațiile se ridică, trăiesc şi se urmează, cu unele caractere de diferențiere între ele. Aceleaşi timpuri şi aproape aceleaşi împrejurări, aceleaşi evenimente şi aproape aceleaşi aspirații determină conştiința unei generații, care, în sfera ei largă, cuprinde conştiința fiecăruia din acea generație. Fără să vrem, ba chiar fără să ştim, sufletul nostru se sprijină pe sufletul ei şi sufletul ei se sporeşte sau sufere cu mărirea sau căderea fiecăruia dintre noi... înainte de orice discuție, invoc mărturie a inocenței lui Socolescu, conştiința generației noastre. Procesul lui este procesul nostru. Acuzîndu-l pe el, acuzați o generație întreagă, o acuzați că a fost capabilă, după o cultură universitară, dintr-o dată şi din senin, să producă un oribil incendiar. Şi cînd mă gîndesc la viața de acum 20 de ani şi mă văd alături de Socolescu, gonind cu pasiune şi cu

dezinteresare în direcțiuni deosebite, după acelaşi ideal al frumosului, simt că îmi apăr idealul tinereții mele, apărîndu-l pe el de pîra înfricoşată ce i se aduce.

Da-r nu numai cauza, dar şi armele întrebuințate dau procesului proporții extraordinare. Ce se cere contra lui Socolescu? Pedeapsa cu moartea... să nu vă miraţi... domnule procuror general, clasificarea pedepselor din cărți este o înlesnire pentru slăbiciunea minții omeneşti. Valoarea reală a pedepselor se schimbă de la om la om. Gama acestor valori e indefinită. O zi de osîndă pentru un inocent este suprema pedeapsă. Pentru Socolescu ar fi mai mult decît moartea. Şi cereți această pedeapsă cu gluma pe buze, cu uşurința în inimă... surîsul unora a sporit cruzimea acuzației" [7].

Delavrancea se referă apoi, concret, la această cruzime de care au dat dovadă reprezentanții părții civile şi ministerul public:

„Onoratul reprezentant al ministerului public a fost pur şi simplu crud, fără spirit şi fără perfidie. A fost clar şi categoric. Stăpînit de tipicul tradiţional, a siluit trecutul domnului Socolescu, cu o înverşunare funestă pentru d-sa şi pentru înalta sa misiune, în scop de a născoci antecedente care să explice crima, ca un rezultat fatal al unei presupuse perversităţi.

Vă trebuiau antecedente, domnule procuror? Şi le-aţi găsit? Nu, ci aţi ofensat bunul-simţ general şi aţi călcat cu o impietate dureroasă peste ce are omenirea mai nobil şi mai generos. Aţi făcut indirect apologia egoismului şi a instinctelor duşmane oricărui ideal. Antecedentele domnului Socolescu le-aţi redus la temperamentul lui energic, combativ, gata de a intra în luptă, capabil de a se jertfi, de a cădea sau de a triumfa. în acest temperament aţi văzut semnele viitorului criminal. Şi nu v-aţi sfiit, domnule procuror general, nici de controlul propriei d-voastră conştiinţe, nici de uimirea tuturora. Aţi izbit în ce are un suflet mai înalt, în ce are o societate mai serios, ca trăinicie şi putinţă de mărire. Cunosc societăţi care au trăit în virtutea unui ideal de frumuseţe, în virtutea puterii lor de civilizaţie, în numele dreptului şi al credinţei. Cunosc societăţi care s-au dezvoltat şi au cucerit

[7] *Ibidem,* pp. 167 - 168.

lumea prin eroismul lor secular. Dar nu cunosc societăţi viabile, cu tineret fără avînt, cu bărbaţi fără temperament, cu cetăţeni incapabili de a se jertfi pentru o idee, cu o populaţie de filozofi domoli, resemnaţi în speculaţiunile lor abstracte ca într-o sferă de fericire moleşită. A! domnilor, cînd veţi şterge rasa combativilor să puneţi cruce societăţii noastre!...

Să mă opresc la cruzimea primejdioasă, insinuantă, capabilă de a răscoli fundul conştiinţei dv., tulburînd ceea ce se limpezise, clătinînd prin perfidie ceea ce noi cîştigaserăm pe o cale netedă şi dreaptă. Arma domnului Take Ionescu a fost cea mai tăioasă, dar nu cea mai leală. Ea a fost învîrtită cu abilitate neîntrecută, dar nu cu o convingere profundă, îi denunţ meşteşugul, deşi îi admir talentul, ca nu cumva meşteşugul să deformeze adevărul. L-aţi

văzut cu ce intenție manevra înaintea dv. sipetul cu cheile. Ca demonstrație controlabilă, domnia-sa n-a scos nimic din jocul cheilor şi nici n-a pus vreo concluzie. Dar... ce putere de sugestie, ce izvor de erori, chiar cînd mimează fără a vorbi!... Să vă reamintesc mişcările, spațiate uşor, prin cuvinte fără legătură aparentă... multe chei... de la odăi, de la magazii... de la depozit... de la pivniță... de la casa de fier... multe... foarte multe... un morman de chei... Oratorul le indică rînd pe rînd, cu un surîs potrivit, cu o gravă bănuială nemărturisită. Le clatină în fața domniilor voastre,!le izbeşte, de scapă zgomotos, sfîrşind prin a constata că sînt şi chei vechi, fără destinațiune cunoscută... Concluzia? Nici una! Efectul? Enorm, pentru oamenii care nu şi-ar da seama de scopul urmărit. A voit să lase o impresie, dar nu să producă o dovadă. N-a spus-o, nu era în drept s-o spună... dar cine n-a înțeles acest joc neper-mis? Din prestidigitația oratorului, Socolescu putea să apară în fața copiilor, ca un om care se serveşte de chei false. Ne-putînd afirma, a insinuat. Şi, neputînd insinua prin cuvînt, a insinuat prin mişcări, prin surîs, prin reticențe, prin expresivitatea generală a omului extraordinar...

în această ordine de apăsări asupra conştiinței dv., domnilor jurați, trebuie să punem şi apelul părții civile - şi prin domnul Xenopol, şi prin domnul Take Ionescu - ca să vă despicați în două, să vă dezbinați inima de minte, să fiți ceea ce e imposibil să fiți, jumătăți de oameni, ființe care n-au trecut pînă astăzi prin nici o concepție umană. Domnul Xenopol vă spunea categoric: scuturați-vă de milă şi să

n-aveți în vedere decît strălucirea adevărului şi triumful intereselor sociale. Vă voi explica spaima domniei sale de mila pe care nu v-o cerem. Domnul Take Ionescu, cu voință mai învăluit, vă zicea: eu ştiu că jurații, pe lîngă judecată, au şi sentiment, dar sentimentul întunecă dreapta judecată. Vă voi explica şi spaima domnului Take Ionescu de sentiment. Amîndoi, în deosebite variațiuni, vă puneau sub amenințarea tuturor judecătorilor care s-au pronunțat în această afacere. Iar domnul Take Ionescu, cu abilitatea sa profesională, exclama: Aş dori din toată inima, -din

toată, ca domnul Socolescu să fie nevinovat, dar am convingerea absolută că este vinovat şi nu mă tem decît de sentimentul dv...".[8]

Delavrancea trece acum la atac pentru a explica care era, în realitate, temerea părţii civile:

„Ea studiase dosarul (va spune el), cel puţin în părţile lui principale, şi se convinsese că parchetul şi instrucţia nu-şi făcuseră datoria. Da, domnule procuror general, nu v-aţi făcut datoria... să vă dovedesc... în acest proces se impuneau - şi vi s-au cerut de inculpat şi apărătorii săi - o serie de experienţe uşoare şi decisive.

Cîteva exemple. Domnii juraţi vor înţelege din ele întregul sens al procesului. Domnul procuror general şi judecătorul de instrucţie au ajuns la sistemul: Socolescu singur a preparat focul. Aţi văzut, domnilor juraţi, la faţa locului, o bibliotecă coborîtă din primul etaj sub scara principală a intrării, unde era preparat unul dintre focare. Era posibil domnului Socolescu să facă acest transport pe o scară înaltă şi învîrtită? Domnul procuror general... ne răspundea da, căci a luat mai întîi cărţile şi apoi a transportat biblioteca. Da? Aţi făcut experienţa aceasta, domnule procuror general? Vă sta în putinţă. Socolescu nu e un atlet. N-aveţi decît să încercaţi cu un om şi mai puternic. De ce n-aţi făcut? Să vă spun de ce. Pentru că biblioteca este de stejar masiv, şi cu uşi de fier. Unui singur om i-ar fi fost peste putinţă să o coboare, în numele justiţiei, vă acuzăm că nu v-aţi făcut datoria, că aţi refuzat să v-o faceţi!" [9]

Delavrancea semnalează apoi şi alte împrejurări, pe care acuzarea era datoare să le lămurească şi nu a făcut-o. Tre-

[8] *Ibidem,* pp. 168 - 173. [8] *Ibidem,* p. 175.

buia, susţine el, să se stabilească durata de ardere a luminărilor cumpărate de Socolescu, precum şi faptul că, la focarul din pod, focul nu putea fi văzut din stradă; totodată era necesar să se stabilească dacă, prin pînza pusa la ferestrele din salon, incendiul se putea vedea de afară şi dacă, aşa cum pretinde

acuzatul şi cum dovedeşte apărarea cu dovada eliberată de compania de gaze, gazul aerian era închis la casa lui Socolescu încă de la 14 mai.

„O asemenea instrucție incompletă şi pasionată (arată în continuare Delavrancea) explică dezbinarea, la care ați asistat, între partea civilă şi reprezentantul ministerului public. Ați auzit pe domnul Take Ionescu regretînd torturile morale şi fizice suferite de domnul Socolescu. L-ați auzit blamînd stăruințele extraordinare de a nu fi pus în libertate, l-ați auzit constatînd că, în unele direcțiuni, nu s-a făcut nici o cercetare şi, în altele, s-a stăruit fără nici un folos, ba nu s-a sfiit de a crede că dosarul n-a fost destul de studiat, fireşte, de către reprezentantul ministerului public" [10].

Delavrancea trece apoi la critica expertizei grafice, punînd sub semnul îndoielii însăşi valoarea unor asemenea expertize:

„în privința grafologiei cu morfologia ei... specială, domnul Take Ionescu n-a împărtăşit credința domnului procuror general şi, mai puțin, pe a morfologului chimist! Era în acest proces un punct decisiv de rezolvat de grafologie, de grafolog: cine a scris cartea poştală, adresată domnului Socolescu, prin care îl vestea să se ferească de societățile de asigurare...?

Să admitem - cer iertare oamenilor de ştiință - că ar fi existînd o ştiință misterioasă a grafologiei. Cum a fost aplicată la cazul nostru? Cu ce dovezi a venit în fața dv. expertul, după introducerea sa solemn glumeață, pentru a susține că aceasta carte poştală - pe care a primit-o domnul Socolescu - ar fi fost scrisă de el însuşi. Prima dovadă, decisiva dovadă, în virtutea căreia domnul chimist Minovici v-a afirmat categoric că domnul Socolescu ar fi autorul cărții poştale, este următoarea: a luat o părticică - vă reproduc aidoma cuvintele d-sale - a luat o părticică a unui accent (dintr-un

[10] *Ibidem,* p. 179.

rînd scris de domnul Socolescu) şi a supus la microscop această părticică de accent. A luat apoi o părticică dintr-un accent

(din cartea poştală anonimă) şi a supus această părticică de accent la microscop. Şi ce a descoperit? Vă reprodur iarăşi cuvintele domnului grafolog. A descoperit o identică vibraţiune marginală în amîndouă părticele de accent *(în acest moment publicul din sală a izbucnit în rîsete).* Iată sinistra glumă a domnului morfolog. Iată de ce vi se cere condamnarea lui Socolescu! Iata vibraţiunile aberante din părticele de accent supuse la tortura microscopului! Să va probez că e vorba mai mult de aberaţiuni, decît de vibraţiuni. Cînd şi ciurt se pretinde că şi-ar fi scris domnul Socolescu cartea poştală? Cu mai multe zile înainte de incendiu, în linişte, cu calcul, cu voinţă, singur în biroul său, nevăzut de nimeni. Cînd şi cum a scris domnul Socolescu rîndul din care s-a luat o părticică de accent? în cabinetul domnului judecător de instrucţie, sub teribila acuzaţie de incendiar, sub ochii judecătorului şi ai expertului, scos din carceră, maltratat, simţind că în contra sa se urzeşte, cu o ură neîndurată, dezonoarea sa, ştiind că viaţa şi onoarea lui depind de pasiunea unor forţe extraordinare...

Mai vreţi dovezi? Să vă dau. Cu ce este scris accentul de comparaţie? Cu cerneală. Cu ce este scris accentul de pe cartea poştală? Cu creionul. Şi se vorbeşte... de vibraţiunile marginale a două părticele din cele două accente... Apoi, e cu putinţă o comparaţie serioasă din punctul de vedere al vibra-ţiunilor microscopice marginale?" [n].

Şi atacul apărării devine din ce în ce mai puternic: „Acei care deţin de la lege forţa publică, acei cărora li s-a încredinţat misiunea ca să apere siguranţa şi onoarea societăţii dovedesc că nu ştiu să-şi facă datoria, cînd ne întreabă pe noi cine e vinovatul. Şi nu şi-au făcut datoria. De la început am fost surprinşi de un fapt extraordinar. La ora 9 şi 10 minute, în noaptea sinistrului, doi inşi ies din gangul caiselor incendiate. Cei dintîi care au văzut focul, nevăzut de nici un alt trecător, sînt tot doi inşi, tineri, bine îmbrăcaţi. £i bat în poarta caselor, deşteaptă pe servitor şi îi spun că în pod este foc. Aceşti doi inşi îşi expun viaţa pe o scară

" *Ibidem,* pp. 179; 182 - 183.

ameţitor de înaltă şi de repede, cu o lampă în mînă, ne-ştiind unde se dtic şi peste ce vor da în pod. Acolo, împreună cu servitorul Zaharia, sting focul de la primul focar, apoi... nimic... dispar... şi, probabil, ei sînt acele două voci din mulţime care spun domnului procuror Ionescu-Dolj că Soco-lescu ar fi autorul incendiului. Legătura se impune între cei doi inşi care ies la 9 şi 10 minute din imobilul incendiat (cei doi care văd focul din pod, invizibil pentru oricine) vi acele voci care îl acuză pe Socolescu. Aceste fapte se pun în vedere judecătorului de instrucţie, se cere în scris cercetarea lor şi domnul judecător trece nepăsător peste aceste indicii grave, care i-ar fi deschis o cale nouă şi sigură în descoperirea adevărului. Care dintre dv. n-ar fi priceput importanţa decisivă a acestor fapte? Cine sînt acei doi care ies pe poarta caselor, cînd poarta fusese închisă de servitor? Ce căutaseră în curte sau în casă? Şi cum se întîmplă că tot doi inşi văd focul din pod, fapt imposibil, după cum v-aţi convins cu toţii? Cum se explică curajul acestor doi tineri, bine îmbrăcaţi, ca să-şi expuie viaţa într-o casă pe care n-ar fi cunoscut-o, pe o scară pe care n-ar fi suit-o niciodată, la un foc pe care nu l-ar fi bănuit în toate proporţiile lui, la un foc zărit tocmai în podul caselor de unde, într-un caz de primejdie, ar fi trebuit sau să se dea pradă flăcărilor sau să fie precipitaţi pe o scară pe care abia am scoborît-o noi, ziua, cu mare atenţie, neînspăimîntaţi de flăcările focului? Cum se explică misterul în care s-au cufundat aceşti doi inşi? Procesul a luat proporţii extraordinare. Opinia publică a fost profund emoţionată. Toata lumea s-a întrebat şi se întreabă: «cine sînt aceşti doi tineri, aceşti doi bravi, aceşti doi eroi, a căror modestie întrece cu mult incomparabilul lor eroism?» De ce nu s-au prezentat domnului proqaror chiar în noaptea focului? E imposibil să admitem că, după ce au stins focarul din pod, au plecat indiferenţi, lăsînd în urma lor incendiul izbucnit cu o furie extraordinară. De ce nu s-au prezentat domnului judecător de instrucţie? De ce nu apar astăzi în faţa dv.?... iată de ce am acuzat pe domnul judecător de instrucţie că nu şi-a făcut datoria şi de ce cred că ministerul public nu are dreptul să ne întrebe pe noi: «cine a comis crima, dacă nu Socolescu?»" [12].

[12] *Ibidem,* pp. 192 - 193.

Trecînd la examinarea singurei contradicţii existente în declaraţiile lui Socolescu, aceea privitoare la numărul de lu-mînări cumpărate, Delavrancea demonstrează că n-a existat din partea acuzatului nici o intenţie de a induce în eroare justiţia şi că oricărui om îi este permis să uite un lucru căruia nu i-a dat atenţie.

Delavrancea continuă, aproape violent:

„Cu domnul procuror general am de discutat o altă chestiune, cu mult mai gravă şi mai bogată în învăţăminte. Aşa, domnule procuror general, aşa, un nevinovat nu poate, în cele mai cumplite împrejurări, să uite nimic şi nu-i este iertat să rectifice nimic? Aşa? Mă adresez conştiinţei dv., minţii şi inimii dv...

Sînteţi dator, în numele societăţii pe care o reprezentaţi, sau sînteţi dator, ca om onest şi înţelept, să recunoaşteţi aici, în faţa juraţilor, că răpit de un avînt întunecat aţi depăşit convingerea dv.!... Pasiunea este ruina judecătorului! Şi credeţi-mă, societatea va refuză serviciul de a spori numărul criminalilor cu numărul inocenţilor!

Din acest proces, o concluzie se impune tuturor: nu mai merge, în interesul justiţiei, al magistraturii şi al societăţii, nu mai merge cu sistemul de astăzi al judecătorilor de instrucţie..." [13].

Subliniind apoi cu cîtă grija trebuie să se facă selecţia judecătorilor de instrucţie, Delavrancea continuă:

„Da, la noi, îndeosebi la noi, cu frămîntările pătimaşe, cu lipsa de scrupule a celor puternici, se impune această reformă, căci de judecătorul de instrucţie depinde adesea reputaţia, onoarea şi viaţa cetăţenilor. Cu aşa Judecători de instrucţie ar dispărea tristele amintiri ale timpurilor sălbatice şi onoarea unui om n-ar depinde de aberaţiunile grafologice şi de vibra-ţiunile marginale ale unei părticele dintr-un accent. Altfel, ajungem la ce am ajuns: un om curat, pe jumătate distrus de morfologia unui fantezist şi de capriciul crud al unui judecător de instrucţie" [14].

în ultima parte a pledoariei, Delavrancea demonstrează inexistenţa oricărui mobil pentru o asemenea crimă:

[13] *Ibidem,* pp. 197 - 199.

[14] *Ibidem,* p. 199.

190

191

„Voi termina domnilor, cu mobilul crimei. Şi de la început vă declar că în pretinsul mobil ce i se iimpută domnului So-colescu, eu văd - dedesubt - mobilul «Daciei». Ce caută «Dacia» aici? Adevărul? Justiția? Nimeni n-o crede. Voieşte să obțină despăgubirea de 5 000 de lei? Nimeni n-o crede că a pus patru avocați de frunte, printre care cel mai însemnat al baroului nostru, în scopul de a cîştiga o reparațiune bănească de cel mult 5 000 de lei. Cu această sumă ea nu ar acoperi nici pe jumătate onorariul celor patru personalități ilustre ale baroului. Atunci a venit aici ca să piardă băneşte în acest proces! Nimeni nu o crede. Sau voieşte să se apere - şi aş înțelege-o - de presupusele învinuiri ce i-am aduce noi. De la început însă am declarat, în numele colegilor mei şi al domnului Socolescu, că nu acuzăm «Dacia» că ne-ar fi pus foc...

Ce mobil ar fi avut domnul Socolescu ca să-şi dea foc caselor lui, mobilierului lui, cărților şi tablourilor lui? Şi-a asigurat imobilul, mobilele şi biblioteca la o valoare exagerată şi - prin incendiu - a voit să încaseze prima de la «Dacia». Iată mobilul după dv. Şi cu ce ați sprijinit această afirmație? în primul rînd ați pornit de la o teză generală, care este o ofensă generală adusă tuturor asiguraților. Ați afirmat că mai toți asigurații, pe acest timp de criză, ar fi fericiți să-şi transforme în bani tot avutul lor asigurat...

Singura argumentare serioasă, ca formă cel puțin, ar fi fost marea deosebire între valoarea reală a lucrurilor şi valoarea la care au fost asigurate. Şi ce s-a dovedit? Parchetul a făcut o expertiză şi ştiți dacă a pus sau nu pasiune în acest proces. Iată rezultatul acestei expertize, la care domnul Socolescu n-a asistat: suma expertizei judecătoreşti corespunde cu suma propusă şi admisă de societate. Tăcerea se impunea şi n-ați vrut să tăceți...

Socolescu avea nevoie de bani. De unde ştiți? Nu ne-ați spus?

Să admitem că ar fi avut nevoie de bani. Afară de crimă, nu mai exista nici un mijloc să şi-i procure?...

Cîntăriți un mobil imposibil cu distrugerea unei vieți şi întrebați-vă, în fundul conştiinței, dacă o asemenea crimă ar comite-o un om care ar fi în minţile lui" [15].

[15] *Ibidem,* pp. 199 - 204.

192

Şi iară sfîrşitul pledoariei care a trezit ropote de aplauze în sală:

„Nici o dovadă că domnul Socolescu a comis crima. Interes nu avea, mobilul nu există. Şi cum v-ați explica un fenomen, imposibil de explicat. Ca un om curat, aboslut cinstit pîna la vîrsta de 45 de ani, dintr-o dată şi din senin, să treacă peste cinstea lui? Şi ce vă închipuiți că este cinstea? Credeți că e uşor să vă lepădați de ea, cînd v-a guvernat întreaga viață? Aşa de uşor să ajungă un om la pervesitatea necesară întregii game de infracțiuni contra legilor scrise şi legilor morale? Vă înşelați! Pentru crimă, ca şi peaitru onoare, sînt căi lungi de străbătut, cu momeli, cu tentațiuni, cu fericiri nefaste şi cu stăpîniri de sine adeseori dureroase...

La început voit, în cele din urmă fatal, perversitatea la unii şi cinstea la alții le determină conduita. Aş putea susține că legea inerției din lumea fizică corespunde cu inerția sufletească, în virtutea căreia unul ajunge la Văcăreşti, iar altul, chiar în culmea nenorocirilor, nu se abate din calea adevărului. Cinstea e bogăția săracului şi noblețea bogatului; săracului îi dă credit, bogatului simpatie. E viteza acumulată din toate sforțările vieții, cu care se duce ca un corp rotund pe un plan înclinat. Ar trebui un obstacol imposibil de învins ca să oprească un suflet curat dincolo de jumătatea vieții, din calea lui presărată poate cu deziluzii, dar pururea luminată de un ideal. în lumea morală, ca şi în lumea fizică, oprirea bruscă este o explozie de energie. în lumea morală explozia e nebunia. După 45" de ani de cinste nepătată, ar fi trebuit o zguduire fundamentală în capul lui Socolescu, ca dintr-o

dată să devină criminal; ar fi trebuit ca nebunia să izbucnească, singura' cauză care i-ar fi amorțit conştiința, i-ar fi distrus într-o clipă modul lui de a fi, legea propriei lui existențe. Oricît de jos s-au scoborît vremurile care ne apasă, şi oricît de vast ar fi curentul decepției, acel care s-a deprins - pînă peste declinul vieții - - să considere onoarea ca o poruncă a conştiinței şi ca o mîngîiere în cele mai mari dezastre, trece senin, ca şi cum n-ar vedea şi n-ar auzi, prin mijlocul tentațiilor şi păcatelor fermecătoare. Şi n-ați descoperit o singură pată în toată viața lui Socolescu. I-ați acuzac

temperamentul, ca şi cum pusilanimitatea [18] ar fii o virtute. I-ați imputat hotărîrea, ca şi cum laşitatea v-ar merita elogiile... I-ați ponegrit lupta pentru arta națională... Şi cu o ură care n-a servit nici justiția, nici societatea, v-ați năpustit asupra lui cu un desfrîu în expresiune, cu ferocitate în accent, pe cînd desăvîrşita lipsă de probe vă impunea rezerva, mo-derațiunea şi cuviința. Ca pe o pradă, nu ca pe un inculpat, l-ați maltratat înainte de a-l sfîşia... Şi furiei dv. nu i-a lipsit nici ridicola expertiză a unei ştiințe de dibuieli şi de pedantism! La tortura lui nemeritată, s-a adăugat rîsul mulțimii imposibil de stăpînit... Ați provocat şi dezgust, şi ilaritate... Dar destul... Puterile mă părăsesc şi răbdarea juraților e pe sfîrşit... toți sîntem cuprinşi de acelaşi sentiment de dreptate, în conştiința tuturor s-a coborît aceeaşi lumină, acelaşi adevăr... ca şi cum toți am forma o singură ființă enormă, cu aceeaşi convingere, cu aceeaşi dorință ca să se redea amicilor şi societății, curat ca mai înainte, martirul unei funeste erori judecătoreşti... Sfîrşesc domnilor jurați încredințat că în unanimitate veți spune: inocent!" [17]..

După o scurtă deliberare, primul jurat aduce verdictul care este achitarea. Mulțimea din sală îl primeşte cu entuziasm.

io Derivare din cuvîntul francez *pusillanime,* adjectiv aplicat unei persoane timide, cu un caracter atît de slab încît sugerează laşitatea.

[17] A se vedea *Biblioteca marilor procese,* nr. 4 - 5/1924, pp. 204 - 205.

Procesul inginerului Cri st eseu[1]

O cît de sumară investigare a documentelor care oglindesc viața juridică din țara noastră, după cel dintîi război mondial, îngăduie să se descopere puternicul simț de dreptate al maselor, faptul că ele nu se lăsau înşelate de aparențele pe care exponenții clasei dominante, precum şi aparatul represiv se străduiau din răsputeri să le acrediteze ca realități.

Nici dificultatea de a descoperi adevărul într-un păienjeniş de date şi fapte, nici strădania unor cercuri de a scoate în evidență laturile spectaculare şi pur personale ale unor cauze deduse în fața justiției, n-a împiedicat opinia publică să descopere semnificațiile adînci ale unor fenomene, racilele unei societăți în care mirajul unor cîştiguri facile provoacă convulsii puternice în rîndul unor pături ale populației şi dezlănțuie acțiuni necontrolate, cu urmări dintre cele mai grave.

Procesul inginerului Gristescu este unul dintre evenimentele juridice a cărui evocare îngăduie să se evidențieze tocmai aspectele mai sus amintite. într-adevăr, este grăitor faptul că încă din clipa în care cotidianele vremii au adus la cunoştința publicului „senzațională" întâmplare, opinia publica s-a situat de partea acuzatului, socotindu-l ca una dintre victimele combinațiilor urzite în lumea marelui capital. De altfel, aproape fără excepție, nu se vorbea despre „crima" sau „tentativa de crimă" de la „Termica minieră", ci de „drama" de la această societate.

în zilele de 3 la 28 februarie 1922, sala Curții cu jurați din Bucureşti devenise ou totul neîncăpătoare pentru mulțimea

[1] A se vedea nota 1 la *Procesul arhitectului Socolescu.*

dornică să asiste. Se aflau aici şi oameni veniți din toate oraşele unde locuise sau lucrase cîndva acuzatul. Informațiile şi depozițiile erau atît de favorabile pentru cel judecat, încît, la pronunțarea verdictului de achitare, aplauzele entuziaste n-au mai contenit.

Cine era acuzatul şi din ce cauză se afla în fața juraților?

De profesiune inginer minier, Ioan Cristescu se angajează în anul 1910, imediat după terminarea studiilor, la C.F.R. unde, datorită meritelor sale deosebite, este numit, în relativ scurt timp, inspector general.

După primul război mondial, deosebita competență profesionala a inginerului Cristescu ajunge să fie pretutindeni recunoscută, astfel că numirea lui, ca profesor suplinitor la catedra de termodinajnică a Şcolii politehnice din Timişoara, este considerată drept firească.

Pasiunea pentru ştiință, neprecupețirea eforturilor pentru a da țării cadre cît mai bine pregătite îl fac sa dobîndească prețuirea tuturor colegilor. Cu prilejul procesului, aceştia nu vor ezita să semneze o mărturie colectivă din cuprinsul căreia rezultă că inginerul Cristescu, în calitate de profesor, nu numai ică şi-a făcut cursurile care îi căldeau în sarcină, cu multă competență şi căldură, dar şi-a mai asumat şi un curs suplimentar, necesar şcolii, în mod gratuit şi benevol, pe care l-a făcut tot atît de îngrijit.

în tot acest timp, inginerul Cristescu a căutat să strîngă raporturile dintre profesor şi elevi, prin lucrări practice, excursii şi printr-un contact continuu, aproape zilnic, de care elevii au profitat necontenit[2].

Diferitele funcții îndeplinite la C.F.R., precum şi calitatea de cadru didactic nu i-au răpit inginerului Cristescu dorința de a-şi valorifica cunoştințele sale în domeniul mineritului. El se adresează în acest scop Ministerului Industriei şi Comerțului şi obține o concesiune pentru exploatarea unei mine de cărbuni din Corcioveni.

Neavînd însă capitalul necesar pentru asigurarea exploatării, este nevoit să se asocieze cu alte trei persoane. Conducerea cu pricepere a minei şi, apoi, vînzarea unor acțiuni

[2] A se vedea *Biblioteca marilor procese,* nr. 2/1923, Editura „Curierul judiciar", Bucureşti, pp. *56* - 57.

ale societății create în scopul acestei exploatări îi permit

inginerului Cristescu să realizeze o sumă de aproximativ 300 000 de lei, pe care intenționează s-o investească într-o mină de lignit, ce o descoperise în județul Argeş. Astfel, împreună cu N. Mihăiescu şi alții, el pune bazele unei societăți pe acțiuni, „Tehnica minieră" [3]. S-a format un consiliu de administrație avînd ca preşedinte pe prof. Em. Antonescu. Capitalul social era de două milioane de lei, aportul coproprietarilor minei din Argeş, printre care figura şi Cristescu, fiind evaluat la 500 000 de lei. în calitate de coproprietar al minei, Cristescu a primit acțiuni ale noii societăți în valoare de 200 000 de lei şi a mai subscris alte acțiuni în valoare de 500! 000 de lei. Administrator delegat al noii societăți era N. Mihăiescu.

Societatea, astfel constituită, nu a dat rezultatele scontate şi foarte curînd s-au ivit o serie întreaga de dificultăți materiale, urmate de neînțelegeri între membrii consiliului de administrație. N. Mihăiescu şi fratele acestuia, intrat şi el în administrația societății, sînt reclamați parchetului pentru să-vîrşirea unor nereguli. Reclamațiile sînt clasate, dar societatea se afla în pragul falimentului.

O încercare de a o salva, prin cumpărarea unei mine de mare randament la Rovinari-Dolj de la C. Stamatiu, nu are alt rezultat decît apariția unui nou creditor, în persoana lui Stamatiu. Era o situație gravă pentru o societate şi aşa asaltată de cererile de plată ale creditorilor anteriori.

în aceste împrejurări, la 14 septembrie 1922, se convoacă consiliul de administrație al societății „Tehnica minieră", cu scopul de a se discuta măsurile ce se impuneau a fi luate. La această şedință participă şi ing. Ioan Cristescu, aflat în Bucureşti pentru a preda rectorului şcolii politehnice din Timişoara o lucrare ştiințifică, în baza căreia urma să obțină definitivarea sa la catedra de termodinamică a acelei şcoli.

Preşedintele consiliului de administrație expune grava situație în care se găseşte societatea şi propune (după ce arată că, prin garanția sa personală, a obținut unele amînări de la principalii creditori) o serie de măsuri menite să îndrepte lucrurile:

schimbarea consiliului de administrație şi îndeplinirea

[3] Actul constitutiv al societății „Tehnica minieră" s-a autentificat la Tribunalul Ilfov, secția de notariat, sub nr. 5776 din 12 martie 1920.

formalităților necesare achiziționării şi punerii în exploatare a minei Rovinari. Inginerul Cristescu a cerut imediat cuvîntul şi, într-o stare de agitație neobişnuită, a acuzat administrația societății de activitate frauduloasă, arătînd că aceasta a avut un efect dezastruos asupra lui, deoarece a dus la pierderea tuturor rezervelor sale băneşti, învestite în această societate. La încercarea preşedintelui de a-l întrerupe, pentru a se putea reveni la discutarea propunerilor făcute, ing. Cristescu îl acuză pe preşedinte că a îngăduit fraudele fraților Mihăiescu. în fața acestei acuzații, Em. Antonescu ripostează violent, adresînd lui Cristescu cuvintele „escroc şi canalie". La auzul acestor cuvinte, ing. Cristescu scoate din servietă un revolver şi trage asupra lui Em. Antonescu, care se prăbuşeşte. Cu revolverul în mina, Cristescu se îndreaptă spre N. Mihăiescu, care fuge pe scară, urmat de Al. Georgescu, un alt membru al consiliului de administrație. Ing. Cristescu îi urmăreşte şi trage, țintindu-l pe Mihăiescu. Glontele îl loveşte însă pe Al. Georgescu. Cristescu continuă urmărirea lui N. Mihăiescu în stradă şi trage din nou, pe cînd acesta se afla în fața magazinului de blănărie din apropiere. Mihăiescu cade, Cristescu mai trage un foc, apoi se reîntoarce la sediul societății, unde între timp sosiseră autoritățile. Transportate la spital, unde li s-au dat îngrijirile necesare, toate cele trei victime fiind rănite uşor, scapă cu viață.

La 21 decembrie 1922 se emite împotriva ing. Cristescu o ordonanță definitivă de punere sub urmărire pentru crima de asasinat săvîrşită, dar neizbutită, împotriva lui Emil Antonescu, N. Mihăiescu şi Al. Georgescu, dispunîndu-se şi arestarea acuzatului.

Prin acest act al organului de urmărire penală se rețin în sarcina ing. Cristescu o serie de împrejurări considerate de natură a demonstra intenția sa premeditată de săvîrşire a crimei.

Faptul că ing. Cristescu s-a servit de o armă de foc, cu care a

tras asupra victimelor, de la o distanță foarte mică, în interiorul unei camere mici, repetarea actelor şi urmărirea victimelor, toate acestea sînt considerate o dovadă a voinței sale criminale de a ucide.

împrejurarea că a adus cu el, la întrunirea unui consiliu de administrație, o armă de foc, pe care a purtat-o în servieta cu acte spre a o avea la îndemînă, a fost considerată ca o dovadă a premeditării.

Afirmația lui Cristescu că, ori de cîte ori călătorea cu trenul, purta asupra sa revolverul este înlăturată de ordonanța definitivă, pe motiv că nu este dovedită. Se mai arata că, admițînd chiar că în mod obişnuit Cristescu purta asupra sa o armă de foc, totuşi nu era firesc să se creadă că o purta în servieta cu acte, deoarece, de obicei, revolverul se poartă în buzunar.

O dovadă a premeditării o mai constituia pentru judecătorul de instrucție şi faptul că, venind la şedința consiliului de administrație, Cristescu era - potrivit declarației martorilor - foarte agitat, că a intrat trîntind uşa şi fără să dea bună ziua, „ceea ce însemnează că venea în acest loc cu un scop bine determinat şi reflectat mai dinainte şi acesta era hotărîrea de a extermina pe cei pe care, în mod injust, îi credea vinovați de pagubele sale, căci numai astfel se poate explica preocuparea sa de a intra fără a da obişnuitul salut şi cu repeziciunea unui om furios" [4].

Nu considerăm util să insistăm asupra contradicțiilor din cuprinsul acestei argumentări, în cadrul căreia se evidențiază mai întîi că nu a salutat şi apoi că salutul său a fost acela al unui om furios.

Cît priveşte mobilul crimei, acesta este răzbunarea „pe acei pe care îi credea că au fost cauza care l-a împiedicat să realizeze cîştiguri mari prin formarea societății «Tehnica minieră», societate pe care a înjghebat-o nu pentru a întreprinde o afacere de nădejde şi prosperitate, dar pentru a-şi procura ocazia unor beneficii grabnice, independent de urmările viitoare ale societății" [5].

Ordonanța reține, de asemenea, în sarcina lui I. Cristescu

faptul de a fi înfăţişat posibilităţile de exploatare a minei Argeş, într-un mod care nu corespundea realităţii, pentru a determina interesul în crearea societăţii „Tehnica minieră", în acelaşi act al organului de urmărire se arată că învinuirea pe care acuzatul a adus-o lui N. Mihăiescu este

[4] A se vedea textul ordonanţei definitive în *Biblioteca marilor procese,* nr. 2/1923, p. 19. [6] *Ibidem.*

neîntemeiată, atît pentru că reclamaţia împotriva acestuia (pentru pretinse nereguli în administraţia societăţii) a fost clasată, cît şi pentru că noua expertiză, ordonată de instrucţie, conchide că registrele societăţii au fost ţinute reglementar şi că emiterea unui număr de acţiuni mai mare decît cel prevăzut de actul constitutiv al societăţii a fost o eroare, iar nu o fraudă.

La 29 decembrie 1922, Camera de punere sub acuzare a Curţii de apel din Bucureşti reformează ordonanţa definitivă a judecătorului de instrucţie şi reţine în sarcina lui Cristescu numai acuzarea de crimă de asasinat săvîrşită, dar neizbutită, împotriva lui Era. Antonescu şi N. Mihăiescu, conisiderînd că intenţia de omucidere sau rănire împotriva lui Al. Georgescu nu este dovedită.

Drept urmare, ing. Cristescu este trimis în judecata Curţii cu juraţi a judeţului Ilfov.

Actul de acuzare al parchetului general al Curţii de apel din Bucureşti adaugă unele elemente grave în defavoarea acuzatului.

Reţinînd, ca şi ordonanţa definitivă, constatarea că „s-a văzut chiar de la începutul exploatării că mina de la Curtea de Argeş nu avea valoarea pe care a prezentat-o acuzatul, deoarece între straturile de lignit erau şi două straturi de humă, pentru selecţionarea cărora trebuiau cheltuieli deosebite" [6], actul de acuzare îi impută lui I. Cristescu faptul că, numit la început director al societăţii „Tehnica minieră", în momentul în care constată situaţia grea în care se află societatea - în loc să depună

eforturi pentru a o salva - îşi dă demisia din funcţia de director al societăţii.

Astfel fiind, ing. Cristescu nu avea dreptul să considere pe ceilalţi membri ai consiliului de administraţie drept singurii vinovaţi de situaţia creată. Dimpotrivă, o vină importantă îi revenea chiar lui.

„Dar oricum, se arată în actul de acuzare, chiar dacă şi alţi membri din consiliul de administraţie ar fi avut partea lor de contribuţie la mersul rău al societăţii, aceasta nu-l putea îndreptăţi să se ducă la consiliu, pregătit cu un revolver încărcat, de care să facă uz, împins de un sentiment

Ibidem, p. 28.

de răzbunare rău înţeles, în contra acelora pe care îi socotea el, în mod greşit, că suit vinovaţi de dezastrul societăţii" [7].

Fiind arestat, ing. Cristescu întocmeşte un memoriu (pe care-l pune la dispoziţia apărătorilor săi pentru a construi apărarea) care se axează pe două idei principale: cea dintîi, că ing. Cristescu este o victimă a moravurilor reprobabile din lumea întreprinzătorilor acelor timpuri şi a mirajului pe care-l constituiau, pentru naivi, societăţile pe acţiuni şi cea de a doua, că, în dimineaţa zilei de 14 septembrie 1922, ing. Cristesou a fost stăpînit de o emoţie atît de puternică, încît, practic, el se afla într-o stare de inconştienţă, de natură a înlătura orice răspundere în ce priveşte faptele pentru care este trimis în faţa curţii cu juraţi.

în memoriul său, ing. Cristescu invoca unele împrejurări în favoarea sa şi semnalează unele inexactităţi cuprinse în actul de acuzare.

El precizează că, la data ţinerii consiliului de administraţie, nu se afla în Bucureşti pentru a participa la şedinţa acestui consiliu - la care, de altfel, nici nu fusese convocat şi despre care aflase cu totul întîmplător - ci pentru a preda o lucrare ce trebuia să-i aducă definitivarea la catedra de termodinamică a Şcolii politehnice din Timişoara.

în dimineața în care s-a dus la societate, după unele discuții prealabile avute cu avocatul Frunzescu (membru şi el al consiliului de administrație al societății), cu care prilej examinaseră diferitele soluții propuse, ing. Cristescu declară că s-a simțit brusc cuprins de slăbiciune.

Ing. Cristescu relatează astfel starea sub imperiul căreia a acționat în momentul în care a izbucnit conflictul: „Insulta a venit ca un trăznet şi mi-am pierdut echilibrul. Am pierdut, desigur, mintea, fiindcă nu mă recunosc în toată acțiunea de care, totuşi, m-am făcut vinovat. Nu-mi explic nimic, fiindcă nu pot şi îmi e oroare de tot ce s-a întîmplat; înaintea ochilor vedeam, ca printr-o ceață deasă, un fel de fum albastru şi nici una din reflecțiile - ce-mi vor fi trecut atunci prin minte - nu mi le amintesc.

Mă simt foarte nenorocit şi străin de mine, cel de atunci. Mi-a fost rău; nu rău fizic, ci moral, indefinisabil" [8].

[7] *Ibidem,* p. 29.

[8] *Ibidem,*- p. 85.

S în memoriul său, ing. Cristescu aduce, aşa cum am arătat, unele rectificări expunerii faptelor din actul de acuzare.

Se arată astfel că mina de la Rovinari fusese cumpărată încă de la constituirea societății „Tehnica minieră", proprietarul acestei mine fiind, de la început, acționar şi membru al consiliului de administrație.

Se precizează apoi că ing. Cristescu a subscris şi vărsat aproape un sfert din tot capitalul social al societății „Tehnica minieră" şi, totodată, că în perioada în care acuzatul a condus exploatarea minei din Argeş, aceasta a fost în producție, cu foarte mici cheltuieli de exploatare.

Cît despre frații Mihăiescu, acuzatul semnalează antecedentele penale ale unuia dintre ei şi neregulile săvîrşite de celălalt, în administrarea unei alte societăți, pe care, de asemenea,

a dus-o la faliment.

Acuzatul explica - în continuare - cum a început să lucreze, folosind mica sumă ce i-a rămas moştenire de la, tatăl său, - vorbeşte despre rezultatele frumoase pe care le-a obținut prin muncă şi arată cum a investit toți banii agonisiți în „Tehnica minieră", astfel îneît s-a văzut complet ruinat prin falimentul acestei societăți.

La acuzația ce i se aduce, că ar fi urmărit să se îmbogățească uşor şi că în acest scop a părăsit serviciul de la C.F.R., apueîndu-se să exploateze mine, ing. Cristescu răspunde astfel: '

„Aşadar, a trece de la viața de funcționar la întreprinderi pare de la început curios; eu, inginer de mine, nu aş fi indicat să fac întreprinderi industriale, fără a trage ponosul că vreau să mă îmbogățesc repede. Dar e acest fapt o notă rea? în sensul cum e redactat rechizitoriul, aşa pare, deşi în cadrul organizației sociale burghezo-capitaliste e nota cea bună. în ce mă priveşte, condamn tendința adunării de capital, sînt. împotriva formei actuale de civilizație burghezo-capitalistă şi consider ca ştiințifică şi de înaltă concepție umanitară, organizația care nu ar avea la bază capitalul.

Dacă aş lucra pentru înfăptuirea acestei idei marxiste, aş fi, fără îndoială, supus la torturi ca toți cîți au încercat, iar dacă adopt concepția capitalistă, şi lucrez conform vieții în

care trăiesc, trebuie să sufăr procesul de intenție precis, categoric: doresc să mă îmbogățesc făcînd întreprinderi" [9].

în apărarea lui I. Cristescu a luat cuvîntul - în primul rînd - domnişoara Margareta Paximade, tînără avocată, intrată în profesiune de numai trei ani.

„Desigur" - îşi începe ea, cu stapînită emoție, pledoaria - dacă m-aş gîndi la slabele mele puteri față de marele interes pe care am să-l apăr astăzi, libertatea (ceea ce înseamnă viața) unui om de valoarea ing. Cristescu, nu m-aş putea ridica decît tremurînd în fața domniilor voastre. Dar nu, nu mă preocupă gîndul că voi fi

departe de înălțimea la care s-a ridicat oratoria domnului procuror general, căci voi şti în schimb să rămîn mai aproape de adevăr. Ceea ce m-a adus aici, pe banca apărării, este siguranța pe care o am că astăzi, în fața dv., nu stă un vinovat pe care aveți să-l pedepsiți şi care, fiind o primejdie pentru societate, aveți să-l înlăturați din mijlocul nostru, ci un om nenorocit, mai nenorocit decît vreunul dintre noi ar putea să-şi închipuie. Pe care aveți să-l plîngeți, să-l iertați şi să-l redați societății, care reclamă încă de la el aportul său de muncă rodnică şi cinstită.*.

Domnilor jurați, domnul procuror general a pătruns cu cercetările sale în adîncul trecutului lui Cristescu şi a adus în fața dv. întreg arborele acestei vieți. Dar l-a pus sub o lumină falsă, l-a privit pieziş şi cu rea-voință. Să-mi îngăduiți acum să reiau filmul acestei vieți, cu un tablou mai îndepărtat încă şi să-l aduc dv. în lumina în care a fost trăit" *».

După ce va evoca viața corectă şi de muncă intensă a acuzatului, Margareta Paximade va preciza semnificația acestei evocări, arătînd:

„Domnilor jurați, atrag atenția dv. că toată această răscolire a trecutului ing. Cristescu nu are altă valoare, pentru actul pe care azi aveți să-l judecați, decît aceea a peisajului pe care se proiectează evenimentul din 14 septembrie. Şi dv. veți avea să cercetați dacă acest eveniment se încadrează în mod natural peisajului, dacă se îmbină cu el, formînd un singur tot, ori nu cumva este numai un gest răzleț, venit ca

[9] *Ibidem,* p. 41.

[10] *Ibidem,* p. 51.

dinafară vieții lăuntrice a lui Cristescu, o nenorocire căzută asupra acestei vieți, iar nu un act vinovat ieşit din această viață"".

Va urma analiza învinuirii ce se aduce ing. Cristescu prin actul de acuzare, în legătură cu dificultățile în care se afla societatea „Tehnica minieră".

„Domnilor juraţi, va continua avocata, se aduce o îndoită învinuire inginerului Cristescu de către domnul procuror general, aceea de a fi prezentat, cu rea-credinţă, ca o întreprindere rentabilă exploatarea minei de la Curtea de Argeş, deşi ştia bine că această mină nu are nici o valoare, astfel că domnia şa este principalul vinovat al falimentului de la „Tehnica minieră". în al doilea rînd, este răspunzător de reaua şi vinovata conducere a societăţii, deoarece a fost şi domnia sa un timp director al ei.

Ei bine, vom întreba faptele şi vom afla adevărul. Primei învinuiri îi răspundem mai întîi cu bunul-simţ. în societatea care se pretinde că a mers la faliment din pricina informaţiilor frauduloase date de acuzat, acesta avea investit tot avutul său, 400 000 de lei. Şi, afară de cazul cînd credeţi că Cristescu nu era sănătos la minte (şi în acest caz nu l-aţi putea face răspunzător), el trebuia să se gîndească că mina societăţii însemnează şi mina lui, cel mai mare dintre acţionari. Dar acestei prime învinuiri îi opunem şi expertiza domnului ing. Lupaşcu, făcută cu prilejul obţinerii concesiunii de exploatare...

în ceea ce priveşte cea de a doua învinuire, iată ce am răspunde domnului procuror general. în scurtul timp cît Cristescu a fost director, conducerea societăţii a fost bună şi rodnică, cu toată continua ciocnire pe care o avea cu aptitudinile necinstite ale administratorului delegat N. Mihăîescu

12

Respingînd învinuirile actului de acuzare, Margareta Paximade îi aduce însă aceluia pe oare-l 'apăra o aka învinuire, aceea de a nu fi înţeles că în societatea de atunci existau două categorii de oameni: unii care munceau şi alţii care se îmbogăţeau şi că „el, ing. Cristescu, făcea parte din «rasa celor

" *Ibidem,* p. 52.

« *Ibidem,* pp. 54, 55.

muncitori», cărora nu le era «hărăzită bogăţia»" [t3]. Aceasta este, în realitate, singura greşeală pe care *o* ispăşeşte, spune

apărătoarea.

Dezastrul bănesc, care îl reprezenta pentru ing. Cristescu prăbuşirea societăţii „Tehnica minieră", a survenit într-un moment în care acesta, obosit de munca istovitoare depusă în cursul anului şcolar, îşi consacrase vacanţa nu odihnei, ci elaborării unei lucrări de o deosebită importanţă ştiinţifică. Acest efort prelungit ii zdrunciîiase nervii.

în această stare - subliniază apărarea - el s-a dus, în ziua de 14 septembrie 1922, la sediul consiliului de administraţie al societăţii care îl ruinase. Prezenţa revolverului în servietă nu poate fi atribuită premeditării.

„Domnul procuror vă arăta prezenţa acestei arme - spune avocata Margareta Paximade - ca pe o dovadă irefutabilă a premeditării. Domnia sa nu poate să nu recunoască că, din toată instrucţia făcută, reiese că acuzatul purta totdeauna armă asupra lui, dar spune că prezenţa revolverului în servietă arată că a vrut să-l aibă la îndemână pentru executarea planului de asasinat. Or, mi-aş îngădui să pun următoarea întrebare domnului procuror: dacă domnia sa crede că revolverul e mai la îndemînă în servietă decît în buzunar (ceea ce însă nu e părerea mea), nu găseşte domnia sa că cel mai natural lucru din lume e ca, atunci cînd pleci la drum şi primejdia se prezintă numai ca o vagă eventualitate, fără să poţi prevedea momentul în care ai fi nevoit să uzezi de revolver, să porţi arma cît mai la îndemînă, pentru ca neprevăzutul să nu te surprindă?" [u]. Şi iată cum înfăţişează apărătoarea, în pledoaria sa, momentul tragic în care Eni. Antonesiou va pronunţa cuvîntul „canalie", iar ing. Cristescu va scoate revolverul şi va trage, moment care nu poate aparţine vieţii lui Cristescu:

„Cuvîntul «canalie», pornit de la un om în care avea încredere şi pe care îl stima, a căzut ca un trăsnet asupra acuzatului, ai cărui nervi, v-am spus, erau zdruncinaţi. Judecata s-a întunecat, voinţa l-a părăsit şi, maşinal, a scos

[13] *Ibidem,* p. 57. " *Ibidem,* p. 58.

revolverul din servietă şi a tras. în timp ce domnul Em, Antonescu cădea jos, într-un lac de sînge, apare în faţa acuzatului N. Mihăiescu. Atunci acesta, exasperat (mai mult) de detunătura armei, vede în faţa ochilor lui înnebuniţi întreaga sa nenorocire, care-l atrage ca o prăpastie. Se repede, cu revolverul întins, după el, îl fugăreşte pe scări, îl urmăreşte în stradă şi intră după el în magazinul lui Pinchas, unde îşi căuta adăpost.

Descarcă doua focuri asupra lui. Apoi nervii se destind şi Cristescu, cu braţele largi deschise, strigă: «omorîţi-mă!» Domnilor juraţi, vă rog să prindeţi dintr-o singură privire întreaga viaţă a acestui om, aşa cum ea răsare luminos de curată din toată instrucţia făcută în faţa dv. Veţi vedea că va fi imposibil să legaţi de ea actul nesăbuit din 14 septembrie" [15]. „. „

Această ultimă idee este rdluiată şi dezvoltată de alt apărător al acuzatului, avocatul I. Chihaia, care va pune problema dacă, cu privire la faptele supuse judecăţii juraţilor, acuzatul are sau nu vreo răspundere penală:

„Convingerea noastră nestrămutată - va spuneai. Chihaia - - este că inginerul Cristescu nu are absolut nici o vină. Că fapta, deşi comisă, totuşi nu-i revine de loc sub raportul responsabilităţii, deoarece în acel moment se găsea într-o completă uitare de sine...

Din ordonanţa definitivă reiese un prim capăt de acuzare, şi anume că în această afacere inginerul Cristescu a lucrat cu premeditare; cu alte cuvinte, gîndul de a omorî îl avea mai dinainte hotărît, aştepta numai momentul să-l transforme în fapt.

Noi susţinem că acest gînd de a omorî nu l-a avut nici înainte, nici în momentul comiterii faptului şi, dacă îmi^veţi permite să fac o analiză a faptelor, am această credinţă că nimeni nu va mai rămîne în această idee, nici chiar domnul procuror general" [16].

Pentru a demonstra acest lucru, avocatul analizează faptele în trei momente succesive: anterior, concomitent şi posterior crimei, pentru a conchide că nimic nu îndreptăţeşte acuzaţia de premeditare.

« *Ibidem,* p. 59. » *Ibidem,* p. 69.

Ing. Cristescu nu poate fi socotit răspunzător, arată avocatul, pentru^ o faptă unică în viața lui, săvîrşită într-un moment de rătăcire, de pierdere a raţiunii, într-un moment în care şi-a pierdut cumpătul, în care nu şi-a mai controlat faptele, căci legea declară nevinovat pe cel care săvîrşeşte o faptă penală în asemenea condiţii.

în şedinţa din 28 februarie 1923, Pompiliu Ioanițescu (din partea^ apărării) va înfăţişa pe inginerul Cristescu, drept victimă a unui fenomen economic de după război: proliferarea societăților pe acţiuni. Pledoaria sa constituie un aspru rechizitor al moravurilor vremii.

^ „Acest proces - va spune el - a adus în discuţie o adevărată maladie apărută după război şi contra căreia trebuie să se ia măsuri, pentru ca ţara să nu fie dusă la o catastrofă economică şi financiară. Contra ei trebuie să se întrebuinţeze viguros dezinfecţia, trebuie aplicată o profilaxie cu totul serioasă. în fiecare zi se creează numeroase societăţi anonime - pentru diferite scopuri şi întreprinderi - care fac apel la public, spre a-i da subscripţii şi capitaluri. De regulă, în fata publicului nu apare acela care va profita şi va întrebuinţa mai mult pentru el societatea şi fondurile ei. Acela se ţine în umbră, aşa e sistemul; aşa profită şi îşi execută toate scopurile lui rentabile, îmbogăţitoare pentru dînsul. în faţa publicului este pus un consiliu de administraţie, compus în majoritate, dacă nu chiar în unanimitate, din oameni politici, iar ca preşedinte se pune un om politic cu o suprafaţă mare, de regulă, care să facă parte din partidul de la putere. După ce se adună capitalul de la publicul subscriitor, care îşi dă societăţii, plin de speranţe, economiile lui, rozătorul societăţii se pune pe lucru şi roade, şi se îngraşă, şi se îmbogăţeşte, iar societatea tînjeşte şi este atît de anemiată încît chiar moare, ajungîndu-se în nenumărate cazuri ca acţionarii să-şi piardă întregul capital depus. Am *văzut* oameni care şi-au încredinţat economiile lor unor societăţi al căror sediu nu-l mai găsesc şi - 1 caută mereu zadarnic!

. Asemenea boală este primejdioasă şi pentru particulari, dar mai cu seamă pentru ţară. Contra ei trebuie să se ia măsuri serioase. La noi societăţile anonime nu pot rămîne fără un control serios. Morala publică cere imperativ măsuri, spre a nu se mai înfăptui asemenea vaste escrocherii!

207

Printre alte manifestări de asemenea natură se numără şi societatea «Tehnica minieră», care a fost înfiinţată cu oameni cinstiţi, dar care pe urmă a ajuns pe mîna unor rozătoare nesăţioase, ca fraţii Mihăiescu care, la adăpostul unor oameni cinstiţi, s-au îngrijit numai de ei, s-au îmbogăţit, iar societatea a ajuns la dezastru, acţionarii pierzîndu-şi capitalul acolo depus" ".

Acest rechizitoriu va fi continuat într-o altă pledoarie a apărării, pledoaria lui Grigore Trancu-Iaşi:

„Toţi cunosc brigandajul care se comite sub paravanul fundării societăţilor pe acţiuni.

Nu e nimic mai neruşinat şi mai criminal. E unul dintre simptomele cele mai triste ale demoralizării publice.

Ceea ce erau odată, în timpurile cele mai îndepărtate ale evului mediu,.marile companii de aventurieri şi briganzi, care jefuiau negustorii şi prădau satele, astăzi sînt societăţile pe acţiuni. Nu toate - fără îndoială - dar multe dintre ele, cu mai multă siguranţă, cu mai multă impunitate, cu mai mult răgaz şi mai mult folos pentru fundatorii şi directorii lor. E o metodică organizare de jaf. Statul lasă ca pretinşii financiari, cu ajutorul unei prese venale, să fure în mod îndrăzneţ, la lumina zilei, economiile publice; nu face nici o sforţare pentru a opri spoliaţiunile al căror martor este. Statul, care pedepseşte în mod sever pe escrocul de rînd şi pe tîlharul vulgar, respectă, onorează, încarcă cu decoraţii şi cordoane pe marii hoţi ai publicului. Corupţia societăţilor anonime este astăzi cauza principală, aproape singura, a bogăţiilor enorme. Dreptul n-a reuşit să pupă în frîu pe administratorii societăţilor anonime. Obligaţia ca direcţia să dea socoteală adunărilor generale n-a împiedicat nici o fraudă, nici o

minciună. Ar trebui alte mijloace..." [18]

în pledoaria sa, din şedinţa din 28 februarie 1922, avocatul Radu Rosetti, cel care a fost numit „un trubadur a! Palatului de justiţie", va urmări să-i convingă pe juraţi ca faptele lui Cristescu n-au fost săvîrşite cu voinţă şi deci juraţii, cărora legea nu le cere să se pronunţe decît în temeiul intimei lor convingeri, nu ar putea pronunţa, pe o asemenea

[17] *Ibidem,* pp. 82 - 83.

[18] *Ibidem,* pp. 135 - 136.

bază, decît un verdict care să ducă la achitarea acuzatului.

„E tîrziu, onorata Curte şi domnilor juraţi - îşi va începe Radu Rosetti pledoaria - Sînteţi obosiţi şi mai am şi situaţia ingrată de a pleda după atîţia distinşi colegi, care au epuizat materia, spunînd tot ce era de spus în drama al cărei deznodămînt fatal aveţi să-l judecaţi. Nu vreau să mai prelungesc nici chinul acestui om care, oricum va ieşi de aici, pentru restul vieţii va fi tot un nenorocit.

Voi fi scurt dar, şi dacă mai pledez, n-o fac ca să vă conving - fiindcă sînt sigur că hotărîrea dv. în minutul acesta e deja luată - - ci dintr-un scrupul de conştiinţă, ca să nu-mi reproşez că hu mi-am făcut datoria. Cine ştie? Poate a mai rămas dubiu asupra vinovăţiei lui în sufletul unuia numai dintre dv., şi pe acest unu vreau să-l conving, fiindcă avem ambiţia ca inginerul Cristescu să fie achitat în unanimitate.

Din fericire, nu aveţi de luptat cu unul din acele cazuri grele, cînd crima s-a comis, dar acuzatul nu mărturiseşte şi dovezile sînt slabe. Nu. Aici criminalul mărturiseşte, victime au fost şi singura întrebare care trebuie să v-o puneţi este dacă făptuitorul trebuie pedepsit sau iertat" [19].

„întrebarea care vi se va pune - a spus în continuare Radu Rosetti - va fi dacă inginerul Cristescu a savîrşit fapta cu voinţă. Prin urmare, nu că n-a savîrşit fapta, veţi conchide dv. cînd veţi răspunde nu, ci că în momentul acela i-a lipsit voinţa, că a avut

un moment de rătăcire, cînd, oricare în locul lui, pus în acele împrejurări, ar fi făcut la fel" 20.

Şi pentru a demonstra şi mai convingător iresponsabilitatea acuzatului în momentul săvîrşirii faptei ce i se impută, avocatul aduce în fața instanței o probă nouă: boala gravă de care suferea inginerul Cristescu şi pentru al cărei tratament i se făcuse, în ziua de 13 septembrie (aşa cum o dovedeşte certificatul medical depus), o injecție ce i-a provocat o febră de aproape 40°C şi care explică starea sa din ziua următoare. Cu ajutorul afirmațiilor categorice din

[19] *Ibidem,* p. 99.

[20] *Ibidem,* pp. 99 - 100.

tratatele medicale, înfățişate în instanța, apărătorul demonstrează că asemenea reacții, care pot merge pînă la delir, erau frecvente în cazurile de tratament cu produsul respectiv putînd surveni a doua şi chiar a treia zi după injecție.

Radu Rosetti încheie astfel:

, „Nu domnilor jurați, a fost un ceas rău, cum îi zice aşa de sugestiv poporul, un moment de inconştiență de pe urma căruia s-a petrecut actul nesocotit care, din fericire, nu mai are urmări şi care, pentru motivele invocate, trebuie iertat.

De aceea, fără perorația de rigoare, fac un ultim apel la conştiința dv. pentru ca, rămînînd credincioşi jurămîntului făcut, să judecați fără ură şi fără părtinire, să.aduceți un verdict de achitare" [21].

Această nouă orientare a apărării a determinat o replică din partea procurorului general G. Ionescu. Acesta a susținut că, oricît de seducătoare ar fi în aparență teoria irespon-stabilității, nu i se poate aplica acuzatului, fiind contrazisă atît de depozițiile martorilor, ce l-au prezentat pe acuzat ca un om liniştit, care n-a dat niciodată nici un semn de nebunie, cît şi de cererea însăşi a apărării, care a pretins ca inginerul Cristescu, un profesor de

valoare, să fie redat, prin achitare, catedrei sale.

„Sînt obligat aici, a spus reprezentantul parchetului general, ' la o considerațiune care privește această chestiune sub un alt aspect. Cred că vi s-ar putea cere achitarea pentru un motiv sau altul, cred că pentru orice motiv l-ați avea în vedere, domniile voastre sînteți suverani să primiți apelul pe care vi-l face apărarea, dar un lucru nu se poate susține: că o dată achitat acuzatul, verdictul dv. l-ar indica să-şi reia locul din învățămîntul superior, de unde fapta sa criminală l-a exclus pentru totdeauna. Oricare ar putea să fie imoralitatea vremii de azi, oricît de redusă ar fi opinia domnilor apărători despre simțul de demnitate al societății noastre, nu merită această societate suprema ofensă ce i se face, atunci când se crede că ea ar putea să tolereze ca pe o catedră a învățămîntului superior să stea un om pe care mila juraților îl va fi scos din fundul puşcăriei" [22].

[21] *Ibidem,* p. 107. '

[22] *Ibidem,* p. 119.

El va încheia, amintind juraților că verdictul lor „poate să înarmeze brațul altor criminali" sau să constituie „un avertisment serios, să oprească gestul altor mîini criminale". Astfel, el le va spune:

„Nu uitați că achitările scandaloase, pronunțate de unele curți cu jurați, au fost motivul care a înarmat brațul criminal al altor ucigaşi.

Puteți să aduceți hotărîrii dv. toate mitigațiunile[23] pe; care legea vi le pune la dispoziție, dar nu refuzați verdictul afirmativ pe care am onoarea să vi-l cer. Vă cer acest verdict, pentru că el singur poate să fie pentru societate ua act de reparațiune, pentru odioasa manifestare criminală a acuzatului, o justă înfierare, iar pentru acuzat... ei bine, domnilor, pentru acest om, o expiațiune meritată...

Ei bine da, sînteți liberi ca, trecînd peste realitatea zdro-.

bitoare a faptelor, călcînd în picioare conştiinţa de dreptate a unei lumi întregi, sînteţi liberi - spre deosebire de judecătorii magistraţi, care au îndatorirea de a-şi motiva deciziile - să răspundeţi.oricum la întrebările care vă aşteaptă.

Puteţi - în asemenea condiţiuni - să încercaţi «a reda societăţii» pe făptaşul întreitului asasinat, care, de altfel, s-a eliminat din această societate singur, şi iremediabil.

Dar, domnilor juraţi, dacă, înlăturînd hotărîrea de dreptate şi de reparaţie pe care v-am cerut-o, veţi socoti că puteţi obliga societatea să reprimească nepedepsit pe acest om în sînul ei, dacă apărarea vă va fi convins că puteţi lua, în mîinile dv. de oameni oneşti, mîna pe care v-o întinde acuzatul, pătată de sînge, aveţi în acest caz o îndatorire, aveţi îndatorirea de a merge pînă la ultimele consecinţe ale gestului dv... şi atunci nu v-ar mai rămfinea de făcut, ieşind din pretoriul acestui, tribunal, decît să aruncaţi în noroi legea care pedepseşte pe asasini" [24].

în ultimul cuvînt al apărării se va răspunde astfel acestui avertisment:

[2S] Formă derivată din cuvîntul francez *mitiger,* care înseamnă a îmblînzi, a atenua, a tempera.

[24] A se vedea textul ordonanţei definitive în *Biblioteca marilor procese,* nr. 2/19123, pp. 120 - 121.

„înainte de a termina, mă gîndesc că domnul procuror spunea că statuia justiţiei se va îndolia cînd Cristescu va fi achitat. Această justiţie, desigur, reprezentată printr-o femeie cu ochii legaţi, ţinînd în mîhă o cumpănă cu două talere, pe care încape foarte puţin din patimile şi suferinţele omeneşti. Dar, îmi aduc aminte de o emblemă despre care ne vorbea odată Matei Cantacuzino. Un tablou dintr-un muzeu din Roma reprezentînd o femeie care, cu mîinile ei, cuprindea pămîntul întreg. Credeţi poate că sub acest tablou s-a scris caritatea, filantropia sau aşa ceva? Nicidecum. Sub acest tablou era scris: «justiţia». Justiţia care cuprinde umanitatea întreagă, cu toate lacrimile, cu toate jertfele,

cu toate durerile, şi cu toate necazurile ei. Justiția aceasta, în cazul achitării lui Cristescu, va fi în veşmînt de sărbătoare, căci înseamnă că este adînc înțelegătoare a sufletului omenesc şi a complexului de împrejurări în care el se zbate...

Sentința dv. nu va spune că omorul este permis, dar va atrage atenția tuturor că jaful în averea publica nu esîe îngăduit...

Sentința dv. nu va însemna că fiecare trebuie să-şi facă singur dreptate, dar va însemna că atunci cînd eşti chemat să administrezi banul strîns cu atîta greutate, trebuie să ai mai multă băgare de seamă, mai mult spirit de prevedere, căci numai aceasta ne poate duce la o viață socială mai serioasă..." [25].

A urmat apoi sentința de achitare, despre care am arătat, la început, că a fost primită ou o deosebită satisfacție de întreaga opinie publică.

[25] *Ibidem,* pp. 140 - 141.

Procesai lui Nicotae Elzer-PetropoV

Procesul Petropol s-a judecat în fața Curții cu jurați de pe lîngă Tribunalul Ilfov, la sfîrşitul anului 1923 şi începutul anului 1924. Cu acest prilej a fost evocată, în repetate rîn-duri, condiția juridică inadmisibilă (din acea vreme) a copilului dinafară căsătoriei, a copilului „natural", pentru că acuzatul făcea parte dintr-o asemenea categorie.

Principala dispoziție a codului civil din 1864, defavorabilă copiilor dinafară căsătoriei, adevărați „paria" ai societății de atunci, era conținută de art. 307, potrivit căruia cercetarea paternității era în principiu oprită[2].

Se poate afirma că procesul Petropol a constituit o critică vie a unei legislații învechite, retrograde, a cărei schimbare se impunea de îndelungată vreme, dar care nu a venit decît cu mult mai tîrziu.

Inculpatul Nicoiae Elzer-Petropol a fost trimis în fața Curții cu jurați pentru faptul de a fi tras (asupra maiorului Teodor

Orezeanu) un foc de revolver - în ziua de 22 noiembrie 1922 - în Palatul de justiție, în fața sălii de şedinţă a secției a Ii-a civilă-icorecțională a Tribunalului Ilfov. Crimă săvîrşită, dar neizbutită, aşa cum o califică actul de acuzare.

în luna iulie 1920 (decedase, fără a lăsa vreun testament, Cristache Petropol, mare proprietar din județul Ialomița. Moştenitoarea întregii averi era unica sa fiică, Elena, căsătorită în ianuarie 1920, cu Teodor Orezeanu. Soția defunc-

[1] A se vedea nota 1 la *Frocesul arhitectului Socolescu.*

[2] Art. 307 c. civ. a fost abrogat prin decretul nr. 130 din 2 aprilie 1949 pentru reglementarea condiției juridice a copilului natural.

tului, Elizâ Petropol, rămăsese beneficiara părții pe care legea o rezerva văduvei sărace, în uzufruct. Cei doi băieți născuți în primii ani ai căsătoriei lui Petropol, Dumitru şi Nicolae, nu trăiseră decît cîteva luni.

La scurtă vreme după moartea lui Cristache Petropol, sora acestuia, Atena Stătescu, intentează împotriva Elenei Orezeanu o acțiune în supoziție de stat; se susținea, în cadrul acestei acțiuni, că Elena Petropol, căsătorită Orezeanu, nu era în realitate fiica Elizei şi a lui Cristache Petropol, ci fusese născută de femeia Florica (zisa Lina Lică Vlad) şi dată Elizei Petropol, care nu mai putea avea copii, de către o moaşă care se ocupa cu asemenea treburi şi al cărei nume era Eugenia Peiu.

Acțiunea a fost respinsă. Un proces cu un obiect similar este pornit mai tîrziu, tot împotriva Elenei Orezeanu, de către fratele Elizei Petropol, Grigore Ionescu. Este procesul care se judeca la secția a Ii-a civilă-corecțională a Tribunalului Ilfov în ziua de 22 noiembrie 1922, zi în care acuzatul Nicolae Elzer-Petropol a tras cu revolverul asupra lui Teodor Orezeanu.

Acțiunile pornite n-au avut însă nici o şansă de reuşită, dat fiind pe de o parte intangibilitatea prezumției de legitimitate a copilului născut în timpul căsătoriei mamei, precum şi imposibilitatea de a contesta, potrivit legii, o stare civilă care se

baza pe o posesiune de stat conforma actului de naştere.

Nicolae Petropol pornise îndată după moartea lui Cristache Petropol (al cărui copil natural se pare că era) o campanie în presă, în scopul de a dezvălui crima de substituire de copil ce pretindea că se săvîrşise în familia Petropol.

Nicolae Petropol a început prin a publica în ziarul „Universul", în zilele de 15 şi 19 septembrie 1920[3], următorul anunţ:

„Caut pe copiii şi rudele femeii Lina, mică de statură, brunetă, fostă servitoare în Capitală, căreia, în anul 1900, cunoscuta moaşă Eugenia Peiu (care a avut conflicte cu justi-A se vedea, pentru toate datele acestui proces, precum şi pentru actele, rechizitoriile şi. pledoariile reproduse fragmentar, *Biblioteca marilor procese,* nr. *6* - 7 din ianuarie-aprilie 1925, Editura „Curierul judiciar", Bucureşti, 1925.

ţia pentru crime similare) i-a luat prin înşelăciune un copiî de sex femenin, nou născut, spre a-l da soţiei unui mare bogătaş din capitală, care apoi a comis crima de substituţie de copil.

Doresc, de asemenea, să ştiu unde se află acum bărbatul servitoarei Lina şi rudele acesteia. El este fost sergent de stradă în capitală şi a fost condamnat de către curtea cu juraţi, la finele anului 1899 (în timpul sarcinii femeii sale), la 20 de ani muncă silnică, pentru asasinat, în complicitate cu altul... Informaţiuni serioase vor fi recompensate" [4].

La 22 septembrie 1920, numai după 3 zile de la apariţia unui al doilea anunţ cu acelaşi conţinut, Elena Orezeanu primeşte următoarea scrisoare:

„Doamnă, în urma publicaţiei din ziarul „Universul", din ziua de 14- - 15 septembrie şi 18 - 19 septembrie 1920, prin care se întreba despre copiii şi rudele Linei şi moaşa Eugenia Peiu, m-am prezentat eu în persoană, mama dumitale Lina, la dl. Nicolae Petropol, str. Edgart Quinet nr. 9, loco.

Doresc să vorbesc cu dumneata în persoană, pentru a-ţi comunica ce mi-a spus acest domn despre escroaca mama dum-

neatale, care te-a crescut, iar nu te-a născut, escroacă împreună cu moaşa Eugenia Peiu[rc 5].

Expeditoafea indică şi adresa la care cere Elenei Orezeanu să se prezinte de urgență.

La 26 octombrie 1920 apare în ziarul „Acțiunea română*[1] un articol intitulat „Marile afaceri senzaționale. Un milionar în mizerie". Scris în stilul ziarelor de senzație, articolul cuprindea povestirea pe care Nicolae Petropol o relatase redacției ziarului, cu privire la modul în care fusese îndepărtat de la moştenirea de milioane a tatălui său [6].

Peste aproape 2 ani, ziarul „Aurora" publică, în numărul său din 7 mai 1923, sub titdul *Afacerea Petropol,* o. scrisoare primită de la Nicolae Petropol.

în această scrisoare, bare începe cu cuvintele „mă plîng opiniei publice din.țară", şi în care Eliza Petropol este acu-

[4] A se vedea *Biblioteca marilor procese,* nr. *6* - 7/1925, p'p. 21 - 22.

[6] *Ibidem,* pp. 24 - 25.

O *Ibidem,.pp.* 24 - 27... '

zată de a fi determinat jpe soțul său, Gristaiche Petropoll, să izgonească din casă pe Nicolae Petropol, se spune:

„Eliza Petropol, după izgonirea mea şi a tuturor rudelor de sînge *ale* tatălui meu, spre a pune mîna pe averea sa enormă şi cum nu putea faice copii - faipt care se poate cu uşurință constata de orice medic - a comis în mijlocul Capitalei, sub ^ ochii autorităților (de fiecare dată simulînd că este gravidă, lăsînd pe tata la țară şi venind singură la Bucureşti, la mama sa) trei crime de substituție de copii"[7].

Eliza Petropol este în continuare acuzată de a fi făcut declarații false în fața serviciului de stare civilă, prezentînd ca _ drept născuți de ea nişte copii străini. Şi întrucît primii doi n-au

trăit, crima de substituție de copil (susține Nicolae Elzer-Petropol) s-a repetat a treia oară cu Elena Orezeanu.

Articolul continuă astfel:

„Eliza Petropol... este singura femeie cunoscută în istoria judiciară a tuturor țărilor din lume, din antichitate şi pînă azi, care a comis trei crime de substituție de copil şi încă, în scurtul interval de doi ani şi 8 luni... acuz pe Eliza Petropol că, în complicitate cu fratele său,... a ascuns testamentul tatălui meu spre a mă despuia pe mine, fiul său unic şi legatar principal" [8].

La 5 decembrie 1922, deci după atentatul săvîrşit de Petropol în Palatul de justiție, Elena Orezeanu primeşte o scrisoare din partea fostului concubin al femeii pe care Petropol i-o atribuia ca mamă. I se comunică - pe această cale - că dacă, în cîteva zile, nu se va primi un răspuns „satisfăcător", semnatarul misivei va trece „de partea adversă", pornind o acțiune, în cadrul căreia va demonstra cu scrisori, ce se află în posesia sa, că Elena Orezeanu nu este copilul Elizei Petropol.

În intervalul de timp în care în presă au apărut anunțurile şi articolele sus-amintite, la Tribunalul Ilfov se judeca, aşa cum am arătat, acțiunea intentată de Atena Stătescu (sora lui Cristache Petropol) împotriva Elenei Orezeanu. Prin sentința pronunțată la 4 martie 1921, de secția a II-a civilă-corec-țională a acestui tribunal, acțiunea a fost respinsă pe motiv

[7] *Ibidem,* p. 29.

[8] *Ibidem,* p. 31.

că pîrîta a avut o posesiune de stat conformă actului său de naştere, precum şi în temeiul prezumției de legitimitate a copilului născut din căsătorie. Redăm motivarea instanței i

„Considerînd că această prezumție de legitimitate, legiuitorul a voit să o facă atît de intangibilă, încît a interzis (în cazul care ne preocupă) pînă şi ministerului public, nu nurnaî orice urmărire, dar chiar orice informație, interdicție ce rezultă clar din combinația

art. 295, 299 şi 300 c.civ., deşi aceste fraude au întotdeauna la baza lor un delict grav şi cîteodată o crimă;. că aceste dispoziţiuni care ar putea părea excesive la prima vedere sînt, din contra, întemeiate pe simpla preferinţă pe care cu drept cuvînt legiuitorul a acordat-o probei reieşind dintr-un act autentic, întărit de înlănţuirea de fapte şi împrejurări care constituie posesiunea de stat, asupra şubredei şi periculoasei dovezi cu martori".

Sentinţa este confirmată prin decizia din 6 aprilie 1922 a Curţii de apel din Bucureşti, secţia a III-a şi, mai tîrziu, de Curtea de Casaţie.

Soluţia din procesul Atenei Stătescu îl determină pe Gri-gore Ionescu, fratele Elizei Petropol, să retragă acţiunea asemănătoare pe care o intentase. Iată petiţia sa:

„Subscrisul Grigore Ionescu declar că-mi retrag acţiunea în contestaţie de stat ce am intentat contra doamnei Elena maior Orezeanu, născută Cristu N. Petropol... deoarece, cînd am introdus această acţiune, am fost ademenit de dl. avocat Gh. Anghelescu, care a insistat pe lîngă mine să introduc această acţiune sub pretext că l-aş ajuta la rezolvarea proj cesului ce îndemnase pe soacra sa, Atena Stătescu, să facă doamnei Elena Orezeanu şi prin care îi contesta starea civilă; influenţîndu-mă şi pe mine, prin mai multe giruri ce mi le-a pus, ca să încep această acţiune" [9].

Acestea sînt împrejurările de fapt care au fost_ luate în considerare, în procesul penal pornit împotriva lui Nicolae Elzer-Petropol, acuzat de tentativă de crimă împotriva maiorului Teodor Orezeanu.

Numeroşi mantori au fost audiaţi, dar mai impresionante - decît numărul celor 39 de persoane ce au depus mărturie - au fost rechizitoriul şi pledoariile susţinute în acest

Ibidem, p. 45.

proces, care pot fi calificate ca o desfăşurare de elocvenţă judiciară, caracteristică gustului acelor timpuri şi stilului obişnuit în faţa curţii cu juraţi.

Cititorul de astăzi ar putea ii surprins de tonul melodramatic al multora dintre aceste pledoarii. Nu trebuie însă sa se uite că, în general, asemenea pledoarii erau rostite la bară, într-o atmosferă de puternică tensiune, că erau însoţiie de anumite intonaţii, de pauze semnificative, precum şi de o gestică abil regizata - pentru a impresiona juraţii - şi ca flacăra, care le da acolo viaţă, se stinge atunci cînd sînt reduse la o înşiruire de cuvinte aşternute pe hîrtie. Cititorul va trebui, de asemenea, sa ţină seama de faptul că modul nostru de a gîndi de astăzi nu se mai împacă cu patosul şi ostentaţia care au caracterizat, într-o anumită epocă, stilul judiciar.

Iată pledoaria avocatului V. V. Stanciu, reprezentantul părţii civile (victima atentatului):

„De la început ţin să vă previn - va spune el - că acest proces iese din cadrul celor obişniute.

Se deosebeşte de celelalte pricini, nu numai prin încordata atenţie cu care ochiul publicului îl priveşte, nu numai prin extraordinara perversitate a acuzatului, dar mai ales prin altceva, care răneşte însăşi fiinţa adevărului, scopul final al tuturor eforturilor noastre. Mă cred dator deci să vă denunţ toată abila pregătire a procesului pe care-l judecaţi, acea dibace punere în scenă, acel artificial pe care-l simţim că pluteşte în sală ca un duh necurat.

S-a creat o anumită atmosferă, în care cuvintele noastre sînt aprioric condamnate să nu aibă ecoul necesar.

Sînt aici în sală oameni care au venit cu impresiuni culese din ziare, cu convingeri formate acasă, ba mai mult t anticipînd asupra rolului domniei voastre, au venit cu verdictul de achitare pe buze.

în aceste condiţiuni, înţelegeţi domnilor, că lupta de baia ce am angajat-o este 6 luptă nu numai grea, dar şi nedreaptă.

De aceea, în interesul dreptăţii ai cărei sacerdoţi sînteţi, vă rog ca domniile voastre, judecătorii de astăzi, să uitaţi tot ceea ce ieri - cetăţeni - aţi citit sau aţi auzit cu privirela acest proces.

Ecoul opiniei publice trebuie să încremenească în pragul acestui pretoriu! Balanța zeiței Thernis

nu trebuie să se resimtă de nici o presiune. Adevărul nu poate tnflori într-o atmosferă artificială.

Domnilor jurați, justiția vă cere ca prima cărămidă, pe car» veți clădi edificiul convingerii, să fie arsă în focul acestor dezbateri.

Mai țin să vă fac o declarație: toată expunerea mea va fi tn mod intim bazată pe acte, ziare şi scrisori, piese depuse tn dosarele ce sînt pe masa onoratei curți. Vă spun aceasta pentru că fondul procesului de azi este împletit cu atha senzațional, îndît pare de domeniul fanteziei.

Viața ne oferă uneori adevărate drame, atît de puternice, ca te îndoieşti dacă s-au desfăşurat pe scena cea mare a teatrului lumii sau au trăit doar pe scena de lemn a unui teatru obişnuit, din capriciul imaginației unui dramaturg. Mă veți ierta dacă vă voi obosi cu precizări de fapte şi date. Ştiu că sînt mai agreabile - atât pentru auldkor, ck imai ales pentru vorbitor - discuții de generalități, în care domina nota literară şi elementul teatral: acele cascade de fraze care au transformat de multe ori această incintă într-o sală de spectacole gratuite" [10].

Analiza amănunțita a elementelor probatorii ale dosarului, scrisorile trimise Elenei Orezeanu, anunțurile din presă, articolele, depozițiile martorilor (vecini ai ifameii Lina Vlaid) oare au relatat că Nicolae Petropol o cunoştea pe Lina Vlad tncă înainte de publioarea primului anunț şi că aviisese mai multe convorbiri cu ea, retragerea acțiunii în contestare de stat intentată de Grigore Ionescu, cu motivarea dată acestei retrageri, nimic nu va fi omis de avocatul părții civile pentru a demonstra intenția criminală premeditată, cu care acuzatul a săvîrşk omorul neizbutit.

Ultima parte a pledoariei este consacrată înlăturării eventualelor apărări ale acuzatului:

„Şi totuşi, domnilor jurați, pentru acest asasin se va ce£e un

verdict de achitare. Vi se va spune că acuzatul e copilul natural al milionarului Cristache Petropol, se va încerca să s# creeze în preajmă-i o atmosferă de poezie, i se va face un nimb în jurul capului său de copil natural, fiind zugrăvit ca eroul social premergător al unei legislaţiuni mai drepte.

[11] *Ibidem,* pp. 55 - 56.

Domnilor juraţi, tema este veche ca şi instituţia domniilor voastre şi periculoasă, pe cît de banală. Cînd apărarea nu izbuteşte sa facă din criminal un nebun, atunci caută să-l prezinte ca o victimă a societăţii, ca pe un erou vrednic, nu de pedeapsa juraţilor, ci de admiraţia tuturor.

Domnilor apărători, voi admite iteza domniilor voastre, voi crede un moment că acuzatul este copilul natural al lui (sristache Petropol. Dar, oare o astfel de filiaţiune îi dă dreptul să ucidă?

Cum, domnule Elzer, faptul că eşti fiul natural, fie chiar al lui Petropol, constituie un privilegiu ce dă dreptul să-ţi vînezi duşmanii şi, atonei cînd ordinea publică îţi cere socoteală (pentru crima făcută, este de ajuns să-ţi declini calitatea de copil natural, pentru ca nimeni să nu aibă dreptul să te atingă"? [u].

în finalul pledoariei, juraţii sînt preveniţi împotriva consecinţelor nefaste ale unui sentiment de imilă pentru acuzat:

„Aveţi înaintea domniilor voastre un monstru plămădii din minciună şi împietrit de ură, un pervers rafinat, fără precedent în analele justiţiei româneşti. Ştiţi că nu a arătat nici o căinţă pentru fapta pe care a comis-o. Din tot ce v-a spus ieri, nu se profilează nici măcar umbra unei păreri de rău...

Şi e bine să mai ştiţi că, cu aceeaşi mînă cu care veţi arunca un vot de achitare, veţi înarma braţul altui criminal, veţi pregăti alte victime inocente.

Dar domnilor, voi admite ipotetic că, după pledoariile talentate ale reprezentanţilor apărării, asasinatul lui Elzer va pluti într-o atmosferă de milă... Ei bine, chiar şi în cazul în care

acuzatul ar părea că merită mila, va trebui totuşi să-l pedepsiți.

Domniilor jurați, sentimentul de milă nu exclude pedeapsa. Nu uitați că astăzi aveți un rol mare. Sînteți judecătorii delegați ai societății. îndepliniți funcțiunea de clinicieni sociali. După cum medicul care, deşi milos, atunci cînd îşi dă seama că plaga nu mai poate fi vindecată, recurge la bisturiu, tot astfel domniile voastre aveți astăzi datoria de

[11] *Ibidem,* p. 72.

a face operă de chirurgie socială, tăind fără milă ce este rău, pentru a salva restul organismului social" [12].

Cel de-al doilea reprezentant al părții civile îşi va începe pledoaria, feluînd ceea ce încercase în încheiere predecesorul său (de a pune în gardă pe jurați împotriva tezei apărării).

„Este o veche tradiție - va spune el - ca în fața Curții cu juri să se ocolească obiectul dezbaterilor, să se ocolească crima şi, între judecata domniilor voastre şi obiectul judecății, să se pună o mare de sentimentalism...

Prin această ocolire a obiectului dezbaterilor, s-au adus în dezbateri lucruri cu totul străine de procesul de astăzi, s-a urmărit să se readucă la Curtea cu juri un proces pierdut în civil şi, pentru aceasta, au fost înfățişați 35 de martori care au transformat judecata de astăzi într-o piesă palpitantă, într-iun roman de senzație. Unul dintre martori, interesat în proces, a 'mărturisit că această afacere Petropol nu se va închide, că va -reîncepe procesul şi că, pe alte căi, el va fi readus la ordinea zilei...

Domnilor, ieri, timp de 10 ore, toată atenția întregii Curți şi a domnilor jurați nu era spre banca acuzării - acuzatul dispăruse - ci toată atenția era îndreptată înspre cealaltă parte, înspre scaunul pe care şedea partea civilă şi ați văzut cum i s-au adus toate insultele posibile" [13].

Restul pledoariei se va concentra asupra personalității acuzatului, subliniindu-se cum şi~a creat un decor teatral pentru

crima savîrşită şi cum a continuat această punere în scenă şi lîn faţa juraţilor. Declaraţiile acuzatului sînt analizate în cele mai mici amănunte, pentru a se combate teza apărării care urma să susţină că, în realitate, ceea ce ar fi urmărit Nicolae Elzer era un pseudoatentât, destinat să permită repunerea în discuţie a procdsului de familie.

în şedinţa din 22 ianuarie 1924, ia cuvîntul cel de-al treilea avocat al părţii civile, I. Gr. Perieţeanu, care de la început anunţă că-şi va rezuma pledoaria, „reducînd dovada culpabilităţii acuzatului, pe cale de eliminare, la strictul necesar".

[12] *Ibidem,* pp. 73 - 74.

[13] *Ibidem,* pp. 79 - 80.

Deşi atmosfera era pregătită de predecesorii săi, I. Gr. Perieţeanu va începe totuşi printr-o abilă încercare de cîştigare a bunăvoinţei juriului.

„Sînt domnilor juraţi - va spune el - aproape 20 de ani de cînd mi-am făcut debutul înaintea acestei Curţi. Am pledat totdeauna pe banca apărării;; ou succes şi cu încredere în juriu, cu încrederea pe care o are totdeauna avocatul cînd apără pe un inculpat. Am pledat cu convingere, dar am pledat şi cu inima strînsă pentru că, să credeţi, nu ne înfăţişăm întotdeauna la bară cu certitudinea că apărăm o cauză dreaptă. Experienţa are darul de a tempera elanurile şi de a strecura în sufletele avocaţilor amărăciunea îndoielii.

Sînt numeroase cazurile în care conştiinţa avocatului e pusă la încercare, fie în timpul pledoariei, fie după ce şi-a îndeplinit oficiul, şi nu o dată avocatul care a izbutit să smulgă juriului un verdict de achitare, convins că a apărat o cauză dreaptă, a avut apoi decepţia de a constata vinovăţia clientului său datorită unor circumstanţe ulterior survenite. Cînd susţii însă înaintea Curţii cu juraţi interesele părţii civile, ale victimei, prilej pe care eu l-am avut rar, te simţi de la început cuprins de o explicabilă îndoială, de o mare neîncredere în izbânda cauzei pe care o aperi. Această

neîncredere e rezultatul indulgenței pe care o arată juriul, maî totdeauna, la noi ca şi aiurea, față de diferiții infractori, imunizați în aşa-zisa atmosferă de simpatie bolnăvicioasă care învăluie crimele pasionale sau afacerile în care se vmtură ideea răspunderii sociale.

Astăzi însă, domnilor jurați, eu voi pleda în fața dv. cu încredere. Chipul în care e alcătuit juriul mă îndreptățeşte să sper că voi putea obține de la dv. verdictul prin care-şi va primi cuvenita sapețiune un gest criminal, cu atît mai culpabil, cu cît n-a ținut seama nici de sanctitatea templului dreptății.

Procese ca cel de azi, din fericire, nu s-au înfățişat des înaintea curților noastre cu jurați şi pot afirma că nici aiurea, chiar acolo unde criminalitatea e cu mult mai cinică şi îndrăzneață, forul justiției a impus totdeauna respect, chiar celor mai temerari criminali. Incinta ei n-a fost pângărită" [14].

Ibidem, pp. 89 - 90.

Trecînd apoi la evocarea a ceea ce numeşte „romanul foileton al lui Petropol", distinsul jurist care a fost I. Gr. Pe-rieţeanu aduce un argument important pentru înlăturarea acuzației de substituire de copil, lansată în cadrul acestui roman! El se va întreba în ce scop să fi săvârşit Eliza Petropol crima de care este acuzată şi va. demonstra lipsa totală de interes în săvîrşirea ei.

„Lăsând la o parte marea dificultate de a înfăptui o asemenea reiterată crimă - va spune I. Gr. Perieţeanu - se pune în prim rînd întrebarea: în ce scop? Căci orice act omenesc trebuie să aibă un scop. Lipsa de mobil introduce actul în domeniul smintelii. Cel care pune la cale o crima, ca aceea a substituirii de copil, care se expune, săvîrşind-o, la pedeapsă, mai ales atunci cînd ocupă în societate o situație bună, desigur că trebuie să fie împins de un mobil puternic. Oricum, actul criminal - săvârşit în asemeneaconditiuni - trebuie să fie înconjurat de toată prudența necesară. S-ar putea crede că doamna Petropol a cedat dorinței de a-şi asigura succesiunea lui Petropol, printr-o supresiune de stat. Eroare! Doamna Petropol, dînd soțului ei un descendent legitim, prin

supresiune de stat şi asigurînd unui suflet străin" aproape întreaga avere a bătrînului Petropol, îşi crea ei personal o situaţie mai rea decît aceea pe care ar fi avut-o nesăvîrşind abominabila crimă. Într-adevăr, Petropol, în lipsa oricărui descendent legitim, putea să-i lase ei întreaga avere pe cale testamentară, iar dacă ar fi murit *ab intestat,* conform legii, i s-ar fi cuvenit o pătrime din averea lui în plină proprietate. Dimpotrivă, în cazul în care Petropol ar fi lăsat pe urma lui un copil, văduva lui n-ar fi avut dreptul dccît la o porţiune virilă în uzufruct. De ce s-ar fi expus dar> să introducă în sînul familiei lui un copil străin, luat după străzi, şi încă din ce lume! Din lumea patibulară a făcătorilor de rău, atît de bine descrisă în anumite melodrame. Căci între femeia Vlad şi faimoasa Frochard din *Două orfeline,* nu există nici o deosebire. Amîndouă şchioa-pătă, ambele sînt li|psite de inimă şi conştiinţă, iar bărbatul, ocnaşul, seamănă foarte mult cu „Chiorul", hidosul personaj al lui Eugene Sue din *Misterele Parisului.*

Ciudat. Să descind într-o lume interlopă, de bandiţi şi de ocnaşi, să fac din ei complicii mei la o crimă monstruoasă,

ca să introduc la mine în familie un copil, a cărui ereditate era de natură să mă înspăirnînte. Şi aceasta, pentru a-mi crea o situaţie mai rea deoî aceea pe care aş fi avut-o dacă nu săvîrşeam odioasa crimă!" [15].

Juraţii sînt apoi invitaţi să fie cu luare aminte.

„Aveţi să pronunţaţi astăzi - le va spune avocatul părţii civile - un verdict grav de care depinde un întreg viitor, care nu interesează numai cazul Petropol, ci însăşi siguranţa în distribuirea justiţiei. Nici o încredere în justiţie nu mai poate exista dacă cei răzvrătiţi împotriva codurilor ar veni cu un Browning să tragă asupra noastră, pentru ca să atragă atenţia lumii că codul civil trebuie modificat, că dispoziţiile lui nu mai corespund cu faptele" [16].

După ce, analizînd faptele, demonstrează premeditarea şi arată că mobilul crimei a fost răzbunarea, avocatul încheie astfel:

„Sagacitatea dumneavoastră va trebui dar să dea la o parte tot acel material melodramatic, cu care apărarea va încerca să construiască lui Petropol un piedestal de impunitate şi un decor menit să vă înfăţişeze pe acuzat sub un aspect favorabil.

în mijlocul acelui decor, ori ce s-ar face, figura acuzatului se va desprinde ca un chip de regizor, maestru în ale crimei» care, după ce a profanat templul justiţiei cu gestul lui criminal, înfigînd gloanţe în uşa unei săli de audienţă, a transformat incinta Curţii cu juraţi într-o scenă de teatru, de unde şi-a reeditat sinistrele bîrfeli cu care împănase presa, a jignit autoritatea lucrului judecat şi a mers până acolo, incit şi-a vărsat, la picioarele dv. chiar, înverşunata ură pe care a avut-o şi o are împotriva victimei!

Verdictul dv. în procesul de faţă e aşteptat de toată lumea, nu numai ca o justă sancţiune a unei crime de asasinat săvîrşită dar neizbutită, dar încă, şi mai presus de orice, ca o stigmatizare a cutezanţei fără seamă, de a se sfida şi jigni grav justiţia, în chiar sanctuarul ei" [17].

[15] *Ibidem,* pp. 92 - 93. " *Ibidem,* p. 99. [17] *Ibidem,* p. 110.

Cuvântul aste dat în continuare ministerului public, reprezentat prin procurorul Georige Ionascu. El va începe prin a fixa obiectul procesului, atrăgînd atenţia asupra faptului că ceea ce au de judeoait juraţii este fapta săvârşită de Nioolae Elzer, în ziua de 22 noiembrie 1922, în incinta Palatului de justiţie.

Iată cum se face - în rechizitoriul ministerului public - această delimitare a obiectului procesului:

„Spectatori luminaţi şi imparţiali ai cauzei care se dezbate înaintea domniilor voastre aţi puitut vedea pînă acum că procesul acuzatului pentru crimă de asasinat, Nioolae Elzer zis Petropol, ejste de fapt constituit din două procese. Este procesul între două familii, un proces civil între o familie care îşi apără onoarea şi existenţa ei şi o altă familie care atacă pe cea dintîi, pentru cauze mai mult sau mai puţin avuabile. Este în al doilea rîrud un proces penal propriu-zis, şi acesta este singurul care vă interesează pe

dv., procesul' în dauna căruia s-a dezbătut cel dintîi. Nu vă interesează pe dv. dată acuzatul (care îşi zice Nilcolae Petropol) este sau nu copilul natural al lui Cristaitihe Petropol, nu vă interesează dacă sînt adevărate sau nu toate acele calomnii care s-au aruncat prin gura martorilor care au venit aici, fiecare cu temperamentul şi pasiunea lui, dar mai ales fiecare cu interesul său, împotriva unei femei şi a unei familii; dar ce vă interesează ipe dumneavoastră, judecători ai unei cauze criminale, este dacă, ida sau nu, acest acuzat e' vinovat că în ziua de 22 noiembrie 1922, a comis un asasinat cît voință şi premeditare împotriva maioruluui Teodor Orezeanu" [1S].

Reprezentantul ministerului public va anunța apoi că îşi va mărgini rolul „aşa cum îl fixează legea de procedură penală, legea organică a acestui tribunal de ex-cepțiime, care spune că rolul acuzatorului public este acela de a expune jurați lor şi curții.subiectul aeuzațiunii şi. de a sprijini cu dovezi această acuzațiune" [19].

Procurorul va intra direct în analiza faptelor.,.

„Domnilor, e vorba de o crimă - va.spune el - şi anume e vorba de un omor cu premeditare. Voi veni îndată la-

[18] *Ibidem, p.* 113.

[19] *Ibidem, p.* 114

1

această circumstanță agravantă (după lege, după însăşi rațiunea omenească de totdeauna) care este premeditarea în săvîrşirea unei crime, încep cu fixarea acestui moment din ziua de 22 noiembrie 1922, cînd acuzatul Nicolae Petropol se afla în pretoriul Tribunalului Ilfov secția II-a civil ă-c or ec-țională şl asista la 'dezbaterile unui proces 'în care nu era interesată persoana sa nici din punct de vedere moral, nici din punct de vedere material, fiindcă, oricare ar fi fost hotărîrea justiției, Nicolae Petropol nu ar fi avut în nici un fel nimic de câştigat, după cum nu ar 'fi a/vut în

nici un fel nimic de pierdut. La un. moment dat, în timpul cînd se dezbătea un proces străin, şedinţa se suspenda şi în timpul acestei suspendări publicul a ieşit pentru recreaţie în sala paşilor pierduţi. Acuzatul se afla cu un. revolver în buzunar. Vom vedea, and vom veni la expunerea împrejurărilor din care se trage.dovada premeditării, care era rostul acestui revolver în buzunarul acuzatului. O dată cu publicul, în cursul acestei suspendări de audienţă, iese din sală şi maiorul Orezeanu, care pînă atunci aşteptase liniştit rundul pentru judecarea procesului său. Şi atunci, domnii mei, se întâmplă acest eveniment, din fericire - cum vă spunea eminentul reprezentant al părţii civile - eveniment 'aproape unic în analele justiţiei române, ea un foc de revolver să răisume la uşa sălii tribunalului, împotriva unei persoane care nu se făcuse, faţă de nimeni, vinovată cu nici un fel de provocare"[20].

Procurorul examinează apoi cu sobrietate atît< împreju-jrările care sînt de natură a agirawa răspunderea acuzatului, cît şi pe cele care sînt *ki* favoarea sa:

„Îmi este greu să cred - va declara procurorul - că dv. aţi putea primi această explicaţie a acuzatului: că a tras de la doi paşi numai pentru o glumă sau în tot caizul numai pentru a atrage a'supra lui atenţiunea lulmii înconjurătoare. Nu ştiu cine ar fi în stare să accepte ca o asemenea glumă să fie încercată asupra* persoanei sale, ca de la doi paşi sau chiar mai mulţi, să se tragă asupra sa cu această teribilă armă de ucidere care este revolverul Browning"[21].

« *Ibidem* pp. 114-415. " *Ibidem,* p. 115.

Şi procurorul va continua:

„Pînă aici, domnilor juraţi, mă măgulesc că am făcut ca acuzatul să apară înaintea dumneavoastră ca vinovat de crima de omor pe care a săvîrşit-o împotriva maiorului Orezeanu. Crima aceasta este, cum spune legea, săvîrşită, dar neizbutită. Domnilor, prima împrejurare care îngreuiază situaţia acuzatului este o împrejurare pe care şi legea, şi universala conştiinţă de dreptate a

omenirii o consideră ca atare. Acuzatul a premeditat. Acuzatul şi-a dat seama că atunci cînd vii la un proces, vei fi întrebat ce ai căutat acolo unde nici interesul nu te chema şi unde nici nu erai citat personal. Dacă ai venit ca simplu spectator, de ce ai venit cu un revolver? Cu abilitatea care nu-l părăseşte niciodată, acuzatul încearcă şi aici o diversiune. El ştie că ar putea spune: am intrat în sala unui tribunal din curiozitate sau din orice alt motiv pe care nu sînt dator să-l spun. Dar cînd se întîmplă să fi venit ou un revolver, cînd ştie, de asemenea, că este greu să explici această împrejurare a purtării unei arme, altfel decît prin intenţiune, prin planul pe care dinainte şi l-a format, de a suprima persoana împotriva căreia a tras? Diversiunea începe însă cînd el spune că îi era frică să nu fie atacat de maiorul Orezeanu..." [22].

După ce dă explicaţiile de fapt şi psihologice ale premeditării, procurorul evocă o împrejurare favorabilă acuzatului:

„Domnilor, e crimă săvîrşită, pentru ca acuzatul a făcut, tot ce trebuia din partea sa ca să omoare: s-a înarmat, a pîndit, a tras. Victima lui putea să moară. Dacă n-a murit, dacă asasinatul n-a izbutit, aceasta nu este din voinţa acuzatului, ci din împrejurări cu totul independente de ea. Legea ţine seama de acest lucru, de această situaţie şi de aceea am spus de la început, această împrejurare constituie pentru acuzat o împrejurare uşurătoare" [2S].

Reprezentantul ministerului public trece apoi la *analiza* mobilului crimei (dorinţa de răzbunare a acuzatului, care nu l-a părăsit niciodată).

[22] *Ibidem,* pp. 117 - 118. [28] *Ibidem,* p. 120.

:i

Această analiză îi permite procurorului să facă şi rechizitoriul legislaţiei în vigoare, cu privire la condiţia juridică a copilului natural.

„Domnilor - va spune el - situaţia aceasta a copilului natural poate să servească drept temă pentru orice, dar nu poate să fie

decît compromisa, atunci cînd vrei să faci din ea mobilul unei crime împotriva unor persoane cu totul nevinovate. Recunoaştem această lipsă în legislaţia noastră civilă, lipsă care a dispărut în legislaţiile ţărilor democratice... Dar aceasta poate să fie o chestiune care să atragă atenţia legiuitorului viitor, atunci cînd el ar vrea să ridice legislaţia noastră la înălţimea (progresului realizat..., 'dar mici într-un caz, nici acei care au luat apărarea copilului, nici acei care au luat apărarea femeii, nici acei care din egoism, din nepricepere sau din alte motive s-au ridicat pentru păstrarea situaţiei create prin legea napoleoniană din 180.4, nimeni nu s-a gîndit să creeze din situaţia injustă şi ilogică a copilului natural o primă de impunitate pentru un 'asa'sinat" [24].

După terminarea rechizitoriului se succed una după alta pledoariile apărării. Va începe Victor Mălineanu şi vor continua I. Perianu, Margareta Paximade Ghelmegeanu şi Pompiliu Ionițescu.

Vom spicui cîteva fragmente din aceste pledoarii.

Cel dintîi dintre apărători, Victor Mălineanu, va indica prin scurta sa pledoarie linia apărării: procesul acuzatului este procesul copilului natural, al unei legislaţii retrograde care consacră lipsa sa totală de drepturi.

„Aţi auzit domnilor juraţi, va spune Victor Mălineanu, stăruinţa părţii civile de a circumscrie acest proces la materialitatea brutală a faptului: un foc de revolver tras cu premeditare în maiorul Orezeanu, în sala Tribunalului Ilfov, secţia a II-a.

Ei bine, peste noi şi în contra voinţei acuzatorului, procesul de azi ia proporţiile lui reale, devenind procesul copilului natural.

Procesul copiluinatural în care - prin glasul şi suferinţa nemăsurată a acuzatului de azi - îşi strigă lumii, îşi strigă opiniei publice durerea şi deznădejdea, cohorta în-

[24] *Ibidem,* p. 121.

treagă a dezmoşteniţilor de soartă, îm care Petropol joacă prin

durerea sa rolul cel mai tragic şi reprezentativ.

Şi glasul lui Nioolae Petropol a sunat în această incintă, greu ca o mustrare, pentru societatea românească care a tolerat vreme de 50 de ani, în legea civilă, regimul odios al copilului natural" [25].

Avocatul va insista apoi asupra faptului, semnificativ în concepția apărării, că deşi primul articol sub semnătură.a lui N. Petropol a apărut încă în,1920, nici unul dintre cei vizați nu 'au reacționat, aşa cum era firesc, aducîndu-l pe N. Petropol pe banca tribunalului corecțional pentru calomnie şi şantaj.

Pledoaria se încheie cu cuvintele:

„Terminînd, nu vă cer verdictul de achitare. Verdictul de achitare va veni ca un imperativ categoric al conştiinței dv. curate. Vă cer mai miilt, vă cer ca miine, cînd veți ieşi din această incintă, reluînd ocupațiunile profesionale, sa fiți fiecare un purtător de cuvînt al adevărului, determinînd cu o oră mai devreme pe legiuitorul român să curme această imoralitate legiferată, care se numeşte regimul copilului natural în codul nostru civil" [26].

„Domnilor, aveți să judecați o faptă, şi un om", a spus, luînd cuvîntul, cel de-al doilea avocat al apărării.

„Partea civilă, într-un limbaj violent şi hiperbolic, vedea o ediție penală a unui proces pierdut, o faptă de o perversitate sadica, o crimă premeditată, de un cinism fără precedent, o formidabilă înscenare de şantaj, o afacere tenebroasă în formă de roman foileton, iar pe de altă parte, un leneş, un vagabond, un moştenitor de profesie, o minte surescitată de pofta cîştigului, un personaj sinistru, un monstru moral!... După distribuția acestei colecții de epitete, unul dintre confrații adversari ne atribuia, printr-un efort de previziune, intenția de a face din criminal, erou, din abjecțiunea lui, aureolă. S-a înşelat însă în aşteptările sale...

Domnilor, între erou şi monstru moral, sîntem îndreptățiți să spunem: *«ni cet exces d'honneur, ni cette indignite»*! Adevărul e la mijloc. Fapta este încheierea unei drame care

[25] *Ibidem,* p. 131.

[28] *Ibidem,* pp. 133 - 134.

1

nu putea culmina decît în felul acesta, epilogul unei vieți pe care, fără teamă de exagerare, o putem numi calvar. Omul, nici erou, nici monstru moral, ci victima unei nenorociri. Nenorocirea nu se condamnă, se compătimeşte.

Ar fi de ajuns a expune obiectiv faptele, pentru că ele impun - singure şi fără comentarii - această concluziune. Dar pentru că vi s-au recomandat oarecare rețete de judecată, care - dacă ar fi adoptate - ar duce la un act, nu de dreptate, ci de cruzime, socotim necesar mai întîi să le combatem. Partea civilă vă spunea cam aceste lucruri: «nu ne îndoim că se va relua, pentru apărarea acuzatului, răsuflata temă a fiului natural. Se va face literatură sentimentală şi lipsită de originalitate, căci acest subiect a fost epuizat de Dumas-fiul. Se va face apel la sentimentele dv., spre a se evita verdictul pe care dreptatea-l reclamă. Vi se recomandă, în sfîrşit, îm/podobierfu-%ă ou pomposul titlu de sacerdoți al justiției, să fiți impasibili la implorările noastre, să ne ascultați cu inimile împietrite şi reci şi, ca buni apărători ai societății, să extirpați în sufletele dv. orice simță-mînt omenesc pentru a nu face loc decît logicii reci, rațiunii exclusive».

O rătăcire mai incompatibilă cu demnitatea justiției e greu de imaginat. Căci aceasta revine a vi se cere să ne judecați nu cu sufletul întreg, ci cu sufletul mutilat.

Sînteți instanță de judecată cu un caracter special.

Legea nu vă încătuşează, ca pe judecătorii ordinari, în carcera unor anumite texte care o data puse ca premise, cu fatalitatea cu care o locomotivă pornită dintr-un anume punct trebuie să ajungă la un anume altul, duc adesea la condamnări în contra cărora echitatea strigă, dar pe care nici judecătorul nu le poate evita. Sînteți judecători excepționali şi însăşi legea dv. constitutivă vă recomandă, ca criteriu, intima convingere".

„Iată pentru ce ne socotim îndreptățiți să nu vedem în dv. o simplă fabrică de silogisme, de ce vă cerem să ne deschideți şi mințile, şi inimile dv.

230

Acestea zise, şi reamintind afirmațiunea ce s-a făcut chiar de unul din confrații ce au pledat pentru partea civilă, anume că nu există infracțiuni, ci infractori, sîntem de acord *i*, în a nu se desprinde actul ce aveți să judacați de.antecedentele autorului său şi, convinşi că numai examinarea actului ca o rezultantă necesară a acestor antecedente poate aduce lumină jn cauză, cerem îngăduința de a o face:

Care^ trecutul lui Petropol?" [27].

Avocatul demonstrează apoi, că bătrînul Petropol l-a tratat totdeauna pe acuzat ca pe propriul său fiu, înscriin-du-l la şcoală sub numele Petropol (nume sub care acuzatul şi-a făcut şi armata) şi crescîndu-l în casa sa pînă în momentul în care a fost silit să-l îndepărteze, din cauza insistențelor soției sale. Dar, şi după aceasta, continuase să-i trimită, lunar, 300 de lei pentru întreținerea sa.

Avocatul va evoca apoi substituția de copil care s-ar li petrecut în casa Petropol, subliniind elementele care o fac verosimilă în pofida interdicției legale de a o dovedi:

„în timp însă ce copilul adevărat, a spus el, era silit să plece de lîngă afecțiunea tatălui, cu disperarea în suflet, în casa bătrînului Petropol, -sosea în urma unui voiaj romantic, făcut într-o cutie de pălării, un copil străin, adus prin-tr-un simulacru de maternitate şi care avea sa intre mai tîrziu în familie cu încuviințarea justiției, pe poarta prezumțiilor codului civil.

Nu vom insista asupra acestei chestiuni, pentru că nu vrem să ni se repete acuzațiunea că am încerca să reeditäm, înaintea jurații lor, un proces pierdut la instanțele civile.

Dar nevoia de a determina cauzalitatea actului ce aveți să judecați ne constrînge sa semnalăm faptele ce îndreptățesc nu

numai un serios dubiu, dar aş putea zice certitudinea că în locul copilului adevărat, căruia legea civilă îi interzice căutarea paternităţii, s-a substituit un copil, a cărui stare civila este interzis a fi discutată, iarăşi din pricina unei interdicţii legale" [28].

Nu este uitată nici problema testamentului, a cărui existenţa a fost afirmată de unii martori.

[27] *Ibidem,* pp. 139 - 141.

[28] *Ibidem,* p. 143.

231

Această parte a pledoariei se încheie cu cuvintele: „Acesta e omul pe care aveţi să-l judecaţi, domnilor juraţi şi înţelegîndu-i nenorocirea, îi veţi ierta rătăcirea de o clipă.

Acum cînd îl cunoaşteţi, vă daţi seama că fapta lui este ieşită din revolta în faţa nedreptăţii. Nu un criminal aveţi înaintea dv., ci un profund nedreptăţit de oameni şi prigonit de lege. Nedreptatea legii? Nu e un paradox"[29]. Avocatul apărării încheie astfel:

„Dar, pentru că s-au făcut, aici şi aiurea, sforţări neizbutite de a se dovedi că cel substituit în locul fiului adevărat este sînge din sîngele lui Petropol, ca şi cînd acest lucru ar schimba în crimă nenorocirea acuzatului, concedem ipotetic că defunctul n-a avut un singur copil, ci doi: unul a cărui stare civilă este în regulă cu legea, altul în dezacord şi nu din voinţa lui, cu slova codului civil.

Domnilor juraţi, misiunea dv. se reduce la a răspunde printr-'Un da sau printr-un nu, dacă dintre doi fii ai aceluiaşi părinte, cu egale drepturi... ieşiţi din acelaşi destin cu destine deosebite, unul poate să profite de milioanele agonisite de tatăl său, iar celălalt să tînjească la umbra ocnei după un crîmpei de cer albastru pe care nu l-ar mai putea vedea decît prin zăbrele de fier. De aceea, vă rog să veniţi înaintea noastră cu cuvîntul nu! Veţi face şi un act de dreptate şi o faptă bună" [30].

într-o inspirată pledoarie, de o impecabilă structură logică, Margareta Paximade Ghelmegeanu, avocata apărării, analizează astfel fapta care l-a adus pe acuzat în faţa juraţilor:

„Domnilor juraţi, mă întreb cu nedumerire, cum a putut doamna Petropol, cinstită şi neprihănită, să rabde să fie atacată în cinstea ei de femeie şi în sentimentul ei de mamă, fără a aduce proba irefutabilă, de care vorbea colegul meu, probă aşa de uşor de obţinut printr-un certificat medical. S-au scris articole în ziare, toată societatea şoptea în jurul sau, s-a adus chestiunea în faţa instanţelor judecătoreşti, era în joc starea civilă a fiicei sale, cum a putut această mamă să tacă atîta timp?

2» *Ibidem,* p. 147. [30] *Ibidem,* p. 149.

232

Judecata a hotărît că ordinea publică e interesată ca nimeni să nu poată desfiinţa, prin nici un fel de dovezi, starea civilă ce rezultă pentru cineva din actul de naştere. Dar oricîte hotărîri ar da un tribunal îmtr-o ohestiune în care e angajată onoarea doamnei Petropol şi situaţiunea socială a fiicei sale, hotărîri bazate nu pe adevărul scos din fapte, ci la adăpostul unui text de lege care împiedică arătarea lui, opinia publică nu se va lăsa convinsă. Justiţia poate fi oprită în faţa unei dispoziţiuni legale, opinia publică, nu. Ea reclamă să i se arate adevărul.

Toate elementele, domnilor juraţi, pe care le arăt şi care încă o dată spun, sînt întărite de tăcerea persistentă a doamnei Petropol, nu credeţi că ar fi suficient de puternice, să producă bănuiala, nu în Nicolae Petropol, ci în mine şi dumneavoastră, că doamna Orezeanu n-are starea civila pe care o prezintă?"

„Acuzatul a venit cu revolverul în mină în chiar templul justiţiei, să o provoace să-i dea ascultare. Acesta este sensul unic ce se poate da glontelui tras de JNTicolae Petropol.

Nicolae Petropol, fără să fi avut un moment gîndul să-l omoare pe maiorul Orezeanu, a tras cu revolverul pentru a sili justiţia, sub forma ei de azi, să răscolească fapte pe care legea opreşte instanţele obişnuite să le cerceteze. E prima ipoteză. De partea ei stă realitatea lucrurilor.

A doua ipoteză, aceea pe care o susţine domnul procuror general şi, evident, partea civilă, este că ar fi vrut prin.gestul său

să ridice viața 'maiorului Orezeanu. Dar se.iveşte de îndată înaintea noastră întrebarea: ce interes avea s-o facă? Căci numai în măsura interesului pe care-l veți putea măcar bănui, acuzatul ar putea fi făcut răspunzător de gestul său, ca de acel al unui asasin.

Dacă n-avea un mobil, e un dement şi trebuie dus aiurea decît în ocnă şi îngrijit, iar nu batjocorit.

S-a răspuns de acuzare: maiorul Orezeanu era cel care susținea apărarea în procesele care puneau în discuție starea civilă a soției sale. Fără el, rămîneau două femei slabe, fără ajutor. Aşa să fie? Socot că dacă domnul procuror general

ar fi cunoscut pe doamna Eliza Petropol, ar fi văzut că domnia sa poate să facă, în apărarea cinstei familiei sale, mai mult decît un regiment întreg".

„In fața absurdului acestei ipoteze, rămîne prima soluțiune pe care o reclamă şi faptele, şi bunul-simț. Acest om voia să vorbească, nimeni nu-l asculta. Atunci a recurs la acest glonte, ca el să-l aducă aici şi, în fața dv., să aibă în sfîrşit dreptul să-şi spună durerea".

„Domnilor jurați, termin cu încrederea că dv., care ați ascultat pe acest nefericit, care a trecut prin luni de prevenție pentru a vă putea vorbi, îi veți da şi ocrotire. Nu cred că se va găsi nici unul din dv. care, după ce a aflat cît a suferit, să încununeze lanțul de nedreptăți de pîna acum, printr-o ultimă nedreptate, aceea de a-l trimite în ocna

31

Nicolae Petropol a fost achitat. »* *Ibidem,* pp. 169 - 171.

Procesul

Arăbelei Armâsescu Straoolca în dimineața zilei de 22 martie 1929, într-o cameră din str. Precupeții Noi nr.

25, avocatul Nicolae U. a fost găsit omorît de un glonte de revolver şi alături de el, rănită, Ara-bela Armăşescu, fosta soție a avocatului C. Stravolca.

Nicolae U., la început judecător la Tu mu Măgurele, a fost silit să demisioneze din funcția sa şi să se înscrie în baroul de avocați pentru a evita mutarea care trebuia să intervină, ca urmare a neprezentării sale la examenul de definitivare în magistratură. Gurînd după aceasta divorțează şi se stabileşte cu mama sa M. D. în Bucureşti, angajîndu-se ca secretar la avocatul C. Stravolca.

Soția avocatului Stravolca se îndrăgosteşte de secretarul soțului ei, cu 13 ani mai tînăr decît ea, îşi părăseşte căminul şi se mută într-o cameră mobilată, în str. Precupeții Noi nr. 25, unde, aşa cum am arătat, este găsită în dimineața de 22 martie 1929 rănită, alături de cadavrul lui N. U.

Prima explicație pe care autoritățile au dat-o acestor fapte a fost aceea că U. a tras asupra Arăbelei Armăşescu cu intenția de a o omorî şi apoi s-a sinucis.

După cîteva zile însă se ajunge la convingeri complet opuse şi Arabela Armăşescu este arestată sub inculparea de a fi asasinat pe U. şi de a fi simulat apoi o sinucidere.

Este prea bine cunoscut că, în majoritatea proceselor, versiunea apărării şi versiunea acuzării se deosebesc fundamental. Deosebirile sînt însă, în general, rezultatul unei in-

[1] A se vedea nota 1 de la *Procesul arhitectului Socolescu.*

terpretări diferite a aceloraşi fapte sau al proiectării lor pe fundalul vieții şi personalității eroilor.

în procesul Arabelei Armăşescu putem observa însă o situație cu totul diferită, explicabilă prin neglijența, în-tîmplătoare sau voită, a celor care au sosit cei dintîi la fața locului şi care au schimbat înfățişarea indiciilor materiale.

Astfel, nu numai personalitatea victimei şi a acuzatei apar

fundamental deosebite în diferitele portrete schițate de acuzare şi de apărare, dar însăşi reconstituirea faptelor (bazată pe indicii puse sub semnul întrebării de la început) este şi ea atît de diferită, încît a fost imposibil pentru jurații şi opinia publică de atunci, cum este imposibil şi pentru cititorul de astăzi al dosarului, să decidă cine este victima şi cine este asasinul.

Iată de ce am crezut că metoda cea mai indicată - pentru a avea o imagine completă a acestui proces - este aceea de a pune față în față cele două versiuni, pentru fiecare dintre aspectele, elementele şi probele invocate de cele două părți.

Pentru acuzare, victima este Nicolae U. Ordonanța definitivă a judecătorului de instrucție, din 8 iulie 1929[2], îl înfățişează ca pe un fiu model, legat printr-un sentiment profund de mama sa, căreia înțelege să-i asigure o viață cît mai liniştită şi la adăpost de orice griji.

Despărțirea sa de soție, pe care o lăsase la Turnu Măgurele, este prezentată ca rezultatul unor simple neînțelegeri familiale, în urma cărora U. se hotărîse să lase soției sale libertatea de a divorța.

Cît despre activitatea sa în biroul avocatului C. Stravolca, ordonanța definitivă o caracterizează astfel: „...prin devotamentul pus în îndeplinirea îndatoririlor de secretar, cum şi cu experiența ce poseda ca fost magistrat, reuşeşte în curînd să capete încrederea maestrului său şi, mai mult chiar, să fie cît mai în apropierea lui. Inteligență vie şi fizic plăcut, este invitat şi reținut aproape zilnic la mesele maestrului său şi chiar la diferite recepții..." [3].

[2] A se vedea *Biblioteca marilor procese,* voi. X, 193Oj Editura „Curierul judiciar", p. 10.

[3] *Ibidem.*

Rezultatul este că această intimitate „a excitat pornirile pătimaşe de femeie cochetă" ale soției lui Stravolca, „care, în

dorința de a-şi satisface oarecare sentimente, uşor de priceput la vîrsta sa, a forțat nota prieteniei" [4].

Ordonanța definitivă merge chiar pînă în a-l înfățişa pe U. ca o biată victimă a unei femei „încercate şi perfect înarmate pentru cuceriri" care, cu o artă desăvîrşită, a speculat „nevoia şi slăbiciunea bărbatului" [5].

Cum apare Nicolae U. în portretul pe care îl face apărarea? [B].

Fiu natural incestuos, subliniază apărătorii acuzatei, U. avea toate complexele acestei categorii de prigoniți. Plecase din magistratură în urma unui scandal. îşi părăsise soția, bolnavă de tuberculoză, internată într-un sanatoriu, refuzîndu-i orice ajutor. Rece şi egoist, dusese o viață plină de echivoc şi duplicitate.

Nereuşind în profesie, vrînd să scape de amintirea unui trecui şi a unei origini care îi dădeau un sentiment de inferioritate, Nicolae U. doreşte să plece pentru totdeauna din țară. El vede în Arabela Stravolca posibilitatea de a-şi asigura existența în cadrul realizării acestui proiect al său.

„Prin măiestrite atenții şi treptat, cu ocolirea oricărui scrupul moral[7] - o va spune unul dintre apărătorii acuzatei - el reuşeşte să cîştige încrederea acesteia, care nu putea găsi în sufletul ei nici simțul cfitic cu care să distingă adevărul de minciună, nici puterea de a-şi înăbuşi un sentiment de compasiune pentru colaboratorul soțului său, veşnic îngîndurat" [8].

Planul lui era să determine despărțirea doamnei Stravolca de soțul său în condiții materiale foarte avatatajoase, dată fiind generozitatea cunoscută a avocatului C. Stravolca, şi de aceea în scrisorile pasionate - depuse de apărare la dosar - pe care U. le scria acuzatei, cuvintele înflăcărate de dragoste erau imediat urmate de isfaturi foarte

[4] *Ibidem.*

[5] *Ibidem,* p. 11.

[11] *Ib'dem,* pp. 64, 132, 148 - 194. [7] *Ibidem,* p. 65. * *Ibidem.*

practice, cu privire la condițiile donației pe care acuzata trebuia să o obțină de la soțul ei.

Noblețea sufletească a soțului l-a determinat să-i scrie, după toate cele petrecute, unnărcoairea scrisoare:

„împrejurările, punînd capăt întîjmplă'tor colaborării noastre, țin înainte de a ne despărți să-ți mulțumesc pentru 'serviciile 'dumneatale şi să-ți comunic că am luat asupra mea plata sumei do 20 000 lei cu care te-ai împrumutat de la Creditul carbonifer. Dosarele pe cane le ai asupra dumnea-tale le restitui domnului Tuduri, care-ți va remite şi onorariile în celelalte chestiuni pendinte. Dacă vei avea nevoie de concursul meu, nu te voi lipsi de el. Transmite respectele mele mamei dumneatale, iar dumneata primeşte vorbe bune de la Stravolca" [9].

Duplicitatea lui N. U. merge pînă la a menține, pe timpul cît îşi desfăşoară mîrşavele sale «nanevre, o legătură sentimentală cu o altă femeie, doamna P., căreia îi promisese căsătoria.

în timp ce scria Arabeleli Stravolca „aş socoti cel mai dezastruos eveniment al vieții mele îndepărtarea mea de tine,, vis scump al gândurilor mele", acelaşi om declara doamnei P. că soția lui Stravolca este o nebună care îl plictiseşte[10]. Cînd însă divorțul soților Stravolca se decide, U. se vede „prins între o dragoste care nu-i oferea suficiente ga-mnții materiale şi una oare cădea cum nu se putea mai bine" [u]. în această situație, începe s-o neglijeze pe doamna P.

Situația lui U. devenise între timp intolerabilă şi în baroa. Pălmuit pe sălile tribunalului de avocatul Stravolca, se prezintă însoțit de mama lui, cu o reclamație scrisă, la decanul baroului, care refuză însă Isă ia act de această Tieclamație, considerîndu-l pe Stravolca în dreptul lui şi recomandîndu-i lui U. duelul.

Pentru omul fără Scrupule care era U., în portretul înfățişat de apărare, nu Imaii exista dedot o singură salvare: donația de 2 milioane de lei pe care avocatul C. Stravolca con-s'mțise să o facă soției sale, la despărțire.

Ibidem, p. 118.

[10] *Ibidem,* p. 132.

[11] *Ibidem,* p. *66...*,

U. urmărea de aproape, dînd sfaturi Arabelei Stravolca, tratativele pentru stabilirea clauzelor actului de donație.

Actul este definitivat în ziua care a precedat drama, în cabinetul avocatului Emil Ottulescu, dar în condiții de natură să nemulțumealscă pe U. Stravolca constituia fostei sale soții, pe tot timpul vieții ei, un drept de uzufruct asupra unei sume de 2 milioane de lei, pe care el o avea la Casa de depuneri şi consemnațiuni. Acuzata mai obține <de la soțul ei 100 000 de lei numerar pentru cheltuielile necesare unei călătorii în străinătate, reclamată de starea sănătății ei.

De la avocat, Arabela Armăşescu se duce cu acest act direct la U. acasă. Ajunge pe la orele 6 seara. Are loc o lungă discuție, în cursul căreia U. îşi arată nemulțumirea, întru'cît mtre timp se înnoptaise, U. o întovărăşeşte pe acuzată în str. Precupeții Noi, unde discuția continuă.

încercarea de a o determina pe Arabela Armăşescu să-şi vîndă bijuteriile şi blănurile şi cu suma realizată, la care s-ar fi adăugat şi cai 100 000 de lei primiți în numerar de la Stravolca, să plece împreună în străinătate este respinsă de acuzată.

U. se afla însă într-o stare de puternică tulburare şi din cauza umilinței la care fusese supus pe sălile tribunalului de către avocatul Stravolca.

S-a susținut (în versiunea apărării) că toate acestea l-au determinat pe Nicolae U. la sinucidere, dujpă ce - în prealabil - a tras asupra acuzatei, oare adormise alături de el istovită de emoțiile şi oboseala zilei precedente.

în sprijinul acestei ipoteze, apărarea invocă faptul că în ziua de 22 martie, la cîteva ore după descoperirea cadavrului lui U., parvenise consiliului de disciplină al baroului un plic (în care se

afla reclamația scrisă a lui U. împotriva lui Stravolca, care mai fusese prezentată şi decanului la 12 februarie) şi pe care se aflau scrise cuvintele: „se va deschide după moartea mea". Existența acestei mențiuni a fost confirmată de mai mulți consilieri ai baroului, care au văzut plicul, dar piesa doveditoare nu a mai putut fi depusă la dosar, deoarece cineva, nedîndu-şi seama de însemnătatea pe care ar putea-o avea, a rupt acest plic.

239

Dar, chiar ' unele dintre argumentele folosite de apărare pentru a susține această teză - - şi anume portretul moral al lui U. - vor servi procurorului general G. Ionescu, în inspiratul său rechizitor, pentru a respinge teza apărării.

„Socotesc domniilor jurați, va spune el (părăsind imaginea tînărului modest, din ordonanța definitivă a judecătorului de instrucție), că U., cu atîtea calități cîte au putut să atragă şi să fascineze pe acuzată, cu atîtea defecte cu cîte -apărarea s-a complăcut isă le dovedească şi să le arate în fața justiției, nu a fost un om capabil jca, la anume moment, să se sinucidă. U., băiat simpatic, uşuratic, superficial, dar plăcut totuşi prin înfățişarea lui, prin farmecul irezistibil pe care îl exercita asupra femeilor, v-a fost prezentat.,. în înfățişarea unui om egoist, lipsit de un ideal mai înalt, gata să nu considere şi pe oameni, şi împrejurările, decît numai prin ceea ce ar putea să-i aducă ca agreabil şi folositor. U. era într-o oarecare măsură şi un cinic. El era apărat de o insensibilitate care-l oprea să reacționeze printr-un gest fatal, în fața împrejurărilor care ar fi putut să constituie pentru el un sfîrşit al unor aspirațiuni. Era un om care se gîndea în primul rînd la el, trăia acceptînd viața cu toate compromisurile. Răsfățat de femei, se plimba din brațele uneia, în brațele alteia şi deziluzia pe care i-a provocat-o amanta, pe care a părăsit-o astăzi, nu-l împiedică întru nimic să-şi făurească iluzii noi şi noi planuri de viitor în brațele amantei care-l primea mîine. Care este pentru el bilanțul întîmplărilor care avuseseră loc pînă în noaptea fatală?

Pe de o parte, o femeie care făcuse, recunoaştem, mari sacrificii pentru el, dar pe care nu o iubea sau în orice caz nu o

iubea în imod exclusiv... Hotărîse să se însoare cu acuzata Arabela Armăşescu, legase speranţele sale de viitor mai mult de presupusa avere a acesteia, decît de posibilitatea de fericire pe care viaţa cu acuzata i-ax fi putut-o oferi. Cînd i s-a părut imposibil de realizat acest plan, fără nici o ezitare a trimis-o pe acuzată să reintegreze căminul părăsit. Pentru el, ceea. ce s-a petrecut în noaptea cînd şi-a găsit sfîrşitul nu se putea traduce decît cel mult prin imposibilitatea de a lega o căsnicie cu acuzata, al cărei cămin îl distrusese. Dar această imposibilitate nu era pentru el un motiv

determinant al uneia din acele tragice desperări al cărei epilog nu poate fi detît gestul fatal al sinuciderii" [12].

Procurorul general refuză hotărît să vadă în U. un personaj de tragedie. Consideră că un argument puternic pentru înlăturarea ipotezei sinuciderii îl constituie afecţiunea dovedită a lui U. pentru mama lui, pe care moartea sa ar fi lăsat-o fără nici un sprijin. Ministerul public respinge, de asemenea, argumentul dedus de apărare din -menţiunea de pe plicul primit de consiliul de disciplină al baroului, în-trucît plicul în discuţie, nemaiexistînd, nu poate constitui o probă în dosarul în curs de judecată.

Dar dacă ipoteza sinuciderii nu este considerată verosimilă de către procuror, în cazul lui U., în schimb, folosind portretul psihologic al acuzatei şi starea ei sufletească din ajunul dramei, acuzarea susţine că ipoteza crimei săvîrşite de aceasta, şi urmată de sinucidere, constituie singura explicaţie plauzibilă a morţii lui U.

„Dacă recapitulaţi în mintea dv., se adresează procurorul juraţilor, toate împrejurările mai îndepărtate şi mai apropiate din viaţa acestei femei, adică dacă v-o închipuiţi în dimineaţa fatală de 21 martie, cînd în urma unei discuţii îndelungate cu amantul său, a putut ajunge şi la distrugerea iluziei ce şi-o făcuse despre iubirea acestuia şi la constatarea că el a renunţat la căisătoria cu ea, este uşor să vă explicaţi fireasca dorinţă de răzbunare ce a putut să zămislească în sufletul prea încercat al acuzatei. Pentru U. ea lăcuse toate sacrificiile pe care o femeie le poate face pentru

bărbatul pe care-l iubeşte" [13]. Părăsise un soţ devotat şi o casă în care ducea o existenţă de lux şi „s-a resemnat să trăiască într-o odaie sărăcăcioasă, imîngîiată numai de planurile de fericire în viitor... Cînd însă şi-a văzut spulberate aceste planuri, vă închipuiţi domnilor juraţi că nu a fost prea greu ca *acuzata,* să conceapă planul de răzbunare, planul de a suprima pe acela pe care, în închipuirea ei, îl socotea singurul responsabil de cel mai mare dezastru al vieţii sale" [u].

[12] *Ibidem,* pp. 45 - 46.

[13] *Ibidem,* p. 49. [u] *Ibidem,* p. 50.

Şi, pentru a pune această ipoteză în concordanţă cu încercarea de sinucidere a acuzatei, care în contextul propus părea inexplicabilă, reprezentantul ministerului public adaugă:

„...am toate motivele să cred că această încercare de sinucidere n-la figurat de la început în planul de acţiune al acuzatei. Tentativa de a se suprima ea însăşi a fost un gest necugetat, explicat prin starea de surescitare a Arabelei Armăşescu, determinată de groaza ce i-a provocat-o spectacolul pe care i-l oferea cadavrul scăldat în singe al amantului său..." [15]

Pentru acuzare, reprezentată numai de procurorul general, pentru că partea civilă, mama victimei, se retrăsese din proces, nu exista nici un dubiu: acuzata va purta, oricare ar fi verdictul juraţilor, „stigmatul de soţie adulteră şi amantă ucigaşă" [l6].

În apărarea acuzatei, străluciţi reprezentanţi ai barei, ca George Costăchescu, Jean Th. Florescu, Oswald Teodoreanu, Radu Rosetti, I. Gr. Perieţeanu vor da prompt replica acuzării, cu talent, cu pasiune, cu ironie, cu rigoare logică, fiecare în stilul său propriu.

„Ştiţi domnilor ce face absurdă orice învinovăţire a Arabelei Arimăşescu?" va întreba Jean Th. Florescu şi va răspunde imediat: „lipsa de mobil a presupusei crime de care este acuzată. Este arhibanal de cunoscut că nu există crimă fără mobil. Pentru ce să

fi omorît acuzata pe acel pe care îl iubea şi pentru care părăsise un cămin conjugal ideal..." [17]

Avocatul va sublinia faptul că, pentru a se putea susține ipoteza acuzării, era necesară, de pildă, dovada geloziei acuzatei, care să fi culminat în scena din noaptea crimei. Mobilul crimei ar fi putut fi, în aceste condiții, răzbunarea din gelozie. Apărarea va accentua însă imposibilitatea susținerii acestei teze, întrucît - chiar din rechizitor - rezultă cu evidență că în acea noapte acuzata a avut cu U. o simplă discuție de afaceri.

„Inculpată pe inspirație - va continua Oswald Teodo-reanu apărarea acuzatei - şi arestată, pentru a fi intimidată şi constrînsă, a suferit, cu resemnarea unei martire, toate su-

[15] *Ibidem,* p. 52.

[16] *Ibidem,* p. 57.

[17] *Ibidem,* p. 83.

plieiile. N-a şovăit un singur moment şi, tare pe conştiința şi nevinovăția sa, ea a spus atît de sincer, de simplu şi de mişcător cînd şi-a terminat spovedania-interogator: «Sînt nevinovată de faptul care mi se impută, dacă am vreo vină o am numai față de soțul meu»" [18].

Susținînd că, în noaptea de 22 martie, Nicolae U. a fost acela care a tras cu revolverul (cu intenția de a o ucide pe Arabela Armăşescu) şi că apoi (s-a sinucis, apărarea trece la atac, înlăturînd concluziile dosarului întocmit la cabinetul de instrucție.

„Confundînd o ipoteză cu o realitate, va afirma O. Teodoreanu, instrucția a abandonat toate pistele care ar fi putut-o conduce la descoperirea adevărului sau, cel puțin, la stabilirea ipotezei celei mai verosimile şi n-a mai întreprins nici o cercetare, în nici o altă direcție, silindu-se numai să. întărească ipoteza care o obseda, îndepărtmdu-se şi de adevăr, şi de verosimil" [19].

Iar I. Gr. Periețeanu va adăuga:

„Domnilor, am toată stima pentru magistratul care a întocmit ordonanța de trimitere în judecată, dar opera sa nu-mi inspiră nici un fel de admirație; și aceasta pentru că... e pătată de toate viciile care pot să afecteze o ordonanță de instrucție. Prima datorie a unui judecător de instrucție este să îndrumeze cercetările în toate direcțiile, să culeagă toate informațiile, să le aștearnă pe hîrtie, nepreocupat, neobsedat de vreo idee fixă, să introducă în ordonanță toate ipotezele, să le examineze rînid pe rîn'd, -fie pentru a le 'adopta, fie pentru a le respinge. Cea de-a doua datorie, nu mai puțin însemnată, constă în a nu omite nici una din probele aeum'ulate la dosar, mai ales atunci cînd sînt favorabile acuzatului. Or, ambele îndatoriri au fost nesocotite în speța supusă, judecății" [2]°.

Apărarea va demonstra concret lacunele instrucției, înfățișînd toate ipotezele posibile, dar care nu fuseseră nici una analizate. De asemenea, se va susține că toate indiciile, pe care acuzarea își întemeiază concluzia de vinovăție a acuza-

[18] *Ibidem,* p. 106

[19] *Ibidem,* p. 94.

[20] *Ibidem,* p. 160.

tei, nu pot fi luate în considerație, întrucît nu îndeplinesc condițiile cerute de lege.

„Draima s-a petrecut la orele 6 sau 6 jumătate, va spune O. Teodoreanu. Magistrații sosesc la fața locului pe la orele 8 a.m. Trecuseră pe acolo atîtea persoane. Mai fiecare pusese mîna pe diferite obiecte din cameră. Starea lucrurilor nu a fost respectată în pozițiile avute în momentul imediat următor dramei" [21].

Iar I. Gr. Perieteanu adaugă că greșeala judecătorului de instrucție, care n-a cercetat toate ipotezele posibile, este agravată și de culpa inițială a auxiliarilor săi, a agenților de poliție, care, dovedind o totală lipsă de pregătire profesională, au alergat la fața locului „nu pentru a păstra lucrurile în starea în care se aflau în

momentul comiterii infracțiunii, pentru a le feri de accesul publicului şi de propriile lor atingeri, în aşa fel încît indiciile să nu dispară..." ci care, dimpotrivă, „dau năvală la locul săvîrşirii faptului, pentru a cotrobăi prin corpurile delicte, pentru a le deplasa şi, ceea ce este mai grav cînd este vorba de o crimă, percheziționează cadavrul, îl mişcă din locul său. Şi astfel se întîmpilă 'că probe de o importanță extraordinară: pete de sînge, urme de paşi şi de mîini, şi altele de felul acesta, se pierd pentru totdeauna..." [22].

Iată indicile pe care se sprijină acuzarea, indicii care au fost puternic combătute de apărătorii Arabelei Armaşescu.

Cel dîntîi indiciu de natură a exclude ipoteza sinuciderii lui U. ar fi fost, în versiunea acuzării, comportarea sa în xiua de 21 martie 1929.

N. U. şi-a petrecut această zi în mod obişnuit: acasă, la doamna P. şi la tribunal. Ieşind din tribunal se întîlneşte cu un prieten, Prosper Constantinescu, pe care îl roagă să-<l întovărăşească la croitor, unde îşi comandase un costum de haine[23].

La plecarea de acasă, U. îşi luase carnetul de ofițer de rezervă pentru a-l viza. La aceste amănunte, care excludeau orice idei funebre, se adaugă grija pentru sănătatea sa, me-

[21] *Ibidem,* p. 93.

[22] *Ibidem,* p. 161.

[23] *Ibidem,* p. 13

dicamentele luate şi pe care le purta în buzunar, pentru a-şi trata o uşoară răceală.

„Nici o atitudine neobişnuită cu cei din jurul său, în felul de a se îngriji personal sau în modul de a urmări interesele clienților săi, nu trăda la victimă vreo preocupare mai curioasă..." [24]

Dar iată acum, cît de diferită este descrisă în pledoariile

apărării starea ele spirit a lui U., din zilele premergătoare dramei:

Rămas fără siguranța pe care i-o oferea colaborarea cu Stravolca, izbindu-se de dificultățile opuse de acesta la încheierea actului de donație în condițiile sperate (şi pe care chiar el le indicase Arabelei Arimăşescu), umilit în tribunal, ocolit de colegi, U. - pentru a fugi de această atmosferă deprimantă - căuta să scape de toate procesele în curs, tre-cîndu-le colegilor săi, Tuduri şi Vicol. Acesta din urmă, audiat ca. martor, relatează că îl întîlnise pe U. la Capsa, toarte abătut, şi că, întrebîndu-l ce mai face, i-ar fi răspuns cu cuvintele: „o să fiu mai bine pe lumea cealaltă" [25].

în această stare de spirit, certitudinea eşecului aşteptărilor sale, pe care o are cînd Arabela Armaşescu soseşte cu tranzacția care îi limita posibilitatea de a dispune de cele 2 milioane donate de Stravolca, este picătura care face să se reverse paharul amărăciunii lui U., determiinîndu-l la sinucidere.

în versiunea acuzării, faptele petrecute în aceste împ:re-jurări ar fi fost cu totul altele:

U. hotărît să dea înapoi - atît din cauza condițiilor actului, cît.şi din cauza afecțiunii reale pentru doamna P. -. dorea să decidă pe Arabela Armaşescu să se reîntoarcă la soțul ei. Discuțiile au durat pînă la 12 noaptea.

„La această'oră, inculpata, în culmea tulburării, a voit să plece acasă. Victima, dîndu-şi seama că nu e momentul unei rupturi violente, a spus că o va conduce pe inculpată, cerînd mamei sale să-l aştepte că se va întoarce.

Ieşiți din casă au mers pe jos spre camera fatală şi, probabil, antrenați în discuție, au intrat în cameră, unde, încă

[24] *Ibidem.* [25] *Ibidem,* p. *I3i.*

ia orele 5 dimineața, tot mai vorbeau, cum declară martora[26] care - deşteptîndu-se întâmplător - i-a auzit" [27].

întrucît camera era neîncălzită, iar timpul răcoros, U. şi Arabela Armăşesou s-au întins pe pat, îmbrăcaţi. Şi iată cum continuă ordonanţa jude'catorului de instrucţie:

„Surprins de oboseala nesomnului, de cearta îndelungata, de enervare... victima a adormit în revărsatul zorilor, pentru a nu se >mai scula niciodată.

Inculpata, fire orgolioasă, violentă şi impulsivă, la vederea calmului somn al victimei, în care vedea probabil dispreţul faţă de ea şi de dragostea sa, se hotărăşte isă se răzbune, in-lăturîndu-l din calea sa...

Cu o hotărîre fulgerătoare şi un revolver ce-l avea sub pernă, ca armă de apărare, înţelege să-şi aducă la îndeplinire răzbunarea. Ca victima să nu-i prindă gestul, scoate revolverul de sub pernă cu mîna stingă şi cu aceeaşi mină, fără a se mişca din locul unde era culcată, îi descarcă un glonte în tîmpla stîngă...

în urmă, inculpata, în supraexcitarea provocată de sentimentul de răzbunare, cît şi de urmările faptei ce comisese, şi pentru a da aparenţa unui gest de desperare, îşi descarcă cu.aceeaşi mînă un alt glonte în partea dreaptă a pieptului, în direcţia de la stînga la dreapta, paralel aproape cu corpul, arma fiind aproape lipită de piept. Proiectilul, trecînd pe sub muşchii pieptului şi străbătînd braţul drept (după ce a fracturat osul, fără să atingă plămânul), a fost găsit jos lîngă pat"».

Apărarea va respinge însă această versiune, demonstrînd, pe de o parte, inconsistenţa indiciilor pe care se sprijină versiunea îmbrăţişată de acuzare, iar, pe altă parte, existenţa posibilă a altor trei ipoteze, pe care instrucţia era datoare să le verifice.

în sfîrşit, unul dintre apărători va susţine în pledoaria sa, acceptînd teza acuzării, iresponsabilitatea acuzatei.

Una dintre probele pe care s-a întemeiat acuzarea a fost traiectoria glontelui. Argumentul a apărut în ordonanţa de-

[26] Adina Culoglu, proprietara apartamentului.

[27] A se vedea ordonanţa definitivă, în *Biblioteca marilor procese,* «ir.

X/1930, p. 14.

[28] *Ibidem,* pp. 14 - 15.

finitivă, în chiar fragmentul.reprodus mai sus. El a fost întărit prin demonstrația că acuzata era stîngace sau, în orice caz, că putea folosi mîna stîngă tot atît de bine ca mîna dreaptă, fapt dovedit în timpul instrucției prin audierea ca martor a femeii de serviciu, Lenuța Rădulescu.

În rechizitoriul său, procurorul general va începe prin a examina ipoteza că U. ar fi fost cel care a tras în acuzată şi apoi s-a sinucis, lucru pe care l-ar fi putut face fie cu mîna dreaptă, fie cu mîna stîngă.

„în prima ipoteză: dacă,U. ar fi tras cu mîna dreaptă, nu se poate explica nici într-un chip că U. a putut, trăgînd de la dreapta spre stîngă, să provoace acuzatei o rană cu direcțiunea cu totul opusă, adică de la stîngă spre dreapta. Dacă U. cu aceeaşi mînă dreaptă s-ar fi ucis apoi pe sine, gestul lui ar fi' urmat normele fireşti, care vor ca individul să întrebuințeze pentru o muncă anumită minimlum de sforțare fizică posibilă. Ei bine, domnilor, pentru ca cineva (cînd ține revolverul în imîna dreaptă) să se împuşte în tîmpla stîngă, trebuie să întreprindă sforțări infinit mai mari decît sforțările pe care le-ar face dacă ar pune gura țevei în tîmpla dreaptă. Această din urmă mişcare este normală, este naturală, este instinctivă, pe cîtă vreme cea dintîi nu poate să-şi găsească nici un fiel de explicație. Dar dacă, prin imposibil, am admite aceasta, pentru ca traiectul urmat de proiectil - în interiorul cutiei craniene - isă fi fost acela pe care medicul legist l-a constatat la autopsia făcută la Institutul imedico-legal, trebuie ca arma să fi fost sprijinită cu țeava perpendicular pe tîmpla stîngă, căci, altfel, dacă poziținea armei pe tîmpla ar fi fost înclinată, orificiul de ieşire al glontelui s-ar fi găsit în ceafă sau în orice altă parte a craniului, dar numai în tîmpla dreaptă nu.

În a doua ipoteză: dacă admitem că U. ar fi tras cu mîna stîngă, nu se poate explica, iarăşi, direcțiunea de la stîngă spre dreapta a rănii constatate în corpul acuzatei, dată fiind

împrejurarea că aceasta din urmă s-a găsit, în momentul cînd U. ar fi tras în ea, în stîngă amantului sau

« 29

[29] *Ibidem,* pp. 39 - 40.

„Dacă admiteți, va continua procurorul general, că acuzata putea să întrebuințeze mîna stingă, dacă a ținut un moment - cînd a săvîrşit crima şi cînd a vrut să-şi răpună viața - revolverul în imîna stingă, nu există nici o dificultate, nici o imposibilitate materială pentru a reconstitui această crimă şi ateastă tentativă de sinucidere. Ce lucru mai firesc, domnilor jurați, decît direcția glontelui de la stînga spre dreapta, a unei răni pe care şi-o provoacă o persoană 'cînd încearcă să se sinucidă ținînd în mîna stingă un revolver pe care şi l-a pus în piept. Dacă, pentru a admite că U. este acel care a vrut să comită o crimă şi care apoi s-a sinucis, se ridică logica brutală - dar elocventă - a faptelor, aceeaşi logică şi acelaşi raționament explică, într-un mod aşa de limpede ca lumina zilei, crima pe care a săvîrşit-o acuzata şi încercarea de sinucidere pe care a făcut-o în urmă. Se poate corupe un martor, se poate denatura şi interpreta eronat arătarea pe care acesta a făcut-o în fața justiției, dar faptele, atunci cînd sînr constatate cu o preoiziune matematică... nu pot să fie nici denaturate, în ceea ce priveşte existența lor, nici răstălmăcite, în ceea ce priveşte desfăşurarea lor logică" [30].

Promptă, apărarea va demonstra însă că „sinuciderile ca şi accidentele n-au legi, că nu se desfăşoară după norme fixe, ci, dimpotrivă, în cele mai ciudate şi uneori inexplicabile împrejurări"[31]. De altfel, la întrebările avocaților apărării, dr. Minovici, medicul legist, a fost silit să recunoască că nu există „nimic mai paradoxal decît drumul unui glonte. Tragi în cap şi el iese prin călcîi" [32].

Apărarea înfățişează de altfel în instanță două relatări din ziare, din care rezulta că doi sinucigaşi şi-au provocat moartea, trăgîndu-şi un glonte de revolver în tîmpla stingă, cu mîna

dreaptă[33]. în consecință, susțin apărătorii, direcția rănii nu poate constitui singură un argument, ci numai în măsura în care ar fi coroborată cu alte indicii.

U. era întins în pat în dreapta acuzatei. în această poziție (va demonstra avocatul G. Costăchescu) el nu putea

[30] *Ibidem,* pp. 44 - 45.

[31] *Ibidem,* p. 143.

[32] *Ibidem,* p. 130.

[33] *Ibidem,* pp. 71 - 72.

să tragă decît cu mîna 'dreaptă în *acuzată şi* apoi în el, în tîmpla stîngă, pentru că „sub efectul primei detunături, oricît de hatărît ai fi fost isă te siniucizi, sub impresia pocniturii, nu mai alegi mişcări 'studiate şi de detaliu, întorci arma şi tragi" [34].

Avocatul Costăchescu se va întreba cum ar fi putut acuzata să ridice cu mîna stîngă piedica revolverului şi, mai ales, dacă a tras în tîmpla stîngă a lui U., deci de jos în sus (după ce scosese revolverul de sub perna unde susține acuzarea că se afla), „de ce glontele lui U. merge de sus în jos, adică exact traiectul pe care trebuia să-l aibă, dacă ar fi tras el singur cu mîna dreaptă" [35].

La aceasta, J. Th. Florescu 'va adăuga: „toți cei ce voiesc să se sinucidă îşi pun revolverul în tîmpla, pentru ca posibilitatea de scăpare să nu existe. Este gestul lor clasic şi cunoscut. Cel care vrea să omoare o altă persoană trage însă direct în piept, cum a făcut U. descăreînd arma în Arabela Armăşescu şi, apoi... îşi lipeşte revolverul de tîmpla..." [36].

Acuzarea a mai invocat, în susținerea tezei sale, o serie de indicii: poziția revolverului în momentul descoperirii cadavrului lui U., existența sub pernă a unei adîncituri care indica locul unde stătuse revolverul, precum şi poziția glontelui care a lovit-o pe acuzată.

Să reluăm firul faptelor din momentul în care, în camera închiriată de acuzată, s-au auzit două detunături. Martora Adina

Culoglu, locuind în camera de alături, este trezită de zgomot şi se repede spre locul de unde auzise împuşcăturile. în pragul camerei, acuzata rănită cere ajutor. Femeia de iserviciu, Lenuța Rădulescu, fuge în goană după un medic şi se întoarce cu dr. M. Kitzis. între timp, acuzata s-a întins din nou în pat, învelindu-se cu plapoma. Doctorul, văzînd spectacolul care i se înfățişa, înştiințează poliția şi se reîntoarce în grabă pentru a pansa pe acuzată şi a o transporta apoi la sanatoriu. Iată declarația doctorului *M.'.* Kitzis:

[34] *Ibidem,* p. 70.

[35] *Ibidem,* p. 71.

[36] *Ibidem,* p 85.

vk-

&

„Intrînd în cameră, o doamnă, din pat, a început să țipe şi să-mi ceară ajutor, spunînd că a folst împuşcată de domnul de lîngă ea, care s-a sinucis. Doamna se văita de mîna dreaptă şi că are hemoragie internă.

Văzînd că la țipetele sale persoana de alături nu mişcă, m-am apropiat de el să văd ce are.

L-am văzut ca şi cînd dormea, învelit cu plapoma pînă la gît, cu mâinile sub plapomă, iar pe cap avea căciulă. Gercetîndu-l, deşi cald, era însă morit. în acest timp, pe măsuța de iioapte de lîngă pat, am văzut un revolver de care nu m-am atins... Am trimis pe servitoare după pansamente şi cum lampa a fost aprinsă de iservitoare... am văzut la capul patului, unde erau picioarele doamnei, jos pe duşumea, lîngă multe urme de sînge, un glonte de revorver de carte nu m-am atins" [37].

Din faptul că revolverul se afla pe măsuța de noapte, acuzarea deduce că el n-a putut fi pus acolo decît de acuzată, căci moartea lui U. fiind fulgerătoare, dacă el este acela care ar fi tras, era firesc ca revolverul să fie găsit căzut pe jos.

Dar iată că apărarea audiază în instanță pe comisarul de

poliție, care a sosit primul la fața locului. Or, acesta declară că era prima >sa cercetare şi că a făcut greşeala de a ridica revolverul de pe jos şi de a-l pune pe măsuța de noapte.

Această declarație îl obligă pe dr. Kitzis, cu prilejul confruntării, să precizeze că a văzut revolverul pe măsuță, nu prima dată cînd a intrat în cameră, ci atunci cînd a revenit, după ce anunțase poliția.

Dar apărarea, prevăzătoare, cere expertului, prof. dr. Minovici, să precizeze dacă este sau nu posibil ca un sinucigaş, cu creierul perforat, să mai facă vreun gest ca acela de a pune revolverul alături de el pe masă. Răspunsul omului de ştiință este afirmativ.

Sosit la fața locului, judecătorul de instrucție făcuse o constatare pe care a consemnat-o într-un proces-verbal, şi anume că - ridăcînd una dintre pernele din patul în care se afla victima - „s-a văzut imprimat în saltea şi cearceaf

[87] *Ibidem,* pp. 20 - 21.

semnul unde fusese ținut un corp tare, de forma revolverului" şi „aşezînd revolverul în acel loc, s-a aşezat perfect pe forma imprimată pe cearceaf şi saltea, ceea ce denotă că revolverul a fost ținut în acel loc un timp şi că perna a fost presată cu capul..." [38].

De aic' acuzarea trage concluzia premeditării: Arabei a Armăşescu îşi pregătise revolverul, punîndu-l sub pernă.

Apărarea însă acuză instrucția că n-a început prin a cerceta cui a'parținea revolverul şi a pornit de la ideea preconceptă că era al Arabelei Armăşescu. într-adevăr, în fața Curții cu jurați, mama victimei recunoaşte că revolverul aparținea fiului ei.

în această situație, problema amprentei revolverului pe pernă este considerată ca o dată inexactă.

în ceea ce priveşte glontele pe care dr. Kitzis l-a văzut pe jos, la picioarele patului, acest indiciu a determinat pe medicul legist

să explice gesturile acuzatei într-un mod care, combinat ou versiunea acuzării, duce la o situație neverosimilă pe care o relevă apărarea.

„Lacunele sînt numeroase, de aceea reprezentantul ministerului public a trebuit să părăsească, rînd pe rînd, toate concluziile care puteau fi trase în mod necesar din faptele cauzei şi a deviat spre o analiză de ordin psihologic a crimei şi a persoanelor care pot fi bănuite de această crimă. Trebuia să părăsească unele fapte, deoarece nu mai erau sigure, nu întăreau ipoteza d-sale, ba încă provocau dubiul în care toate explicațiile şi toate ipotezele îşi găsesc locul...

Pentru a pune în evidență această situație, se descompun mişcările acuzatei, aşa cum au fost văzute de reprezentantul parchetului şi de medicul legist care l-a secondat în cursul instrucției. Acuzata Arabela Armăşescu stîngace, presupu-nînd că acest fapt atît de contestat ar fi stabilit, a descărcat un glonte de revolver în tîmpla avocatului U. Moartea acestuia a fost fulgerătoare, judecind după poziția în care cadavrul a fost găsit. Acuzata s-ia gîndit apoi să se sinucidă şi şi-a tras un glonte de revolver care a provocat o rană gravă, din pricina căreia a trebuit să stea atîta vreme în

Ibidem, p. 18.

s.i îngrijire medicala. Unde se găsea în acest moment? în pat? Nu. Domnul doctor Mina Minovioi nu admite această ipoteză. După domnia sa, acuzata Arabela Anmăşesfcu s-a dat jos din. pat şi a descărcat revolverul stînd în picioare. Numai aşa se explică de ce glontele a fost găsit jos pe podele. Nu văd de ce trebuia să ise dea jos din pat şi de ce această încercare de sinucidere nu putea să aibă loc şi în pat. Dar această poziție era necesară ca să justifice bănuielile domnului expert. Altminteri, dată fiind direcția rănii, trebuia să presupunem neapărat că altcineva a tras în Arabela Armăşescu şi că la mijloc n-a fost vorba de o sinucidere, ci de o adevărată crimă. Dar iată şi motivul care a reținut în mod deosebit atenția domnului procuror general. Revolverul a fost găsit pe o

măsuță, într-o direcție cu totul opusă aceleia în care ise găsea *acuzata.* în momentul în care a încercat să se.sinucidă. Primind versiunea parchetului, trebuie să presupunem, prin urmare, că după ce s-a împuşcat, acuzata Arabela Armăşescu, plină de sînge de sus pînă jos, a făcut de jur împrejur ocolul patului, pentru ca să aşeze frumos şi calm revolverul pe măsuță, cu intenția generoasă ca să găsească ceva şi domnul judecător de instrucție, în cele din urmă, reprezentantul ministerului public şi-a dat seama că nu poaite coordona elementele ' acuzației, că ele duc la neverosimil şi, înlăturîndu-le, s-a retranşat într-o amplă analiză de ordin psihologic, pentru a lămuri domnilor jurați că numai acuzata a putut săvîrşi această crima

" 39

Dar acuzarea mai avea un indiciu pe care îl considera foarte puternic. în procesul-verbal încheiat la 22 martie 1929, judecătorul de instrucție consemnase:

„...cu ocazia examinării d-nei Arabela Stravolca am observat o pată rotundă de arsură recentă, pe partaa cărnoasa a imunii stîngi între degetul cel mare şi cel arătător.

Arsura avea formă rotundă şi interesa numai pielea, deopotrivă, pe toată întinderea arsă şi fără a fi vreun punct de arsură sîngerîndă..." [40].

[39] *Ibidem,* pp. 143 - 145.

[40] *Ibidem,* p. 19.

G. Costăohescu va semnala faptul că data de 22 martie, de pe acest proces-verbal, a fost rectificată în 27 martie [41]. R. Rosetti sublinia - la rîndul său - că depoziția femeii de serviciu, Lcnunța Rădulescu, a fost de două ori denaturată, în primul rînd nu se luase în considerație declarația sa că Arabela Armăşescu se arsese la sobă şi, de asemenea, se interpretaseră greşit relatările sale, pentru că ea declarase, în realitate, nu că Arabela Armăşescu ar fi stîngace, ci doar că a văzut-o odată folosind mina -stîngă" [42].

Aşadar, susține apărarea, arsurile - pe care acuzarea le considera o urmă a focului de revolver - erau anterioare şi aveau

altă cauză.

în sfîrşit, tot Radu Rosetti va atrage atenția asupra faptului că expertiza efectuată a conchis că arsurile de la mîna acuzatei nu pot proveni de la o armă de foc.

Un ultim indiciu folosit de acuzare a fost poziția cadavrului, care fusese găsit acoperit cu plapoma. S-a subliniat faptul că U. nu putea să se acopere singur, după ce şi-ar fi tras un glonte în creier.

Apărarea a reamintit însă că acuzata, rănită, s-a ridicat pentru a cere ajutor şi apoi s-a iintins din nou pe pat, învelindu-se. Este evident că, făcînd acest lucru, a tras plapuma, acoperindu-l şi pe U., astfel încît <din poziția plă-pumii nu se poate trage nici o concluzie.

Apărarea combate, ide asemenea, afirmația acuzării ca Arabela Armăşescu ar fi simulat o sinucidere, întrucît rana provocată de glonte era muk prea gravă.

„Nu se joacă cineva cu moartea pentru ca să-şi facă o eventuală apărare", va >spune Jean Th. Florescu.

„Glontele intrat în pieptul Arabelei Armăşescu nu este o glumă şi nici o înscenare. Ea a fost timp de 3 luni între moarte şi viață şi nu este permis nimănui să-şi bată joc şi să se îndoiască de imensa ei suferință fizică, alături de uriaşa durere morală" [43].

Starea acuzatei în închisoare fusese atît de gravă, încît medicul închisorii ceruse internarea într-un spital. Iar cînd în urma avizului unei comisii alcătuite din trei profesori

" *Ibidem,* p. 73.

[42] *Ibidem,* p 117.

[43] *Ibidem,* p. 85.

universitari, s-a aprobat internarea în sanatoriul central,

acuzata avea o febră de 40°C.

Analizînd ipote2a ordonanței definitive - crimă de omor urmată de o tentativă de sinucidere din partea acuzatei - ipotieză sprijinită pe o serie de indicii, constând în împrejurările de fapt semnalate mai sus, I. Gr. Penieţeanu - din partea apărării - atrage atenția juraților că nu este suficientă existența unor indicii.

„Pentru ca ele să poată servi drept premise unui raționament - va spune ci - şi a se ajunge, pe baza lor, la o concluzie logică, trebuie să îndeplinească o condiție esențială, aceea de a fi neîndoielnice" [u].

Or, aşa cum a demonstrat apărarea, indiciile pe care se sprijină acuzarea sînt departe de a întruni această condiție. Astfel îneît prezumțiile deduse din ele nu sînt nici grave, nici precise, nici concludente[45].

Fiecare -indiciu în parte este analizat în această lumină.

Astfel, se susține că argumentul acuzării, dedus din faptul că revolverul fusese găsit pe măsuța de noapte, trebuie înlăturat în baza demonstrației ştiințifice că leziunile grave ale creierului mai pot îngădui unele acte şi gesturi din partea victimei.

„Aşa fiind, va spune I. Gr. Perieţeanu, chestiunea de a şti dacă U. a putut să pună sau nu revolverul pe masa, căpătînd o soluție afirmativă, prezența acelui revolver pe masă (abstracție făcînd de intervenția subcomisarului) nu mai constituie un indiciu sigur, din care s-ar putea trage concluzia că U. a fost oimorît. Locul în care s-a găsit revolverul nu exclude ipoteza sinuciderii" [46].

în ce priveşte un alt indiciu invocat de acuzare - poziția cadavrului lui U. - şi acesta este îndoielnic, va arăta avocatul apărării t „Poziția cadavrului are, domnilor, o importanța netăgăduită în toate procesele criminale, dar cu o singură condiție, aceea de a fi neîndoielnică, de a fi rezultatul dramei, iar nu al imixtiunilor străine ei. în speță, ați auzit ce s-a petrecut. Pînă să sosească magistratul instructor,

[44] *Ibidem,* p. 163.

[45] *Ibidem,* p. 163. [40] *Ibidem,* p. 166.

mortul a fost tras,de picioare de sergent, scotocit prin buzunare, apoi învelit iarăşi pînă la bărbie, cu mîinile^ de-a lungul trupului. Mă prinde mirarea că agentul forței publice nu i-a făcut toaleta mortuară... apoi a dat buzna în cameră domnul subcomisar, care a dereticat, la rîndul său, deplasînd corpul delict, fără a putea să ne spună unde l-a găsit! Se,mai poate vorbi serios, în asemenea condiții, de poziția cadavrului? Nu domnilor, ne găsim în fața unor simple ipoteze fanteziste şi nu cred că juriul îşi poate forma convingerea pe bază de fantezii" [47].

Scoțînd în evidență caracterul îndoielnic al aşa-ziselor indicii folosite de acuzare, apărarea va semnala totodată şi omisiunile instrucției.

O asemenea omisiune este aceea de a nu fi trimis revolverul spre examinare, pentru a se constata dacă nu poartă urme de pete de isînge. în legătură cu aceasta, I. Gr. Perieţeanu va observa:.

„E de neconceput că acuzata a putut să se servească de revolver, în chipul în care se pretinde că s-a servit, fără să lase pe el nici cea mai mică pată de sînge? Bănuiesc, că nici domnul procuror general nu admite că revolverul a fost pus pe imăsuță, mai înainte ca acuzata să fi tras cu el!

Ei bine, cînd toată, camera a fost presărată cu pete de sînge, cînd uşa poartă urmele sîngelui de pe mîinile acuzatei, *e* posibil ca singur revolverul să fi rămas imaculat, dacă este adevărat că l-a ținut în mînă şi s-a servit de el şi pentru a omorî, şi pentru a se sinucide? Această împrejurare nu constituie o probă evidentă în favoarea acuzatei? Şi, în tot cazul, nu se desprind din ea îndoieli, nelămuriri, de natură să-i profite? Rămîne ca dv. să chibzuiți, în această privință, atunci cînd veți lua în cercetare susținerea acuzatei că nu ea a tras în U. si că, dimpotrivă, a fost victima unui atentat din partea acestuia..." [48].

Dar judecătorul de instrucție omisese să cerceteze şi amprentele de pe revolver, săvîrşind astfel „o mare şi regretabilă

greşeală", aşa cum, de asemenea, a omis să stabilească al cui era revolverul, va spune Jean Th. Florescu: „Domnul

[47] *Ibidem,* pp. 166 - 167.

[48] *Ibidem,* pp. 167 - 168.

judecător era dator să cerceteze, din magazin în magazin, din fabrică an fabrică, şi să stabilească de unde îşi de cine s-a cumpărat revolverul. Era aceasta o datorie elementară... n-aţi făcut-o. Nu aveţi dar dreptul să afirmaţi, prin copilăreşti deducţii, că, neştiind al cui era revolverul, trebuie să fi fost al Arabelei..." «.

Apărarea va insista, de asemenea, asupra faptului că, în declaraţiile sale, acuzata n-a prezentat variante deosebite, cu toate presiunile exercitate asupra ei în timpul instrucţiei şi cu toată starea gravă în care se găsea.

„Nu poate să existe interogatoriu mai clar, mai precis, mai lung.şi în acelaşi timp imai lipsit de contraziceri, decît acela al acuzatei", va spune G. Costăchcscu [so].

Se scoate în evidenţă şi culpa instrucţiei de a nu fi examinat toate ipotezele posibile, deoarece ea s-a mărginit numai la cercetarea a două eventualităţi. Cea, dintîi a fost aceea că U. ar fi tras un glonte asupra Arabelei Armaşescu şi apoi s-ar fi sinucis, ipoteză pe care o admite la început, pentru a o respinge ulterior (ceea ce explică arestarea acuzatei abia la 28 martie); cea de a doua ipoteză, că acuzata l-ar fi împuşcat pe U. şi apoi s-ar fi sinucis sau mai exact ar fi simulat o sinucidere, a fost reţinută, pe baza unor indicii şi prezumţii a căror valoare era atît de discutabilă.

Exista însă şi o a treia ipoteză (susţine apărarea) pe care instrucţia a ignorat-o cu desăvîrşire. Este aceea a unui al treilea autor al faptei care ar fi tras gloanţele, pe cînd cei doi dormeau. Camera din str. Precupeţii Noi avea trei chei. Nu au fost găsite decît două dintre ele şi în schimb toate uşile erau deschise. Judecătorul de instrucţie era obligat, va spune apărarea, să se

întrebe unde se află cea de a treia cheie (cea pe care în mod obişnuit o purta U.) şi să-şi îndrepte cercetările şi în această direcţie. Ipotetic, acest al treilea putea fi avocatul Stravolca, doamna P. sau altcineva.

Se subliniază faptul" că instrucţia n-a cercetat nici starea uşilor şi ferestrelor odăii în care s-a produs crima.

[49] *Ibidem,* p. 83.

[50] *Ibidem,* p. 69.

„Instrucţia, a spus O. Teodoreanu, care nu s-a oprit un singur moment asupra acestei ipoteze şi care nu avea in faţa sa decît pe supravieţuitoarea dramei misterioase, n-a considerat-o victimă, cum era şi este, ci obligată sau să producă dovezi că nu e vinovată, fiindcă a scăpat, deşi n-a acuzat-o un singur moment că ar fi 'simulat o sinucidere, sau să indice pe autorul faptelor. Nimeni însă nu poa>te ti obligat,să se apere. Dar nimeni nu poate fi învinovăţit din senin şi fără probe sau indicii" [51].

Dacă s-ar fi luat în considerare această a treia ipoteză - spune apărarea - s-ar fi putut explica şi loviturile de revolver trase de la stingă spre dreapta, deci dintr-o singură direcţie.

„Gincva a putuit privi grupul acesta, arată apărarea, femeia şi bărbatul care dormeau alături şi tabloul a fost suficient ca să dezlănţuie drama. Se explică mai uşor în chipul acesta şi direcţia rănii acuzatei Arabela Armaşescu, pe care medicul legist nu o poate lămuri, în prima ipoteză. Veţi spune, domnilor juraţi, că tot ce v-am expus este verosimil, dar n-am făcut dovada că este şi adevărat. Desigur! Este o ipoteză însă în care toate elementele de fapt se coordonează de 'minune şi care nu prezintă lacunele celorlalte ipoteze. Sînt simple coincidenţe? Şi aceasta este posibil! Dar, din momentul în care atîtea ipoteze pot să aibă crezămînt, se naşte dubiul şi nimeni nu mai are curajul de a se pronunţa hotărît pentru vinovăţia acuzatei. Nimeni nu poate afirma, cu o perfectă siguranţă, că numai versiunea ministerului public concordă cu adevărul şi nu veţi avea tăria morală de a întemeia un verdict de

condamnare pe dibuirile acuzației. Domnul procuror general a simțit greutatea invincibilă de a fixa probele sigure ale acuzației sale şi a încercat să vă prindă în mrejele frumosului său talent. A voit să destrame toate fibrele sufletului uman, pentru a vă prinde în jocul unei analize în care finețea se împletea de minune cu insinuarea. Astfel a reuşit, dar numai aparent, să înlăture ipoteza sinuciderii, susținută de unii reprezentanți ai apărării" [52].

[51] *Ibidem,* pp. 105 - 106. [5S] *Ibidem,* pp. 147 - 148.

Apărarea a mai invocat şi depozițiile celor 80 de martori, aproape unanim (favorabile acuzatei, şi, mai ales, sistemul de intimidare a unor martori, ca Lenuța Rădulescu, pe care parchetul a mers pînă la încercarea de a o aresta în ajunul depoziției ce urma să o facă în fața Gurții.

în sfîrşit, apărarea se situează (în ultimă analiză) în ipoiteza acuzării, pentru ia demonstra că, şi în acest caz, acuzata n-ar putea fi condamnată, deoarece nu poate fi considerată responsabilă de fapta săvîrşită.

„Ați fost foarte aJspru, va spune apărarea, cu acuzata, domnule procuror general, n-ați cruțat nici expresiile, nici cele mai crude reflecții privitoare la crima pe care i-o imputați. Ați pierdut din vedere că este vorba de o crimă pasională, iar nu de o crimă obişnuită, izvorîită din cupiditate" [RS].

I. Gr. Perieteanu va dezvolta această teză a crimei pasionale, săvîrşită într-o stare de tulburare, de deznădejde şi de dezechilibru, sprijinindu-şi susținerile pe numeroase citate din tratatele de psihiatrie.

Apărarea încheie imputînd procurorului general explozia violentă, crudă şi nedreaptă din peroraţia sa.

Zadarnic va răspunde acesta la acuzația de a fi numit pe Arabela Airimăşescu „soție adulteră", deşi ea nu. era trimisă în fața juraților pentru adulter, ci pentru crima săvîrşită împotriva lui U.:.„„dacă este adevărat că nu mă priveşte viața intimă a unei

femei, în genere, nu am însă dreptul să neglijez toate antecedentele, tot ce face parte din viața unei femei, atunci cînd ea se înfățișează ca acuzată înaintea justiției. Şi aceasta pentru că ea nu vine înaintea judecății numai pentru a se discuta fapta pentru care este acuzată, ci pentru a fi privită această faptă în funcție de toate elementele care au putut să o determine. Atunci cînd această femeie a făcut din viața ei particulară prilejul unui scandal public, care a ofensat societatea, care a tulburat-o, ea nu mai are dreptul să pretindă discreție şi nici să se plîngă că secretele ei li-au fost date în vileag cu ocazia judecării omorului pe care l-a înfăptuit" [54].

[53] *Ibidem,* pp. 150 - 151.

[54] *Ibidem,* pp. 194 - 195.

Şi zadarnic va aminti el juraților rolul social al pedepsei, spunând: „Se uită însă că rostul unei condamnări nu este acela de a se răzbuna în mod crud, fie chiar împotriva celui care a săvirşit o crimă. Rostul social al pedepsei trebuie să-l vedeți - în primul rînid - în nevoia de a reacționa, din partea societății, de a reacționa împotriva acelor fenomene periculoase pentru existența ei, cum este îndeobşte o crimă. Şi, dacă este dăunător pentru existența societății un asemenea fapt, mi se pare că este cu mult imai de plîns societatea, atunci cînd nu găseşte - în nevoia ei de a se apăra, în aspirațiile ei către un ideal de dreptate - energii morală necesară pentru a reacționa împotriva.crimelor. Este nevoie, domnilor jurați, de.sancțiunii împotriva acelor care tulbură ordinea socială, de sancțiuni pe care le cer şi dreptatea, şi nevoia de a împiedica, printr-un exemplu, rătăcirile viitoare!" [55].

Juraților se vor întoarce cu un verdict negativ: Arabela Armăşascu nu aste vinovată de crima pentru care a fost trimisă în fața Curții!

[95] *Ibidem,* p. 200.

REDACTOR: CAMELIA IONESCU TEHNOREDACTOR: IOANA DRAGOMIRESCU COLI

DE TIPAR: 16,25

INDICI PENTRU CLASIFICAREA ZECIMALA: PENTRU BIBLIOTECILE MARI: 34 PENTRU BIBLIOTECILE MICI: 34

Tiparul executat sub comanda nr. 446 la întreprinderea Poligrafica

.,13 Decembrie 1918". str. Grigore Alexandiescu nr. 89 - 97

Bucureşti Republica Socialistă România *m*

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

im;

Lei 6,50